Сочиненія и Письма

П. А. Кулиша.

Томъ 2-й.

Изданіе А. М. Кулишъ.

Подъ редакціей

И. Каманина.

КІЕВЪ.
Типографія Т. Г. Мейнандера, Пушкинская № 20.
1908.

СТИХОТВОРЕНІЯ

1882—1892 г.г.

До Кобзи

Кругом тіснота і неволя,
Народ закований мовчить...

Шевченко

Кобзо, моя непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха,
   Голосом правди святої дзвони,
   Нашу тісноту гірку спом'яни.

Може, чиє ще не спідлене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
   Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоліє озватись ділами,
Хай обізветься німими сльозами;
   Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
   Душам братерським заснуть не давай.

Хай недовірки твої туманіють,
Хай вороги твої з жалю німіють;
   Ти рідну сем'ю докупи ззивай.

Гей, хто на сум благорóдний багáтий,
Схóттеся мóвчки до рідноі хáти,
Та посідáймо по гóлих лавкáх,
Та посумýймо по мéртвих братáх.

Тéмно надвóрі, зорі не зоріе,
Вітер холóдний од Півночи віе,
Квилять вовкú по степáх-облогáх.

Кóбзо! ти нáша одрáда едина....
Пóки из мéртвих воскрéсне Вкраіна,
Пóки дождéцця живóі весни,
Ти нам про нáшу тіснóту дзвони.

Стиха дзвони, нехай мýчене сéрце
Вáжко забъéцця, до сéрця озвéцця,
Як на бандýрі струнá до струни.

II.

Рідне слóво. [1]

Я на сторожі коло іх
Поставлю слово.

Шевченко.

Мóвчки прéдки нáші в пóлі,
Мóвчки спочивáють,
Тíлько чóрнні могили
З вітром розмовляють.

Спочивáють, дожидáють
Прáведного сýду,
Що судити Украіну
Рідне слóво бýде.

---

[1] „Х. п.", стр. 45

Вже судили княжі віча,
Пáнські трибунáли,
И перéвертні гетьмáни
Рáди радувáли.

Радувáли,—утекáла
Прáвда с того сýду,
Багатились підмовлянием
На перéлюб люду.

Радувáли, продавáли
За маéтки вóлю,
Засівáли головáми
Бéзголів по пóлю.

Засівáли, насипáли
Памятні могили,
В тих могилах рідним трýпом
Прáвду придушили.

А непрáвду пóруч сéбе
За столóм саджáли,
Не винóм, людськими слізми
Кýбки исповняли.

Ой панýйте ж, бенкетýйте,
Ми ждáтимем сýду,
Що судити Украіну
Рідне слóво бýде.

Рідне слóво, Божа прáвдо!
Як малá дитина,
Тебе стáла промовляти
Хирна Украіна.

Промовляе,—оживáе,
Згнічений морóзом

Непозиченний у Німця
Український розум.

Схаменуцця, стрепенуцця
Ступанілі люде:
Рідне слово, рідний розум,—
Рідна й правда буде.

Без напасти завоюе
Городи́ и се́ла.
И над людьми зацарюе,
Приступна́ й весе́ла.

И засвітить серед хати
Світло благодатне,
И, як мати, буде дбати
Про сиріцтво хатне.

И ходитиме всевіда
С хати до палати,
Щоб убогого сусіда
З багаче́м зъеднати.

Рідна правдо, люба радо,
Тихому одрадо,
За единость и брате́рство
Праведна награ́до!

В дусі правім будем вічно
Об тобі молитись,
Духом правди з ворогами,
Поки духу, битись.

III.

На двацціті роковини великого похорону [1]).

Поражу пастыря, и разыйдутся овцы.

Марка XIV. 27.

Поховали—закопали
У могилу силу;
Пишним лавром искрасили
Дорогу могилу.

Не так лавромъ искрасили,
Як слізми зросили,
Що не стало на Вкраїні
Вішовоі сили.

То була спасе́нна сила,
Що взяла могила,
Щиру правду проявила,
Очі нам одкрила.

Кріз туман письме́нства клятий
Зирно прозирнула,
И з зане́дбаноі хати
Сяевом сяйнула.

И, як древле серед ночи
Ясла возсияли,
Так людські незрячі очі
Світ во тьмі вбачали.

И, як древле страх великий
Обуяв мамову,

---

[1]) „Х. п.", стр. 48.

Став лякатись мотлох дикий
За царську корону.

Ії, як древле пролилася
Чиста кров пророча,
В осяйну главу впилася
Відьма поторочa.

Упилась нудьгою в розум,
Жизнь ис серця ссала,
И полуночним морозом
Цвіт наш побивала.

Люта відьмо поторочо,
Божество ехидних!
Ти нас мороком морочиш,
Бідолах незгідних.

Заморочивши, рикаєш
Про царську державу,
И химерами лякаєш
Нашу душу мляву.

Низько, низько похилились,
Будем ще хилитись,
У неволі, лихій долі,
Нарізно різнитись.

IV.

Слово правди. [1]

присвячене Ганні Барвінок.

Аз есмь воскрешеніе и животъ:
вѣруяй въ мя, аще и умретъ, оживетъ.
Іоанна XI, 25.

И збудецця срамотня
Давная година,
И оживе добра слава,
Слава України.
Шевченко.

Я не пророчистий на красне слово,
У мене річ не святкова, що-денна:
Що-дня на мене грімала сурово
Сердита доля, мачуха злиденна.

Я кривсь од неі між людьми лихими,
Наймавсь до злющихъ у тяжку роботу;
Я брязкотивъ кайданами важкими
И добре знаю варварську тісноту.

На мій перв[illegible]т вдарили морози,
Заціпило міні від холоднечи;
Не докотившись застигали слёзи,
В сумне стогнанне обертались речі.

А все таки в моім немудрім слові
Була якась недовідома сила:
Бо с правдою було воно у змові,
Як рідна мати промовляти вчила.

---

[1]) „Х. п.", стр. 51.

И не злюбили лицеміри ниці
Мене́ за пра́вду, що навчи́ла ма́ти,
Глуми́лись глу́мом, му́чили в темни́ці,
И похваля́лись на хресті роспя́ти.

Я втік от тих, хто на костя́х осівся,
И між звіря́т всели́вся бесслове́сних.
Рика́нием іх мій слух не весели́вся,
Як и слова́ми пицаків бешче́сних.

Одни́м оди́н душе́ю між чудо́вищ,
Я поуча́вся творе́нням рук Госпо́дніх;
Цура́ючись нево́льницьких собо́рищ,
Шука́в одра́ди в по́мислах свобо́дних.

Я забува́в свою́ лиху́ годи́ну,
Не зга́дував про холодне́чу ра́нню:
И позира́в на рідну Украі́ну,
Як на свою́ мату́сю безтала́нню.

Уме́рла ти, мату́сю Украі́но,
У боротьбі из во́рогом свобо́ди;
Въ крові й руі́ні цвіт найкра́щий зги́нув
Твое́і благода́тнеі приро́ди.

Уме́рла ти в своі́й весні роскі́шній,
Закри́ла я́сні о́чі, скла́ла ру́ки.
Поби́в моро́зъ и твій перво́цвіт пи́шний,
И ти нелю́дзькоі дозна́ла му́ки.

Уме́рла,—мо́же ж, на твоі́й моги́лі
Цвіте́ кали́на, соловьі́ співа́ють?
Ні! всю́ди ме́ртво; тілько в домови́ні
Тебе́ неси́ті че́рви розъіда́ють

Уме́рла ти в своі́й красі роскі́шній,
Пога́сли о́чі, знемогли́ся ру́ки.

Оце́ робацтво—ввесь твій плід вели́шній,
Твоі сино́ве, до́чки и уну́ки!

Оце́ твое́ насліднее пото́мство,
Твоя́ свята́я па́мять, вічня сла́ва,—
Мерзе́не, як ехи́дне віроло́мство,
Гидке́, як зра́да підступна́, лука́ва.

Вони́ в тобі взяли́ начало жи́зні,
Тебе́ й гризу́ть, аж по́ки догризу́цця
До тих оста́нків, що у матери́зні
Ні на́ що вже ніко́му не здаду́цця.

Тогді поче́знуть, як мара́ вікче́мна,
Без о́бразу, без на́зви, без озна́ки,
Жидівське смітте, підла грязь корче́мня,
Само́жери, мизе́рні гайдамаки.

Ти ж, паньмату́сю, перед Бо́гом вічним,
Мов перед со́нцем ра́няшня роси́на,
Засся́еш зно́ву ду́хом предковічнім,
Бессме́ртва ма́ти бідола́хи си́на.

Воскре́снеш, не́не, вста́неш з домови́ни...
Тебе́ я сло́вом пра́вди привіта́ю,
И розіллецця сла́ва Украі́ни
По всій всел́енній, од краю до кра́ю.

V.

Проро́к. [1]

Не мните, яко прiидохъ вовреще миръ на вемлю; не прiидохъ вовреща миръ но мечъ...
Матвея X. 34.

Мните ли, яко миръ прiидохъ дати на землю? нi, глаголю вамъ но раздѣленiе... *Луки XII. 51.*

Якоже риза въ крови намочена не будетъ чиста, такожде и ты не будеши чистъ: зане землю мою погубилъ еси, и люди моя избилъ еси: не пребудеши въ вѣчное время, сѣмя злое. *Исаiи XV, 21.*

Ви ду́маете, мир приві́с я вам на зе́млю?
Не мир, а меч, страше́нне розділе́нне.
Ні ва́шим молитва́м, ні каяттю́ не вне́млю.
О ви, пере́любне и людоже́рне пле́ме!

Як загнізди́лись ви пона́д Дніпро́м широ́ким,
Посла́в Госпо́дь між вас Маѳусаі́ла,
И повелі́в ёму́—незаслі́пи́мим о́ком
Вас мо́вчки назира́ть, що́ ко́їть ва́ша си́ла.

И ба́чив він різню́ між рі́дними брата́ми,
И ка́ру іх Тата́рським Лихолі́ттем,
Пере́любки пані́в з Литво́ю та з Ляха́ми,
Святилища́ й церкви́ під му́сором та смі́ттем.

Він ба́чив, як між вас влади́ки неписьме́нні,
Мов ті Жиди́, влади́цтва купова́ли,

[1] „X. п.“, стр. 55.

Комо́ри скри́нями, вино́м склепи́ підзе́мні,
А гамани́ й сакви́ гроши́ма начиня́ли.

Вва[illegible] Маѳусаі́л, як зажерне́ попі́вство
[illegible]о вас нау́к свобо́дних не пусти́ло:
Щоб убеспе́чити наві́ки лихоі́мство,
За чудотво́рнii іко́ни заступи́ло.

А ди́ких розбиша́к, за при́носи с пожа́рів,
Бес сорома́ лица́рством зва́ло сла́вним,
Дарма́ що й бесурме́н и христия́н терза́ли,
Торгу́ючи в Криму́ ясиро́м правосла́вним.

Диви́вся пра́ведник, як на Москві́ кріва́вій
Хвоста́тий чорт у чо́рта сповіда́вся.
Немно́го слів було́ в розмо́ві іх лука́вій:
Оди́н кивну́в-моргну́в, а дру́гий догада́вся...

И жив Маѳусаі́л між лицемі́рів те́мних,
Аж по́ки ви й пі́сні позабува́ли,
Що кобзарі́ пъяні́, на бенкета́х корче́мних,
Розбо́і, пожарі́ й хижа́цтво прославля́ли.

И возопи́в святи́й, мов Иов терпели́вий,
На гно́іщі поро́ків украі́нських;
И Бог ёго прийня́в, як ба́тько милости́вий,
Без на́ших кудла́ів и голякі́в лати́нських.

Тепе́р проро́ка шле з мече́м в уста́х блиску́чим,
Що вже між вас не бу́де німува́ти:
Розді́лить вас на ся, мов по́ломем жеру́чим,
И бу́дуть вас сини́ и до́чки проклина́ти.

VI.

Псалтирня псáльма. [1])

Може, верну знову
Мою правду бесталанну,
Мое тихе слово.
Може, викую я з ёго
До старого плуга
Новий леміш и чересло,
И в тяжкі упруги,
Може, зъорю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої слёзи,
Мої щирі слёзи...

Шевченко.

Нарóде мій, ясúрнику татáрський,
Невóльнику турéцький найдорóшчий!

Нарóде мій, ехúдний пáнський слýго
И пóльскої герóю тéмний слáви!

Нарóде мій, недбуку латúнський,
Товáришу москóвської темнóти!

Почéз есú в літóписях чернéчих,
Не згáдують воювникú про тéбе.

Ідúть тебé твої сусіде мóвчки,
И за твоé невóльництво не плáтять.

Пропáло вже й ехúдзтво в тéбе в сéрці,
Герóй же ти хибá над Жидовою.

Не ýчися ні в Кгрéків, ні в Латúнів,
Темнóтою и Москалú сорóмиш.

[1]) „X. п.“, стр. 58.

* * *

Нарóде мій! щó нам тепéр почáти?
Невжé во віки будеш спáти й спáти?

Нарóде мій! прокúнся на хвилúну,
Та подивúсь по лю́дзькі на Вкраїну.

Нарóде мій! зъорім очúма пóле,
Нехáй на нім не корениццця гóре.

Ми дýмками те пóле заволóчим,
Од Вúсли до Кубáні слізми змóчим....

А щó ж ми там для прáвнуків посієм,
Колú й шептáть однó 'дному не сміем?

VII.

До старóї бàби. [1])

Како речете, яко мы мудри есмы,
и законъ Господень съ нами есть?
истино всуе бысть трость лживая
книжникомъ.

Іереміи VIII, 8.

Старéнька бáбо, ти між нáми, дітьми,
Премýдрою здавáлась, як Минéрва.

Не тим есú завáжила в нас мнóго,
Що прожилá на світі літ чимáло,

А тим, що из беззýбими водúвшись,
Старовинú, мов репяхів, набрáлась.

[1]) „X. п.“, стр. 60.

Невережо́ване лови́ла ти обі́руч,
И нам, малим, у за́пічокъ носи́ла;

А ми, темно́та, сві́ту не вида́вши,
Нялú тобі, як Соломо́ну, ві́ри.

* * *

Прийшла́ черга́ и нам про да́вні да́вна
Нови́м печку́рникам оповіда́ти.

Поткну́лись ми с твоіми репяха́ми,
Та в них оди́н хиба́ верблюдъ смаку́е.

Шкода́ мали́х магна́тами ляка́ти,
Що кров людську́, мов упиря́ки, сса́ли.

Рего́чецця дітво́ра и з ранда́рства,
Що козакі́в держа́ло під пати́нком,

А по церква́х „на сла́вній Украі́ві",
Мов по шинка́х, бряжча́ло таляра́ми.

Не йме вже ві́ри и кобза́рським спі́вам,
Що в них себе́ пъяни́ці прославля́ли,

Порі́завши люде́й трудя́щих, че́сних,
Або́ в яси́р попро́давши Тата́рам.

* * *

Нам со́ром, а тобі, стара́, байдуже:
Ти все свое́ дрібні́й темно́ті пле́щеш.

Плещи́, бо світ не перебу́де дурнів,
Котрі таки́х казо́къ охо́чі слухать.

Тума́нити людей ти й не хоті́ла б,
Та се така́ твоя́ брехли́ва пра́вда.

VIII.

Компро́мис Лях́ам. [1])

Ляхівъ гудьмо, та з Ляхами будьмо.

Пословиця.

Тверди́й Ру́син на мяке́ньким
Ляхо́м побрата́вся,
Деліка́тноі розмо́ви
У нёго навча́вся;

Переймáв у побрати́ма
По́бут ёго́ па́нський,
И поки́нув свої да́вні
Норови́ проста́цькі.

Ру́син.

До́бре нам укуп́і жи́ти,
Па́не бра́те Ля́ше,
Що не ді́леве між на́ми
Все надба́нне на́ше.

Ті́лько, де ні оберну́ся,
Де ні ки́ну о́ком,
Всю́ди в ме́не луги, лу́ки
И поля́ широ́кі.

На́віть Чо̀рне мо́ре, Ля́ше,
И те Ру́ським зве́цця....
Чи й воно́ ж нам бу́де вку́пі?,
Як тобі здае́цця?

[1]) „Х. п.", стр. 62.

Ти над Вислою узеньку
Зайняв займанщину,—
Як же мислиш роспростертись
На всю Україну?

Чи снаги ж у тебе стане
За Лиман сягнути,
И все древне Русовище
До себе згорнути?

Лях.

Абй ти мене державсь,
Русине, мій брате,
Буде наше панування
На ввесь світ багате.

В оксамитах та саєтах
Будемо ходити,
Істи сласно, и венгерське
Пугарами пити.

Роспрострємось, побратиме,
Від моря до моря....
Не завдасть нам ні Татарин,
Ані Турчин горя.

У Москві ж раз по раз будем
Здобиччю ділитись,
И по всіх Німецьких землях
Мужеством хвалитись.

Нехай знають передмурре
Всего Християнства,
Що стоїть з мечем на чаті
Супротив Поганьства.

Нехай слава про нас трубить
Въ золотиї труби....
Виват, Польща! кохаймося,
Побратиме любий!

Русин.

Не загребай, Ляше, жару
Руськими руками,
Не лести мене своїми
Пишними словами.

Спогадай, чим був ти спершу,
Як Оттон великий
Повелін тобі лобзати
Папські черевики.

Відкиля взялись у тебе
Гетьмани потужні?
Хто круг тебе насторожив
Мечі харалужні?

Русь дала тобі побіду
Над Крижацтвом лютим,
Помогла тобі від Польщи
Москву віджахнути.

Якъ припер же ти Грізного
Москалюгу й дома,
То за Руссю й се зробилось,—
Річ усім свідома.

Русь дала тобі Замойських,
Сопігів, Жовковських.... [1])

---

[1]) Ляхи мусять пишатись тим, що принадили до свого культурного гурту таких руських людей, як Замойські та Жовковські. Се нам сором, що ми не виробили собі під византийщиною культури,

Вони ж тебе й визволя́ли
В ка́верзах моско́вських.

А як ги́нуть під Хоти́ном
Му́сив, па́не Ля́ше,
Ви́везло тебе́ з напасти
Сла́вне ві́йсько на́ше.

Чи міні ж та поступа́тись
По́лем тобі й мо́рем,
Щоб уку́пі панува́ти
Попола́м из го́рем?

Ні, пану́й оди́в, сподо́рю,
Я ж мужикува́ти
Бу́ду з рідною семие́ю
У низе́нькій ха́ті.

И ніко́му не вклоню́ся
За свій хліб у но́ги;
А колі́ біда́ прити́сне,—
Га́йда за Поро́ги!

Лях.

За Поро́ги? ва́ра, хло́пе,
Ва́ра, Ха́ме кля́тий!

рівнова́жної з римською. От же на́шим и тепе́р без усякого рівняння культурні́йшим од нас сусідам здае́цця, ніби ми посяга́емо на їх справді велику сла́ву, зга́дуючи, що рід знаменитого Жовко́вського, так са́мо як и великого Замо́йського, був руський. Один вельми поважний до́слідник по́льскої старосвіщини писа́в до мене між иншим: „На що ви хо́чете одняти в нас Жолкевського?“—Я відписа́в: „Скажіте, спасибі вам, ика ва́ша думка про зна́не вам, давно́ вже напеча́тане королівсько нада́ння володимерського и берестейського владицтва оццеві покорителя Москви, Жовко́вського, котре́ перекупив у него Меле́тий Хребто́вич и котро́го він зрікся записсю в кгро́дській книзі за се́бе самого и за своїх діте́й ро́ку 1580-го?“—На сей відпис не відписано міні нічого.

Не діжде́ш уже́ на По́льщу
Ту́рка підійма́ти!

За твою́ хижа́цьку вда́чу,
За твоє завзятте,
Погиба́ло в Цоцо́рі
На́ше ми́ле бра́тте.

И Хоти́нське черес те́бе
Скла́лось По́льщі ли́хо...
Колиб ти не́ гайдабу́рив,
Всю́ди було б ти́хо.

Оттака́ ж то твоя щи́рість,
Твоя́ ру́ська пра́вда!
На дві ку́бка, мов гадю́ка,
Въе́цця в те́бе зра́да.

Хто прихи́лицця до ме́не
Ду́мкою свято́ю,
Тих попи́ твої взива́ють
Кля́тою Ляхво́ю.

Оццура́всь ти від Остро́зьких,
Від Сопіг, Жовко́вських...
Напущу́ ж тепе́р на те́бе
На́ших Конецьпо́льських.

Перепи́нять їх райта́рі
Всі шляхи́ й доро́ги,
Що верста́еш, як сам зна́еш,
Ни́шком за Поро́ги.

Бу́деш, хло́пе, хоть не схо́чеш,
В по́лі хліб роби́ти,
А ми з ру́ськими туза́ми
Меди-ви́на пити.

И розділимо на віки
Мужика́ с пана́ми,
Неха́й зна́е, чи годи́лось
Гордува́ти на́ми!

Ру́син.

Пра́вду ка́жеш, па́не Ля́ше:
По́ки світу сонця,
Не прихи́ляцця брата́ми
Лю́де до пого́нця.

Бу́деш на́ми, мов вола́ми,
Цілину́ ора́ти;
А ми бу́дем ремикга́ти,
Свою́ ду́мку ма́ти...

Постеріг ти на дні ку́бка
В Ру́сина гадю́ку,—
Weź że s tego sobie, Ляше,
До́брую нау́ку.

Уплива́ли и мина́ли
Віки за віка́ми,—
Пролива́в кровцю́ я ля́цьку,
Ти—руську ріка́ми.

Та ж то кров животочи́ва
Наро́била ди́ва:
Що не ста́не Русь Ляхво́ю,
По́ки бу́де жи́ва.

Коли хо́чеш, Ля́ше, спра́вді
З Ру́сином брата́тись,
Му́сиш с па́на чолові́ком
Громадя́нським ста́тись.

Му́сиш ту призна́ти пра́вду,
Що Русь Ру́ссю бу́де,
До́кіль бу́дуть ру́ське сло́во
Промовля́ти лю́де.

Оберни́ся ж, Ля́ше, се́рцем
Сми́рним до приро́ди,
Що творя́е й череду́е
Царства́ и наро́ди.

Помага́й цвісти́ живо́му,
Ховай ме́ртве з на́ми,—
И сини́ твої жживу́цця
З на́шими сина́ми.

Рід прихо́дить и прохо́дить,
Со́нце світить ві́чне:
Все сника́е, востае́цця
Тілько чолові́чне.

Воно—со́нце животво́рне:
З не́го си́ла й во́ля;
И беспе́чне щасте па́нське,
И проста́цька до́ля.

X.

До Шекспи́ра [1]),

заходи́вшись коло украі́нського пере́кладу ёго тво́рів.

Видите, яко вси ослѣпоша, не разумѣша смыслити.
Исаіи LVI, 10.

Шекспи́ре, ба́тьку наш, усі́м наро́дам рі́дний!
Чи чу́еш, як зове́ тебе́ наро́д незгі́дний,

Приблу́да степови́й, наслі́дник розбиша́цький,
Що й до́сі чествуе свій путь и дух коза́цький?

Світи́ло тво́рчества, Гоме́ре новосвіту!
Прийми́ нас під свою́ опе́ку знакоми́ту:

Дай у твоі́м храму́ нам ва́рварства позбу́тись,
На кра́щчі почуття́ и за́думи здобу́тись.

Неха́й нас укроти́ть душа твоя́ вели́ка,
Неха́й покине нас коза́цька во́ля ди́ка,

Що кро́въю ті́шилась, хвали́лась пожара́ми,
Тума́нила люде́й брехли́вими вістя́ми,

Пісня́ми сла́вила безу́мне гайдама́цтво,
Кляла́ культу́рників, як людоже́рне па́нство.

С культу́рникив еси́ найбі́льший воіво́да:
Ти—пи́шний цвіт и плід вели́кого наро́да.

Дай о́чі пра́внукам хижа́цьким просвіти́ти,
Твій ро́зум пра́ведний сліпи́м благовіоти́ти.

---

[1]) „Х. п.“, стр. 70.

XI.

До рі́дного наро́ду [1]),

подаючі́ ёму́ украі́нський пере́клад Шекспи́ровых тво́рів.

Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Предків наших, тяжкі діла!
Як-би іх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину!
Оттака-то слава наша,
Слава України!
Шевченко.

Постыдитеся стыдѣніемъ отъ похваленія вашего, отъ поношенія предъ Господемъ.
Іереміи XII, 13.

Не поминайте первыхъ и ветхихъ не помышляйте. Се азъ творю новая, яже нынѣ возсіяютъ, и увѣсте я; и сотворю въ пустыни путь, и въ безводнѣй рѣки.
Исаіи XLIII, 13.

Наро́де бес путя́, беш че́сти и пова́ги,
Бес пра́вди у заві́тахъ пре́дків ди́ких,
Ти, що поста́в з безу́мноі одва́ги
Гірки́хъ пъяни́ць та розбиша́к вели́ких!

---

[1]) „Х. п.“, стр. 72.

Едйний скарб у тébe—рідна мóва.
Заклятий для сусідзького хижáцтва:
Вонá твогó життя міцнá оснóва.
Певвійша над усі скарбй и багáцтва.

Се гóлос лýччих прéдків з домовйни,
Тих душ святйх, що мáрво погибáли
У злйгоднях Велйкої Руїни,
Котрý старці твоїм триýмфом звáли.

О вáрваре! покйнь триумфувáти,
Та шчервоній од соромá тяжкóго:
Що всі сусіде мáють щó назвáти,
А ти своім не назовéш нічóго.

Щó захопйв есй серéд руїни,
Забрáв усé велйкий твій добрóдій;
Женé тебé невóля з України,
И з рідним слóвом тýлисся мов злóдій.

Нá ж зéркало всесвітне, визирáйся,
Збагнй, якйй ти азіят мизéрний.
Своїм розбóем лютимъ не пишáйся,
Забýдь на віки путь хижáцтва сквéрный,
И до семъї культýрників вертáйся.

XII.

Ода с Тарàсовоі гори [1]).

Тілько я мов оканний
И день и ніч плачу
На роспуттях нелелюдних,
И ніхто не бачить.
И не бачить и не знае...
Оглухли, не чують,
Кайданами міняющця,
Правдою торгують.
Шевченко.

А я юродивий на твоїх руїнах
Марно слези трачу. Заснула Вкраїна?
Бурьяном укрилась, цвіллю вацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
И в дупло холодне гадюкъ напустила.
Шевченко.

Чего ж ви чванитеся, ви,
Сини сердешної Украйни?
Що добре ходите в ярмі,
Ще лучче, ніж батьки ходили?
Шевченко.

Чогó ви, землякй, так нóситесь зо мнóю,
Як дýрень с тóрбою, абó Антóн с козóю?

Я ваш кобзáр, мовлйв, поэт націонáльний,
Ваш вйщший протоплáст, ваш óбраз идеáльний?

А ви ж, землячéньки, хто ви такі, скажіте?
Явітесь без масóк и дýшу покажіте...

---

[1]) „X. и.", стр. 74.

Оттам-то задумів великих и спасенних
Серед панів жорстких и мужиків мизерних!

Вже двацціять літ лежу я над Дніпром Славутом,
Та слухаю, як ви звай брязкаете путом,

Тим путом пакосним, котрим себе скували,
Як Турчину й Москві ехидно присягали.

Обох дурили ви, обом копали яму:
Оце ж и тягнете дурну московську ляму.

Не ланцюгом себе, брехнею ви скували;
Брехню и правнукам из рабством завіщали.

Я ваш кобзарь, поэт, пророк ясновидющий,
Я вічний образ ваш, я дух ваш невмірущий,

Ковчег народности, священний стягъ свободи,
Що вас водитиме у всі грядущі роди....

Нехай же знае той, хто сі глаголи чуе,
Що в вас мою святу могилу скот руйнуе;

Що в вас Тарасова Гора Дніпром підмита;
Що в вас готуецця міні дорога бита.

Покину земляків Шляхом Козацьким Давнім...
Та ні! не зупинюсь на Запорожжі славнім.

Шукатиму душі у Турчина одради:
Там більше знайдецця, ніж на Вкраїні, правди.

Богдановим ёму поклоном поклонюся,
И з домовиною як небудь притулюся.

А ви, земляченьки, щасливо пробувайте,
Брешіте, та мене у брехні не мішайте.

XIII. [1]

Варияція первоі Давидовоі псальми.

Куй нескушенное серебро, и очистится чисто все: убивай нечестивыя отъ лица царева, и исправится въ правдѣ престолъ его.
Притч. Солом. XXV, 4, 5.

Душе моя убогая,
Лишенько съ тобою!
Упъемося отрутою,
Въ кризі ляжемъ спати,
Пошлем думу аж до Бога
Его роспитати,
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?
Шевченко.

Блаженний, хто прямуе битим шляхом,
Котрий до ласощів уояку погань надить,
Хто не трівожицця спасенним страхом,
Що до погибели широкий путь провадить.

Блажен, блажен той муж премудро ницій,
Що й не заглядуе, мовляв, до нечестивих,
Кого лестять баби и молодиці,
Що він собі мовчить серед людей злосливих,

Та хилицця під грішничі закони,
Та знае, що у день, а що в ночі робити;
Бабам низькі одважуе поклони,
И вміе молодиць десятками любити.

---

[1] „Х. п.", стр. 77.

Росте́ сей муж, мов де́рево роскішне:
Бабі́ ёму́ що-дня́ корі́нне поливаю́ть,
Жінки́ ёго́ за сло́во лю́блять пи́шне,
А чоловіки їх вели́ким объявля́ють.

* * *

Я не таки́й, о Бо́же мій правди́вий!
Я все прики́дливе, усе́ зловре́дно та́йне,
Як чоловік во и́стину злосли́вий,
Ясу́ю всю́ди, щоб було́ між ми́ром я́вне.

Не зна́ючи, чого́ до це́ркви хо́дять,
Вчаща́ю залюбки́ в ту нечести́ву ра́ду,
Де бра́ччики шука́ють и знахо́дять,
Як в се́рце громадя́н вссели́ти судъ и пра́вду.

И не хилю́сь під грі́шничі зако́ни,
Що грішники веля́ть до іо́ти виповня́ти,
Прити́снувши темно́ти милио́ни,
И заказа́вши ім про во́лю міркува́ти.

* * *

Не вже ж усто́ять сі лука́ві злю́ки
У те́бе, Го́споди, на пра́ведному су́ді,
И предаси́ ти нас в каті́вські ру́ки,
И ца́рству грі́шників конця́ во вік не бу́де?

Ти, Го́споди, путь пра́ведників зна́еш,
И ба́чиш до́бре путь леда́чих лицемі́рів:
Про що́ ж ти ім сей по́пуск попуска́еш?
Побі́й іх пра́вдою, щоб ім ніхто́ не ві́рив.

XIV.

Нові Жиди́ [1]).

Нѣсть ли писано, яко храмъ мой храмъ молитвы наречется всѣмъ языкомъ? вы же сотвористе его вертепъ разбойникомъ.

Марка XI. 17.

Старі́ Жиди́ буя́ли в синаго́гах,
Нові́ буя́ють по святи́х церква́х,
И профану́ють ро́спятого Бо́га
В своі́х леда́чих ми́тарських ділах.

И за̀вда́ють ёму́ нові́ ра́ни,
И те́рнием нови́м ёму́ главу́
Вінча́ють, и, мов чо́рні вра́ни,
Въіда́ющця в кріва́ву плоть ёму́.

Та не знуща́ющця над ним так мно́го
Ба и „во дні вели́кого поста́“,
Як в о́ний час, що з ро́спятого Бо́га
Створя́ть собі воскре́сшого Христа́.

Воскре́с! воскре́с! и ра́ді, що не вста́не
За три́ццять зло́тих про́даний ім Бог,
Очи́ма скорби й я́рости не гля́не
На святота́тний и кощу́нний торг,—

На сей база́р, де лицемі́р дурно́ті
У го́рло лле животворя́щу кров,
А хавтурни́й дері́й, уве́сь у зло́ті,
Нетя́гам пропові́дуе любо́в.

Воскре́с! воскре́с!... ні, в вас він не воскре́сне
Сере́д своі́х пору́ганих святи́нь:

---

[1]) „Х. п.“, стр. 80.

Бо знищив би ремéство вáше чéсне,
И був би вам у нёго всім амíнь.

По шéлягу зложились ви кагáлом
На тридесят крівáвих срібнякíв,
И запаслися бéзліч капитáлом
На сто, на двісті, на пятсóт вікíв....

О Спáсе, мýчений спасéнниками злими!
Покинь ім всі твоі храми и всі каплиці,
Ж жертвáми пишними, надáвнями царськими
И нáвіть лéптою смирéнною вдовиці.

Вселися в храм новий, в храм дýха живóтворний,
Що обіцяв еси создáти на руíні:
Нехáй почéзне в нас жидíвський торг тлетвóрний
И віра прáведна зассяе на Вкраíні.

XV.

На спóвіді [1]).

Но правдой онъ привлекъ сердца,
Но нравы укротилъ наукой...
Пушкинъ.

И славныхъ лѣтъ передо мною
Являлись вѣчные слѣды...
Пушкинъ.

Множество же премудрыхъ спасеніе міру, и царь премудръ утвержденіе людемъ.
Прем. Солом. XXVI, 6.

Я не палю по капищáх кадила,
Не чáю від покíйників чудéс,
Що червь важкими шáтами окрила
И низвелá на тóржище з небéс.

[1]) „Х п.“, стр. 82.

Не стýкаюсь я до царя й цариці
У чотирнáццять золотих ворíт:
Про мéне, до іх пишноі столиці
Позаростáв би вже травóю й слід.

Я атеíст, що знáе тíлько Бóга,
А чóрта и святих не признаé...
Ні, не лякáйсь, душé моя убóга;
И чéрті и святí про тéбе é.

Я демагóгъ, мовлявъ, що тíлько й дбáе,
Як цáрську силу силою зломить...
Душé моя! де царь умóм сияе,
Ти, мов рабá, готóва там служить.

Згадáй, який хаóс розбушувáвся
Після того, хто не злякáвсь гріхá
Скрутить ченця, що ж жиру біснувáвся,
Боярина, стрільця и козакá.

Вонюча грязь пів світу затопила,
И тéмрява кругóм нас обнялá,
А дика вóля миром колотила,
Як бýря чóвном бес стернá й веслá.

Тогдí між нас явилася цариця,
Супрýга божевíльного царя,
Як áнгел гáрна, хитра як лисиця,
Як дéмон злюща, мýдра як змія.

Перéд святими нéбо вiдчинила,
Лукавникíв лукáвствомъ обійшлá,
И, що премýдро лютих злюк душила,
Звелíла нам не памятáти зла.

Оцé ж, душé, такí твоі святиі
Котрих ти чéстяуеш и любиш, а чорти

Пекéльні,—о світе злочестйвий!
О світе пáкосний! іх пóвен тй.

Тй мов свиня́, гризеш и рвеш корінне
У дýба, що тебé годýе жолудьмй,
Не дбáючи, ким нáше поколінне,
Якйми убеспéчене людьмй!

Ти б іх, у свя́тості твоїй мерзéній,
З гріхáми іх, на цáрство не пустйв
Не дав сия́ти ім у вік той тéмний,
Що сам себé ти мýчив и душйв.

Дознáвся б ти, хто с ким обня́вся тáйно,
И хто підлйзам сéла дарувáв,
И хто Ляхвý куёвдив правослáвно,
И хто ножі свячéні підсилáв....

Згрібáють всюди грязь хлопя́та вчéні
Та вгонобля́ють твій ледáчий смак,
А кобзарі видýмують с в я ч é н і,
Опрáвдуючи прéдків-розбишáк.

Наýка, из невдя́чности осліпши,
З Нетя́мою по брáцькі обнялáсь,
И, мов пъяний пъянóго ш шинку вівши,
В одній калюжі з нéю улягла́сь....

Спокóйся ж ти, душé моя́ убóга!
Твоéі не сорóмлюсь наготй,
Хоть атеіст я, тілько ж знáю Бóга,
И é святі у мéне и чортй.

XVI.

Ключ розуміння [1]).

Щогла твоя преклонися, не распуститъ вѣтрилъ, не воздвигнетъ знаменія.
Исаіи XXXIII, 33.

А чванитесь, що ви Польщу
Колись завалили....
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила.
Шевченко.

Горе вамъ законникомъ, яко взясте ключъ разумѣнія: сами не внидосте, и входящымъ возбранисте.
Луки XI, 52.

Од Лимáну до Есмáні,
Од Волги до Вйсли,
Над нарóдом бесталанним
Ворогй навйсли.

Ворогй.... Хто ж нам не вóрог,
И хто нáші дрýзі
С того чáсу, як ми крйлись
У Велйким Лýзі?

Вóрог Тýрчин и Татáрин,
Вóрог Лях и Німець,
И Москáль, що нáшу слáву
Обернýв у нівець.

И погáне й христия́не,
Жиди й католйки —

1) „Х. п.", стр. 85.

Всю́ди на́ша ворожне́та,
Як е світ вели́кий

И в чужі́й землі́ и до́ма
Ко́жне з нас глузу́е,
Заіда́е наш насу́шний,
Серед нас цану́е.

Хоть ніко́го ми не лю́бим,
Та ба! що́ роби́ти?
Му́симо всім заволо́кам,
Ба й ката́м годи́ти.

И чужі́ ми чужени́ці
Въ рідній Украіні,
Як пташи́на без гнізде́чка
На німі́й руі́ні....

* * *

Ой чом же се, бра́тте, чом воно́ так сталось,
Що край ми широ́кий, лю́бий осягли́,
Та в спа́дку нево́ля нам одна́ доста́лась,
А ва́ше надба́нне чужакі́ взяли́?

Ми ж коли́сь хвали́лись перед короля́ми,
Що від нас и Ту́рчин, и ввесь світ дріжи́ть!
А тепе́р Моска́ль нас го́лими рука́ми,
Мов пъяви́ць мизе́рних, за́ чуба держи́ть.

Ма́рна на́ша сла́ва, підле велича́нне!
Проклятте небе́сне впало на той Шлях,
На Да́вній Коза́цький, де гетьманува́нне
Втра́тив над коза́цтвом го́рдий, пи́шний Лях:

Дніпро́ висиха́е, песко́м засипа́е
Зе́ркало широ́ке пре́дківських церко́в,
Де пъяне́ гульта́йство триста літ співа́е
Про своє́ хижа́цтво, про руі́ну й кров.

Не мече́м було́ нам По́льщу воюва́ти:
Ро́зумом, тала́нтом, сло́вом тим святи́м,
Предкові́чнім ска́рбом, що в нас ні одня́ти,
Ні вкра́сти не вда́сця де́спотам тупи́м.

Чи в Ляха́ ж для сло́ва не було́ свобо́ди,
Або для тала́нта лю́дзкости, любви́?
Ро́зуму б Руси́на й ізуі́т не вшко́див,
Коли він не зни́кнув посере́д Москви́.

Хто мече́м вою́е, од меча́ и зги́не:
Пра́ведний заві́т сей, сей спасе́нний луч,
Втаіли віт те́бе, утіка́цький си́не,
Ті, що в те́бе вкра́ли розумі́ння ключ.

Самі́ не ввійшо́вши, йншим воспрети́ли,
Ввійти́ у спасе́нний гумані́зма храм,
И пеке́льну зло́бу в ду́шах загніти́ли,
На́ лихо Ляхо́ві, Ру́сі й Москаля́м.

XVII.

Гимн единому царе́ві [1]).

Онъ между нами жилъ
Средь племени ему чужого; злобы
Въ душѣ своей къ намъ не питалъ онъ; мы
Его любили ....
Пушкинъ.

Ти наш, дарма́ що між боя́р кудла́стих
На світ роди́вся, як між ведме́дів ди́ких.
Бес те́бе нам прийшло́сь би всім пропа́сти,
Бес по́двигів и праць твоіх вели́ких.

Ми „пра́ведним царе́м“ тебе́ прозва́ли
Ще аж тогді́, як на́ші людоі́ди

---

[1]) „Х. и“, стр. 89.

З Мазе́пою та Шве́дом вакладáли,
Не чýючи Полтáвськоі побіди.

Колй попй хоть в тім не помилйлись,
Що всі святі та прáведні дýші
На небесáх рядóчками осілись
И простяглй до нас носй та ýші,

То пе́вно й там, де вже ані печали
Не відають, мовля́в, ні воздихáння,
Вопй тебе́ старшйм своім обрáли,
Щоб ти впиня́в попівське глумувáнне:

Що до небе́с драбйну приставля́ють
Из молитóв та прйносів нечйстих,
И в Бóжий рай палйвод посилáють,
Старйх блуднйць та йноків басйстих.

Молю́ ж тебе́, зопхнй з небе́с драбйну,
Щоб сторчакá летіли головáми
На тих святóш, що збóвтали Вкраіну
У рóзбовток своіми молитвáми.

Патрóне наш, застýпнику небе́сний!
Одкрйй нам пут в висóкі високóсті,
Справде́шній путь, щоб грішний люд, та че́сний,
Навідувавсь до те́бе с пе́кла в гóсті.

Тогді з небе́с нам рóзум возсия́е
Замісь тих хмар, що сте́лющця тумáном,
И грішний мир святйх тих роспізнáе,
Що на землі живýть самйм обмáном.

Не рóзбовтком, ійце́м здорóвим бýде
Замóлена, затýркана Вкраіна;
Настáнуть в ній твогó покрóю лю́де,
И вйпаде у те́бе з рук дубйна.

На небесáх твій дух возвеселйцця,
Ввесь Рýський Світ, мов сóнце, осия́е,
И слáвная Оле́гова столйця
Премýдрого Петре́нка привітáе.

И совершйть над не́ю він креще́нне,
Креще́нне дýхом прáвди и свобóди,
И ввійдуть з не́ю в приязне́ обще́нне
Прослáвлені культýрою нарóди.

XVIII.

Гимн единій царйці [1].

Какъ ночью звѣздъ стезя по небу протяженна,
Дѣяній вашихъ цѣпь въ потомствѣ возблеститъ.

Державинъ.

„Велйкий світ“, царйце нáша рідна!
Погáс есй, и тьма наш мир окрйла:
Сліпýемо, сліпóти че́лядь бідна!
Прибóркано усім орля́ткам крйла.

Старі орлй давнó порозлітáлись;
Принáдив іх Парнáс, абó Валгáла;
На йграшку дітвóрі ми зостáлись,
Дрібнóті, що після́ тебе́ настáла.

„Велйкий світ“! ти спрáвді світ велйкий
У фóкусі зібрáла коло се́бе,
Дарма що вік, роспýщений и дйкий,
Свою́ печáть наклáдував на те́бе.

[1]) „Х. п.“, стр. 92.

Ми грішимó тепéр не так широко,
И слáвиці своїй нічйм не вшкóдим:
Не зўздрить нас чужé на вчйнку óко;
Тихéсенько, мов котенятка, хóдим.

Та фóкус наш промíння не збірáе:
Бо всюди тьма и мóрок поголóвний;
Рабй есьмó, и рáбськи забавляе
Наш ум язйк письмéнників злословний.

Мов кажанй о півночі вжахнулись,
Протóпласти гидкі чортів крилáтих,
На сяєво твоé вонй метнулись
И в золотí твоí вчепйлись шáти.

Не дйвлячись, де чóрне и де біле,
Тебé кругóм ся пóтвар сплямувáла;
Що знйщила есй гніздó осине,
„Вовчйцею голóдною" взивáла.

„Вовчйцею" для людоíдів клятих
И „вóрогом" для кровопийців люду
Булá есй: се бўде памятáти
Культўрний мир до віку и до сўду.

Розбóями й руíною несйту
Гадюку за Порóгами ти вбйла,
И гóлову ехйдно ядовйту
Залізною пятóю роздавйла.

Хвалá ж тобі за зло для злих, царйце,
И за дóбро для дóбрих та спасéнних!
Хвалá, наўки любомўдра жрйце,
Пророчице времéн благословéнних!

XIX.

До Шевчéнка [1]).

> O pieśni gminna! ty stoisz na straży
> Narodowego pamiątek kościoła,
> Z archanielskiemi skrzydłami i głosem
> Ty czasem miewasz i broń archanioła.
>
> *Mickiewicz.*

Тарáсе, спогадáй, як ти за нáми
Хотів летіть у вйрей по морóзу [2]),
Де вóльна мáти з вóльними синáми
И дóчками пахўчу щйпле розу,

Любóви цвіт, знаменувáнне мйле
Блажéнного життя на високóстях,
Лестйвий цвіт, як щáсте легкокрйле,
Як сни про вірну дрўжбу в молодóстях.

Втішáюцця, свобóдою щаслйві;
Блищять над нйми небесá бесхмáрні;
Сяють у сріблí та в злóті нйви;
Понáд пашнéю китяхй янтáрні.

Знудйвшися життем своíм мертвéцьким,
Жадáли ми у вйрей полетіти,
Де мéртвий кáмінь під різцéм мистéцьким
Встаé живйй, щоб віковічно жити;

Де полотнó пензлёване співáе
Очáм про всі дивá красй таéмні,
И вйшшу ліпотў небéс являе,
И тáртара страшйлища підзéмні;

---

[1]) „Х. п.", стр. 95.
[2]) Зімóю нещасливого рóку 1847-го.

Де нас музика до небе́с возносить
И хори ангельські дає нам чути...
Восхищене серденько смерти просить —
На крилах у Гармонії заснути.

Мій рідний брате, перед нами море
Всесвітнёі науки одкривалось:
Втопили б ми у нім неволі горе
И в воскрешенне свободи обмивались.

Втопили б ми в тім морі всю мороку,
Яка нам з малку голови морочить,
И тягне нас од Заходу к Востоку,
И азіяцтво вічне нам пророчить.

Лиха нам доля, брате, не судила
Свої снігй на рози проміняти,
И душу, що неволя придавила,
В сцілющих нуртах волі обновляти.

За нами темрява північня вгналась,
У всеоружжі деспоцтва сліпого,
И люба мрія, як мираж роспалась
Від подиху московства нависного.

Ще не було Овидія й не буде,
Яким ти ставсь над мертвенним Аралом:
Таких пекельних нот не чули люде,
Які на серці в тебе звірство брало.

Ти десять літ з душею розлучався,
Співав, мов соловей в кошечих лапах,
Живий твій розум скристаллізувався,
Твій дух поник на каторжних этапах....

Заголосили по тобі Харити,
И Україну сонну розбудили,

Устала мати: „Діти мої, діти!
Тепер на віки ми посиротіли.

„Ой лелечко, мій дрібязок убогий!
Москва 'б вас буде потирати руки;
Поставить бчі проти вас, як роги;
Чого не знавъ дід, знатимуть унуки“.

„Ні“! обізвеєся знад Дніпра, кобзарю,
„Світ не побачить Батия нового.
Перепят встане на тебе, Москалю,
Моє святе, моє пророче слово.

„О слово рідне! ти стоїш на чаті
Предковікових памяток святині,
В ясній, блискучій херувимській шаті,
Як меч огненний, в нашій Украіні.

„Грішив я тяжко, яко син народу
И вихованець олухів письменних,
Що, въ насъ укравши, вкинули у воду
Ключ розуміння, задумів спасенних.

„Та, що скував я меч сей обоюдний,
Тим од гніва Премудрости спасуся,
Воскресну чистий у великдень судний,
И о спасенні людзькім звеселюся“.

XX.

На незабудь року 1847 [1]).

И уразумѣете истину, и исти-
на свободитъ вы.
Іоанна VIII, 33.

Не ховайте, не топчіте
Святого закона;
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона.
Шевченко.

Скажіте нам, світильники народів
У темряві науки и природи,
Ви, що доглéділись таємнихъ хóдів
Народнёі невóлі и свободи:

Чи нам голиццЯ проклинати
Сліпóго дéмона тіснóти?
Чи мóвчки спину підставляти,
Щоб катував вас до охóти?

Колй ми вік попередили
И, чуючи, що вже світáе,
Вікóнце миру віччинили,
Нехай на нéбо позирáе, —

Який пророк ветхозавітний,
Який апостол благодáти,
Який Минóс, мудрéць всесвітний,
Звелів за се в темницю брáти?

Де прáво те, чи на Синáі,
Чи на Голгóеі оглашáлось,

1) „Х. п.", стр. 99.

Щоб рідне слóво в рідним крáі
Розлукою з людьми́ карáлось?

Якóму бóгові угóдно
Од сéрця сéрце одривáти,
И з москалями всенарóдно
На край Импéрии турЯти?

Тобі, о бóже біснувáтий
В тісних, мов та невóля, штáнях,
Що вчив нарóд марширувáти
И пáрив у холóдних бáнях!

Свобóди вóрог, вóрог жизні,
Ти був великий душогубець,
Катюга рóзуму в оччизні,
На схóді сóнця мраколюбець.

Нехай раби про тéбе трублять
Брехню у труби золотіі:
Іх чéрті в пéклі приголублять,
Порáдники катюг лихиі.

Твóя сліпá и дика сила
Булá докóром Катерині:
Вона́ кривáвих злюк душила,
А ти розвóдив на Вкраіні,

Колй мої устá мовчущі
Заговорили с пóвні сéрця,
Нехай в полЯ, луги и пущі
МоЯ клятьбá перенесéцця,

Щоб нáші вбóгі недоріки
Своїх братів письмéнних знáли,
Як чáсто вавилóнські ріки
Вони слёзáми доповняли;

Щоб знало лякаве простацтво,
Як всяка праведна слєзина
Приближує свободи царство
По словесй Марйі Сина.

XXI.

До пекельного наплоду [1]).

Вы отца вашего діавола есте, и похоти отца вашего хощете творити. Онъ человѣкоубійца бѣ искони....
Іоанна VIII, 44.

Нема в вас між людьми „серденька дорогого“,
Ні брата, ні сестрй, ні жінки, ні дитйни:
Ви любите себе, себе и більш нікого,
О кодло камяне ехйдноі ехйдни!

Ви любите себе з утіхами своіми, —
Кумання потайне з мамоною неправди,
Перешепти ночні из нйцаками злими,
За зраду ближнёго од деспота награди.

И в браті, и в сестрі, и в жінці, и в дитйні
Ви любите свого хижацтва підпомогу;
Щоб широко ваш рід осівся на Вкраіні,
Муруете церкви та молитеся Богу.

Хто ви и звідкіля? хто предок ваш нечистий,
Що породйв на світ таку гидку гидоту?
Чи вже ж вам праоцця создав той дух пречистий,
Що сонцем розуму освічуе темноту?

[1]) „Х. п“, стр. 102.

Ні, предок ваш сидить в таемній преисподній,
Де злість ёго кипить и поломъем палае,
Куди ввесь рід людзький, в тісноті безисходній,
Геро́ів правотй даремно посилае.

На вік одділено, до дня суда страшного,
Лукавих од святйх безоднею розлуки,
Як темряву густу від сяева ясного,
Як правду від олжй, як нетям од науки.

И не доступицця ніхто з великодушних
В той тартар смертяний, що пліндруваннем дише,
Звідкіль до нас летять рої панів бездушних,
А право зверхности сам Вельзевул ім пише.

Співаемо, що смерть уже згубила жало,
И трубимо, що ад втеряв свою побіду...
Ні, наше торжество ще й досі не настало,
Сошествия во ад не бачимо и сліду.

Розверста день и ніч пекельная утроба
Ригае засів свій на ваше брачне ложе,
И плодицця од вас та людожерна злоба,
Котрбі подолїть дух благости не зможе.

„Осанна“! кричите въ душі своій лукавій.
Ти, що господствуеш в глибокій преисподній!
Гряди во тьмі до нас, пекельний царю слави,
И в нівець обертай благі діла Господні“!

Ні, темряво густа! тобі нас не окрити...
Не вічно буде лжа вязати людям руки;
Почезнуть, яко дим, дияволові діти:
Воскресне правди Бог у сяеві науки.

XXII.

Покута козацького батька [1]).

Ой Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колисці б придушила,
Під серцем приспала...
Шевченко.

Стою, гнету знов серце України,
Паливода страшенний, з меді литий...
Чарнецький! ти мене добув из домовини,
И в пóломъі спалив мій труп неситий.

Великий воіне! шкода твоєі праці:
Робацтво и черева мого скрізь росповзлося,
И, на погибель двох славянських націй,
Вампірами крівавими взялося.

Я стався джерелом людськоі злоби,
Прославленим имям святив пекельну зраду,
Носив Мазепу, Гонту, Пугача в утробі,
Мутив историкам підсліпуватим правду.

Не стояло тобі паскудить рук лицарських...
С перевертнів-Ляхів знайшовсь підлиза клятий,
Що, підлизавшись під лакеів царськихъ,
Порадив ім мене не тартару призвати.

З огню через огонь приклинано тімаху,
И се стою, мов головешка тепла...
Наказано міні вам завдавати жаху,
Моі недобитки, щоб стереглися пекла.

1) „Х. п.", стр. 105.

Служив магнатам я против казацтва службу,
Султану присягав, еднавсь из Москалями,
Козацькими дітьми платив Орді за дружбу,
Моливсь мощам, и радивсь из відьмами.

За се судилося міні зорнути з аду,
Щоб диким варварам, у іх темноті дикій,
В запекле серце влить пекельную одраду,
Культурникам на жаль и стид великий.

Европо, мати чесних душ! дивися,
Яку тяжку нести покуту мушу,
И за мою ехидву, хижу душу
Перед престолом правди помолися.

XXIII.

Божий суд [1]).

Głucho wszędzie, cicho wszedzie...
Co to będzie, co to będzie?
Mickiewicz.

Про зелені сади,
Про пахущі цвіти
Ми бувало під кобзу співаем;
А тепер мовчимо,
Мов сном вічним спимо:
Ні охоти, ні гласу не маем.

Коли ж чуе від нас
Хто сумний, тихий глас,—
В наших співах грізне щось таіцця.

1) „Х. п.", стр. 107

Мов на крйшахъ сичі
Завивáють в ночі,
Мов голóсить Минéрвина птйця.

Хто когó не злюбйв,
Хто комý зло зробйв,
Віщі струни на те не вважáють:
Мов ворóжу ходý,
Вони чýють бідý,
Сéрце сýмом и жáлем сповняють.

О, велйкий нам жаль
И на сéрці печаль!
Тяжко, вáжко Вкраіна сумýе,
Що темнóти повкй
Облягли двір царський,
А просвічена прáвда німýе.

Заговóрить вонá,
И до сáмого дна
Перевéрне лукáву спорýду...
А покй до войнй,
Ти нам, кóбзо, дзвонй,
Та приблйжуй день Бóжого сýду.

О, настáне страшнйй!
И, мов дзвін голоснйй,
Заговóрить наш край велелю́дний.
Од ковці до конця
Стрепенýцця серця,
И покйнуть свій сон беспробудний.

Хто когó не злюбйв,
Хто комý зло зробйв,
Зрозуміе богáтий и вбóгий,
И огóнь правотй
Осияе хатй,
И церквй, и царськиі чертóги.

XXIV.

Молйтва [1]).

Присвячена Дóкторові Пулюéві,
на спóмин зóрявоі нóчи на Вкраіні, в Хуторі.

Ничто! но Ты во мнѣ сіяешь
Величествомъ Твоихъ добротъ:
Во мнѣ Себя изображаешь,
Какъ солнце въ малой каплѣ водъ.
Державинъ.

Всевйшній! я Тобі молю́ся,
Молéкул кòсмоса Твóго...
Де ти, хто ти,—дарéмно бъю́ся,
Ні, не збагнý во вік сегó!

Во вік наýці не обняти
Всегó, щó Ти создáв есй...
Дарéмно рóзум наш крилáтий
Шукáе крáю небесй!

Знемігшися, на ту пилйнку
Спускáецця, що ми звемó
Всесéнною,—що на хвилйнку
Іі в импéріі рвемó.

И тут безóдня животвóру,
И тут премýдрість бес конці...
Однáково горі и дóлу
Сияе світ Твогó лиця.

Молю́сь, не дай міві з роспýки
Зректйся рóзуму могó:

1) „Х. п.“, стр. 109.

Нехáй не гáсне світ наýки
В промíннях сяева Твогó.

Нехáй мій дух, в земній юдóлі,
Не знйжуецця до звірят;
С Твоéі пресвятóі вóлі,
Нехáй во віки бýде свят!

XXV.

Эпйлокг. [1]

Сей же есть судъ, яко свѣтъ пріиде въ міръ; и возлюбиша человѣцы паче тму, неже свѣтъ: бѣша бо ихъ дѣла зла. Всякъ бо дѣлаяй злая, ненавидитъ свѣта и не приходитъ къ свѣту, да не обличатся дѣла его, яко лукава суть.

Іоанна III, 19, 20.

Так мýза хуторнá незнáна,
Во ймя Бóга всеблагóго,
И до Ляхá озвáлась пáна,
И до слугй ѐгó лихóго,

И до тогó, хто сйту лáпу
Ссав у берлóзі сóтні рóків,
Хто проклинáв святóго пáпу
Серéд своíх святйх прорóків,

Котрі „Антйхриста" цурáлись,
Свогó сопéрника в обмáні,

[1] „Х. п.", стр. 111.

И лýчче дéмона вмудрялись
Держáть хрищéний мир в тумáні.

Братй! забýдьмо дáвні чвáри
Та засвітімо світло вкýпі,
Щоб хижакй не пирувáли,
Як звір в ночі на людзькім трýпі.

У них однá пекéльна рáда,
Дармá що, рвýчи нас, гризýцця:
Щоб не довідалась громáда,
Звідкіль іх лáсощі берýцця.

Щоб не обýрилась темнóта,
Засліплені роскрйвши очі:
Чогó на мир такá тіснóта
И тьма у день, мов серед нóчи.

Шкодá мечéм нам воювáти:
Бо дйка сйла сйлу дйку
Ехйдно стáне викликáти
Серед торжéственного крйку

За віру, за царя й Россію,
Аж пóки знов на сóтню рóків
Запрé в ярмó нарóду шйю,
Помýчивши ѐгó прорóків.

Ні, світла, світла, більш нічóго!
Сим вйзволим сліпóго брáта:
Не бýде суеслóвить Бóга,
Не стáне вихвалями кáта.

Славянська ода [1]).

Відгукъ на панславистичне гуканне по Европі Российського архистратига Скóбелева.

Славянскіе ль ручьи сольются въ
Русскомъ морѣ,
Оно ль изсякнетъ—вотъ вопросъ!
Пушкинъ.

Обманщице, кого ти не лестила,
Кому мяхких не слáла ти перин?
Ще мало ти людей занапастила,
Що вірили обіцянкам твоім!...

„Святою“ ти себе провозгласила
И небеса під сéбе осяглá,
А на землі твоя нечиста сила
Славянську кров сторіками лилá.

Обняти світ залізними руками
Силкуєсся, щоб людзькому уму
Спорудити с продáжніми попами
Вселенськую безвиходну тюрму.

И всіх Славян скликаєш во едино:
„Зливайтеся: я—море, ви—ручьі...
Корітеся и нахиляйте спину,
Хилітеся під присуди мої.

„У мéне ви дознаете впокою,
Як праведні у Бога за дверми:
У бáгнищі, стоячою водою,
Гнистимете з москóвськими людьми.

[1]) „Свéт“. Ві Львові, дня 25 лютого 1882. Рочникъ II. Число 14 (2 за 1882).

„А як на вас коли, в лиху годину,
Воздвигне враг безóщадну войну,
То виріже вас тілько половину,
А там прийду и вас обороню“...

Да слáвицця Нарóд-Освободитель!
Да шествуе во слідъ éму бідá!
Да буде він во віки побідитель!
Да ллецця кров славянська, як вода!

Магоме́тъ и Хади́за

ПОЭМА.

Замі́сть переднёго слова про Магомета.

Ще як він був незва̀ний и вбо́гий, полюби́ла ёго́ бага̀та вдова̀ в Ме́цці, на имя Хади́за, и хоть у его́ рідному кра̀і було́ в звича̀і многоже́нство, не засмути́в Магоме́т своéі дружи́ни ні однíéю соперницею: додержав ій вірности два̀цятьчотирі роки, по́ки жила̀ вона на світі. Як зробивсь він первим чоловіком між Арабами, одна з найвродли́вших женщин, Аеша, сказала ему раз: „Чи не стара ж у тебе жінка? чи не посилае тобі Бог мене за лу́ччу дружи́ну“? — „Во имя Бо́га, ні! відказав Магомет. Не мо́же бути лу́ччоі дружи́ни над неі: бо вірувала вона в мене тогді, як люде мно́ю поневіряли, підняла мене вгóру тогді, як був я вбо́гий и як мене го́нено“.

Дрепер.

Не говори́ зо мно́ю про коха́нне,
Про жи́зні цвіт, про ща́стя... Ти не зна́еш,
Яку́ своі́м діво́чим залицяннем
Тонку́ струну́ въ душі́ моíй торка́еш.

Ае́шо люба, со́няшне серде́нько!
Ти всі квітки́ хотіла б оси́яти,

Заговори́ти с ко́жною любе́нько
И приголу́бить, як дити́ну ма́ти.

Та мій цвіто́к незри́мо процвіта́е,
Незри́мо ди́ше со́нця красото́ю:
Над ним и в день и по ноча́м сия́е
Світи́ло ща́стя ві́чною любо́вью.

И по́ки тху мого́, поки́ Алла́ху
Уго́дно на землі мене́ держа́ти,
Не бу́де той, хто не досту́пен стра́ху,
Очи́ма и́ншоі собі́ шука́ти.

Ти ка́жеш, лу́чча, кра́ша? Ні одно́і
Нема́ на сві́ті лу́ччоі й не бу́де....
Во и́мя Бо́га, красоти́ тако́і
Не ба́чили ніко́ли грі́шні лю́де!

Возьми́ у ме́не о́чі, подиви́ся
На не́і з ви́сока, з небе́с пречи́стих,
Звідкі́ль всі по́мисли святі взяли́ся
И чу́вства пра́ведні серде́ць огни́стих.

Як в глибиню́ бездо́нну океа́на
Алла́х всезря́чим прозира́е о́ком,
Як до схід со́нця над ночни́м тума́ном
Зоря́ над со́нним сві́титься восто́ком:

Так в Магоме́тову прозрі́ла ду́шу
Хади́за, Бо́же о́ко, со́нце я́сне,
И зрозумі́ла все, про що́ я му́шу
Віща́ти ми́ру, до́ки й жизнь пога́сне.

Я був мали́й, мизе́рний и незна́ний,—
Вона́ мене́ між ти́сячами вздрі́ла,
И зо́лото й верблю́дів карава́ни,
И всю судьбу́ мині́ свою́ вручи́ла.

Мене́ лиха́ тісни́ла ворожне́та,
Вона́ мов ске́ля при міні́ стоя́ла,
И оклеве́таного Маго́ме́та
На всю вселе́нную б не проміня́ла.

Таня́вся я проміж людьми́ чужи́ми, —
Вона́ міні́ мов со́нце осміха́лась,
И помишле́ннями ії́ святи́ми
Моя́ душа́, мов пе́рлами, втіша́лась.

У нищеті́ я не́ю був бага́тий,
В бага́цтві не́ю був я милости́вий:
Вона́ роби́ла, що з мое́і ха́ти
Утішеним выхо́див нещасли́вий.

Неха́й Алла́х усю́ красу́ по сві́ту
В оди́н алма́з бесці́нний позбіра́е, —
Не засия́е він так Магоме́ту,
Як дух Хади́зи перед ним сия́е.

Пролокг.

I.

Роски́нулась еси́ по всій землі́ широ́ко;
Империя Всеми́рна зве́сся згорда.
Моря́, землі́ и все на ній, що́ ба́чить о́ко,
Усе́ твое́, нево́ля и свобо́да.
Свобо́да ти́сячам, нево́ля милліо́нам:
На тім стоі́ш, пану́еш, порядку́еш.
Все покоря́еця тобі́ й твоі́м зако́нам,
А хто б опе́рсь, до ко́реня зруйну́еш.
Так пра́виш світом ти и над царьми́ царю́еш.

II.

Оди́н був тілько царь, та не від сего ми́ру,
Що не́хтував страшну́ твою поту́гу.
Носив коро́ну він ис те́рну, а порфи́ру
С карма́зину, невірам на нару́гу.
Ти віддала́ й его́, чере́с свого́ Пила́та,
Лихи́м Жида́м на муку й на пропя́тте;
И хоть були́ в твого́ поми́ті ру́ки ка́та,
Та заслужи́ла вічне ти проклятте.
И не спасе́ тебе́ ні ро́зум, ні завзя́тте.

III.

Про́кляв Госпо́дь всі пять столи́ць твоі́х вили́ких
Поча́вши віт тебе́, Ерусали́ме:
Россіяв Жидову́ проміж чужі́ язи́ки...
Тебе́ ж оста́ннего проклял він, Ри́ме:
Щоб ти побачив, як стовпи́ твоі́ круши́лись,
Що ти на них свою́ главу́ возно́сив,
Як там по и́ншому зако́нові моли́лись,
Куди́ нові́ скрижа́лі ти прино́сив
И, замість Го́спода, себе́ в них превозно́сив.

IV.

На всій импе́риі, що Ри́мською прозва́ли,
Лягла́ печа́ть проклятія страшно́го,
Що ду́ха Бо́жого в живо́му не позна́ли,
А з ме́ртвого собі́ зроби́ли Бо́га,
И поглуми́лися над пра́вдою свято́ю,
Котро́ю дух наш, як ві́нцем, сия́е,
Над ві́чним Божество́м и не́ба висото́ю,
Куди́ умом ніхто не досяга́е,
Котру́ оди́н Творе́ць всего́ живо́го зна́е.

VIII.

Озвáвся був протйв велйкого скандáлу
Святйй филóсоф, Нéстор Царігрáдський,
Та óддано ёгó безбóжним на потáлу,
Що їх родйв на світ владйка áдський;
Замýчили ёгó, як и тогó, що Бóгом
Зробйли мéртвого, на глум россýдку:
На клеветí клевéт нагромоздйли стóгом,
А з мук ёгó тяжкйх зробйли шýтку,
Припрáву до своró жерéцького прибýтку.

IX.

„Ой хто б нам дав крилí, крилí мов голубйні,
Мовляли тайкомá Несторияне,
Щоб звіцці нам летіть в далéкі украïни,
Покйнувши се збóрище погáне!
Осóбмося, братй, як птах на зді висóкім,
Ратýймо чйстую любвй наýку,
Злучáймо прáведність из рóзумом глибóким,
Нехáй достáнецця від дíда внýку,
И всолодйть ёгó потóмкам жйзні мýку“.

X.

И забірáли все своé добрó убóге,
И до степів Арáбських прямувáли,
И, проклинáючи золóчені чертóги,
Собí хатй в пустйні будувáли
И вірні, бáчивши, що сі Несторияне
Немóв свічкй у Цéркві погасйли,—
Як сéрцем и умóм справдéшні Християне,
Притýлку серед них собí просйли,
И пóрох від чобіт Царгрáдський обтрусйли.

Пісня пѐрва.

I.

Арáвия... Се тут Егйпецькі божйща,
Онýфиси та Мнéвиси забýлись;
Се тут, скитáючись бес хáтвёго жилйща,
Жидй до Гóспода своró вернýлись.
Тут, на горí, грімів кріз тýчи гóлос Бóга,
Едйного предвічного Владйки;
Тут пóломъем в ночí значйлася дорóга;
Тут сяевом сияв пророк велйкий,
И покорявсь ёмý в пустйні кáмінь дйкий.

II.

В землí, рекóмій Уц, мудрéць тут проявйвся,
Що Бóга звав на суд за гóре жйзні,
И перед ним умóм и сéрцем покорйвся,
Як полилйсь велйчні укорйзни.
Упáвши ниць, тремтів од слóва, як од грóму,
Все твóриво в душí одмалювáлось
И Бóгу вйшнёму, едйному святóму,
Бессмéртна в сéрці піснь озвáлась,
Нарóдам и вікáм наслíддем вічним стáлась.

III.

Арáвие! ти, мов той ум фундаментáльний
На кáмені твердóму оснувáлась.
Ти мáеш стрóгий вид, задýмчиво-печáльний,
И Камянйстою в сусíд назвáлась.
За те ж тебé лихі сусíде оббегáли,
Не тóвпились в сухý твою пустйню.
Твої джигитарí тирáнії не знáли,
Хранйли вóлю й прáвду, як святйню,
Творйли сйльним суд, а вбóгим милостйню.

IV.

Арáвие! ти, мов той Бедуíн ревни́вий,
Камíннем та пескóм обгороди́лась,
Сховáлась од чужи́х у зáтишок щасли́вий,
Над мóрем, як над зéркалом, схили́лась,
Там рáем пи́шним ти, барви́стим зеленíла,
Про твій оáзис морехóди знáли,
До тéбе парусú носи́ли іх, мов кри́ла;
Щасли́вою вони́ тебé прозвáли,
И про тéбе казкú дивóвижні казáли.

V.

С тебé, Арáвие, с твогó двойнóго лóна,
Як з дрéвнеї Юдéі й Самари́і,
Пови́нен в мир прийтú нови́й творéць закона,
Возви́шенний, як óний Син Мари́і...
Вже він прийшóв, прорóк, пусти́ні просвіти́тель,
И шéствуе, незвáний ще нікóму,
Ні рóдичам близьки́м, од них далéкий жи́тель,
Ні рíдній нéнці, ні собí самóму,
Спасéнних зáдумів поэту мовчязнóму.

VI.

Не ключа журавлíв по над степóм неслáся,
Не з ви́рею летíли сíрі гу́си,
Не ни́зка байдаків по мóрю простягláся:
То степові човнú плилú по сýсі.
Беспáрусні човнú, безвéсельні кгалéри,
Гуськóм плилú и пливучі хитáлись:
Двугóрбі въючакú, цібáті дромадéри
В пескý глибóком немóв купáлись,
И порохú стовпóм за ни́ми підіймáлись.

VII.

Се з Мéкки караван до Си́рні прямýе,
Из здóбиччю морських пучи́н глибóких,
Щоб накупи́ть всегó, щó жéнщину чарýе,
И наряди́ть Арáбок яснóоких.
Корáлі дорогí та жемчугú Цейлóнські,
З бальзáмами, алóем, комфорóю,
Навъючять караван блавáтусом Сидóнським,
Кармáзином, серпáнками, тафтóю
И бíлою, як на Ливáні сніг, габóю.

VIII.

Та Магомéт не мав у всéму караванi
Ні зéрнятка. Се все булó Хади́зи,
Багáтоі вдови́, між паніями пáні,
Що торг велá від Инда до Таври́зи.
Він—хлóпець молоди́й, іі підпарубóчий,
Вдови́ченко убóгий та вродли́вий,
Псувáв не знáючи солóдкий сон дівóчий...
Висóкий був, румяний, чорнобрі́вий;
Мов та Поля́рниця, яснí блищáли óчі.

IX.

А гóлос—водопáд, гучни́й, дзвінки́й, грімýчий,
В садý в Хади́зи, у раю́ земнóму,
Що ри́не кришталéм з нахи́леноі крýчи
И по пескý шумýе золотóму.
Ніхтó в Арáвиі на ди́кій кобили́ці,
Що в табуні зали́гало аркáном,
На ви́хрі степовім, блискавконóгій пти́ці,
Не мчавсь таки́м орлáном-гуррикáном:
Так тíлько смéрти дух лети́ть над океáном.

X.

Ніхтó стрілй в орлá так не пускáв висóко,
Не здобувáв ёгó з за хмар летўчих;
Ніхтó не поринáв у мóре так глибóко,
И в гéрці не гуля́в, так гóрдо звўчи.
В розмóві ж и дідй ёгó остерегáлись,
Щоб не довів до сорома старéньких,
А дрўзі рóзумом живйм ёгó пишáлись,
На нёго нáдились дівчáчі нéньки,
И бігали за ним хлопя́та молодéнькі.

XI.

Хлопя́т любйв, з дітьмй, мов сам дитйна, грáвся.
Вонй ёмў здавáлися пташкáми;
Іх рéготом та скóками втішáвся,
И веселйвсь забўтими піснями.
А пóслі пустотні впадáв у сум глибóкий,
Підъ пáльмами ховáвся мовчазлйвий,
Скитáвсь по камяній пустйні одинóкий,
Мов зáходень, стратéнець нещаслйвий,
Серед чужйх людéй безлюдник боязлйвий.

XII.

То не булá журбá, що він малйй и вбóгий
Поміж велйкими багатирáми;
Що цілиний ёмў не óрють круторóгі,
Не хóдять кóні в нёго табувáми;
Що чабавй отáр у нёго не пильнўють;
Що не ёгó верблюди каравáном
Од мóря Крáсного до Чóрного прямўють;
Що не зовўть ёгó велйким пáном,
Ні шéйхом-дідичем, ні князем, ні гетьмáном.

XIII.

Журйвся він, чогó ёгó нарóд кумйрам,
Мов Гóсподу живóму, покланявся!
Чомў славéтникам, тим шéйхам, тим эмйрам,
Так як ёмў, Бог жйзні не являвся!
Про Бóга жйзві він, ще хлóпчиком малéньким,
Чувáв у Бóзрасі, фортéці Кгрéцькій,
Як в Сйрию ходйв из дідусéм старéньким
Та гостювáв в обйтелі черн́éцькій,
И снивсь ёмў той Бог в землі ёгó отéцькій.

XIV.

Там, в Мéцці гóроді, над водянистим лўгом,
В найстáршому зо всіх старйх святйлищ,
Стоя́ло годовйм, чи повсякдéнним, крўгом
Трі сóтні шістьдеся́т гидкйх страшйлищ;
А серéд них лежáв, замість живóго Бóга,
Бездўшний кáмінь, що упáв ис хмáри
И назначйв що-дня чудóвища святóго,
Щоб честь ёмў и шáну воздавáли,
Творйли молитвй, акáфисти співáли.

XV.

Гордўючи дурнйм, жерéцьким суевірством,
Завóдив Магомéт про нёгó мóву,
Та, за рахóваним попівським лицемірством,
Перéпято дорóгу éго слóву,
И нáзвано ёгó недóвірком проклятим,
Що по дідáх наслідця не шанўе,
Шо, догоджаючи вольнóдумцям завзятим,
Перéкази спасéнницькі руйнўе,
И рóзумом мирськйм гріхóвно коверзўе.

XVI.

„Во и́мя Бо́га, ви, що зви́шше просвіти́лись,
Ви, що з небе́с премýдрість осягнýли,
Що для грома́дського спасе́ння народи́лись,
И ввесь наро́д у те́мряву втягнýли!
Промо́вив Магоме́т жерця́м сере́д Каа́би:
Возьміть меча́ Дама́ського ясно́го,
Що на ёго́ була́т не впа́ло о́ко ба́би,
И ви́беріть бойця́ вайголінно́го,
Котро́го че́ствують по всій землі Ара́би.

XVII.

Я, сирота́ мали́й, убо́гий и незна́ний,
Що в Бо́зі вся моя́ надія й си́ла,
Пійдý ш шаблю́кою на пе́рвого між ва́ми,
И Асмоде́ю обрýбаю кри́ла.
Коли́ сі камяні́ боги́ очи́ма ба́чять,
Коли́ сі глушані́ уши́ма чýють,
Неха́й воні́ томý кіне́ць из нас призна́чять,
Кого́ жерці́ безбо́жним именýють,
Недо́віркoм зовýть, кощýнником плямýють“.

XVIII.

Тогді́ шчиви́вся гук в святи́лищі страше́нний
Всі кулаки́ угóру підійма́ли.
Заверещáв наро́д, зави́в, мов пес скаже́нний,
Жерці́ оде́жу на собі́ подра́ли.
Сто рук жорстки́х, міцни́х вхопи́ло Магоме́та,
И волокло́ ис ка́пища на стра́ту.
Кипíла кле́котом жере́цька ворожне́та,
Бес сýду віддава́ла в рýки ка́ту,
И обіця́лась дать с Каа́би ще́дру пла́ту.

XIX.

Під сей безýмний час Хади́за з улема́ми
Несла́ в святи́лище дари́ вели́кі,
Щоб карава́н жерці́ своіми молитва́ми
Перевели́ чере́с пусти́ні ди́кі.
Поба́чивши свого́ коха́нця молодо́го
В рука́х у душманів лихи́х, запе́клих,
Мов у стальни́х кліща́х и ле́дьві вже живо́го,
Озва́лась у слова́х віжни́х да те́плих,
Чере́с приятелі́в и слуг своíх доте́пних.

XX.

Як віск од со́нечка, так змя́квули від зло́та
Лихі́ жерці́. Прига́сла ворожне́та,
И навіже́нная, розлю́чена темно́та
Поки́нула души́ти Магоме́та.
И, ви́рвавши из рук попи́хачів жере́цьких,
Хади́за в карава́н ёго́ посла́ла,
У Си́рию, до городі́в торго́вих Кгре́цьких,
Ийти чере́с сухі́ степи́ каза́ла,
И так слуги́ свого́ від сме́рти рятува́ла.

XXI.

Сина́ю, го́ро сла́вна и свята́ во віки!
Чи чýеш, хто се, в о́бразі смире́ннім,
Наближивсь до тебе́? Се знов проро́к вели́кий,
Круши́тель и́дольства в верте́пі те́мнім,
В верте́пі, де попи́ просла́вились розбо́ем,
И „чо́рну дань“ на дýрнів наложи́ли,
И заповідали нам, щоб гайдама́цьким бо́ем
И я́дом не́тяму людей души́ли,
А ім, из віку в вік, сліпýючи служи́ли.

XXII.

Заглéдівши твою священную вершину,
З верблюда ссів слугá Хадúзи дúвний,
Роскúнув пóдрану в Каáбі жупанúну,
И сотворúв намáз, обрáд старúнний.
Крижéм простéршися, облобизáв ту зéмлю,
Що вождь Изрáільский топтáв ногáми,
Як пúщу з небесú випрóшував дарéмню
И вóду с кáменя точúв річкáми,
И наповáв нарóд з верблюдами й бикáми.

XXIII.

Був рáнок, и землá ще тільно нагрівáлась
Під пóдихом ночнóі прохолóди.
Кріз прозирний тумáн, горá Синáй здавáлась
Ковчéгом золотим, вінцéм прирóди,—
Ковчéгом тим святúм, що двóе херувúмів,
Таінственними крíльми осінáли,
И бестілéсного Владúку серафúмів
У сяéві своім изображáли
Перед тілéсними Израіля очáми.

XXIV.

„Якóю був есú ти сúлою натхнéний,
Прорóче Бóжий, дýху ясвозрáчий?
Промóвив Магомéт в души своíй смирéвний,
В души на прáвду и любóв гарячий:
Чогó жезлý твоймý и кáмінь покорúвся,
И нéбо слýхало твогó глагóлу?
Як ти над всі гріхú Израіля піднáвся?
Як серед блискавúць зійшóв на гóру,
И удостóівся из Вічним розговóру“?

XXV.

Стоáли всі кругóм и дúвом дивувáлись
Томý намáзові серéд дорóги,
Поклóнам тим земнúм, що з нúми вирнвáлись
Словá якісь душéвноі тревóги....
„Ось слýхай, Магомéт, сказáв отáман сúвий:
Ми бáчимо, що ти, черéс ту свáрку
Ж жерцáми в кáпищі, зробúвсь мов юродúвий,
А був ти хлóпець дýже дóбрий з мáлку,
И бáчити тебé такúм химéрним жáлко.

XXVI.

„Та ще ж Хадúза нам, кохáна нáша пáні,
Накáз далá—тебé, як óко в лóбі,
В дорóзі берегтú. Святе іі бажáнне:
Бо так тебé терзáли там жорстóко
(Отсі самі словá мині вложúла в ýхо),
Що, дúвлячись на тéбе, вся тремтíла,
Колиб не вúзівнув есú між злюк и дýха....
И відойтú до дóму не хотíла,
А все тобі у слід, мов сиʼнові, гледíла.

XXVII.

„Ще вéльми молодá, сестрá тобі літáми,
Та не булó дітéй в іі старóго,
То й ми, отаманú, ій здаемóсь синáми.
Пожáльсь, Бóже, віку молодóго!
Казáв мині факúр, що хóче йти в черницí
И все добрó на манастúр оддáти:
Такóі другоі й не знáю молодицí,
Вонá не пáні нам, а рідна мáти:
То мýсимо ій, якъ возможем, догождáти.

XXVIII.

„Встань, Магоме́те: ось колóдізь при дорóзі,
Що лю́дям не дáе від згáги вме́рти..
Хтось ви́копав ёгó у пóмислах о Бóзі:
Надпи́сано: Благотвори́ й по смéрти.
Тут бу́де нам гарáзд верблю́ди попасáти
Поснідаймо: бо ти вже цілі су́тки
Не ів, не пив води́, мов хóчеш помірáти...
Тебé гніту́ть якісь таéмні ду́мки....
Моли́сь, то й закінчи́ш ис сóвістю раху́нки".

XXIX.

—„Раху́нки с сóвістю!... Ось подиви́сь на зóрю,
Як пе́рлами лили́ю обсипáе,
Абó на лебеді, як плéщуцця по мóрю:
Так дух мій перéд Гóсподом сия́е".
И Магоме́т устáв, и ви́ріс перéд ни́ми.
Товáриші ёгó не впізнавáли....
Яки́мись ди́вними, усім немóв чужи́ми,
Ёгó и пóстать и обли́ччє стáли.
Всі оступи́лися, звирáлись и мовчáли.

XXX.

„Госпóдь менé крепи́ть не хлібом, и́ншим брáшном,
А напоів водóю благодáті:
Трапезувáтиму під небесáми смáшно.
На тій горі, мов у царскій палáті".
И пішки він пійшóв степóм од каравáна—
(Ніхтó не смів ёгó впиня́ть словáми),—
И в мáреві світи́вськ, мов серед океáна
Сия́е молоди́к між туманáми.
Диви́лись ёму в слід, розвóдючи рукáми.

XXXI.

„Хлопя́та! обізвáвсь акгá, отáман си́вий,
Возьміть ви по шматку́ павидла з мéдом,
Сідáйте на свої бахмáти довгогри́ві,
И ідте нáзирцем за Магоме́том.
Луки́ и ратищá завдалегідь готу́йте:
Бо в тій горі непéвно по байрáках,
Мов на розбійника, на звіря там чату́йте...
Не знáе Магоме́т из рóду стрáха:
То ви гледіть, щоб як не зги́нув бідолáха".

XXXII.

Розлі́гся каравáн при степовій дорозі,
На вкóлішки попáдали верблю́ди.
Мов у чумáцькому уклáдистому вóзі,
Харчéй у вьюкáх пóвно и посу́ди.
„Нехáй в Эдéмі той мов пáльма процвітáе,
Хто ви́копав колóдізь сей спасéнний"!
Речé стари́й акгá, и брáшно розділя́е:
Фи́ники, смóкви, в мáслі сир пряжéний,
Пави́дло медовé и кóфій лікарствéнний.

XXXIII.

Коли́ ж кури́ть-лети́ть до них щось по пусти́ні,
Мов стрóвус той цібáтий, довгонóгий.
„Се з Мéкки шлють до нас якісь нові нови́ни...
Готу́ймось, друзі, до біди́ й тревóги"!
Прибіг іздéць, як жар. Коня́ка вáжко ди́ше;
Ввесь піною, мов корабéль, окри́вся;
Бокáми, мов той міх у коваля́, коли́ше;
В пісóк ногáми по борідкиври́вся.
Знемóжений іздéць на гри́ву похили́вся.

XXXIV.

Се від Хадйзи лист, довже́нний, кручковатий...
По чорному червоним пописала.
Не кожен би й факйр зъумів ёго́ читати.
В тому листі так до акгй казала:
„Благополучен будь у пйщі и в напої,
Отамане акго, во вік щаслйвий,
И догодй мені в моїй вельможній волі,
Хадйзі, павії твоїй правдйвій.
Бувайте й юнакй из ним щаслйві й жйві“!

XXXV.

До серця руку всі, як лйчить, прикладали,
Хилйли голову кг землі смиренно;
Як бодякй верблюд, слова с письма ковтали,
Від повісти ж в очу робйлось темно..
„На морі сйвому вві сві я опинйлась.
Ревлй, мов бугаї, страшенні фйлі;
Однйм одна звізда на небесах світйлась.
Вітрй вовками скіглили та вили,
И з Магометом ми, мов два листкй, тремтіли.

XXXVI.

„Нехай мене простйть: бо він не знае страху.
Так снйлось. Аж дивлюсь, ёго не стало...
Его нещасного, блідого бідолаху,
Морське чудовище вхопйло й ростерзало.
Я гірко плакала и злізми доповняла
Ревуче море, глибиню бездонну,
У грудн бйлась, на собі одежу рвала...
Розбуджено мене плачущу-сонну,
И я тогді свою судьбу благословляла.

XXXVII.

„И знов заснула я; знов сон міні приснйвся:
Сиділи ми удвох из ним над морем;
У море-зеркало небесний склеп дивйвся
И дух, утомлений недавнім горем,
Відпочивав. Аж ось вода заколихалась,
И с під води чудовище страшенне
На беріг лапами дереця. Я перелякалась,
А він: „Не бійсь нічого коло мене:
„Дивись, як лащиця се чудище мерзене“.

XXXVIII.

„И справді приповзло воно; мов пес ласкавий,
Хвостом виляло и заговорйло:
„Ти—світ землі новйй, новйй архангел слави,
„Ти—віковічне правотй світйло“...
Тут море заревло, землй заколихалась,
И все під небесами струсонулось;
Морська вода з огнем в хаос перемішалась...
Я серцем як дитя мале вжахнулась,
И с криком и плачем трепещучи прошнулась.

XXXIX.

„Тепер, подумавши над сими снами
И всі видіння вваживши глибоко,
Я бачу, що не спить, а світиця над нами
Аллахове всевйдящее око.
Аллах, ёго се Бог, единий, бесконечний...
Не раз я чула, як він озивався
Серед людей сліпйх, на йстину беспечних,
Як духа в них свого влить силкувався,
И той Аллах міні у сяеві являвся.

XL.

„Нехай же Магомет над вами старшинуе.
Я мушу и сама ёму коритись:
Він на своій главі десницю Божу чуе,
Владикою дав Бог ёму родитись.
Корітеся ёму, и що він вам накаже,
Моя під тим рука й підпись власна.
Да не смущаеться сим словом серце ваше:
В моім добрі я самовластна.
Нехай же служить вам в дорозі доля щасна“!

XLI.

На світі не одна Мария Макгдалина
Пророчими очима прозирала,
Що в нужденнім лиці сияла Божа сила,
И на віки віків мир озаряла.
Хадиза сталася звіздою на Востоці,
Новоявленною зорею правди:
Не помилилася вона в своім Пророці,
Любови благовіснику й одради,
Гонителю в людях олжи, лукавства, зради.

XLII.

Та де ж те серденько жіноче, повне жару,
Що б наскрізь не пробив ёго міч лютий,
Що б не досталося тревогам на поталу,
Котрих ёму й на небі не забути?
Хадизо! ти вво сні завагоніла горем;
Під серцем будеш ваготу носити;
Гарячих виллеш ти не річку,—ціле море,
И будеш смерти в Господа просити,
Щоб сю страшну на світ дитину не зродити.

XLIII.

Де ж Магомет, отаман каравана,
Новий пророк, посвячений любовъю?
Тепер за нёго всі, як за свого гетьмана,
Готові йти до смертяного бою,
Далеко вже забрався у степ: бо він ходою
Був другий Митридат Понтійский,
Що насміявь не раз над кінською ступою,
Як уганяв за ним диктатор Римський
За той, що дався нам в знаки, півъостров Кримський.

XLIV.

Жива від серця річ небесну силу мае:
Бо женщина—пророк нової віри.
Не так, як письмаки, вона ум обертае,
Не так слова куе, як лицеміри.
Хадизина душа у слуг ії вселилась,
И Магомет про нихъ преобразився,
Немов с перед очей въ них вавісь відслонилась,
Немов іх розум з разу просвітився,
Або в перепутті ім херувим явився.

XLV.

„Не дармо звір приснивсь Хадизі милостивій!
Рече старий акга в тяжкій тревозі.
Коня міні, коня!... О часу нещасливий“!
И стровусом помчався по дорозі.
Як серце закипить чи радостю, чи горем,
Він старість, мов одежу, с пліч скидае,
И дух ёго палкий широким грае морем,
И поломъем у голову бурхае....
Такий Араб, таким ёго вселенна знае.

XLVI.

Арáбе, посланцю́ святóі прáвди з нéба!
Ти, чи́стий ключу чéсти и свобóди!
Красó висóких дум, квітóк яснóго Фéба,
Корóно людського умá природи!
Ми, зéркало німé нарóдів благорóдних,
Твій óбраз нóсимо в душі убóгій,
И, серед всіх твоíх забу́тків инорóдних,
На манівця́х вселéнськоі дорóги,
Найвиразнійш твій тип ховáем чи́стий, стрóгий!

XLVII.

Тим я оди́н дзвоню у стру́ни золоти́і
Про те, щó ворогй твоí лукáві
Осміюють-хуля́ть, мов дуросвіцькі мріі,—
Твоі культу́рні прáці величáві.
Коли́б хоть стих оди́н з банду́ри мовчазвóі
З вітрáми залетів у слáвну Мéкку,—
Він, мóже б, доторкну́всь крилóм души́ чуткóі,
Мов той зефи́р у полудéнну спéку,
И спогадáли б там про рóдичку далéку...

Пісня дру́га.

I.

„Госпóдь менé пасé“, казáв коли́сь щасли́вий
Израíльский нарóд у Палести́ні,
Як зацвілй сади́ над вóдами та ни́ви,
Немóв у нáшій рідній Украíні.

Мовля́ла сі словá и в гóроді Хади́зи
Душá лагідна, богобоязли́ва.
Скрізь пи́шно слáлися, мов златоткáні ри́зи,
Лани́ филя́стого, густóго жни́ва,
И обнимáлася з винóкгроном оли́ва.

II.

А ти́хі річеньки́ леліли проміж ни́ми,
И надили дівчáт у чи́сту вóду,
Щоб сміхом, жáртами, пісня́ми голосни́ми,
Мов чáрами, нади́хали прирóду.
Зійди́, хто світ видáв, на ті підгірря пи́шні,
Що пáльмами й платáнами окри́лись.
Зійди́, хто світ видáв, на гóрі ті вели́шні,
Що по над хмáрами затумани́лись:
Такі дивá тобі хибá у мріяхъ сни́лись.

III.

Чату́ють вéлетні свій рай, свою доли́ну;
И сніговими чáлмами сия́ють;
Кедрáми-бу́рками окри́ли плéчі й спи́ну;
Чатовників громáми окликáють.
Між ти́ми гóрами, стовпáми мироздáння,
Хади́за пи́шним зáймищем седіла,
И на всі чудесá Госпóднёго создáння
Мов из висот підóблачних гледіла,
А ми́слями в сухі степи́ й поля́ летіла.

IV.

Там, на пескóвому, безóстровному мóрі,
Плив карабéль-верблюд, що всі іі надіі,
Всі рáдощі іі, всі уповання в гóрі
И всі затáені жівóчі мріі
Місти́в, храни́в и крив, невідомий нікóму,
Аллáху одному́, любóви Бóгу,

Е г о́ Алла́хові, єди́ному свято́му,
Одкри́ті. На її тяжку́ трево́гу,
Верста́в той карабе́ль непе́вную доро́гу.

V.

Тут и хати́ й лавки́ всі килема́ми кри́ті;
Тутъ за́вісі од вітру захища́ють;
Тут му́ри камяни́ць у зе́млю тве́рдо ври́ті:
Громи́ з землє́ю ра́зом їх хита́ють.
А там, на мо́рі, тім пesко́вому, хибко́му,
Верблю́да гуррика́н из ніг валя́е,
И фи́лями песку́, мов чо́внику легко́му,
Затóплені боки́ бъе-залива́е...
О Го́споди! твоя́ рука́ ёго́ спаса́е.

VI.

Спасе́ твоя́ міцна́ десни́ця й Магоме́та,
Сей світ у те́мряві серде́ць жорсто́ких,
И не раді́тиме запе́кла ворожне́та
По капища́х блиску́чих та висо́ких,
Що, мов той гад в раю́, в роскі́шних вертогра́дах,
Звива́ецця, сичи́ть, жоло́м коли́ше,
Хова́е сме́рти яд в цяцько́ваних прина́дах,
На пра́ведвість важе́нним ду́хом ди́ше,
И при́суди страшні́ народолю́бцям пи́ше.

VII.

Такі́-то по́мисли одра́дні и сумні́і
Літа́ли над самі́тнёю душе́ю,
Фарбовесі́льчаті, мов хма́ри дощові́і,
Що й ся́ють и грі́млять понад землє́ю.
О вро́до пи́шная, людськи́х оче́й уті́хо!
Про що́ тебе́ нам до́ля посила́е?
Хиба́ про те, щоб ми ще гли́бше чу́ли ли́хо,

Як вам воно́ на се́рце налята́е,
И наш эде́м земни́й в гее́нну оберта́е?

VIII.

Хиба́ ж про те?... Вона́, краса́ люде́й, Хади́за,
Вроди́лась, мов та жемчужи́на в мо́рі,
Бес пля́ми, ося́йна́ як серафи́мська ри́за,
Та й потону́ла у сирі́цтва го́рі.
Тепе́р, немо́в піснопісе́нній Сулами́ті,
Алла́х з небе́с ій „брата“ посила́е,
Усі весе́лощі, всі солодо́щі в світі
Оча́м її душі́, мов сон, явля́е,—
И в не́і з рук ёго́, як ви́хрем, виривае.

IX.

„Ні, не Алла́х, жерці́, кощу́нники Алла́ха,
Нечи́ста си́ла ро́зуму людсько́го,
Спокі́йсь, душе́ моя́, не замі́ра́й від стра́ха:
Жив Бог на небеса́х! впова́й на нёго.
Неха́й вони́ в мене́ однімуть сі пала́ти,
Широкопле́чі під кедра́ми го́ри,
Мої сади́, луги́, мої поля́ бага́ті,
Верблю́ди у степа́х и су́дна в мо́рі,—
Не му́шу я тону́ть, як у безо́дні, в го́рі!

X.

„Аби́ він ті́лько був на сві́ті, со́нце пра́вди...
Краса́ людсько́го ро́зуму и се́рця,
Перенесу́ тоді́ я всі людські́ непра́вди...
Неха́й из ме́не й во́рог насмі́єцця;
Неха́й мене́ из ним леда́чі проклина́ють,
Безбо́жеством зову́ть святе́ натхне́нне;
Неха́й на по́сміх нас всесві́тній виставля́ють,
И обре́кають на дурне́ гове́нне:
Для ме́не бу́де се—небе́с благослове́нне“!

XI.

Так у сумній душі Хадиза промовляла,
Зітхаючи від серця в самотині,
Немов з зефирами трицятострунна грала,
Сумуючи по рідній Украіні;
Немов на могилках вітри листочки рвали
Ис повних роз, над прахом серцю любим,
И благовонієм одрадним исповняли
Жилище споминок, котрі голубим,
Дарма що через те свою веселість губим.

XII.

Хадизо! подивись: чи то орел крилатий
За дрофою між нивами шугає,
Чи кінь під іздецем, дракон огнедихатий,
Летить и мов дорогу пожирає?
Жере дорогу кінь, жере не нажереця...
Палкий іздець, як ратище схилився...
Чого ж так серденько замерло? чом не бъеця?
Мов лютий звір зубами в нього впився,
И Божий світ сукном похоронним окрився.

XIII.

„О сни мої страшні, моє пророкуванне"!
Рекла Хадиза, и нежива впала.
Над нею мамка в плач; між слугами ридание...
Вона, мов білий віск, німа лежала.
Иде з листом іздець, у землю втупив очі...
Так! серце в далеку біду почуло...
Справдились віщі сни, ясновиддя пророчі!
Ви, радощі, до раю полинули,
И землю травуром на віки обгорнули!

XIV.

Вона злила всіх слуг в одно духовне тіло,
Надихала іх вірою святою,
И, мов той херувим, на небо відлетіла,
Сияючи, як сонце, красотою.
„О, положу ж на ній страшне рукописанне!
Рече іздець, обливщися слёзами;
Нехай ій Азраіл несе, на привітанне,
Туди, де слези не течуть річками,
А райськими цвітуть сцілющими квітками"!

XV.

Почула віддалік Хадиза віщим духом
Самун той, що на світі звуть бідою.
Його познаемо не оком и не вухом:
Він віє сном лихим, гнете журбою.
Тепер, мов під ножем, нещасна стрепенулась;
Очима повела и стиха встала.
Взяла той лист страшний. Мов на кинджал наткнулась,
С такою болестю його читала,
И, як од холоду, читаючи дрiжала.

XVI.

Старий акга писав: „Хадизо милостива!
Да буде тінь твоя широка й довга!
Да будеш ти во вік весела и щаслива!
И щоб лиліями цвіла твоя дорога!
Не відпускали ми гонця твого бистрого,
Задержали, як вітра у печері:
Бо відповідне в нас було б непевне слово,
Писали б до тебе самі химери.
Тепер же широко рошчиним правді двері.

XVII.

„Хадизо! спогадай, що все зникае с світа...
Земля стоїть, а люде переходять.
Сёго небесного вселенського завіта
Ніякі мудрощі не перешкодять.
Усякий чоловік—трава на злачнім полі,
А дні ёго—квітки на стебелині...
Чи жити, чи вмірать, воно не в нашій волі...
Одцвітемо в одній малій часині,
Цвістимуть инші там, де цвітемо ми нині.

XVIII.

„Як лист прийшов до нас, якась чудовна сила
Вхопила с каравана Магомета,
И понесла степом туди, де б не посміла
Людська рука розопясти намета,
В захмарню висоту, на гору камявисту
Бажав летіти, як орли літають,
Щоб там трапезувать трапезу Божу чисту,
Де блискавиць зубчасті стріли сяють,
Громи про Господа до смертних промовляють.

XIX.

„Я вагонця побіг моім ковем крилатим,
И верхи розіслав хлопят моторних,
Щоб на горі ёго з очей нам не втеряти,
Серед тих скель, стовпів предвічних чорних.
И саме довелось тоді ёго здогнати,
Як лютий барс до нёго изза кручи,
Мов кіт страшний, рябий мургурополосатий,
Плигнув и притаівсь, здобичи ждучи.
Я ратищем метнув, як блискавка зза тучи.

XX.

„Звірюка, мов дракон, круг ратища обвився;
Хлопята из луків ёго добили,
И кожен з нас умом и серцем веселився,
Що Магомета ми оборонили.
Аж дивимось кругом—нема ёго між нами.
Шукати, кликати,—луна лунае,
И проміж скелями сумними голосами
Наш гук гучний зникае, замовкае...
Мовчить пустиня зновъ, як смерти сон, німая.

XXI.

„Коротке слово: вже сім день, як під горою
Ми стоімо, кочуем караваном.
Сім день шукаемо усякою порою,—
Обманюе надія нас обманом...
А шкуру барсову, на доказ піклування
Про нашого отамана и пана,
Шлемо тобі з листом, вельможна наша пані.
Бувай по старому до нас ласкава,
И да возвисицця твоя під небо слава"!

XXII.

Росплястаний лежить звірюка перед нею,
Мов спить, наівшись людського мясива,
И, так як на труну, з убитою душею,
Схилилася Хадиза, ледьві жива:
„Не хочу иншого, поки ще дишу, ложа:
Умру на цім страшеннім кладовищі!
Прийми мене, рукó всемилостива Божа,
Жариву в попелі на пожарищі!
Покинь, душе моя, покинь свое жилище"!

XXIII.

И, як по мáтері малóлітки сумýють,
Так сум німúй обняв усю господу.
Іі великий жаль роздéртимъ сéрцем чýють,
И всіх немóв опýщено у вóду.
Весéле зáймище зробилось могилкáми.
Оплáкують Хадúзу вірві слýги.
Свій плач ис тéплими мішáють молитвáми,
Всесвітнім врачевствóм тяжкóі тýги
И бесконéчноі сердéчноі недýги.

XXIV.

Безýміе любвú; безýміе печáли!
Найлýччі ліки ви у Бóга жúзні:
Ви, мов ті одводні спасúтельні канáли,
Ратýете наш дух в ёгó оччúзні:
Не даетé гіркій печáлі ви залúти
Оччúзну дýха, рóзум благорóдний.
И мріями, мов сном, одвóдите несúтий
Оччáяннем той бúстрень перехóдний,
Що обернýв би дух у степ сухúй, бесплóдний.

XXV.

Безýміе любвú з безýміем печáлі
Хадúзу, мов джумá, опанувáли,
И всі заповідні, святі іі скрижáлі
Мерéжками фантáзіі заткáли.
Прирóда не змоглá з недýгою борóтись,
Из бéзладом духóвним и тілéсним,
И здобулá зі дна душú свою літóпись
Тим помишлéніям величночéсним,
Котрі наш дух ведýть по мавовцям небéсним.

XXVI.

Літóпись пúсано ще в óни літа юви,
Як Магомéт ис Сúриі вервýвся,
И в сéрці у ёгó нові озвáлись стрýни,
И дух новúй в ёгó душі прошнýвся,
И проповідував він дівчині Хадúзі
Слова́ любвú Прорóка з Назарéта,
И, мов в архáнгельскій ясвій небéсній рúзі,
Являлась ій прирóда Магомéта,
Ще з óтрочеських літ велúкого поэта.

XVII.

Чужúй поэзіі, погáний и в святóму,
Світ возмутúв іі истóчник чúстий,
И діду сúвому, сатрáпоні скупóму,
Закóнно сочетáв сей дух огнúстий.
Зробúв с Хадúзи він немóв Макгдáлу другу...
Та смерть косóю ýзи розвязáла,
И вóлю ій далá; и тяжкую варýгу
Вонá умóм просвітленим позвáла,
И сéрцем над людьмú, як Божеотвó, сияла.

XVIII.

Сі гóри-вéлетні окýтані кедрáми,
Дзвінкоголóсі в скéлях водопáди.
Садú з Эдéмськими живýщими квіткáми,
С котрúх плелú вінкú собі дрияди,
Усі вонú про те Хадúзі свідкувáли,
Як Магомéт малúй став перед нéю
С словáми úстини, що дýшу підіймáли
Над мéртвою в олжі своїй землéю,
И до нéбесноі, новóі жúзні звáли.

XXIX.

Тепе́р всі ті слова́ в душі в її озва́лись,
И се́рце в по́ломъе, и ро́зум обернули;
Всі ре́чі видимі з незри́мими змішалились,
И в бе́зумі, як в мо́рі, утонули.
Вона́ не на землі вита́е, а на не́бі,
И в ца́рство Бо́же немощни́х склика́е;
Плачущих, мов діте́й, кукобить коло се́бе:
Смире́нним світ в наслідство розділя́е,
А пра́вди жа́ждущихъ на віки вдовольня́е.

XXX.

То зда́сця ій, що ось вона́ якась блудни́ця,
Сосуд нечистоти́ да перелюбства,
На ра́йськім де́реві отру́йлива гнили́ця,
Знаря́дде підступу и душогу́бства.
И, руки ла́мючи з душе́вної трево́ги,
До ніг свойму Проро́кові впада́е;
Пото́ком сліз гірки́х ёму обми́вши но́ги,
Роспу́щеним воло́ссем обтира́е,
Стогна́нием жалібни́м серця́ всім роздира́е.

XXXI.

Знов, заспоко́івшись, седи́ть коло́ криниці,
Прихо́д Учи́теля благословля́е,
И, мов у віщої посвя́ченої жри́ці,
Из уст ії проро́цтво излета́е:
„Ти жи́зні вічної водо́ю нас напо́іш,
Що жа́жди вже не зна́тимем ніко́ли;
Ти храм неви́димий, храм ду́ха нам постро́іш,
Сози́ждуть нам ёго́ твої глаго́ли,
Любо́ви й и́стини незиблемі престо́ли“.

XXXII.

То хо́дить по сада́х, немо́в кого́ шука́е.
„Де ти? де ти? куди́ від ме́не скри́вся?
О Магоме́те! де твій молоди́к сия́е?
В які́ блиску́чі во́ди задиви́вся?
Ти перейшо́в у рай по ша́блі Азраі́ла;
Я ги́ну тут сере́д люде́й мерзе́них,
Що и твоя́ душа́ ясна́ не освіти́ла,
Розбі́йницьких верте́пів, душ іх те́мних,
Жили́щ духів лихи́х, изгна́нників підзе́мних“.

XXXIII.

Аж по́ки че́рнецця знемо́жена до до́му,
Поки́ ії під ру́ки у світли́цю
Зомлілу приведуть. В оччаянні німо́му
Верта́еццся в буди́вок, як в темни́цю,
И ме́ртва па́дае на ба́рса, мов стріло́ю
Ії стра́ше́нна ду́мка пробива́е.
Круго́м прислу́жниці, ота́рою німо́ю,
Стоя́ть плачу́щі, и ніхто́ не зна́е,
Чи ще зіста́лась в ній хоть и́скорка жива́я.

XXXIV.

И так мина́ють дні, мина́ють ти́жні цілі.
Ії году́ють, як малу́ дити́ну.
То га́снуть, як ого́нь, ії духо́вні си́ли,
То запала́ють на яку́сь часи́ну.
У две́рі стукотя́ть черни́ці з молитва́ми,
Ченці несу́ть куми́ри чудотво́рні...
С плаче́м од них вона́, закри́вши ви́д рука́ми,
Бежи́ть у сад між кипари́си чо́рні.
Ненавиден ій став жере́цький торг тлетво́рний.

XXXV.

Хадизо, чистая любови жемчужино
    На дні глибокого розлуки моря!
Природи матери пещена ти дитино,
    Роскішна квітко під морозом горя!
Ще сонечко твое ясне не закотилось,
    И смерть ёго проміння не згасила:
Віт тебе хмарами лице ёго закрилось,
    Та й знов себе на світі проявила
Его спасительна, животворяща сила.

XXXVI.

По тій тобі страшній и памятній дорозі,
    Де кінь жер землю, мов дракон крилатий,
И де письмо, в твоій прозирливій тревозі,
    Зъуміла ти віддалекй читати,—
Стовп куряви иде, мов облако в пустині,
    Що нужденний народ веле на спеці
До медових річок в блаженній Палестині
    По дну морському, мов по певній стезці,
Пророче облако впокою й благостині.

XXXVII.

В тім облаці немов у морі потопають
    Верблюди, байдакй пескiв сипучих,
И чалми над ними білiючи сияють,
    Як вічний сніг на горах изза тучи.
А перед облаком, немов на малюванні;
    Рисуецця виразно кінь гривастий,
И на коні іздець, в кармазиннім жупані,
    Тонкий, легкий, плечистий и грудастий,
Мов царственний орел на скелі в океані.

XXXVIII.

О, не кажіть хто се! сама Хадиза знае:
    У неі в серденьку для него очі.
Душа іі немов из мертвих воскресае,
    Ій світ зассяв, як сонце серед ночи
„Летіть, вітри, ёго на крила підхопіте,
    Як Вічного небесні херувими,
И швичче блискавки до мене принесіте!
    Умру, не доживу я до хвилини,
Що осяйне мене очима він своіми“.

XXXIX.

Настала ж та хвилина неймовірна,
    И перед нею він, мов рай, сияе.
Кругом—як сад цвіте: зібралась челядь вірна,
    Ёго слова ушима пожирае.
„Благословенна будь між женами, Хадизо!
    Тебе вітаю з Божого веління.
О світозарная святого духа ризо!
    Сияй на всі грядущі покоління,
Як вічна праведність, що не дознае тління.

XL.

„Водивъ мене Аллах по камяній пустині.
    Я звіря бив очима, як стрілою,
И дивного дознав в заоблачній святині,
    И дивне сталося там надо мною.
И де ставав ступнем, де з річчю обернувся
    Усюди до мене серця хилились.
З багацтвом до тебе, Хадизо, я вернувся:
    Під здобиччю верблюди вередились,
И люде, мов квітки, в лудани нарядились.

XLI.

„Та всі шовкй, нарчі, кармáзини, блавáти,
Се все—мов прах дорóжній на жупáні
Протйв велйкоі спасéння благодáти,
Котрý привіз тобі я, люба пáні.
Щó на Синáй-горі Мойсéю возвістйлось,
Те поновйв бессмéртний Син Марйі:
Ёмý вся йстина божéственна відкрйлась;
Розмáяв, мов тумáн, він дйкі мрíі,
Що змйслено, ждучй Жидівського Мессíі.

XLII.

„Сёгó велйкого Пророка ис пророків
Носйв я з мáлку в сéрці чйстім, тйхім.
Він сохранйв менé од всіх мирськйх порóків,
Зробйв менé з мизéрного велйким.
Я крйльми полетів тудй з горй Синáя,
Де притаíлися Несторияне,
Кудй загнáла іх рука попів лихáя,
Що хйляцця під нéі Християне,
Як під жерців у нас нагнýлися Погáне.

XLIII.

„И, мов той óлень,.пив живý у них я вóду,
И потечýть річкй животворящі
Иш чéрева могó. Від exóду до захóду
Зассяе світ, и люде бýдуть зрящі.
Аллáх менé послáв. Я тінь ёгó побáчив
Очйма смéртними на тім Синáю.
Аллáх міні владіть нарóдами признáчив,
И просвітйв менé дивáми рáю...
Се вам, як посланéць Аллáха, возвіщáю“.

XLIV.

Схилйлись всі кругóм, и въ нóги впáла
Прорóкові Хадйза милостйва;
Як рáняшна росá блискýча, трепетáла,
Священною покброю щаслйва.
„Од нйні я твоя рабá, и всі мої достáтки,
И все, щó маю, все тобí вручáю:
Срібло и зóлото, маéтки й стáтки.
Нічóго я собі не зоставляю,
И дяки віт тебé, Прорóче, не бажáю“.

XLV.

— „Ти не рабá, о, ні! владйчиця ти пйшна,
Седітимеш у мéне на престóлі,
Як сóнце осяйнá, як Божествó нелíшна,
Свобóдна як той вітер в чйстім пóлі.
Устáнь, внемлй и знай: Предвíшнёго устáми,
В моíм пості й молйтві семиднéвній,
Благословéн во вік союз любвй між нáми,
Як дáно зріть міні дивá Эдéмні
В Аллáховій обйтелі святíй надзéмній“.

XLVI.

Ревнýли казанй, и загулй тимпáни.
Мов Соломóн во дні своéі слáви,
Багáцтвом, врóдою, премýдростю вінчáнний,
Оддáв Пророк девь брáчний на забáви.
Зраділи всі у зáймищі Хадйзи,
И гóри рáдостю препоясáлись;
Поля світйлися, мов херувíмські рйзи;
Ис сóнцем любо вóди цілувáлись,
А небесá благí дивйлись осміхáлись.

Принос.

Кастáльскоі воды напи́вшись исъ криви́ці,
Тобі привóшу даръ, умá могó Цари́ці.

Любовъ Хади́зину въ тобі́ благословля́ю,
И Магоме́товымъ стихóмъ тебе́ витáю:

Хади́зо, рáдосте и слáво Магоме́та!
Пышáесся въ душі́ прихи́льностю Поэта,

И хóдишъ у вінку́ зъ блиску́чоі лилі́и
Та зъ ли́сту ві́чного спасе́нноі наді́и.

Пышы́йся: твій винóкъ вові́ки не завя́не,
Вові́ки жи́тиме имя́ твое́ кохáне.

Тобóю, прáведна, живе́ Поэтъ и дыше,
Съ тебе́ высóке він̂ъ въ свои́хъ поэмахъ пи́ше.

Ёгó перóмъ твій духъ пречи́стый управля́е,
И се́рце óгнянымъ натхне́ннёмъ надыхáе.

Прийми́ жъ сей даръ малый видъ се́рця мовчязнóго,
Видъ схóвища, тупымъ умáмъ недоступнóго.

Середъ недóлюдківъ, що ду́рять Украи́ну,
Въ тобі́ знахóджу я порáдницю еди́ну.

Ты, мовъ Арáблянка бессме́ртна Магоме́та,
Пиддéржуешъ свогó сами́тнёго Поэта!

Зневáживши орду́ письме́нно те́мну, злю́щу,
Ты ви́руешъ въ ёгó робóту невмиру́щу.

Твій духъ ёгó немóвъ на крыла пидіймáе,
И се́рце óгнянымъ натхне́ннемъ надыхáе!

ХУТОРНИ НЕДО́ГАРКИ [1]).

But these are deeds which should not pass asway,
And names that must a just decay,
Forgets the empires withe a just decay,
The enslavers and the enslaved, their death and birth;
The higd the mountain-majesty of worth
Should be, an shall, survisror of its woe,
And frond its immortality look forth
In the san's face, like yonder Alpin snow,
Imperi shabby pure beyond all things below.

Byrons, Child Harold'a Pilgrimage.
Canto III, sh. LXVII.

НЕДО́ГАРОКЪ ПЕРВЫЙ.
(1873—1890).

Уляна Клюшныця.
поэма.

Писня перва.

I.

Нехай Гомеръ, Шекспиръ и вси спивци велыки
Спивають про Царивъ, Героивъ, Героинь,
Жывопысують намъ высоки, чесни лыки,
Немовъ самыхъ Богивъ безсмертныхъ и Богынь,—

[1]) Мижъ иншымы багатьма ричамы, хуторня-безлюдна пожежа спалыла въ мене й поэмы, що понапысувавъ бувъ, абы, мовлявъ, не

Нехай выявлюють и вчынкы люти, дыки
Середъ гучныхъ кошивъ и мовчязныхъ святынь;
А я—про Клюшныцю спиватыму, про Вляну,
Якъ щыро й праведно вова служыла Пану.

II.

Не все на высотахъ престола й панування
Та въ храмынахъ святыхъ витае правый духъ:
Знаходымо й въ ныз̆кій юдоли рабування,
Куды ще не досягъ спасенный свитъ наукъ,
Людей, велыкого достойныхъ шанування;
Хочъ йимъ не байбаракъ, а вбогенькый кожухъ
Одъ витру й холоду хребтыну прыкрывае,
А инколы й чобитъ про непогидь не мае.

III.

Уляна мала все, чого душа бажала,
Въ своейи Павеи и въ Пана, дукача.
Малёвана йийи видъ шуплаття трещала.
Основына й утокъ що-осены въ ткача.
У борщъ затовченый—крышёныкъ сала клала.
Було зобгае кнышъ—не треба й калача.
Коржи та пампушкы—до чыстойи сметаны,
А що вареныкы, то геть и марципаны.

IV.

Бо щыре золото була, безъ ликгатуры,
Уляна, Клюшныця стара, въ свойихъ Панивъ.

сыдячого Татаре взялы. Даремно мъяшкурывъ навпосли чупрыну, сылкуючысь вернуты зъ давнёго забудтя пропащи письни. Де-хто, може, й зрадіе, що не вернувъ, а я шкодую; бо надъ усе въ свити мусымо дбаты про вжытокъ ридному слову, нашій спасенній матерызни, та про тверезый поглядъ на нашу пъяну старосвищыну. Тымъ и наготонывъ оце до печатаньня хочъ недогаркы.

Не то що дробына: индыкы, гусы, куры
И утята булы пидъ доглядомъ йийи:
Була вона соби, зъ блаженнойи натуры,
Охоча до свыней, телятъ, воливъ, коривъ,
Кобылъ и лошакивъ; на вивцяхъ добре зналась,
У всякому добри ще зъ-малечку кохалась.

V.

Бо й панотець йийи бувъ чоловикъ трудящый.
Тако жъ клюшныкувавъ ажъ двадцять висимъ годъ.
Бувъ норовомъ швыдкый, меткый, непосыдящый.
За се судывъ его той хуторный народъ,
Що за козацтва бувъ соби гультяй гулящый,
Робывъ немало й намъ, и Москалеви шкодъ,
А за Панивъ новыхъ, що по Ляхахъ посталы,
Си злыдни въ запечкахъ седилы й воли ждалы.

VI.

И справди жъ бо жылы пичкурныкамы Хамы.
На хлиби Панському бешштанькамы рослы.
Не дозыралысь, якъ тамъ ходять за плугамы:
Про те у ныхъ батьки й стари диды булы.
Буялы по степахъ ажъ поты пастухамы,
Покы дивчата йимъ кортиты почалы.
Тоди вже очкурню питтягувалы въ штаняхъ,
И мылысь у ставкахъ, а то и въ панськихъ баняхъ.

VII.

Оце же его й ведуть, мовъ бугая, до Пана,
„Дозвольте, Паночку, Евменка одружыть,
Що бъ спомынка про насъ на свити не пропала,
Якъ будуть по дидахъ горилку люде пыть;
Та бачымо жъ и те, що вже пора прыпала,
Бо хлопець менше йисть и невпокійно спыть,

Регочеться кризъ сонъ, верзе щось про запаску
И згадуе дивокъ, то Вивдю, то Параску".

VIII.

„Котору жъ (скаже Панъ) ты дивчыну вподобавъ?"
Евменко щулыться, якъ видъ коня лошакъ.
„Та ще дивощыны винъ, Пане, й не второпавъ
(Озветьця дидъ старый): бо вырисъ, мовъ Козакъ,
Що тилькы Татарву въ степу, мовлялы, дзёбавъ".
—„Ни, диду (скаже Панъ): не зовсимъ винъ простакъ,
И въ тебе розуму не буде позычаты,
Якъ до червчатойи пидлизты схоче плахты".

IX.

„Скажы, Евмене, самъ: котора чорнобрыва
Прынадыла тебе?"
Евменъ стойить, мовчыть.
„Про нёго, Паночку, однаково вродлыва
Усяка дивчына, абы борщу зварыть
Да хлиба испекты зъумила,—и щаслыва
Зъ нымъ буде певно. Що про це и говорыть?
Евменко нашъ не знывъ изъ-малку до горилкы,
Не буде сыкатысь изъ батогомъ до жинкы".

X.

Такъ маты лобаса до Пана засокоче.
А панъ йій: „Ну, про се намъ розмовлять шкода.
Нехай прызнаеться, котору сватать хоче,
Бо черезъ те у васъ бувае скризь бида
По семьяхъ, що гуртомъ вы псуете жиноче
Жыття, немовъ лыха, безощадна Орда,
Що села въ насъ колысь до шченту руйновала,
Дивокъ та молодыць въ ясыръ соби хапала.

XI.

„Ты, диду, мудру ту Царыцю ще зазнаешъ,
Що слобонила насъ видъ хыжойи Орды:
Чому жъ зъ семъянамы свойимы не втикаешъ
Одъ звычайивъ старыхъ, видъ певнойи биды?...
Мовчышъ... бо звычаю за заповиди маешъ
Оце жъ, Евмене, ты йихъ робомъ не ходы.
Прызнайсь, котору бъ самъ засватавъ чорнобрыву,
Щобъ долю прынесла вона тоби щаслыву?"

XII.

—„Котору звелыте (Евменъ тогди видкаже),
Чы Настю въ Канивця, чы Гапку въ Бугайця,
Чы Вивдю Жыжчыну, що гарно хату маже,
Чы Катрю Хыжчыну: ту надять за вдивця,
А бо Хоменкивну; про нейи всяке скаже,
Що дивка похватна. Одна вона въ оцця,
Дакъ, може, винъ мене до нейи прыйме въ прыймы,
Мени жъ однаково и дома й мижъ чужымы".

XIII.

Всмихветься Панъ тогди, здвыгне соби плечыма,
Тай скаже лобасу: „Що хочешъ, те й чыны,
У тебе хутиръ нашъ увесь передъ очыма.
Та жинкы, знай, не бый, не будь такый дурный!
Бо я тебе навчу, колы не навчышъ сына
Отець изъ матеррю, ни внука, дидъ старый,
Що вже позабувавъ про молоде буяння,
Про жинчынъ плачъ гиркый и въ буръяни хованья".

XIV.

Такъ звыклы печкуры за Панщыны женытысь,
Що воля йимъ теперъ чыныты що-хотя:

Чы до *смерты,* мовлявъ. за вексели судытысь,
Чы на степы й Амуръ здійматысь безъ пуття,
Або одынъ зъ однымъ за батькивщыну бытысь
И на лыхе навчать свое й чуже дытя.
А все такы Паны зисталысь вынувати,
Що не було добра видъ хаты та й до хаты.

XV.

Уляна жъ бо й сама спизналась безъ кохання
Изъ судженымъ свойимъ: бо старосты прыйшлы
Изъ лобасомъ якымсь и, после частування,
Розмову про майно да статокъ рошчалы.
Соромылысь воны обое женыхання.
Мовчущыхъ молодыхъ до церквы повелы.
Исайе лыкуй дякы тамъ заспивалы,
И хусткою на викъ йимъ ручевькы звязалы.

XVI.

Раболя бувъ лобасъ той, покы не оженывся;
За прыводомъ старыхъ усячыну робывъ;
Теперъ же мовъ Царемъ надъ жинкою вчынывся;
Ставъ грыматы щодня, а инколы той бывъ;
А далій—по шынкахъ и въ будни волочывся,
Тамъ слёзы жинчыны, а не горилку пывъ:
Бо часто въ ǒблягы и въ досвита вертався,
До жинкы зъ товкачемъ та зъ карбачемъ совався.

XVII.

Вмыралы диты въ йихъ. Стара Уляна стала.
А якъ була въ дивкахъ, трояндою цвила.
Мовъ добрый парубокъ, оклункы пидіймала;
А то й воды колы бъ не кволывшысь внесла.
И сыла, и краса, мовъ зъ рожи цвитъ, опала,
Черезъ лыхе жыття сухоту здобула.

И мовчкы вже йийи бидахы батько-маты
На Божу почалы дорогу споряджаты.

XVIII.

А лобасъ хвалыться въ шынку, що хутко буде
Весилле знову справлять, и визьме у мачкахъ
И пытымуть на вси останни злыдни люде:
Що въ жинкы въ скрыни е, все буде по шынкахъ.
„Отъ хто Козакъ у насъ! На другый день забуде,
Що впывсь на жинчыныхъ, жъ журбы, похоронахъ“!
Про лобаса шынкарь шъ шынкаркою казалы,
Ковацькій хыстъ ёго и звычай выхвалялы.

XIX.

А той, зъ велыкойи пыхы й пъянойи славы,
Завився лаятысь, та й бытысь жъ чумакомъ,
Що мажамы йишовъ въ Прылукы до Полтавы,
И въ бійци голову пробывъ ёму колкомъ.
Избигся бувъ народъ кабашный для забавы,
Ажъ, лыхо! вбывъ на смерть. Посталы вси кругомъ,
Та й нумо радытысь, що зъ лобасомъ робыты;
А лобасъ—бувъ такый! Одбигъ въ шынку и свыты.

XX.

Нема ёго вже рикъ; нема ёго й два рокы...
Уляна журыться, та не по втикачу.
Повніе на выду; рожеви сталы щокы,
Основу й поткання знову оддалла ткачу.
Зъ пъяныцею нема за двацяткы морокы.
Не знае вже теперъ ни звягы, ни плачу.
Та, горе! викъ йийи зайивъ Козакъ-гуляка,
Въ шынку—палывода, а дома—гайдамака.

XXI.

„Покынь свій, дочко, сумъ (старенькый батько каже).
Се я, не хто, твою головоньку втопывъ.
Попутало такы й мене ехыдство Враже,
Що я маеткы більшъ, нижъ правду возлюбывъ.
Про мене—певна ричъ—нихто нидѐ не скаже,
Щобъ я въ Панивъ яку копійчыну втайивъ.
Я клюшныкую такъ, щобъ збоку зналы люде;
Надъ мене Клюшныка и не було й не буде.

XXII.

„Ще зъ-малечку мене Отець Лука наставывъ,
На сповиди святій, щобъ я того не бравъ,
Чого не заслужывъ, щобъ словомъ просто правывъ,
Въ поту лыця мого насушный чесно йивъ.
А сватъ—нехай мене Господь простыть—лукавывъ,
Якъ Панськи бугайи по ярмаркахъ водывъ,
Зъ купця гостынць бравъ на вивцяхъ и коровахъ,
Нажывсь и въ бровари въ Жыдка на Панськихъ дровахъ.

XXIII.

„Я знаючы таке, польстывсь на ту худобу,
Що сватъ кравъ у Панивъ. „Не на моій души
(Мовлявъ соби) той грихъ"... Оце жъ мою утробу,
Дытя мое, виддавъ за гарни лемеши
Та за плугы волывъ, и вже теперъ до гробу
Нещасну жызнь мою пропащою пышы:
Бо передъ Господомъ не можу оправдытысь,
Якъ прыйдеться за все, що я чынывъ, судытысь.

XXIV.

„Прыйшло воно зъ грихомъ, пійшло зъ велыкымъ смуткомъ.
Сватъ изъ журбы й умеръ, що сына не навчывъ

Орудовать гараздъ неправеднымъ добуткомъ...
Бо каятте свое у горилкахъ топывъ.
Скаравъ Господь ёго каличеннымъ розсудкомъ.
Пъяныцею сынка не хто, якъ самъ, зробывъ:
Бо на пидпытку знай достаткамы хвалывся,
Радіючы, що сынъ зъ музыкамы водывся.

XXV.

„И намъ же не пійшло вОно, дытыно, въ руку:
Ще й наше погатывъ пъяныця въ ти шынкы.
Прыймалы й мы за те утрёхъ велыку муку,
Що злодій пхавъ чуже у власни капшукы.
Оце жъ визьмы зъ цёго на ввесь твій вікъ науку,
Та й не встрявай въ чужи погыбельни грихы;
Мы жъ зъ матеррю про те знай мусымо молытысь,
Щобъ за чуже добро видъ суду слобонытысь".

XXVI.

Говорыть се старый, ажъ двери рыпъ! синешни,
И въ хату Панъ до ныхъ негадано ввійшовъ.
Стривожылысь булы, незнать чого, сердешни,
А винъ ласкаво йимъ: „Я ось чого прыйшовъ,
Уляно! панотець твій родомъ не тутешній:
Тымъ насъ и зъ Панею ничымъ не обійшовъ,
А робыть клюшныцьке по щырій правди дило,
И въ вичи дывыться мени и людямъ смило.

XXVII.

„Дитокъ у насъ двойко: Богданко та Ганнуся;
Худобу жъ давъ намъ Богъ, якъ бачышъ, не малу,
Гайи, лугы, степы. До я оце й боюся,—
Не дай сёго Господь—якъ молодымъ помру,
И зросту обойкохъ на свити не диждуся,—
Щобъ не прыйшовъ кинець всёму тому добру,

Коровамъ, бугаямъ, яловныку, отари,
Що мы вдвохъ зъ Панею, трудывшысь, нажывалы.

XXVIII.

„А ты, Харло, старый, убывсь у сывый волосъ,
Конемъ давненько вже не граешъ по степахъ.
Не той теперъ зычный у тебе, друже, голосъ,
Що на гулякъ пъяныхъ було наводышъ страхъ.
Тебе вже и на гумни не дочувае сторожъ,
Якъ будышъ поклыкомъ недбаху по ночахъ.
Уляно! може бъ ты за ключныцтво взялася:
Бо вдачею якъ разъ у панотьця вдалася.

XXIX.

„оДдай пидмогы намъ. За прыводомъ старого,
Ты зъучыссся всёго порядку и ладу.
Бо никого мени шукаты, и никого
Пидъ пару намъ обомъ не бачу й не знайду".
—„Далеко, Паноньку, доцци мойій до того:
(Озвавсь Харло), дарма, дарма що въ нашому роду
Була одна така, що війско споряджала,
И зброю, й порохы, и кони выстачала".

XXX.

Уляна слухае и серце въ нейи бъеться...
За батькову выну дала вона обитъ
Служыты всякъ Панамъ. „Татусю! (обизветься)
Благаю Васъ, сёго про мене не кажить.
Нехай лукавый зъ насъ у пекли не сміеться,
Служытememo вдвохъ покы снагы и литъ,
Я, тату, пращурку мою тымъ переважу,
Що въ пивець оберну лыху покусу Вражу.

XXXI.

„Колысь Отець Лука маленькымъ намъ дивчаткамъ
Про Іова, раба Господнёго, казавъ,
Якъ Супротывныкъ-Врагъ завыдувавъ достаткамъ;
Що зъ дитьмы правдою та працею надбавъ,—
Завыдувавъ воламъ, верблюдамъ всякымъ статкамъ:
Бо Дука праведный добутку безличь мавъ...
Оце жъ и васъ пидвивъ, татусю, винъ пидъ кражу;
Я жъ пидступъ Сатаны, якъ Іовъ, переважу".

XXXII.

Дывывсь на нейи Панъ: чудне вона щось каже!
Тогди старый Харло, такъ мовъ Оццю Луци,
Прызнався Панови про те ехыдзтво Враже,
И Богу дякувавъ, що давъ ёго доцци
Спасенный помыселъ, покутоваты въ кражи,
Що плямою лягла и на ёго руци.
Почувшы ричь таку, Панъ вельми дывувався,
Мужычымъ каяттямъ, мовъ скарбомъ, утишався.

XXXIII.

Бувъ чоловикъ той Панъ ны те щобъ завалящый,
Якъ звыклы буты въ насъ полупанкы й панкы:
Робывъ усячыну. Зъ натуры бувъ трудящый,
Не лёкга, якъ найбильшъ бувалы крепакы:
У ёго зъ мужыкивъ пидданныхъ той бувъ кращый,
Хто дило переймавъ изъ Панськои рукы:
Бо не однымъ перомъ гарненько вмивъ черкаты,
Умивъ комору самъ и хату змайстрюваты.

XXXIV.

У коняхъ же, волахъ, въ гуртовыни й отари
Знавъ сылу и личивъ чудовно всякый скотъ,

Зъ панщанамы не знавъ ни бійкы, ани свары,
До праци жъ надывъ тымъ свій хуторный народъ
Що похвалявъ-казавъ: „Отъ хто мени до пары!“
Такыхъ звавъ на обидъ дванадцять разъ у годъ,
Обидавшы зъ нымы, братавсяобіймався,
Видъ лекгъ же та пъяныць прылюдно одвертався.

XXXV.

Про нёго дехто пливъ, що винъ чужойи виры:
Бо замолоду десь нимещыны набравсь.
Прыйдешъ—винъ зарывшысь у паперы,
Кныжкамы стилъ, мовъ тикъ снопамы, по'бкладавъ.
Одъ иншого жъ панка втикавъ на задни двери:
По застумахъ-гаяхъ одынъ соби блукавъ,
И все чогось немовъ шукавъ-не-дошукався...
„Чудный соби якыйсь (казалы зъ боку) вдався“.

XXXVI.

„Зъ велыкыхъ гордощивъ скучае промижъ намы,
Пъе тилько добрый медъ; за карты не просы;
Дружыть и знаеться зъ однымы мужыкамы!
Мы жъ боймось ёго, мовъ шершня, чы осы,
Закыдае тебе хымернымы словамы,
Що, слухавшы, уси повишають носы:
На що вже Пипъ у насъ розумный—всяке скаже—
А лыше проповидь, то перш ёму покаже“.

XXXVII.

Одынъ же бувъ панокъ пронyра на вси рукы,
Той пошептомъ панкамъ-прыятылямъ казавъ:
„Я, братте, й не такы про нёго знаю штукы.
Якъ Царь до себе всихъ тямущыхъ выклыкавъ,
Про волю миркувать, винъ, зъ *вышчойи наукы,*
Цареви смилыво таке пропонувавъ,

Щобъ волю перш Панамъ на всяке слово дано:
А то не зробымо сёго мы дила гарно.

XXXVIII.

„Бо мы въ огули вси (рече) есьмо мужыцтво.
Нас тилько й вывчено, якъ зъ оглядомъ ходыть,
Якъ правомъ прыкрывать свое зъ убогыхъ здырство,
Якъ про Отечество та виру говорыть:
Замистъ наукы намъ преподано ехыдство,
Щобъ яму ворогамъ законно вмилы рыть.
Таке и въ мужыкахъ (рече) добро посіемъ:
Бо правды йимъ видкрыть всіейи не посміемъ.

XXXIX.

„Е тамъ у мене кумъ, одвирныкъ Министерськый;
Недавно гостювавъ у нашій сторони;
Дакъ винъ про тыхъ кравцивъ, що на манирь Нимецькый
Нас хочуть перешыть, росказувавъ мени.
Увесь той лекгыонъ, мовъ цехъ якый кравецькый,
Засивъ теперъ мижъ насъ, якъ мыши на гумни,
И хоче въ насъ нови звычаи водворыты,
Щобъ зъ мужыкивъ Панивъ, зъ Панивъ мужву зробыты“.

XL.

Такъ проповидувавъ нашъ хуторный пронyра,
Бо знавъ и те, що чунъ, и те, чого й не чувъ.
Очытана въ кныжкахъ усякыхъ макотыра,
На добре й на лыхе проворный тяжко бувъ.
Чытавъ и Библію, й Байрова, й Шекспыра.
Процентомъ жывучы, копійчыну здобувъ,
И въ церкву ставныка свойимы гришмы справывъ,
Имъя Шпака у насъ по хуторахъ прославывъ.

XLI.

Бо звавсь по предкахъ Шпакъ. Бувъ правнукъ Гайдамакы,
Що кравъ колысь дивчатъ й Туркамъ продававъ,
Шпакы з-давенъ у насъ булы соби сипакы,—
Ще зъ тыхъ давенъ, якъ Хмиль заможныхъ жакувавъ,
Утечыщемъ робывъ жакамъ-Шпакамъ байракы,
Дивкамы й хлопцямы зъ Ордою торгувавъ.
Теперъ йихъ прийнято въ потомсвене Дворянство
За давни пожари, розбойи, кражу, пъянство.

XLII.

Потомокъ хыжакивъ, очытаный проныра,
Сусида за его звычайи не любывъ.
Ото жъ була чужа, Нимецька, въ него вира,
Що зъ мужыкамы Панъ за панибрата живъ,
И де потрибенъ плугъ, чы свердел, чы сокыра,
Рукамы Панськымы, якъ майстерокъ, робывъ.
Почувшы жъ, що прыйнявъ за Клюшныцю Уляну,
Задумавъ пидкрутыть и йий самий и Паву.

XLIII.

Уляну винъ любывъ собачою любовъю.
Блукаючы не разъ въ сусидзтва про зайци,
До нейи запалавъ зопсованою кровъю,
Що унаслидувавъ одъ гайдамакъ Шпакивъ,
Та выгнала ёго Уляна кочергою,
Якъ пидлеститыся до нейи винъ хотивъ;
Зъ болючымъ сынякомъ довгенько щось носывся,
На жинку пъянюга страшенно мовчкы злывся.

XLIV.

Гай, гай! та се жъ бо мы, байдé соби, забулы
Згадаты, якъ винъ звавсь, той Панъ, що бувъ чудный.

Колыбъ саму стару литопись розгорнулы,
Знайшлы бъ ёго имъя у повисти страшній
Про те, якъ мы колысь ажъ пидъ Царьградъ махнулы,
Позаду ведучы Варягивъ рій гучный,
И Кгрецькому Царю, рекому Мономаху,
На мори завдалы одважнымъ боемъ жаху.

XLV.

Вышатою (таке имъя теперъ почуешъ
Не густо въ насъ) той Панъ по предкахъ прозывавсь.
Пра-пра-пра-правнукъ бувъ того, що й посумуешъ,
Чытаючы, якъ винъ въ неволеньку піймавсь,
И, за свою стару Варяго-руськy буесть,
Зъ клейнодомъ дорогымъ, зъ очыма попрощавсь:
Царь Мономахъ на Русь-Варягивъ бувъ сердытый,
И повеливъ огнемъ Вышату ослипыты.

XLVI.

Оце жъ въ Исторійи пройшлы мовчкомъ Вышаты.
Не чуты йихъ було за древнихъ тыхъ Князкивъ,
Що доглядавъ усякъ своейи тилько хаты,
На Батыя ийты братъ зъ братомъ не хотивъ.
Йихъ значный ридъ не бувъ ни вбогый, ни багатый
И не прославывся пичымъ въ Лытви й Ляхивъ;
Зъ Хмельныцькымъ у слёзахъ земляцькихъ не топывся,
И сневомъ его кривавымъ не свитывся.

XLVII.

За то жъ теперъ ёго проминнямъ осыяе
Предывна Клюшныця, якойи не було
И въ того, хто було по морю путь верстае,
Що гризно Сциллою й Харыбдою ревло,—
Проминнямъ тымъ, що, мовъ свитыло, не згасае,
Яке бъ розумныкивъ дурныхъ ни жерло зло,

Дасть славу и тому, кого пысьменни злюкы
Не люблять, якъ пъяты злизнойи гадюкы.

XLVIII.

Ни, годи, Музо! ты въ чудовыхъ водахъ Леты
Купаешся щодня: тоби не лычыть йихъ,
Мерзеныхъ, спомынать. Нехай твойи Поэты
Про иншый спивъ хранять свій невмырущый стыхъ,
Та и свойи святи, божественны секреты
Безмовно, и побъешъ всихъ недругивъ твойихъ.
Забвення прокляттямъ побъемъ пекельни души,
Що на твій вищій спивъ позатыкалы вуши.

XLIX.

Такъ гаспеды глухи Давыду Псалмосьпивцю
Чынылы, що йихъ путь и раду проклынавъ,—
Що правду сіявъ такъ, якъ жито да пшеныцю,
А йихъ зъ лыця земли Господь, мовъ прахъ, зметавъ.
Такъ Дантъ на стезци стривъ рысь, лева и вовчыцю,
Якъ зъ Пекла духъ ёго до Раю прямувавъ.
Такъ чысту сылу звай нечыста сыла боре,
Щобъ спотыкалася объ страхъ, спокусу, горе.

L.

Возносся, духу мій, надъ потваръ ныцю й злющу,
Що зъ Ариманомъ нашъ бидашный ридъ псуе;
Въ тревози уповай на правду невмырущу,
Вона, одна вона, безсмертя намъ дае.
На дывну жизнь твою, таинственно грядущу,
Нехай орда лыха биснуеться, плюе,
Сплямовану свою одежу позкыдаешъ,
И чыстый, якъ роса, въ потомстви засыяешъ.

Писня друга.

I.

Теперъ же, братте, й ще намъ треба спомъянуты,
Якъ чесный ридъ Вышатывъ изъ иншымъ родомъ сплывсь
Въ родыну осяйну,—щобъ винъ бувъ незабутый
У дзвони струнъ мойихъ; бо ще не перевивсь
Народъ нашъ, древня Русь, и доси не збагнутый,—
Народъ нашъ вищый, що за те изъ Кгрекомъ бывсь,
Кому Хрыста зъ ныхъ двохъ диламы *право* славыть
И православный стягъ надъ вси стягы поставыть?

II.

Трудна ся споминка, якъ Дантова—про пущу,
Що въ ній smarrita [1]) вже, мовлявъ, була стезя,
Котра веде у жызнь спасенну, не вмырущу.
Йийи святу й праву, скрывыты намъ нельзя,
Въ яку бъ ни втюрылы насъ въ полытычню гущу
Варягы й Русь—Лытва да темни йихъ Княззя...
Чы намъ по тій стези покрывленій тужыты,
Чы намъ, жартуючы, про нейи говорыты?

III.

Якъ ривчакы намъ смихъ проводыть на облыччи
Про слёзы, що колысь тектымуть по щокахъ,
Такъ часомъ сміемось, не мовъ гультяй у Сичи,
А въ сердци сумъ, що ричь иде объ Козакахъ.
Прославлено йихъ намъ въ кобзарськимъ просторичи;
Мы спивы хвалемо, та й чуемъ тайный страхъ:
Колы бъ ся потварь зла якъ-небудь не вернулась,
Щобъ зновъ одъ нейи вся земля не струсонулась!

---

[1]) Заблудна.

IV.

Ни, мицно свитъ стойить на нравственній основи:
Ийи не зрушыты ни Папи, ни Ляху,
Ни Нимцю й Брытану, ни злюци Козакови,
Ни тымъ, що плачъ вняли въ кныжкахъ по Козаку;
Такъ скыглять лыжакы-вовкы въ густій диброви
Пидъ непогидь лыху и вичь ясну, тыху.
Намъ треба злыгодви за радощи прыйматы,
Щаслывойи зза хмаръ годыны вызыраты.
Зачнимо жъ, братые, старе оповидання—
Старымы словесы, що выробывъ Козакъ,
За давнихъ тыхъ давенъ, якъ не було ще й звання
Козацького, якъ свій Варяго-руськый Шляхъ,
Верставъ по морю винъ въ Царьградъ *про гостюванне*
И въ Кгрекахъ розгнитывъ до себе дыкый страхъ,
Нехай винъ самъ себе, жорстокого, змалюе,
Нехай нашъ ридъ ёго у ёго слови чуе.

V.

У славнимъ городи Ковацькимъ, Конотопи,
Козацтво вславылось давно, ще за Татаръ,
Не тилько въ Азіи, ба, навить и въ Европи,
Тымъ, що втопывся тамъ якыйсь Татарській Царъ
Въ безодныхъ багныщахъ, якъ муха увъ окропи,
Тымъ часомъ якъ по всихъ куткахъ палавъ пожаръ,
И люта Татарва кругомъ ясырова̀ла,
У лыка молодыць, дитей, дивчатъ въязала.

VI.

Утикачи Жыды втишалысь Фараономъ,
Що въ мори Чермному безъ талану купавсь,
А Конотипци ще и натто—тымъ загономъ,
Що въ багныща, такъ мовъ у вовкивню, загнавсь.

Прославылы воны себе бандурнымъ дзвономъ
По луговыхъ кошахъ и степовыхъ шынкахъ,
Жинокъ же та дитей якъ мертвыхъ помыналы,
Та й сорочкы й штаны жъ журбы попропывалы.

VII.

Топылась Татарва у багнахъ невылазныхъ,
Що *фортецямы* въ насъ про ту Орду булы.
Тулылась наша Русь викамы въ безобразныхъ
Дубовыхъ замочкахъ, що мохомъ порослы.
Байдуже йій було до спомынокъ выразныхъ,
Що зъ рода въ ридъ святи переказы неслы;
Старыхъ литопысивъ, забутыхъ, не чыталы,
Себе не Русю вже, а козакамы звалы.

VIII.

Козацтво жъ, се бувъ хмиль пъяный, що вгору вывся,
Що въ пустоши-гаю всю памолодь давывъ.
Козакъ зъ Татарыномъ за хыжу здобычь бывся;
Пропывшы, що здобувъ, свойихъ симъянъ душывъ,
Або зъ мещанамы за тарануху грызся,
Або за гришъ Панамъ у чварахъ йихъ служывъ;
По Руси ковтуномъ кудластымъ розростався,
Розбоемъ на води й на суси велычався.

IX.

Якъ прыпъялы жъ Паны Козацтво за разбойи
И дома, и въ чужыхъ прымыреныхъ земляхъ,
Тогди зъ гиркыхъ пъяныць посталы въ васъ Геройи,
И навелы на всихъ панивъ безумный страхъ.
И захыталыся вси жызняны устойи,
Бо у Козацства *Панъ* бувъ ipso facto *Ляхъ*,
„Ляхву невирну“ быть вси гультяйи збиралысь.
На православну Русь ниже не озыралысь.

X.

Середъ кривавыхъ купъ „Хмиль на тычыну звывся“
Такъ высоко, якъ ще нихто не зопынавсь;
Бо риднымъ братомъ винъ Татарыну зробывся,
И звоювать Ляхву до кореня пиднявся,—
Ляхву ба' й Русь: бо винъ на *Шляхту* розизлывся,
Панивъ усякыхъ виръ за чуба разомъ трясъ.
И полылысь крови червони рикы въ море
На родощи лыхымъ, а праведнымъ на горе.

XI.

Тоди й нашъ Конотипъ, погыбельна калюжа,
Що за́мокъ навкругы дубовый обняла,
Велыкого мовлявъ, того вытала мужа,
Мовъ пугача дитва голодна изъ кубла,
Зробылась и рясна ёго голота й дужа,
По селамъ лущыты всю шляхту почала.
Ревнулы *кабакы* хыжацьцкымы письнямы,
Втишалысь кобзари дымамы-пожарамы.

XII.

У замочку тому жывъ зъ диткамы своиимы
Та жъ жинкою новый Сосновый зъ предкивъ Пипъ,
Якъ разъ такый „чудный“, якъ той що золотымы
Я струнамы ёго правдыво прославлявъ.
Колы бъ винъ бувъ ченцемъ, то може бъ мижъ святымы
Да преподобнымы ёго хто змалювавъ:
У гришному жъ мыру якось не припадае
Пысаты, що надъ кымсь винець небесный сяе.

XIII.

А се бувае ще частищъ, нижъ тамъ, де люде,
Окрывшысь рывамы, мовъ золоти богы,

Все знають, що було до насъ, и все, що буде,
Якъ мы на Стыксовы перейдемъ берегы,
И якъ видъ насъ добро скоришъ нашъ другъ набуде,
Нижъ слово докирне й сердыте—ворогы.
У памяты мойий той за́мокъ ветхый Панськый
Сыяе, мовъ Аѳонъ—въ державн Агарявській.

XIV.

Якъ по Вкрайини Хмиль пъяный повывся густо,
Усякъ тоди за свій здоровый розумъ бравсь:
По Панськихъ хуторахъ и селахъ стало пусто:
Хто въ Польщу втикъ, а хто въ манастыри ховавсь,
Не въ тимъ, що въ насъ Ляхы саджалы, мовъ капусту,
А въ Староруськимъ, що *Благочестывымъ* звавсь.
Въ таки манастыри хыжацтво не вступалось:
Бо на Москву й воно, якъ Лядство, озыралось.

XV.

Займаючы Ляхы державу Мономаха,
Хотилы школамы въ Ляхву насъ обернуть,
Та йимъ давно Москаль и нашъ чернець-тима́ха
Загородылы въ Русь латынопольску путь.
Оце жъ-и Хмиль, старый гультяй и опіяка,
Не важывся туды загребою сягнуть,
Де пахло золотомъ ёго „рясній голоти“,
Якъ гавкунамъ хортамъ лапкамы на охоти.

XVI.

Одынъ зъ усихъ Панивъ, Державе́ць Конотипській
Сосновськый той чудный никуды не втикавъ,
Ёго не́ заслипывъ той задумъ Езуицькый,
Щобъ въ Пана Русыва повсюдно Ляхъ поставъ.
Благочестывый свій обыходъ старосвицькый
Винъ свято й бережно по-предкивськи державъ:
Увытивъ не любывъ, Перевертнивъ цурався,
Видъ Рымськопольскойи наукы одвертався.

XVII.

Якъ почалы Панивъ бунтовныкы лузаты,
Сосновськый сей свойимъ прыбичныкамъ казавъ:
„Чого й куды мени зъ мого гнизда втикаты?
Ще пра-пра-пращуръ мій въ цимъ крайи панувавъ,
Що якъ видъ Батыя втикало кожне зъ хаты,
Винъ у гниздн свойимъ середъ болота спавъ
Безпечно у ночи, а въ день потужно бывся,
Ажъ покы окупомъ Татарынъ вдовольнывся.

XVIII.

„За Гедемына жъ, за Ольгерда и Ягайла
Паны Сосновськи тутъ седилы на межи,
Мовъ те грушшя старе, колюче, що саджала
Прырода йихъ сама, або мовъ ти вужи
Крылати, що руна колысь достерегала
Страшенна сыла йихъ. Булы воны гужи
Тягучи та мицни, що въ тязи не порветься,
Скорийше визъ важкый на швирни обирветься.

XIX.

„Оце жъ и вывезлы такы Паны Сосновськи
Возяку Руського зъ Лытовського багна,
Нехай бунтуються Хмельныцьки та Выговськи,
Намъ сыла йихъ лыха, байдуже, не страшна!
Перемогалы мы ти задумы бисовськи,
Що надыха́въ Ляхамъ изъ Рыму Сатана.
Не обійшовъ и той насъ Рымській вовкъ, Могыла,
Що Польща шкурою овечою прыкрылась.

XX.

„Теперъ дорога намъ ясна, куды провадыть
Завитну Скынію Священну пращуривъ.

Ничого намъ Козакъ зъ Татарыномъ не врадыть.
Абы Восточный Царь йій двери видчынывъ,
Винъ Руссю зновъ нашъ край спустошеный осадыть,
И загнуздае въ разъ Ляхивъ и Козакивъ.
А пельку мусымъ йимъ якъ Батыю, заткнуты,
Щобъ намъ гыдкый сей часъ, якъ давни, перебуты.

XXI.

„Чынила наша Русь таке й за Налывая,
За Жмайла, Скыдана, Тараса, Павлюка,—
Охрыщеныхъ Татаръ, що сыла йихъ лыхая
Нетрудженымъ добромъ жывыла Козака.
Настане часъ колысь, що й до Бакчысарая
Насъ поведе Царська спасытельна рука.
Тоди мы будемо зъ Козацьтва насмихатись,
Що вично думалы зъ Татарамы брататись".

XXII.

И мовъ архангельска потуга заслоняла
Сосновськыхъ одъ лыхыхъ затязьцивъ Хмельнычанъ.
Да й старшына такы затяжныцька казала:
„Що се не Ляцького звычаю—Руськый Панъ".
Ажъ покы спомынка въ старыхъ людей сягала,
Носывъ усе одынъ про свято винъ жупанъ,
А въ будни мовъ ратай, або млынарь, вбирався,
Рукамы Панськымы за все полюдзьки брався.

XXIII.

„А выскочымо въ степъ, нихто на верховыну,
Могылу сторожку, за нымъ не поспишыть.
Въ Татарському Танци и въ Герци знае сылу;
Такому бъ вояку насъ на Ляхву водыть
И слобоняты всю Козацьку Украйину!
Та вже старый: шкода про се и говорыты!

У пасикахъ, млынахъ, отарахъ закохався,
Козакуваты більшъ теперъ бы не пиднявся.

XXIV.

„Та й лучче: бо въ ёго про насъ усе готове:
И медъ по пасикахъ, и статокъ на лугу,
И кони въ чамбули, и колесо млынове:
Воно окупыть геть питтоптану снагу.
А то ще поменшыть намъ зло нове військове.
Нехай старый седыть да гнеться у дугу.
Сынокъ ще не дорисъ, а Війську на що дочкы?
Обійдеться Козакъ въ жупани й безъ сорочкы“.

XXV.

Отожъ и заревлы гармáтамы чужымы
Затязци Козакы, мов стадо бугайивъ.
Зосталыся дворы, крамы, церквы пустымы:
Хто зъ клунками втикавъ, хто нагонця летивъ.
У Ратушныхъ судахъ мижъ Райцямы пъяными,
Якъ самодержець Війтъ, пъяный Козакъ седивъ
Викамы нáдбане почезло зъ пожарамы,
И слёзы скризь лылысь кривавымы ричкамы.

XXVI.

Мынае рикъ и два, вже тры, й чотыри.
Вытоптувавъ Ляхивъ и зъ нымы Русь Козакъ.
Лягавъ и самъ одъ йихъ. Пъяныци чупрындыри
Розбоемъ та вогнемъ хвалылысь по шынкахъ.
Ясырувалы скризь Татарськи дыки гыри:
Не зналы й лику вже въ хлопъятахъ та дивкахъ.
Не вельмы дорого братерство въ йихъ купылы
Сипакы Козакы: бо йимъ людьмы платылы.

XXVII.

Та й ничымъ стало вже платыты за те брацтво,
Що Хмиль мовлявъ-хвалывсь—*нихто не розирве.*

Кисткамы полягло на Руси Хрыстыянство,
Та й чесне рыцарство, що здобыччу жыве.
Теперъ братывъ свойихъ ненавыдне Поганство
Рабамы Панськымы зрадлывымы вже зве,
И выявляючы свою лыху натуру,
Торгуеться зъ Ляхомъ за йихъ братерську шкуру.

XXVIII.

А шкура дорога такъ само й Козакови,
Якъ тымъ, кого Козакъ не разъ лупывъ жывцемъ.
Прыйшлось покынуты вси втечыща Днипровы
И пробыратыся въ Московщыну тыхцемъ,
И пидклоныться, мовлялы, постолови,
И зваты Кацапа, кожушныка, оццемъ;
Хто жъ лаптю не хотивъ сапъянцивъ пидклоныты,
Той оддавай Орди и жинку й дрибни диты!

XXIX.

У сей мызерный часъ, що славнымъ огласылы
Бешъ честы, безъ путтяй поваги пысьмакы,
Сосновського въ дому затышнимъ обступылы
Шляхецьки палійи, Жыдивськи ризныкы.
„Вельможный Пане! (такъ гуртомъ загомонилы)
Ясуе тоби Чернь и Значни Козакы—
Прыйшла й твоя черга давать Орди данину,
Щобъ вырваты зъ лабетъ Шляхецькыхъ Украйину.

XXX.

—„Я все оддавъ, що мавъ, на Військо Запорозьке;
Прыбичныкы, и ти покынулы мене.
За adminicula жъ мойи ще й право Руськопольске
Пидъ королівськый мечъ сю чесну шыю гне.
Вбачаете й сами: роблю я дило хлопське,
А Пани зъ диткамы на ныви жыто жне“.

—„Поселъ—що той оселъ: несе, що навалылы:
Дитокъ твойихъ Орди оддать намъ повелилы!

XXXI.

—„То й оддасте?“
—„А вже жъ!“
—„Ни, вже сёго не буде!...
Аговъ! сюды!“
А сынъ и дочкы вже кругомъ,
За нымы й маты... О! давно торочять люде,
Що й замковы ланы заляжуть облогомъ...
И чула йихъ душа, що вже не перебуде
Новойи халепы йихъ стародавній домъ.
Спысы стари, мечи, мушкеты похапалы,
Дружыною, плече зъ плечемъ, густою сталы.

XXXII.

Якъ Авелева кровъ до Бога вопіяла,
Такъ пролылась вона, пречыста, и теперъ.
Литопысь коротко про се намъ пропысала,
Якъ брата лютый братъ, мовъ левъ рыкучый, жеръ...
Тай не дожеръ; ба' се! свитлыця затрищала,
И сволокъ ризныкивъ до йихъ жертовъ прыперъ.
Избигся Конотипъ: ажъ четверо лежало
Въ крови, а четверо зпидъ сволока крычало.

XXXIII.

Почезлы ризныкы, людожеры кривави.
Йихъ несказанный страхъ, мовъ янголъ смерты, гнавъ.
Прыбыти сволокомъ Сичовыкы стогналы,
И коженъ манивцемъ у Кыйивъ почвалавъ.
Спасаючысь въ ченцяхъ, мовчальныкамы сталы,
И вже про йихъ нихто ничого не чувавъ.
Розбиглыся слидомъ за нымы Конотипци,
Одъ Козакивъ-вовкивъ паляканыйи вивци.

XXXIV.

Жахаючись, кругомъ по нетрахъ сновыкгалы,
И поголоска йшла непевна промижъ тыхъ,
Що Пава, Пани й двохъ Панянокъ повкыдалы
Въ колодизь Ныэовци, вернувшысь... та й затыхъ
Цей слухъ; ажъ въ осены, якъ въ церкви воздвыгалы
Жывотворящого Креста, знявсь гукъ и крыкъ:
„Воздвыглася вода въ колодязи замковимъ,
И вынесла тила у сяеви чудовимъ!...“

XXXV.

Такъ Литопысецъ намъ, едыный небрехлывый,
Зъ Козацькыхъ Кровычокъ, що чувъ, те пропысавъ.
„Якъ упокоилы жъ (рече) йихъ *со святымы*,
Колодизь замковый водою зновъ опавъ“.
А про Сосновськаго-сыритку, изъ жывымы
Двома сестрычками нихто не спогадавъ,
И лышъ переказомъ домовымъ до Поэта
Воно дійшло: не все пожерла сонна Лета!

XXXVI.

Переказомъ дійшло... О, лучче бъ винъ страшнойи
Козацькойи не знавъ старовыны, якъ ти,
Що закопалыся байдужно въ перегнойи
Пысьменщыны, и викъ викують въ темноти,
Мовъ гробакы гыдки на дни труны нимойи!
Ни, демономъ страшнымъ у дыкій нaготи
Явылось передъ нымъ страховыще безъ серця,
И зъ правды, зъ совисты, ба' й зъ розуму сміеться.

XXXVII.

Судыла Доля такъ, Судьба недовидома,
Щобъ изъ Сосновськыхъ тыхъ новый завився ридъ,

Щобъ зъ древнихъ тыхъ Вышатъ, прославленого дома,
Новыхъ уже. Вышатъ дрибненькій выйшовъ плидъ,—
Ижъ жыта рослого, зернистого—солома,
А въ ній не про людей, а про курей послидъ,
И щобъ тамъ дывомъ вси розумни дывували,
Куды вси родови прыкметы позныкалы!..

XXXVIII.

Та ни, не лычыть намъ изъ Музою сумною
Ловыты поперидъ сака въ води мутній,
Що замутылася непомщеною кривъю,—
Въ бувальщыни (мовлявъ козакоманъ) *святій*.
Нехай фарбуеться соби передо мною
Прынадна старына въ картыни осяйній,
Зъ йийи поважными и чыстымы диламы,
Яки мы знаемо за Черню й за Панамы.

XXXIX.

Про мене старына була найпрынаднишча
У древнихъ тыхъ домахъ, де пахне Руссю намъ,
Де зъ бабыного и пра-прабабыного дныща
Давався добрый ладъ пра-пра-пра-правнучкамъ.
Боянова струна, въ свойимъ безсмертти выща,
Якъ „слово Господа" мени дзвенила тамъ,
И слава й святощи въ тимъ звони видклыкалысь,
Зъ новою славою народнёю злывалысь.

XL.

Въ Вышатынимъ дому, якъ и въ дому Сосновськыхъ,
Жывъ добрый ладъ зъ давенъ-давнезныхъ, хочъ кругомъ
Рыкавъ пъяныцькый рыкъ палыводъ Запорозькыхъ,
Якъ хвыля на мори, хитаючы сей домъ.
Винъ, середъ завирюхъ Лытовськыхъ, Старопольскыхъ
И смутъ Гетьманщыны, йшовъ соби та йшовъ,

Мовъ корабель мицный по лоню океана,
Що не бойиться бурь, хуртовынъ, гуррыкана.

XLI.

Новый негыбнучый ковчегъ нового Ноя
Зъ кривавыхъ водъ ризни и беззаконства нисъ
Завитъ грядущого, шырокого устоя
Старойи Рушчыны, що гыбла одъ гульвисъ,
Котрыхъ велыкого, преславного героя
Пестыть зъ Іудою на лони зрады бисъ,
И ставъ винъ на гори, превыщче всихъ высокій,
Щобъ шырыты добро по всій земли шырокій.

XLII.

Та, може, зъ усёго, чымъ винъ колысь пышавсь,
Правдывосты квитокъ святыхъ не зацвило
У его надъ слугу, що высоко пиднявся
Изъ темрявы, де лжа и всяке инше зло
Кышять у тій грязи, въ котрій нашъ людъ купався,
Тоди якъ заведбавъ лемишъ и чересло,
Якъ покувавъ изъ йихъ спысы „Ляхивъ" колоты,
Да кгынджалы—жинкамъ йихъ черева пороты.

XLIII.

Свитыло мижъ свитылъ, правойи виры слово,
Дало Харлу й его Уляни ту снагу,
Що не послухалы наукы духа злого,
Не пиддалысь ему, исконному врагу
Святойи правоты. Видъ кореня старого
Пійшовъ йихъ чесный ридъ въ ныэенькому кругу
И, може, ще тоди, якъ жывъ Слипець Вышата,
Ривнялась правдою изъ нымъ йихъ проста хата.

XLIV.

Що Богъ кому пославъ на свити, вдовольнялысь;
Чы то корысть яка до купы йихъ звела,
Чы разомъ видъ Орды колысь оборонялысь,
А тилько Доля йихъ до того прывела,
Що Панъ изъ мужыкомъ навикы побраталысь;
Одынъ безъ одного—лемишъ бешъ чересла,
Уляна за градиль и Пану й батьку стала,
Чепигу жъ плугову *Сьвята* рука держала.

XLV.

Се Пипъ, Отець Лука, таке промовывъ слово,
Якъ разъ, кинець стола, зъ тымы людьмы седивъ,
Що панъ „чудный" прыпасъ, якъ мудрый ткачъ основу
И пидтканнэ зъ свойихъ дотепныхъ мужыкивъ.
Готонывсь выткаты якусь тканыну нову,
Та говорыть про те никому не любывъ.
Одынъ Отець Лука старенькый догадався,
Що Панъ Вышата зъ нымъ за дило виры брався.

XLVI.

„Бо вира не въ тому (бувало наставляе),
Щобъ совершаты намъ абы святый обрядъ.
Нехай усяке такъ про Боже царство дбае,
Щобъ тамъ не бувъ малымъ, найменшимъ зъ Божыхъ чадъ:
Велыкымъ бо Господь того тамъ поставляе,
Хто на соби самимъ людей навчаты радъ.
Оце жъ то й е воно, що зветься *дило* виры,
Безъ ёго мы есьмо предъ Богомъ лыцемиры.

XLVII.

„Щаслывый той (рече), чыйи узрилы очи
Лемишъ и чересло у плузи, и градиль

Споруджени, якъ намъ гласять слова Пророчи,
А Церква пресвята,—необуянна силь,
Стовпъ облачный у день, огонь то Божый середъ ночи,
Основа крипоты, земного царства кинь;
Чепигу плугову Премудростю вправляе
У царство Божые, и вспять не позыраэ!"

XLVIII.

Такъ проповидувавъ Отець Лука селянамъ,
Очыма скынувшы туды, де трое йихъ,
Панъ, Клюшныкъ, Клюшныця, байдужна на румъяна,
Що добрый медъ, *пъяне чело*, на чесный лыкъ
Незгиршъ наводывъ, якъ и оковыта пъяна.
Усяке, якъ змогло, такъ зрозуміло стыхъ,
Що нашъ Маѳусаилъ зъ Пророчымы словамы
Перемишавъ, якъ знавъ, натхненый йихъ диламы.

XVIX.

„Щаслывый"! зновъ рече винъ, идучы до дому,
Ведомый пидъ рукы, не мовъ Архыерей,
Харломъ та Вляною: бо не далы никому,
Все слухаты, що пливъ столитныкъ Іерей,
Мыслите пышучы ажъ до самого дому,
И видсылалы геть зазырлывыхъ людей,
Ажъ покы довелы до тыхойи ложныци
И пидложылы ключъ пидъ дужку видъ дзвиныци...

L.

Пизненько у ночи почулы люды—дзвопять.
Старесеньки вдяглысь, до церквы побрылы.
„Се, мабуть, мертвого удосвита хоронять".
Скааалы молоди, тай зновъ соби хроплы.
Дидивъ изо тры, що вже дила не робылы,
До церквы помацькы то сякъ, то такъ дійшлы.

Отець Лука зъ дякомъ удвохъ вечерню правлять,
И Бога тверезо едынымъ сердцемъ славлять.

LI.

Бо й Дякъ такый же бувъ, ави вына й елея,
Ни меду у посты велыки не вкушавъ,
А въ церкви такъ спивавъ, що, ба, й Архыерея
У пивческьый ёго, ниже бъ не скепкувавъ.
И Ааронъ такымъ не бувъ коло Мойсея
Пречыстымъ колысь, якъ дывный жезлъ метавъ.
Якымомъ звався Дякъ. Слипымъ на свитъ родывся.
Та въ слови паче всихъ выдющыхъ умудрывся.

LII.

У церкви меншувавъ, а дома, мовъ учытель
Такы мовлявъ Попу наставни словеса,
Що дыва дывного бувавъ столитныкъ зрытыль,
Здавалось, бачыть винъ одверзти небеса,
И все, що одъ викивъ Творець и Вседержытель
Ссылавъ у гришный мыръ про смертни ушеса,
Слипый гласыть ёму, мовъ Господомъ натхненый,
И йихъ обохъ проймавъ якыйся страхъ священный.

LIII.

Оце жъ, мовъ Патрыархъ, столитныкъ Пипъ выходыть,
Двохъ Преподобныкивъ Печерськыхъ спогадавъ,
А потимъ голову передъ старымы клоныть,
Вклонывсь нызесенько, и такъ до йихъ вищавъ:
„Простите, братте, нехай се вамъ не вшкодыть,
Що въ Пана чесного я на меду гулявъ.
Простите, акы Ной предъ вамы провыныхся;
Пъянымъ чоломъ и азъ по гришныцьки упыхся".

LIV.

Верталыся тоди старесеньки до дому;
Йихъ памъять предкывськымъ перéказомъ цвила,
Якъ дому Божому, прыбижыщу святому,
Служывшы прадиды, вхылялыся видъ зла,
Що йихъ пиддавано пидъ власть Попу чужому,
А Руська вира йихъ впослиджена була,
А Рымськи костелы й Жыдивськи сынагогы
Рослы пидъ небеса, немовъ царьски осяяни чертогы.

LV.

„Благословенъ Господь во викъ! (мовлялы стыха).
Прыкрыла насъ Царська шырокая пола.
Не знаемо теперъ того гиркого лыха,
Яке ця сторона колысь перенесла;
И маемо Попомъ святого чоловика:
За нёго не одна душа у рай ввійшла.
Молимось за ёго, та й за Дяка Якыма:
Сей бачыть Божый свитъ и темнымы очыма".

Писня трейтя.

I.

Щаслывый надъ Пана-столитныка Вышата;
Щаслывшый нижъ самъ Панъ—у клюшныцтви Харло;
А найщаслывша зъ йихъ Уляна, що й багата,
И дужа стала зновъ. Усе кругомъ цвило,
Якъ и сама вона. Стояла гарна хата
У панському двори. За хатою росло
Тры дубы, тры Браты, якъ йихъ зъ давéнъ прозвалы;
Воны гыллямъ своймъ всю хату окрывалы.

II.

Препышный бувъ наметъ, и любу прохолоду
У литню спеку кругъ осели розлывавъ.
Бувало, сонце ще ньзенько, ще прыроду
Витрець уравяшній жартуючы проймавъ,
А трьохъ Братывъ помныкъ одъ схóду до заходу
По мурогу двора росысту тинь метавъ.
Похытувавъ трьома старымы головамы,
Казавъ бы-вдоволнявсь садовымы писнямы.

III.

А по саду писни дивочи й соловъйини
Дзвенилы, мовъ срибла дзвинкого бурчакы.
По крыши въ ладъ зъ нымы, буркочучы, ходылы
Билесеньки, якъ снигъ осинній, голубкы.
Нихто не гомонивъ, мовъ у якый святыни:
Росходылысь бо вже и мужыкы й жинкы
Зъ дитворою, якъ слидъ, по нывахъ, по городахъ,
По хуторныхъ бакшахъ и всихъ такыхъ угодахъ.

IV.

Паны, мовъ по меду бжолá, тамъ походжáлы
Зъ диткамы, що гулы, якъ молоди бжилкы;
Природы красоту найкраще закрашалы,
Давалы добрый ладъ, розумни вожакы;
Дитвора вчылася порядкувать, якъ жалы,
Чы хто косывъ, оравъ, чы въ млынъ возывъ мішкы;
Прывчалысь на те все, якъ на святе, дывытысь,
Бо всимъ намъ повеливъ Господь зъ людьмы трудытысь.

V.

Уляно! спогадай про люби молодощи:
Чы такъ воны колысь въ семъйи твойій цвилы?

Зъ твоейи вродонькы зосталысь тилькы мощи...
Хусткы и рушныкы готови вже булы,
Щобъ вырядыть тебе „туды, де бъ вичны нощи
(Якъ Пипъ Отець Лука мовлявъ) теклы й теклы...
Воскресла ты (рече), ты вдруге народылась.
Ты рай за жывота узриты сподобылась.

VI.

„И справди жъ бо нема тоби тутъ воздыхання,
Ани печали: бо щодня тоби прывитъ
И слово прыязне видъ Панейи и Пана,
Видъ Паненятокъ же, видъ янгельскыхъ йихъ литъ,
Опричь любовы, ты ничого не дознала.
Тамъ бурна тьма була, тутъ любый—тыхый свитъ
Во ымъя Господа глаголю: такъ тутъ буде
Тоби й до жывота, да узрять Бога люде"!

VII.

Но темный Ааронъ выдющого Мойсея
Главою мудрою, тямущою хытнувъ.
Шануючы свого благого Іерея,
Маленьку, хочъ круту, карлючечку загнувъ:
„До насъ дійшлы слова видъ сына Іессея
(Тыхесенько ёму, мовъ нехотя шепнувъ):
Шкода намъ на Князи, рече винъ, уповаты,
И на сыны людьзки надію покладаты".

VIII.

Булы воны въ Панивъ на'тченайши ведильнимъ,
И зъ кубкивъ золотыхъ пъяне чоло пылы,
Сыяло сонечко тымъ сяевомъ весиннимъ,
Що стеле молодый барвинукъ по земли,
И спивомъ соловъйивъ торжественно-весильнымъ
Нагадуе пташкамъ подуматы'бъ кубли.

Ажъ нибы щось хмурне по небу пролетило:
Якымове словце старенького смутыло.

IX.

„Якыме! (каже Пипъ, вернувшысь до господы)
Молю тебе прызнайсь, про що ты натякнувъ“?
—„Про те (рече), що въ насъ давнезнойи прыроды
Нихто жъ жывыхъ людей до кгрунту не збагнувъ.
Не дай намъ, Господы, велыкойи прыгоды,
А я душею щось нечуте ще почувъ“.
—„Що жъ, брате? не тайи“!
—„Отой Панъ Богданко
Накойить лыха въ насъ, що буде всимъ намъ шпарко“.

X.

—„Изъ чого жъ ты взявъ таке? Молимось лучче Богу.
Щобъ Янгола свого Хранытеля пославъ
И показавъ ёму спасытельну дорогу“.
—„Я въ голоси (рече Якымъ) щось помичавъ
Таке въ малого, що и зъ Панського чертогу,
Прымивъ бы, заразъ, мовъ изъ Пекла, утикавъ“.
—„Якыме! (каже Пипъ) гляды, чы не Лукавый
Спокушуе тебе“.
—„О Боже, Боже правый!“

XI.

Квылыть Якымъ ёму... „На дни важкого кубка
Здалось не разъ мени!.. Мій Отче! чы казать?“
—„Кажы“.
—„Мовъ у пъянимъ чоли извылась гадюка“.
—„О Душе ыстыне! Ты Божа благодать!
(Рече нашъ Патріархъ) не допусты, щобъ Злюка
Дыяволъ Рай псувавъ!“
И повеливъ мовчать

Про се Якымови, не бовкнуты никому,
Ни Пану й Клюшныку, ани ёму самому.

XII.

И, мовъ отруеный видъ потайного слова,
Ставъ сумовать-хворить благый столитныкъ Пипъ.
„Старенькій, скоро вмре (була про нього мова).
Якъ на току снопа ослаблюе нашъ ципъ,
Ажъ покы въ узлыку развяжется солома
И роспорошыться зпидъ перевесла снипъ,
Такъ нашъ Отець Лука зробывсь уже слабенькый,
Зигнувся, мовъ бере по застумахъ опенькы“.

XIII.

Вышатына жъ симъя цвила, мовъ садъ роскишный.
Про Пана Панея була що вертоградъ
„Сестры Библійнойи“,—той рай утихъ затышный,
Благословенныхъ литъ спожытку довгый рядъ.
У тыхый вертоградъ, квиткамы серця пышный,
Ни холодъ не врывавсь, ани шкодлывый грядъ.
Жывыла спеку въ нимъ наукы прохолода,
А холодъ—серця жаръ та розуму свобода.

XIV.

Спизналыся воны на ричецци Сосновци,
Що й досы водамы свойимы мые слидъ,
Котрый оставылы про вси викы Выговци,—
Слидъ гыдшойи зъ усихъ предательскыхъ побидъ,
Якъ знюхалыся зновъ зъ Ордою Запорозци,
Що не додержалы Царю креста й двохъ литъ,
Що въ Хмелемъ прысяглы креста поцилуваты,
И робомъ Хмелевымъ прысягу поламаты.

XV.

Якъ на гробовыщи цвитуть, бувае, розы,
Такъ на боёвыщи серця йихх процвилы,—
На тій земли страшній, де смертоносни грозы
Не лывень, кровъ людську ричкамы розлылы,
Не сковують ричокъ гарячыхъ и морозы,
Щобъ вично въ спомынкахъ-перéказахъ теклы,
Бувальщыну гирку потомкамъ подавалы,
И жыты ридъ людськый въ лагидносты навчалы.

XVI.

Наука туго йде. На предкивськыхъ могылахъ
Заводыться сто разъ изъ братомъ бытысь братъ.
Воружуе обохъ на брань нечыста сыла,
Що точыть зпиттышка затупленый булатъ.
Ще ричка слизъ гиркыхъ кривавыхъ и не змыла,
А вже зъявывсь новый Іуда-супостатъ.
И ни въ однимъ роду людському не бувае
Такъ часто, якъ у насъ, що брата братъ зъйидае.

XVII.

О, струны голосни, вы струны золотыйи!
Чого вы тужыте по ридній вамъ труни?!
Почезлы-поляглы предатели Россійи,
Що торувалы путь Шляхетній сарани.
Почезлы й кобзари, вожди слипыхъ слипыйи,
И въ думахъ плакалы по лютій старыни.
Вернимось въ „тыхый свитъ“, въ нашъ викъ благосло-
венный.
Що вже й позабувавъ про мотлохъ той мерзеный.

XVIII.

Спизналыся воны, и спомынка довику
Про часъ той неземный зосталась йимъ свята.

Довику жъ бо дана видъ Бога чоловику
Души безсмертнойи и серця красота.
Блаженнымъ радощамъ воны не знала лику,
Якъ подвыгамъ благымъ не знае правота,
Щодня й годыны 'дно въ одного зазыралы,
И образъ Господа, Творця свого, вбачалы.

XIX.

Була йимъ спомынка свята и въ Конотóпи
Про той колодизь, що воздвыглася вода,
Якъ у Хмельныщыну, въ криваному потопи,
Розлютовалася комышныцька орда,
И розлылася скризь по Захидній Европи
Весела новына, що губыть насъ бида.
Зъ Сосновкы-хуторця зъ дитьмы воны ходылы
Що-року въ Конотипъ и воду тамъ святылы.

XX.

Того самого дня, якъ Пипъ зъ Дьякомъ вернулысь
Додому мовчязни й сумни зъ Отченашу,
Вышатамъ якось такъ въ Сосновку заманулось,
Якъ томленымъ женцямъ у поли кулишу;
Та въ серци увъ обохъ сумне щось повернулось
(По давнихъ спомынкахъ домовыхъ се пышу):
Мовъ Дякъ, слипый Якымъ, натхненый вищымъ слухомъ
Сповнывъ йихъ тыхый духъ свойимъ тревожнымъ духомъ.

XXI.

„Давно хотивъ я знать (промовывъ Панъ Вышата
До Пани, якъ свою воны верстали путь),
Чого мени кортыть и рупыть ветха хата,
Що Муромъ Скарбовымъ, зъ перéказу, вси звуть,
Досталась намъ вона занедбана видъ брата
Твого, душе моя... Пора намъ довбонуть

Склеповыще старе, чы тамъ не знайдемъ скарбу—
Шпаркгалу про твій ридъ, про пра-дида, пра-бабу".

XXII.

Прыйихалы, пійшлы зъ дитворою молытысь
Натъ тымъ колодыземъ, що чотырьохъ жертовъ
Козацьны воздвыгъ. Йій не вдалось напытысь
Гарячойи крови, то винъ холодну кровъ
Обмывъ у джерели пидземнимъ, и свитытысь
Въ викахъ завитувавъ, якъ чести короговъ,
Щобъ люде каялысь, молылысь Богу правды,
Щобъ честю й славою не велычалы зрады.

XXIII.

Въ Сосновци цегляна земля застугонила.
По викна вже вросла руйина мовчязна
У землю, що колысь кривцею обкыпила
Козацькою, мовлявъ: бо та рука мицна́,
Що насъ одъ Козакивъ—сипакъ оборонила,
Не нахылялася, „высока", до багна;
Байдуже йій було про те слипе кобзарство,
Що звало по шынкахъ „святымъ" свое Козацтво.

XXIV.

Козацькою, се такъ, а *Панською*—ще й натто.
Оце жъ та Панська кровъ пидъ ломомъ загула,
И цвитъ старыхъ Панивъ, нашъ хуторный Вышата,
Чувъ зпидъ земли мовъ крыкъ. Душа ёго була
На радощи ясни и сны хмурни багата:
По предкахъ спомынкы тяжки вона несла.
Ажъ се! поржавлени зависы зарыпилы...
Въ ныськимъ склепу свичкы згасалы, не горилы.

XXV.

Очыстывъ духъ важкый. Виходять. Повно лому—
Зализа й дерева. Розбыто скринь изъ пъять,

И выдно-вже давно. Въ прыскрынку боковому
Поламани стрилкы спысовыща стырчать,
Зпидъ йихъ щось кругле.., Ба! се звіець. Мовчязному
Вышати знаходка ся—Божа благодать.
Пергаментъ! Ни, стара на полотни картына:
Змалёвана якаоь чубата образына.

XXVI.

Якъ вынеслы на свитъ и вымылы видерцемъ
Воды, проризалось мижъ давни мышакы
Обголене кругомъ, пидъ чубомъ-оселедцемъ,
Облыччя молоде. Голылысь Козакы
По Сичовому такъ, якъ чернь охочымъ серцемъ
Горнулась купамы у Хмелеви полкы,
Вважала *фортелемъ* болотяни калюжы,
Не знала очысту въ турыци и видъ нужи.

XXVII.

Облыччя молоде було, та нечумазне.
Гыдке щось віяло відъ полотна кругомъ.
И кожне чуло, якъ те серце безобразне,
Звиряче выросло, де на Ныву Содомъ
Зъ Гоморрою сыдивъ, а на выду выразне
Безпутство дыхало, не впыняве стыдомъ.
На малювныцтви знавсь хуторянынъ Вышата,
И заразъ постеригъ—жывопысь пребагата.

XXVIII.

„Мабудь, колысь якыйсь художнык бидолашный!
Попавсь мижъ Козакы зъ Татарськымъ полономъ
(Подумавъ вивъ соби) и забавлявъ рубашныхъ
Козацькыхъ ватажкивъ напъятымъ полотномъ;
Ажъ покы навъязавсь гульвиса необашный,
Що надывсь буть жывымъ и вмерты Козакомъ,

И той ёго гыдку, безстыжу душу, злющу
На ганьбу змалювавъ, якъ постать невмырущу.

XXIX.

Дывылысь боязько на малювання темне
И Пани й обойко прытуленыхъ дитокъ.
Було щось дывне въ нимъ, було въ нимъ щось не певне,
Въ тимъ образи, що хтось закынувъ у кутокъ,
У сховыще ниме, у смитыще пидземне.
Злодюгы, що знайшлы въ скрыняхъ, то все въ мишокъ
Забралы похапки, та й кынулы скарбныцю,
Зачынену навикъ розбійныцьку темныцю.

XXX.

Теперъ палывода знов Божый свитъ побачывъ,
И дыкый сумъ якыйсь кругъ себе розпростеръ,
Мовъ, Боже бороны, вернувся викъ Козачый,
Якъ лютый мечъ зъ огнемъ до щенту села жеръ.
Вышата прыдывлявсь: винъ слидъ кругомъ побачывъ
На полотни пысьма якогось. Ще протеръ
Картыну и чытавъ... чытаючы хытався
И якось боязько на симъю озырався.

XXXI.

На полотни, кругомъ гыдкойи образыны,
Винъ розыбравъ гыдки, неймовирни слова,
Що ажъ морозъ пійшовъ у нього изъ-за спыны,
И туманомъ густымъ окрылась голова:
Сосновськый, Князь Турецькойи Вкрайины...
А далій выгныло ще слова тры, чы два.
Дакъ отъ якыйсь колысь на свити бувъ Сосновськый,
Незнаный ще Герой и зрадныкъ Запорозькый!

XXXII.

„Нездорово въ старе склепóвыще ввиходыть
(Сказавъ узявшысь за чоло). Чогось мени

У голови шумыть. Намъ духъ пидземный шкодыть.
Пхе! якъ тамъ смородно!' мовъ у гнылій труни".
И ричь одъ полотна мальованого зводыть
На те, що діялось у ридній стороні:
Якъ люде изъ людьмы боролысь, бидовалы,
Якъ люде изъ людьмы боролысь, руйновалы.

XXXIII.

„Додому!... О, колы бъ те все забуты дома,
Що душу пройняло тымъ смородомъ гнылымъ,
Котрымъ Козащына, наслидныця Содома,
Насъ душыть, якъ душывъ колысь пожарный дымъ"!
Такъ думавъ идучы. Якась недовидома
Печаль гнела ёго всимъ тягаремъ свойимъ.
Мовчавъ, а ти слова у серци озывалысь,
Що видъ Руйиныхъ литъ въ земли переховалысь.

XXXIV.

Слова страшни ёму, якъ выще проклынання,
Предсмертне въ часъ гиркый, якъ стыхне огняна
Безумна злисть, и той, хто думавъ воздаяння
Воздаты ворогу, прозрыть, мовъ Сатана,
Що сотворывъ, слипый, святыни поругання
И зразу сягонувъ ажъ до Геены два.
У тыхъ страшныхъ словахъ бувальщына видкрылась
А будущына, мовъ пожежа, засвитылась.

XXXV.

Колысь давно, якъ ще и розы пахлы пыше,
И по ночахъ гарнишъ спивалы соловъйи,
И очи дороги сіялы выразнише,
И якось роскишнишъ густи сады цвилы,
Бувало, винъ одньмъ жыве на свити й дыше,
Щобъ въ серця въ серце влыть вси помыслы свойи.

Теперъ винъ вызнаты нову бойиться думу,
Щобъ не надать души своейи суму.

XXXVI.

Бувало, и воно частенько поновлялось—
Ёму на помыселъ спадало щось чудне.
Винъ думавъ: „Що мижъ насъ удавныну зъявлялось,
Той по́явъ у нашъ викъ мовъ хвылею жене.
Зъ викамы давне зло й добро переминялось,
Та сіяне колысь *теперъ* потомство жне".
Про се по застумахъ у розуму пытався,
И все чогось немовъ шукавъ-не-дошукався.

XXXVII.

Шукавъ же справди винъ по актахъ, мемуарахъ,
По давнихъ запысяхъ, хто той Сосновськый бувъ,
Що въ тій Руйини, въ тыхъ розбояхъ и пожарахъ
Соби въ двохъ Гетьманивъ прыятельства здобувъ,
Въ Выхренка й Юрася. Въ заве́дбаныхъ шпаркгалахъ
Начытувавъ колысь, що винъ „обохъ видбувъ".
Выхренкомъ прозвано Петра тамъ Дорошенка,
А Юрасемъ—Юрка по батьку Хмельныченка.

XXXVIII.

Петра Выхренка звивъ Сосновськый той изъ Туркомъ,
И Каменець изъ нымъ невири пиддававъ;
Вънинджавъ пидъ бунчукомъ удвохъ тымъ самымъ буркомъ,
Що Магометъ свій слидъ иконамы вславъ,
Пидъ гласомъ зычнымъ „*Аллахъ! Аллахъ!*" та гукомъ,
Мерцивъ изъ-пидъ склепивъ церковныхъ выганявъ
Въ потылыцю, ажъ геть далеко видъ Мечету,
А на Мечеть Соборъ вподобавсь Магомету.

XXXIX.

Якъ же Петро Гетьманъ, потераавшы край ридный
За те, що на́двое негоже розидравсь,
За калачи Москви, до булавы негидный,
Та за товченыкы у Чыгрыни пиддавсь,
Тоди Сосновськый сей, Козакоманъ лагидный,
Въ нову парафыю зрадныцьку прыпысавсь,
Изъ Юрасемъ, якъ Духъ лыхый зъ нечистымъ, злывся,
На всяку гыдь ему въ пидмогу знадобывся.

XL.

Обидрана була тоди вже Украйина,
И голу Турчыну продавъ йийи Юрась.
Зъ предателя Москвы, Богда́нового сына,
Зробывсь Турецькій рабъ и Украйинськый Князь.
За православныцьки дила Хрыстыянына
Нова Хмельнывщына по́-Хмелевськи взялась:
Жыдивъ та Жыдивокъ жывцемъ вона лупыла,
Йихъ шкурамы гарачъ Султанови платыла.

XLI.

Тоди заявывсь якыйсь Сосновськый у Стамбули,
И чубомъ прахъ зметавъ зъ тыхъ Золотыхъ Воритъ,
Що зъ Кыева колысь до Турка-мацапуры
На ратыщи занисъ Мыхайло Семылитъ.
„Обманюють (рече) грошыма гайдабуры
Тебе, Царя Царивъ на ввесь шырокый свитъ.
Я й духа вытрушу у йихъ изъ талярамы".

XLII.

Не знадывся жъ Султанъ скверныты власну мову—
Махнувъ, и сталося. Властытели рабы
Творылы нового Царька, и се! шовкову

Петельку подалы ёму: „Иды, робы,
Якъ знаешъ самъ. А скоро вкрывдышъ слову,
То знай, що той же судъ готуеться й тоби!“
Вернувсь до Князя Князь, и самъ же Хмельныченку
Помигъ, якъ слидъ, надить Султанову петельку.

XLIII.

Тутъ слидъ ёго пропавъ у подраныхъ шпаркгалахъ.
Шукавъ ёго „чудный“, шукавъ-не-дошукавсь.
Сумный теперъ ходывъ по тыхъ веселыхъ залахъ,
Де зъ гарнымы людьмы-пидданымы братавсь.
Ёму *се винъ* самый мовъ гадыва шептала.
А злюка съ полотна до нього усмихавсь.
И поголоска йшла про сумъ Вышаты всюды:
„Нездужае нашъ Панъ!“ журылысь добри люде.

XLIV.

„Нездужае й нашъ Пипъ, молытвенныкъ нашъ вирный!“
Журылысь бороды биленьки, що давно
Покынулы плугы, волы, рала, сокыры;
Оддалекы хиба чувалы, якъ гумно
Зимою въ молотьбу гуло да стугонило.
Все байдужѐ теперъ столитныкамъ було.
Воны знай по-ночи ходылы до Якыма,
Щобъ слухаты ёго жаденнымы вушыма.

XLV.

Якымъ, нашъ Дякъ слипый, учывъ дитей у школи
(Чысловця й Псалтыря я самъ у нього вчывсь).
Державъ и Ныщуна, и школяривъ доволи.
Ныщунъ проказувавъ, а щобъ не помылывсь,
Седивъ самъ на столи, мовъ на якимъ престоли
Усе знавъ у кныжкахъ, дарма що не дывывсь.
Въ ночи безъ каганця була Дякова хата,
Та въ ній черпала свитъ громада бородата.

XLVI.

Любывъ и Панъ „чудный“ зъ Якымомъ розмовляты,
У школу завыравъ частенько, и дывывсь
На зрячого слипця, насъ по головци гладывъ;
Спиваннямъ же ёго видъ серця веселывсь.
Теперъ Якыма ще до себе й бильше надывъ:
На'тченаши пры нимъ блызесенько мостывсь,
И до ричей ёго такъ пыльно прыслухався,
Мовъ що почуты *ще нечуте* сподивався.

XLVII.

Було у нього равъ на'тченашу йихъ двое,
Пипъ изъ Дякомъ слипымъ, благый Отець Лука;
И розгорилыся пъянымъ чоломъ обое.
И вища ричъ лылась въ Якыма, мовъ рика;
И Пани весело дывылась, якъ вси трое
Бесидою впылысь, що й диточкамъ рука
И бачыты таке, и гарне слово чуты,
И вчытысь, якъ зъ людьмы по-панськи й людськи буты.

XLVIII.

Уляна Клюшныця, мовъ пава, походжала
По Панському дому, и всимъ давала ладъ,
Дивчатамъ и жинкамъ, а мижъ дитьмы сидала
Весела й прыязна. Воны, якъ виноградъ,
Чеплялысь у плахты червчати, що наткала
За клюшныцтва свого, и коженъ бувъ йій радъ,
Де бъ жвава клюшныця ногою ни ступыла,
Чы словонько дзвонке, мовъ золото, вронила.

XLIX.

„Благословенный гласъ! (промовывъ Дякъ речыстый),
Мовъ слово матери мойи се въ ейи...

Якый прынадный тонъ и въ тони модуль чыстый!.
Колы мени Господь велыть зійты зъ земли,—
У той спасенный часъ про мене урочыстый,
Нехай бы си уста, въ мойимъ останнимъ сни,
На видходи мойимъ, слова святи чыталы
И душу видъ земли до Бога проводжалы“!

L.

Не слухаючы, Пипъ сумненько похылывся,
И кубочка свого поставывъ на столи,
Та мымо. Задзвенивъ, и дзвонючы котывся,
Мовъ бубонъ голосный, котывся по земли.
Панычъ Богданко скикъ! изъ дзыглыка схопывся.
„Якъ вси попадають, то вси нехай мойи!“
Гукнувъ жартуючы, гукнувшы реготався.
Якымъ за голову, похнюпывшысь, узявся.

LI.

Благословенный гласъ! мелькнуло Пану слово
Дякове, и якось ударыло ёго.
„О! рано (думае) у хлопчыка малого
Идея завелась добра *мого* й *твого*“...
И нибы ажъ сюды изъ Муру Скарбового
Повіявъ духъ важкый Сосновського того.
„Пора намъ знаты честь“, мовлялы гости стыха,
И выйшлы мовчязни, мовъ здобулыся лыха.

LII.

Уляна жъ, мовъ той духъ, що люде молытвамы
Щоденно звуть: „прыйды, прыйды, вселыся въ ны,—
Духъ истыны благый, натхненый Небесамы
На очищенне душъ одъ гыду Сатаны!“—
Стояла, мовъ Сестра, мижъ любымы Панамы
И йихъ маленькымы невидамы-дитьмы,

Пъяне́ чоло за йихъ здоровье выпывала,
Словамы, якъ той медъ, солодкымы мовляла:

LIII.

„Нема въ мене дитокъ, и слава Тоби, Боже!
Теперъ я ваша вся видъ нигъ до головы,
И все, що въ мене е у серденьку хороше,
Я все вамъ прынесу, абы благословывъ
Мене Господь на те, а вамъ нехай поможе
Пожыты на земли въ здоровъйи та въ добри,
И диточокъ обохъ до розуму доводыть,
Дождаты правнучатъ, и всихъ на путь наводыть!“

LIV.

Не склала и цины свойій Уляна доли;
До впаду поралась изъ батькомъ у двори;
Якъ Господу, вона корылась Панській воли,
Працюючы що-дня зъ зори та й до зори.
Снагы було ажъ геть у нейи такъ доволи,
Що задню пaслы, ба, у праци й косари.
Прылюдно й Пани й Панъ Уляну выхвалялы,
На самоти жъ йийи святою величалы.

LV.

А горе Панови все бильшъ та бильшъ въйидалось
У серце, ба' й на умъ прыходыло страшне...
„Що (думавъ винъ) мижъ насъ удавныну зъявлялось,
Той появъ у нашъ викъ мовъ хвылею жене.
Зъ викамы давне зло й добро перемынялось,
Та сіяне колысь *теперъ* потомство жне“.
У себе въ одного про се винъ знай пытався,
А Пани, ничычыркъ! ни въ чимъ не прызнавався.

LVI.

„Що жъ, якъ и тутъ воно, те слово зновъ справдылось,
Що—дерево лыхе лыхи й плоды дае?
Хиба я знаю, якъ видъ предкивъ народылось,
Писля якыхъ тяжкыхъ грихивъ, дытя мое?
И що мени, ёму и всимъ кругомъ судылось?
И що жъ чого мижъ насъ нехыбно постае"...
Такъ дума думу въ нимъ страшенну поганяла,
И марывомъ лыхымъ свитъ Божый закрывало.

Писня четверта.

I.

Тры дубы—Тры Браты... Якъ бувъ я ще маленькый,
И ще нога моя не знала чобиткивъ,
И я втикавъ часомъ на холодъ потай невькы,
Щобъ наловыты десь веселыхъ дрыжакивъ,
Розсказуе було дидусь мени старенькій,
Прыблуда давній нашъ, про лыцаривъ-братывъ,
Що въ трьохъ колысь булы ввесь свитъ опанувалы,
И, ризно жывучы, одынъ 'дного не зналы.

II.

Дидусь у насъ було въ прыгрубныку зимуе.
Я жъ поты босонижъ гасаю по снигу,
Покы мене старый постереже-почуе,
Що вже я въ пучечкы соби—хуху, хуху!
„Козаче мій! (гукне) морозъ, бачь, не жартуе:
Гляды, щобъ не було плачу зъ твого смиху.
Ходы въ прыгрубнычокъ до мене, видогрійся,
Зъ Козацькымъ ворогомъ боротыся повчыся".

III.

Не знавъ прыблуда нашъ ни печи, ани хаты,
На Саксагани десь въ катрязи народывсь.
Изъ-малку тремтючы, багаття звыкъ шукаты,
Шукаючы тепла, до Сичи прыблудывсь.
Якъ зруйнувала жъ Сичъ „Царыця, наша Маты",
Гайдарь сей зъ Калнышемъ та зъ Глобою тулывсь,
Ажъ покы йихъ обохъ въ кайданы закувалы,
Що старшыну на бунтъ лыстамы пидмовлялы.

IV.

Тоди блукавъ изновъ, що вовкъ, той сироманець,
По давнихъ кошыщахъ та по кочовыщахъ,
Ховавсь по комышахъ, мовъ Польскый *выволанець,*
По нетрахъ, болотахъ, байрачыщахъ-кущахъ.
На старисть обиравъ прыгрубныкъ нашъ за шанець
Вбеспечывсь и забувъ свій утикацькый жахъ.
Настане лито—винъ десь по свитахъ скытався,
Зимою жъ, мовъ чернець, въ прыгрубныку спасався.

V.

Химерный скытныкъ нашъ, прыгрубныцький мовчальныкъ
Зо мною изъ однымъ ласково размовлявъ.
Винъ—сывый дидуганъ, я—карапузъ-безштанныкъ,
Та за товарыша *мене* старый обравъ.
Журбы ёго й жалю *я* бувъ исповидальныкъ,
Щодня мени писень про „Славну Сичъ" спивавъ,
Про невмиракъ-рубакъ, що звались *Козарлюгы,*
Про цвитъ страшеннойи Козацькойи потугы.

VI.

Бидаха! свитъ увесь ёму на Саксагани,
Въ катрягахъ та въ густыхъ очеретахъ, мистывся,

Шырявъ-буявъ-крычавъ, якъ пугачъ у тумани,
На Панство й на Царивъ видъ серця щыро-злывся.
Найглыбше жъ доняла ёго та „щедра Пани“,
Що видъ йийи Козакъ, мовъ колосъ, похылывся,
Мовъ колосъ пидъ серпомъ женьця „на ныви тучній“,
Що веселыться нымъ ратай „благополушный“.

VII.

Оцей же то дидусь, хымерныкъ бидолашный,
Втворыты гайдаря зъ бештанныка бажавъ:
Про ворогивъ-братывъ, якъ ворогъ нашъ давняшній
Хымеру Сичову мени переказавъ.
Мовъ славный той Козакъ, що звався Сагайдашный,
На брата брату братъ ударыть помагавъ,
Та пидъ мечемъ ёго обыдва полягалы,
И потимъ тры браты трьома дубамы сталы.

VIII.

И будуть коревемъ пидъ братній коринь рытысь,
Щобъ на ёго гыллямъ важеннымъ похылытысь,
Виттямъ ёго рясне виття глушыть.
„Ще не судылося сього йимъ допевнытысь,
Ще въ рясноти (рече) найстаршый дубъ стойить,
А прыдывысь—уже винъ трохы похытнувся,
На ёго другый дубъ важкый гыллямъ вагнувся.

IX.

„Тры дубы.—Тры Браты, зновъ лыцарямы стануть,
И будуть бытыся, якъ былысь ажъ колысь,
За волю, славу, честь, и люде перестануть
Катузи кголдувать за лакомство-корысть:
Такъ, любый хлопю, такъ! изновъ у насъ постануть
Ти Козарлюгы, що, мовлявъ, перевелысь.
Не зныкнуть Козакы, не вмре Козацька Маты,
Ажъ докиль будемо давняшвихъ правъ шукаты“!

X.

Дывывсь я, прыглядавсь на Панському подвирри,
Который зъ ворогивъ запеклыхъ похытнувсь,
Я й потимъ згадувавъ про выгадку-повирре,
Якъ нашъ прыблуда вже на свій капутъ здобувсь.
Въ розлогимъ та ряснимъ золотопышнимъ гылли
Изъ трьохъ братывъ-дубивъ ни 'дынъ ще не нагнувсь,
И певно Тры Браты соби стояты будуть,
Якъ зныкне й спомынка про гайдаря прыблуду.

XI.

Не дармо сумовавъ самитныкъ Панъ Вышата,
Що сіяне колысь *теперъ* потомство жне.
Видъ сиву не втекла и Клюшныччына хата
Зъ трьома дубамы, що такъ надылы мене,
Що за Коныського розпочато брехаты,
За насъ добрихуе пысьмацтво нависне;
Гайдарь въ прыгрубныку мутывъ-манывъ дытыну,—
Професоръ зъ каведры возводыть у доктрыну.

XII.

Не знала жъ Клюшныця Уляна, що надъ нею
Розпущено туманъ зъ лыхыхъ Козацькыхъ литъ.
Душа йийи цвила мижъ Панською симьею,
Мовъ благовисной лылійи цвитъ.
Була бо бодрою, плодющою землею,
А сіятелемъ бувъ благословенный Пипъ.
За нымъ „врагъ чоловичъ“ не змигъ плевелъ всиваты,
Пшеныцю праведну сторичную псуваты.

XIII.

„Уляно! я старый, на иншу ныву мушу
До вичнього ийты благого Ратая;

Ты жъ горемъ мовчязнымъ свою спасала душу
Видъ зла, що повна нымъ, якъ гадамы, земля.
Трусывъ тебе лыхый, мовъ злодіяка, грушу,
Да въ чысте серденько не вкралась та змія,
Що людямъ правый духъ отрутою споввяе
И помыслы благи до злого нахыляе“.

XIV.

Такъ Пипъ Отець Лука виддалекы заходывъ,
Свою турботу йій видкрыты боючысь.
Уляну спокволя на острахъ той наводывъ,
Що не дававъ ёму спокою и въ ночи.
Якымъ же натякы на Паныча обходывъ,
По стезци розуму мовчущого йдучы,
И вдвохъ зійшовшыся, про се воны мовчалы,
На Господа свою турботу возлагалы.

XV.

Обыдва жъ бо булы тіейи Церквы чада,
Що гуку й ґаласу цуралась ыскони.
Усяка скорьбъ йийи, трывога и досада
Викамы цилымы терпилась въ тышыни,
Ажъ покы, мовъ роса, небесная одрада
Спадала на серця по ридній сторони.
Тоди вона уста спасенни отверзала
И стыха Божій дар про спомынъ выявляла.

XVI.

Байдуже Іовамъ, Исайямъ, Іоаннамъ
Про те, шо змыслылы про нейи пысьмакы,
Спочылы по свойимъ святымъ, всевечнымъ храмамъ.
Нехай бунтуються врадлыви Коаакы,
Та продають ясыръ то Ханамъ, то Султанамъ;
А йимъ за те вирши виршують простакы.
Почезнуть письмакы зъ дурнымы пысьменамы,
Якъ зныклы Коаакы зъ пъянымы кобзарямы.

XVII.

Спочылы, и видъ ныхъ сыяе невечерній
Тысячолитній свитъ на древню нашу Русь,
Що, потатарывшысь, палывода мызерный
Про славныхъ вытязивъ йийи, Князивъ, забувсь,—
Палывода-душманъ, що сивъ на шыйи въ черни
И до невиръ лыхыхъ, мовъ до братнвъ, горнувсь.
Воны жъ, сыячы, намъ очи просвитылы,
Нашъ Кыйивъ до Москвы навики прытулылы.

XVIII.

А все такы те зло, що насъ колысь мутыло,
Ввійшло у добру кровъ одъ предкивъ-Козакивъ,
И въ тыхыхъ хуторахъ найкращчыхъ засмутыло
Тройихъ людей, зерно 'дъ зерна старыхъ Панивъ,
Що древни святощи въ души святій хранило,
Якъ намъ храныты йихъ давнезный ридъ веливъ.
Про сумъ свій вси воны тайилыся-мовчалы:
Були бо лыцари жытейськойи печалы.

XIX.

О, тыхи хуторы, поэзійи рятунокъ,
Що зныкла до кинця по темрявыхъ кныжкахъ!
Вы, де я пъю що-дня Кастальскый чыстый трунокъ,
Не той, що по гыдкыхъ пылы колысь шынкахъ!
Злодюгъ и палійивъ нескараныхъ прытулокъ,
Воны поилы червь брехнею 'бъ Козакахъ,
Гласъ честы й совисты въ нетягахъ заглушалы
И кобзарямъ новымъ оману завищалы.

XX.

Колысь давно мелькнувъ мени моментъ едыный,
Велыкій даръ, того зъ оманы рятувать,

Хто знай сумуючы про долю Украйины,
Пиднявсь и осяйне й высоке зневажать;
Да туманомъ свойимъ непрогляднымъ окрылы
Пысакы вже й тоди захмарену печать,
И все воно взялось потопными дощамы,
Погыбнымы сповнывсь край ридный калюжамы.

XXI.

Кобзарю мій! розмай густый туманъ кныжковый
И жды мене, куды не ввійдуть письмакы.
Тамъ зъ себе й я зложу, якъ ты, винокъ терновый,
И будемъ розмовлять не такъ про Козакивъ,
Якъ ты спивавъ, пъючы напытокъ нездоровый,
Наслиддя купленныхъ розбоямы шынкивъ.
Чы хутко жъ я тебе побачу, ридный брате?
Колы мы плювемо удвохъ на кодло кляте?

XXII.

Вы, тыхи хуторы, що насъ обохъ натхнулы
Спасеннымъ повабомъ до правды й красоты!
Теперъ по давньому вы въ темряви втонулы:
Бо Васъ, мовъ гайдаривъ, окрывъ туманъ густый,
Забулы Вы, куды васъ Козакы ввихнулы,
Забулы про союзъ прапращуривъ святый;
Вы славыте въ писняхъ Козацьку Украйину,
Що довела була усихъ насъ до вагыну.

XXIII.

Згадайте жъ про дила таки святи й велыки,
Що спомынка про йихъ зосталась и тоди,
Якъ мыръ позабувавъ превознесенни лыкы
Геройивъ и Богынь, и пышни городы,
Котри прославылысь, мовлялы, про вси викы,
Господь же йихъ пыху и славу погубывъ,—
Дила правдывосты й любовы незабвенни,
Що нымы процвилы серця благословенни.

XXIV.

Щаслыва та земля, де силь ще не збуяла,
Що нею соляться у злыгодняхъ тяжкыхъ.
Такою силлю въ насъ на хуторахъ Уляна
Зъявылась мижъ сусидъ на правоту слипыхъ.
Такою бувъ про Влявыного Пана
Йийи отець и Пипъ, и Дякъ, вожакъ старыхъ,
Що другый викъ уже роспочыналы жыты,
И вчылысь потемкы Творця свого хвалыты.

XXV.

О, тыхи хуторы, велыки у малому,
Велыки тымъ, що найлучче-краще въ насъ.
Байдужне пышному и гордому Содому,—
Те, що хиба вви сни вбачавъ и самъ Тарасъ,
У благодатнимъ сни, пречыстому-святому,
Якъ землякивъ свойихъ, мовъ Царь той вивци, пасъ.
А пасучы носывъ у серци щыримъ Бога,
И вказувавъ, яка веде куды дорога!

XXVI.

Вы, люби втечыща кохання и натхнення
Видъ каменюкъ-людей безъ серця й безъ ума!
Ще не дозналы вы прынукы просьвищення,
Ще васъ не поняла академычня тьма:
Подайте жъ гасло намъ нового Воскресення,
Справдыть обицянку Священного Пысьма,
Що истыну колысь мы серцемъ зрозуміемъ,
Неволю розумомъ перемогты здоліемъ [1]).

---

[1]) Се йдеться до спасенного заповиту Евангельського: „Аще пребудете во словеси Моемъ, воистину ученицы Мои будете, и уразумѣете истину, и истина свободитъ вы“. 1890 г. Іюля 29.

XXVII.

НЕДО́ГАРОКЪ ДРУГЫЙ.

Сторчакъ и Сторчачыха.

ПОЭМА.

(1625).

Письня пе́рва.

I.

Колысь давно, якъ Хмиль кругомъ насъ не обвывся,
И въ Пекли було простырно: бо Козакъ
Въ розбійныцьку тоди потугу ще не вбывся,
И грошей не носывъ кривавыхъ у кабакъ—
Жывъ узъ Днипро Тарасъ, на призвыще Сторчакъ;
Доматарёмъ винъ жывъ, мовлялы, гречкосіемъ.
Хочъ Шляхтычемъ родывсь, та бувъ соби простакъ.
Розумный, чы дурный, сказаты вамъ не вміемъ,
А тилькы що ёго дражнылы Грамотіемъ.

II.

Пысьменнымы жъ тоди булы не вси й Попы,
А часомъ грамоты не щупывъ и Владыка.
Лычыты вмилы бильшъ полукипкы й снопы,
Та прыслухалыся, де въ бубонъ бъе музыка.
Якъ понадеться жъ хто було въ Татарськи лыка,
Тоди всякъ нагоньця летиты умудрявсь
(Хиба вже бувъ старый, невдаха, чы калика),

За хыжымъ чамбуломъ зъ товарышамы гнавсь,
И вязныкомъ ще бильшъ, нижъ здобыччу, пытавсь.

III.

Сей Грамотій не вмивъ чытаты, ни пысаты.
А тилькы якъ було до церквы забрыде́,
То дякъ не важывся абыякъ белькотаты,
Мовлявъ соби: „воно й таке дурнымъ збрыде".
Ни, нашъ Сторчакъ ёго якъ разъ тамъ попаде,
Де зайде на ввесь мыръ широке частуванне,
И всю ёму дурныцю прогуде,
Що винъ такъ жуючы й глытаючы Пысання,
Робывъ зъ премудрого глаголу белькотання.

IV.

Дякъ не любывъ ёго, та не любывъ и Пипъ.
„Колы не Пипъ (рече), дакъ не вбырайсь и въ рызы,
Знай плугъ та борону, чы серпъ да косу й ципъ;
Не сунь у бе́седу кощунноий мармызы,
Мовъ ти Сичовыкы, зтатарени харцызы,
Що словомъ докирнымъ никого не мыне..
Седять у бе́седи диды поважви, лыси,
А винъ гуде свое кошунство нависне,
Що нибы въ церкви й дякъ чытать горяздъ не втне"!

V.

Ще хлопцемъ Сторчака завезено до Сичы.
До брата братъ колысь у гости завитавъ
И подывывшыся небожу пыльно въ вичи,
За кухлемъ ричь таку поважно промовлявъ:
„Не лычыть, щобъ небижъ мій дома пробувавъ.
Доматаривъ у насъ доволи, гречкосійивъ,
А викъ теперъ такый, мій братику, наставъ,
Що вже не городъ Львивъ, не Вильна и не Кійивъ,
А тилько Сичъ зъ ёго добро зробыть зъуміе.

VI.

„Згадай, якымъ я втикъ задрипою одъ васъ,
Видъ рала та серпа за Днипрови Порогы,
Якъ въ Аксака Юрка, Пидстаросты, прокравсь,
А въ Жыда задовжывсь, нетяжыще убогый.
Теперъ мене веды хочъ у Царськи чертогы:
Блаваты на мени, кармазынъ та сапъянъ!
Храны намъ, Боже, Сичъ на многи лита й многи,
Та помагай лупыть безбожныхъ Бусурманъ,
Да брязкотитыме нашъ чересъ и гаманъ"!

VII.

Та й высыпавъ на стилъ червиньци зъ талярамы...
„Иды Тараску йды! а мы тутъ будемъ ждать,
Що й ты подядькивськи засяешъ зъ Козакамы
(Казалы вдвохъ стари). Господня благодать
Нехай тебе храныть, якъ будешъ воювать
И моремъ на чайкахъ здобычный путь верстать"!
Пийшовъ,—нема ёго,—про нього не чувать.
Умеръ старый ждучы; умерла й бидна маты.
Крапыва, бодякы та хмиль кругъ пусткы-хаты.

VIII.

Ажъ ось вертается и Нызовцивъ клене.
„Колы бъ васъ такъ Господь непроглядным туманомъ
Окрывъ, якъ вы, тумы, туманылы мене
Тымъ золотомъ-срибломъ та выставнымъ жупаномъ!..
Голодна й гола Сичъ изъ Кошовымъ Гетьманомъ!
По селахъ нетямныхъ, молодижъ нависну,
Що рыбу по весни рыбалка куկольваномъ,
Отруе—мутыть, пускаючы ману
И пидсыпаючы въ горилку дурману".

IX.

Се чувшы Нызовци, що въ кабаци гулялы
Жъ жинкамы зайвымы та зъ удовцемъ дякомъ
„Розстрыго Сичовый! (ва нього загукалы)
Правдыво мы тебе прозвалы Сторчакомъ.
Гляды жъ, не ляпоты безкостымъ языкомъ,
И матиръ нашу Сичь не вазся зневажаты:
Бо мы за ляпотню дурысвитню твою й колкомъ
Не зарекаемось тебе оперезаты,
Що будешъ и кризь сонъ ой-ойкаты, стогнаты"!

X.

—„Я й е Сторчакъ (рече гулякамъ утикачъ).
Сымъ тилькы призвыщемъ вы й не скрывылы правды.
Я—кистка въ горли вамъ, не бублыкъ, не калачъ,
Що въ перепечаёкъ въ любыте хапаты.
А хто бъ мене коломъ хотивъ оперезаты,
Нехай зо мною першъ выскакуе на герць,
Щобъ внала и сама Козацька ваша Маты:
Хто зъ насъ хвалько, а хто будько и молодець!
Хто кыевыкъ-гультяй, хто шабельныкъ-боець!

XI.

Не зважылысь на герць кабашныкы гулякы.
„Лежать у заклади (мовлялы) вси шабли.
Ось въ кости граемо на кожанкы й кульбакы,
А якъ окупымось, тоди мы вси твойи;
Зъ которымъ хочъ—рубайсь; не бийсь, мы не драгли".
—„Вы не драгли въ шынку (Сторчакъ йимъ дорикае),
Васъ, пухлыхъ опыякъ, лякають и кийи;
Хто жъ добру пры боку шаблюку-сваху мае,
Той васъ десяткамы, 'бо й сотнямы ганяе"!

XII.

—„Бачь, Панське кодло! бачь? Воно й через сто литъ
Воняе Шляхтою! дарма що на Вкрайини
Вси попросту жывуть (озвались костыри).
Чортма вже й памъяткы шпаркгальнойи у скрыни;
А пывдыться, мовъ той индыкъ у господыни....
Шаблюка пры боку! Хиба жъ йийи кіямы
Не бывъ Царь Налывай по Руси й по Волыни?
Чекай лышъ! ось мы зновъ налынемо орламы.
Не впынять насъ Паны блыскучымы шаблямы“!

XIII.

Рыкавъ такъ Налывай ажъ двадцять девъять литъ
Изъ Мидяка-Вола, що змыслыло Козацьтво
На пагубу Панамъ, щобъ зновъ ратайства цвитъ
Побыты й потоптать, забувшы Христыянство.
Писля Солоныци не важилось хыжацтво
Заможныхъ лущыты, хиба що гайдари
Вдавались по шынкахъ въ костырство, въ карты, въ пъянство.
Поправылысь тоди у насъ господари,
А по мистахъ—шевци, балыкы, кушнири.

XIV.

Пидъ сей то памъятный на славный Украйини
Ремесныцкый, крамный та господарный часъ,
По первій Сичовій незабутній руйини,
Що кровъю й поломъямъ перехрыстыла насъ,
Вернувсь на батькивській куринь Сторчакъ Тарасъ.
Дознався винъ, почимъ здобычного кившъ лыха:
Бо, моремъ плавлючы, въ неволю бувъ піймавсь.
Теперъ въ тому одна ёму була й утиха,
Що не чужа, своя надъ головою стриха.

XV.

Убогымъ вязвыкомъ вернувся нашъ Сторчакъ,
Рушныця тилько, мечъ закрывленный Турецькій,
Та добрый кинь, сидло и дорогый чапракъ
Казалы всимъ, що винъ свій ввычай молодецькый
Явывъ порыцарски въ неволи бусурменській,
И самъ соби добромъ Турецькымъ заплатывъ
За службу Турчыну, що по держави Грецькій
Мечеты изъ церковъ соборныхъ поробывъ,
А Грека до земли пидъ себе нахылывъ.

XVI.

Вернувсь, и дорогый нарядъ зъ коня розпродавъ,
И пустку батькивську полюдзьки шчепурывъ.
Плужокъ, волы и все ратайство позаводывъ,
У синьцяхъ сховыще коневи прыробывъ.
Якъ хату мазалы, дивчыну полюбывъ,
На́ мову не швыдку, кукибныцю въ роботи,
Прыва́ду й Козакивъ, и батькивськыхъ сынкивъ.
Сыриткою зросла по наймахъ у роботи,
Та пышно процвила, мовъ квитка у городи.

XVII.

Въ повази бувъ у насъ тоди *хорошый* ридъ:
Не вывчыло бо повагы ще Козацтво.
Якого роду бувъ чый батько, маты, дидъ,
На се дывылося простацтво, якъ и панство.
Хорошый чесный ридъ—слова ци Хрыстыянство
Блюло, якъ дороге наслиддя по батькахъ.
Оце жъ пустошыло край Руськый Азыяцтво,
И шыроко лягавъ по нимъ Татарськый Шляхъ,
А *ридъ* не забувавсь и въ темныхъ землянкахъ.

XVIII.

Ще й доси чуемо се слово мижъ народомъ,
Пережыло воно палыводъ-Козакивъ,
Якъ Руська правота не зныкла зъ переходомъ
Народу зпидъ Князивъ та пидъ Лытву й Ляхивъ,
А потимъ пидъ Орду, чы пидъ йийи *братив*,
Що побраталыся на згубу Хрыстыянства
И рылысь пидъ свойихъ добродійивъ, Царивъ...
Потужныкивъ Татаръ, клевреты Мусульманства,
Хрещени лыцари безбожного Поганства.

XIX.

Оце жъ и сырота, що полюбывъ Сторчакъ,
Була *хорошого*, мовлялы люде, *роду*.
Чый батько панувавъ, чый бувъ соби простакъ,
Про се тоди буйдуже въ насъ народу.
Вважалы бо тяжку, погыбельну прыгоду
За билохмарый грядъ, що въ поли побывавъ
Уналыви жыта, господарямъ на шкоду.
Въ кого на ныви хлибъ землею бравсь й лягавъ,
Въ кого—на совечку веселому встававъ.

XX.

Устала зъ пагубы гордынськойи й Орына.
Струсивна родомъ,—зъ трьохъ вытязивъ Струсивъ,
Що памъятала йихъ давняшня Украйина,
По рокотанню струнъ боянивъ-кобзаривъ.
Перевернувся ридъ сей Руськый на Ляхивъ,
Чужою славою и вирою пышався;
Орынынъ же отець, якъ давни предкы, штывъ
Святи гробовыща, та за Ордою вгнався,
И спаты на степу по вични рокы вклався.

XXI.

Оце жъ воны й жылы, якъ пара голубивъ,
„Серцямы чыстыйи, а мудри, яко зміи".
Не прыстававъ Сторчакъ до хыжыхъ Козакивъ;
Жывъ тыхо, якъ жылы мищане й гречкосійи,
Церковный же обрядъ и спивы пресвятыйи,
Безъ грамоты, умомъ тверезымъ розумивъ.
Разъ-по-разъ бо ходывъ ижъ жинкою у Кыйивъ;
Тамъ у мовчальныкивъ та схымныкивъ говивъ,
И йихъ наукою свій розумъ просвитывъ.

XXII.

Не давъ йимъ Богъ дитей, воны жъ не сумовалы:
Вбачалы бо, куды простують гайдари,
Въ яки воны сынивъ отецькыхъ повтягалы
Ватагы розбышакъ, що славлять кобзари.
Походы на Москву, ризня та пожари
За Мытрыка-Царя Козацтво стурбовалы,
И дычу на народъ, намъ ридный, пиднялы;
Сю справу инокы Печерськи добре звалы,
Ксёндзивськи задумы прочанамъ выявлялы.

XXIII.

Зате жъ, якъ Чорный Шляхъ рыгне було Орду,—
Турецького коня Кыяве добре знали:
Винъ первый ясувавъ „гнивъ Божый" та биду;
Гулявъ конемъ Сторчакъ—и маякы палалы.
Мищане ратаямъ пидмогу высылалы.
Ажъ ось! гуде въ степу и Королывськый Дзвинъ.
Жинокъ, дитвору, скотъ боржій тоди ховалы
Поза окрыну, щобъ не захопывъ загинъ.
Дывысь—Турецькый Кинь уже дме навздогинъ!

XXIV.

Горвулысь до ёго и Шляхта, и простóта,
Ходылы зъ нымъ у степъ на чату й Козакы,
У сажу вмазана броварныцька голота,
На хапаныхъ въ людей шкапахъ коминныкы,
Якъ въ лыка попадуть бувало йихъ жинкы;
А ти, що Москаля зъ Ляхвою руйновалы,
Та йшлы коминныкомъ въ приповидни полкы,—
На здобычь безъ лику Тараса пидмовлялы
И сотныкомъ ёго обраты обицялы.

XXV.

„Сотныкуваты въ васъ—велыка дуже честь!
(Рече Сторчакъ): бо вы справдешни Хрыстыяне.
И правота въ тому, и добрый розумъ есть,
Що боёмъ идете на Царство Православне:
Туды жъ бо зъ вамы йде й Орда-Магометане.
Воно й гараздъ: ксёндзы серали заведуть
Незгиршъ одъ Мусульманъ, и скризь тоди постане
Едыне стадо женъ, которыхъ воны пасуть
И чоловикамъ йихъ пидмогы додають".

XXVI.

—„Нехай доматоръ сей за *Вíйського* въ насъ правыть
(Казалы Козакы): не впъеться й не заспыть
У нашого Попа и не говіе вáвить,
Що той ажъ натто вже у кабаци частыть.
А шляху стереже—мовъ огныще горыть.
Зовсимъ бы чоловикъ, та подружывъ шъ ченьцямы,
И въ йихъ курзу-верзу навчывся говорыть.
А то ще знюхався въ неволи зъ Москалямы:
Козацьки чоботы ривняе зъ постоламы.

XXVII.

„Нехай ченьци соби дружять изъ Москалемъ,
Намъ треба й у Москви насущный заробляты.
Чернець *ипакамы* жыве, Козакъ—мечемъ:
Про се жъ бо Козака й выкохуе Сичь-Маты.
Покы горыть огонь, мы будемъ воювать;
Покы тече вода,—про здобычь миркувать.
Хто любе стройитысь, мы любымъ руйноваты.
Козацькыхъ ворогивъ зъ лыця земли зметаты,
А славы сушою и моремъ здобувать".

XXVIII.

—„Москва не ворогъ Вамъ (Сторчакъ бувало каже):
Се певне втечыще видъ Лытвына и Ляхвы.
Колысь и намъ, и вамъ лыха годына вкаже
Жъ жинкамы й диткамы дорогу до Москвы.
Туды вже й зъ надъ Сулы втикалы гуртомъ вы
Та на Солоныци спиткнулыся, упалы;
Теперъ буяете звиррямъ безъ головы"...
Кажы йимъ що—хотя! про все позабувалы,
Якъ зъ Мытрыкомъ Паны на здобычь тыхъ позвалы.

XXIX.

Пійшлы—и простяглы руйинни пожари
Вподовжъ и въ шырыну двоюродного Царства,
И гумна и дворы, й церквы й манастыри
Пускалы на пожаръ геройи Хрыстыянства.
Задля костырства, картъ, блудныцтва, опыяцтва,
Обшарювалы скризь запаслывый кутокъ;
Незгиршъ ясырныкивъ, мовлявъ, того Поганства,
Въязалы до сидла дитей, жинокъ, дивокъ,
Плачуще й трепетне мясыво про Востокъ.

XXX.

„О Господы! (реклы Сторчакъ да Сторчачыха,
Якъ зъ полономъ на Ныз вертались Козакы,
И забуяла скризь розвуздана потиха,
Перевертаючы въ Гоморру кабакы)
Невже за си страшни, дыявольски грихы
Ты не зошлешъ на ныхъ меча, огня, чы мору,
Щобъ схаменулыся комышныкы лыхи?“
А ти черезъ людей: „Нехай не дмуться вгору!
Скажить обомъ: нехай пыльнують краще двору!“

XXXI.

Сторчакъ свого жытла й безъ того пыльнувавъ:
Бо Козакамъ було байдѐ про жинку й диты,
Котрыхъ винъ зъ ясыру Татарського вертавъ.
Знавъ, що якъ визьмуть зло та схочуть видомстыты,
До й свитъ въ огни й крови готовы потопыты.
Та зъ дида й прадида винъ бувъ небоязькый.
Ни ридъ ѐго прывыкъ середъ лыхыхъ сециты
Пьяныць та злодіякъ, що йшлы у Козакы
И скрыва на селянъ дывылысь, якъ вовкы.

XXXII.

Здавенъ поставъ у насъ переказъ мижъ ратайства,
Що кодло се зъ зерна невирного взялось,—
Зъ якогось наплоду мижъ Руссю Азыяцтва,
Що въ нашу чысту кровъ отрутою вплылось,
Та й росплодылося въ народи й розрослось,
Якъ иноди кукиль засяде у пшеныци;
И довго мучылысь дивчата й молодыци,
Покы Русь довела пшеныцю до сторыци.

XXXIII.

Мовъ у глухимъ гаю, мижъ дыкого звирря,
Сторчакъ нашъ пробувавъ на ридній Украйини.
Ѐго предкивщына, корчѐвана земля,
Лежала облагомъ у Хвастовській пустыни;
Тулывсь ижъ жинкою въ прыземыстій хатыни,
И тилько за дворомъ одынъ ланокъ оравъ.
Не мавшы грошенятъ про чорный день у скрыни,
За хлибъ голоту винъ до послугы наймавъ,
И зъ нею валомъ двиръ и тыномъ окреплявъ.

XXXIV.

„По вуши закопавсь (мовлялы опыякы),
Та не сховаеться злорика сей видъ насъ.
И значнымъ Козакамъ, и Черни давсь у знакы:
Убавымо ѐго пыхы пидъ слушный часъ!“
Прочувшы се, сміявсь байдужно нашъ Тарасъ.
Удвохъ зъ Орыною оравъ и жавъ у поли;
Зъ мушкетомъ на плечи, коня зорямы пасъ,
И не лякавсь ниже пъянойи своеволи:
„Бо жызнь (мовлявъ) не въ йихъ дурній, а въ Божій воли“.

XXXV.

Впыняло й те нетягъ, що вольни ратайи
И люде замкови за Сторчака стоялы,
Та й Пидстаростійи и Дидычи-Паны,
И самъ Острозькый Князь, ѐго до себе звалы
Въ дворяне, въ Сотныкы и въ иншп прынципалы:
Бо добра про ѐго далеко слава йшла.
Та Кыйивськи ченьци тыхцемъ ѐго навчалы,
Щобъ службы дворськои цурався, яко зла:
„Вона бо Ляцькый духъ по Руси розвела“.

XXXVI.

„Тамъ женяться й Паны и Слуги зъ Ляхивкамы,
„А ти впослиджують смыренну нашу Русь
„Своею Шляхтою службовою, Ксёндзамы:
„И не одынъ такъ домъ въ Ляхву перевернувсь.
„Самъ Князь Васыль про се въ науци ще забувсь,
„Да й ставъ на рушныку зъ Тарновського дочкою;
„Видъ нейи первевця-латынныка здобувсь,
„А зъ нымъ прывивъ свій ридъ шырокою тропою
„Туды, де властвуе Папижъ изъ Сатаною".

XXXVII.

Навчавшы такъ, далы ченьци ёму пысьмо,
Въ котримъ стояло все, чымъ панство провыныло.
„Мы Церквою (реклы) едыною есьмо,
Воно жъ Уніею на *ся* насъ роздилыло,
И кóлоту по всихъ Владыцтвахъ наробыло".
Не разъ изъ тымъ пысьмомъ ходывъ винъ до дяка:
„Ты (каже), дяче, въ насъ у темряви свитыло:
Чытай и заробы видъ мене шостака,
Та не мынай, гляды, ни слова ни значка.

XXXVIII.

„Не белькочы мени такъ, якъ ты звыкъ у церкви,
Хапавшысь до мъякыхъ кнышивъ та пырогивъ.
Не харамаркай такъ, якъ ту Псалтырь надъ мертвымъ:
Чытай вырáзно, щобъ тебе я зрозумивъ,
И за пысьменныцтво твое не соромывъ,
Бо Кыйивськи ченьци, якъ буду въ ныхъ говиты,
Усяку помылку, яку бъ ты не зробывъ,
Покажуть, дакъ тоди сміятымуться й диты,
Що ты перевертавъ *жывите* на *мыслите*.

XXXIX.

„Ты дяче, може, чувъ, що есть гора Аѳонъ:—
У гору ту святу вселылась наша вира
И переховуе нашъ предкивськый законъ
Видъ Папы, видъ Ляха й видъ Турка безувира,—
Ажъ покы встане зновъ давняшня наша сыла.
Оце жъ зъ Аѳону хтось пысьмо до насъ подавъ,
Щобъ не творывъ нихто въ Панивъ соби кумыра,
Щобъ на Князи й сыны людзькыйи не вповавъ,
У вири предковській щобъ твердо всякъ стоявъ.

XL.

„Чытай! Ось и шостакъ".
Чытавъ, а той по слову,
Мовъ курка зернята на куныщи, збиравъ.
Спотычлыву, хыбку, непевну ричъ дякову
Въ ѳэканьи ёго ловывъ и переймавъ.
На шостака, мовъ китъ на сало, позыравъ,
Ѳэкаючы, дякъ, и, скоро здыхавъ зъ хаты
Тараса, у кабакъ негайно почвалавъ,
Почавъ зъ кабашнымы пъяныцямы гуляты,
Вчорашній хмиль тяжкый похмиллямъ поповняты.

XLI.

. . . .

НЕДО́ГАРОКЪ ТРЕЙТІЙ.

Адамъ и Ева.

ПОЭМА.

(1862—1890).

Письня перва.

I.

Сыдивъ я хуторцемъ середъ мого Землядтва.
Наслидній хуторъ бувъ ще видъ старыхъ Панивъ,—
Не витъ того про насъ уславлевого Панства,
Що росплодылося зъ кривавыхъ палійивъ,
А видъ статечного та чесного Землянства,
Що зъ ёго „сьмихъ соби Дыяволъ учывывъ";
Бо йшло у Козакы „для позбутьтя побойивъ,
Напойивъ и кормивъ", одъ Вольносты Геройивъ.

II.

Не самъ я хуторцемъ, зъ дружыною седивъ,
Що Евою прозвавъ за-для красы й велычьчя.
Дитокъ въ насъ не було: Царь Иродъ повеливъ
Наслидвыка йийиповагы и облычьчя
Звесты ще до родывъ: почувъ бо видъ Волхвивъ,
Що сьвитломъ темрява засьсяе у Язычьчя
Видъ нарожденного зъ найкращчойи змижъ женъ,
И буде жызни путь про кожного ривенъ [1]).

III.

Седилы жъ мы самы, немовъ ще въ часы Райськи
Тоди, якъ вся Земля сьпивала та ревла,—

[1]) Стелите роженьку, ривняйте дориженьку... (Это приписано внизу карандашемъ).

Якъ не проходывъ ще по ній лемишъ ратайськый,
Зъ пидмогою свого друзякы-чересла.
Дывылись бо на Мыръ такъ званный Хрыстыянськый,
Якъ на помыйныцю Дыявольского зла,
Котору Козацтво намъ у спадокъ завищало,
Якъ зъ Татарвою Русь и Польщу руйновало.

IV.

Дывылись зъ захысту, черезъ свою межу,
Що скризь Болобаны, Грапы, Орлы, Еврахы
Та Крутояренкы, сипакы, на чужу
Худобу надяться, мовъ давни гайдамакы,—
Завыдують не то сусидзькому коржу,
Що зъ саломъ учыть насъ, мовлявъ, бида вмыпаты,
Ба, навить и тому, що волыкы ёго
Обнюхують кругомъ добродія свого.

V.

Волы жъ у насъ булы сказаты—на продыво:
Роскошни, мовъ туры, що славлять у письняхъ.
За плугомъ идучы, ролы не зробышъ крыво.
Гей, гей! собъ, собъ!.. Що войинъ въ тыхъ шыкахъ,
Такъ вилъ у мене йде, мовъ по струни, на дыво
Тому, хто не бувавъ по инщыхъ сторонахъ.
Працюе й дякуе за доглядъ прыязный,
Якъ праведный москаль Цареви на войни.

VI.

До сыхъ же то воливъ, розумныхъ, мовъ людына,
Наймаmake наймыта-пидпасача—шкода!
Шукай ёго де хочь,—въ ёго рукахъ скотына
Смутна що-дня. Скажы ёму про се—бида!
Мовчы, щобъ не дрочыть харцызвыцького сына,—
Що ани сорома, мовлявъ, ани стыда,—

Бида ще гирша: бо нашъ народъ попсувало
Козацтво ще тоди, якъ Польшу руйновало.

VII.

Оце жъ безъ наймыта и наймычкы, самы
Адамъ изъ Евою на хутори працюють—
Кругомъ йихъ Божый Рай: бо й мижъ гусьмы й курьмы,
И мижъ телятами и всякымъ статкомъ чують,
Ба й мижъ повурымы кгъ самій земли свыньмы,
Мовъ свитъ у темряви, чы днюють, чы ночують,—
Сьвитъ жызни, ту сьвяту пryроды таемныцю,
Що все жывотворыть: и насъ, и звира, й птыцю.

VIII.

Адамъ изъ Евою видъ хлопакивъ сусидъ
Ровамы окопавсь, мовъ у якому шаньци;
А по окопови порисъ колючый глидъ,
Щобъ не вкрадалыся по ягоды поганьци,
По ягоды, грыбы, по яблука... И слидъ
Хыжацькый зныкъ давно на Лыповій Полявьци,
Де лыка дерлы йихъ батькы на постолы,
Выпасуючы скризь по зáстумахъ волы.

IX.

Не вдержавъ же бъ сипакъ ни валъ, ни глидъ колючый,
Та йимъ булы страшни кудласьты гавкуны,
Въ-девь тыхи, а въ-ночи, мовъ совы, невсыпущи,
До варты зучени собакы-брытаны.
Мовъ коршакъ, сторожки, мовъ Церберъ, невгавущи,
Почують, полетять и обирвуть штаны.
Воны жъ то нашъ и садъ, и двиръ обороняли,
Зъ зори та й до зори, мовъ на вовкы, брехалы.

X.

Не до смаку було се Еврахамъ, Орламъ,
Злодюгамъ зъ-роду ще, видъ Хмеля, видъ Богдана,
Що „кравъ мовлявъ, той крамъ та въ Кыйивъ продававъ"—
На окупъ, на гарачъ у Хана та въ Султана
Злодіямъ-хыжакамъ, такымъ, якымъ бувъ самъ,
Щобъ не дало ѐму козацтво прочухана;
Оце жъ мойихъ собакъ Орлы та Еврахы
Вважалы за страшни проты сипакъ грихы.

XI.

Зибравшы мижъ свойихъ повирныкивъ цилковый,
Ивану Воину не разъ воны гуртомъ
Наймалы у Попа молебень празныковый,
Зъ лихою думкою—щобъ винъ мене зъ кійкомъ,
Або хочъ изъ мечемъ, застукавшы въ диброви,
Чы то на баштани, побывъ, чы й поколовъ.
Про се воны чубы ажъ на доливци слалы,
И „местныка свого нехыбного" благалы.

XII.

А то знаходымо було ще й зáкруткы:
Дьви закруткы на насъ, а висимъ на худобу:
Щобъ выдыхало все, коровы и быкы,
А мы щобъ згынулы, не закрычавшы й пробу;
Щобъ жыто й ярыну пойилы черьвякы.
Щобъ не лышылося зъ городыны и бобу...
Я закруткы, на глумъ дурьній дурноти, рвавъ,
И тымъ свойихъ сусидъ ще гирше дратувавъ.

XIII.

„На биса винъ отымъ окопомъ окопався!
(Вазикалы воны попывшысь на сьвяткахъ).

Та 'жъ ни одынъ зъ насъ у кражи не піймався,
А злюка сей на насъ такы наводыть страхъ.
Бодай винъ тамъ зъ усимъ добромъ свойимъ запався,
Якъ у Хмельныщыну ненáведный той Ляхъ!
Колысь намъ тутъ була усюды вольна воля:
Нихто не городывъ поперѐдъ намы поля!

XIV.

. . . . (Дали немае).

НЕДÓГАРОКЪ ПЪЯТЫЙ.

Нагай.

пидспивъ пидъ Вольфкганкга Кгете.

I.

Кабинетъ Астронома въ Петербургѣ. На стѣнѣ портретъ Шевченка въ Лаврахъ.

Нагай (одинъ).

Я потерялъ и то, чѣмъ сердце было полно,
И то, чѣмъ умъ, какъ подвигомъ, гордился.
Я осудилъ *ее* и *ихъ* безмолвно,
Но гордымъ духомъ горько возмутился.
Теперь, какъ Фавстъ, сижу я на престолѣ
Учености безцѣльной и ничтожной;
Какъ путникъ безъ дороги въ снѣжномъ полѣ,
Блуждаю и томлюсь душой тревожной.
Гдѣ путь мой? гдѣ пріютъ?
Я жилъ любовью
И нѣжной дружбой и благоволеньемъ
Ко всѣмъ, въ комъ чувства съ молодою кровью

Играли молодымъ самозабвеньемъ;
Теперь моя любовь, какъ сонъ чудесный,
Въ презрѣнье горькое преобразилась.
Вокругъ себя я вижу торгъ безчестный,
Мнѣ правда въ наготѣ своей открылась.
Такъ неожиданно нарядъ павлиный
Ворона-хищница съ себя спустила,
И голосъ нѣжный, тихій, голубиный
На злое карканье перемѣнила.
Я демократъ-бѣднякъ, и милліону
Царица женской прелести клянется
Въ любви до гроба, въ вѣрности закону,
Во всемъ, что честностью у нихъ зовется.
Презрѣнье, ненависть—души отрава,
Подрывъ ума, высокихъ думъ кладбище...
Тамъ, гдѣ цвѣла, какъ садъ Эдемскій, слава,
Я вижу мертвой жизни пепелище...
Га! *слава*! слово звонкое, пустое!
Тобою мы завѣшиваемъ уши
Богинямъ красоты, и молодое
Вино льемъ въ старые мѣхи, ихъ души...
Благоволенье, дружба... Какъ уныло
Звучатъ слова прекрасныя, святыя!
Моей души завѣтное кадило
Сердца напрасно возбуждало злыя.
Призваніе священное Поэта,
Боготворимаго тупой толпою,
Хотѣлъ я оградить отъ бредней свѣта,
Который лучше называть бы тьмою,—
Отъ фальши тѣхъ писаній простодушныхъ,
Что сберегли намъ темныя преданья
Старинныхъ грамотѣевъ криводушныхъ,
Для нашего въ безпутствѣ оправданья.
Но, въ изступленіи, его природу,
Родное чадо мрака и сіянья,
Безумцы кажутъ своему Народу,

Какъ образецъ слѣпого подражанья...
Изъ непроглядныхъ предковскихъ потемковъ
Они летятъ на свѣтъ, какъ нетопыри,
Все дикое изъ полудикой лиры.
И проповѣдуютъ, во славу Украины,
Основу новую литературы—
Самоуправную расправу грубой силы,
Наперекоръ преданіямъ культуры.
И представляютъ жизни идеаломъ
Событія Руины Русскопольской,
Національной доблести началомъ,
Подъ апогеемъ Сѣчи Запорожской.
И восторгаются, въ бреду лиризма,
Рѣзнею Уманской да вѣроломствомъ,
Послѣднимъ проявленьемъ героизма,
Который посрамилъ насъ предъ потомствомъ.
Великій трудъ! обширныя познанья!
Владычество надъ темными умами?
Пустыя вы, ничтожныя мечтанья...
Стыжусь, что я въ душѣ гордился вами...
(Стукае щось у двери).
Кто это? Ужъ не ты ли, мой единый
Пріютъ сердечный?.. Нѣтъ, средь Украины
Ты подвизаешься въ моемъ хозяйствѣ.
Наслѣдство мрачное по предкахъ дикихъ,
Нагаяхъ, въ этомъ полусонномъ Царствѣ,
Обороняешь отъ плутовъ великихъ.
Тамъ всѣ плуты: одинъ отъ гнусной лѣни,
Другой отъ жадности къ добру чужому,
А тотъ отъ лицемѣрства.. И ни тѣни
Ни въ комъ изъ нихъ нѣтъ зла къ поступку злому.
Они плутуютъ какъ-то благодушно:
Другъ друга грабятъ, по міру пускаютъ;
Терзаютъ честныхъ тружениковъ дружно
А негодяевъ, какъ родныхъ, ласкаютъ...
(Зновъ стукае щось у двери).

Тотъ не стучалъ бы... Нѣтъ, онъ погрузился
Теперь по шею въ тину формализма
Въ родномъ аулѣ нашемъ на Сулѣ.
Боюсь, чтобъ и его умъ не покрылся
Туманомъ варварскаго прозаизма
Въ туманной, сонной, пьяной сторонѣ.

Входять двое Громадзькихъ Муживъ.

Первый.

Професоре'Сподарю! не здывуйте,
Що мы до Васъ изновъ прыходымъ.
Мы Громадянамы въ васъ гостювалы,
Теперъ прійшлы Громадзькымы Мужамы.

Нагай.

Вы въ самомъ дѣлѣ мужи, и сѣдины
Вамъ не дозволятъ низойти до грязи.

Другый.

Оце жъ въ имъя Громады й Украины,
Вертаемось въ йихъ сыли и повáзи.

Нагай.

Садитесь, господа. Я терпѣливо
Васъ выслушаю въ нервномъ раздраженьи;
Вы говорите такъ красновѣчиво,
Что съ Вами слѣдуетъ имѣть терпѣнье.

Первый.

Мы выбачаемо вамъ гордуванне
Повагою Народнѣйи Громады:
Ще не погасло въ васъ гнива паланне
И не потухъ огонь жалю й досады.

Другый.

Жалю и въ васъ и въ насъ теперъ доволи:
Бо черезъ нашъ недóрозумъ громадзькый,
Мы попустылы попускъ своеволи,
Буянню й необáчвосты юнацькій.

Первый.

Жалкуемо видъ серця: Украйина,
Черезъ гуканне молоде, втеряла
Свого преславного въ науци сына,
Которому у себе ривного не мае.

Другый.

Ляхомъ и Москалемъ тебе взывалы....
За се ты не гнивысь, нашъ любый Батьку:
Не кыдай насъ, що мы такъ бушувалы,
Пры нашому мызерному нащадку.
Дитей прыхыльныхъ въ Украйины мало,
Въ убогойи й слипойи недорикы:
Козацтво Значне все попрыставало
У прыймы, щобъ чужи сповнять засикы....

Нагай.

Ляхомъ я былъ отъ самой колыбели,
А Москалемъ отъ юныхъ лѣтъ остался.
Обиды въ этомъ нѣтъ, какъ ни хотѣли,
Чтобъ я попрекомъ пылкимъ возмущался.
Чѣмъ былъ я, тѣмъ и есть и буду,—
Питомцемъ Польки, сыномъ благодарнымъ.
Ея уроковъ чести не забуду,
Не сдѣлаюсь подпольникомъ коварнымъ.
Воспитанъ я въ Москвѣ: тамъ видѣлъ
Все, что низпровергалъ Полякъ надменный,

Все, что Козакъ инстинктомъ ненавидѣлъ,
Надъ чѣмъ смѣялся въ гордости мизерной.
Тамъ видѣлъ разумъ я, въ законѣ стойкій,
Въ преданьяхъ старины великій, крѣпкій,—
Нашъ задній умъ, простой, не слишкомъ бойкій,
Но какъ на скользкомъ льду подкова, цѣпкій,—
Нашъ задній умъ, покорный Властилину,
Въ которомъ волю зритъ всего Народа,
Могущества великую пружину,
Двѣнадцатаго въ двухъ столѣтьяхъ года.

Первый.

Тебе мы, Батьку, на Москви ще зналы,
Якъ ты въ оцьця безъ матери зистався,
Та передъ нашымы про се мовчалы,
Щобъ хто досаднымъ словомъ не озвався....

Нагай.

Чужда мнѣ, други, дѣтская досада:
Я мужъ.

Первый.

Бо родомъ мы не зъ-надъ Сулы,
А колы хочешъ знаты, зъ Царяграда.
Туды ще наши пращуры втеклы
Видъ прысуду Петровойи дубыны;
Хылылы пидъ невиру Турка спыны,
Тай повмиралы, дывлячысь на Русь.
На нашу Древню Русь, оддалекы.
Яки бъ тамъ ни булы въ кого батькы,
А мы, 'Сподарю, Таволга й Самусь,
Мы выpüосли на правди Мусульманскій,
Не на Мазепынській брехни Козацькій,
Чы Изуицькій, що й Царя Петра
Пидъ манастырь, мовлялы, пидвела.

На Руси жъ ажъ тоди вже проявылись,
Якъ наши зъ Туркомъ на Дунаи былысь;
И зъ-малку учено насъ на Москви,
Зъ Царськойи ласкы до батькивъ хоробрыхъ.
Оце жъ, 'Сподарю, въ нашій голови,
Опричъ про тебе думокъ чыстыхъ, добрыхъ,
Не завелось ничого, якъ въ Сулянъ,
Що ты, мовлялы, Ляхъ, Москаль и Панъ.

Нагай.

И Панъ... Благодарю сердечно Бога,
Что онъ меня не создалъ мужикомъ.
И счастья вижу въ томъ не очень много,
Что мой отецъ былъ истымъ Козакомъ.
Одинъ Полякъ, за вѣрность Государю,
Которому свободно присягнулъ,
Представленъ былъ предательскою тварью,
Въ Харибдѣ бюрократіи тонулъ....
Везли его въ Сибирь, и надъ Сулою
Онъ умеръ въ нищетѣ; и сиротою,
Отвергнутой Поляками, была
Заброшена въ пустыню Наливая
Единственная дочь его... Цвѣла
Она весенней, пышной красотою;
И полюбилась Полька молодая
Нагаю, поселенскому герою.
Въ Военныхъ Поселеніяхъ Нагай
Служилъ. Въ отставкѣ пилъ съ аракомъ чай,
И былъ вооруженъ всегда кинжаломъ.
Турецкій бытъ его былъ идеаломъ,
Но бредилъ онъ Казацкою войной,
И Сѣчью Матерью и Батькомъ Лугомъ,
И вѣчно недоволенъ былъ женой;
Онъ видѣлъ Польку въ ней и Католичку,
Ко мнѣ ее, какъ къ сыну, ревновалъ,

Въ моихъ глазахъ не разъ ее бивалъ;
Придирки у него вошли въ привычку.
Однажды былъ онъ пуншемъ вдохновленъ
И золъ, какъ съ Прозерпиною Плутонъ...
Вдругъ молніей сверкнула сталь кинжала,
И мать передо мной въ крови лежала.

Другый.

О Турчыне! дакъ отъ яке добро
Ты Козакови передавъ у спадокъ
За нашу дань, за золото й срибло,
Богдановойи каверзы нащадокъ!

Нагай.

Очнулся я въ кибиткѣ. Мнѣ отецъ
Молчать про все сурово наказалъ.
Стращалъ меня, грозилъ, и наконецъ
Кинжалъ кровавый нагло показалъ.
Но я угрозъ его не испугался:
Я всей душой убійцу презиралъ,
И никогда къ нему не показался:
Чужой онъ мнѣ и ненавистенъ сталъ.
Москва мое сиротство пріютила.
Нашелъ я тамъ друзей, нашелъ родныхъ,
Но Повѣстью о томъ, что такъ томило
Мнѣ душу, не просилъ участья ихъ.
Я молча погружался въ глубь науки,
Искалъ отрады въ критикѣ свободной,
Не ужасаясь многолѣтней скуки
При сортировкѣ пряжи разнородной,
Съ которой мудрецы готовятъ сѣти
Для юношей, неопытныхъ въ мышленьѣ,
Чтобъ до конца такъ думали, какъ дѣти,
Въ Казако-азіатскомъ ослѣпленьѣ.

Но правъ Поэтъ, что баснямъ чернь послушна,
Легко пустымъ надеждамъ предается,
Для истины тупа и равнодушна,
И къ невозможнымъ благамъ жизни рвется.

Другый.

Професоре, нашъ Батьку! не гнивыся,
Що въ насъ по-наськы въ грудяхъ серце бьеться;
Що въ прадидивъ йихъ правнукы вдалыся,
Що наша Чернь кудысь безумно рветься.
И рвалася и рветься й буде рватысь
Старезна Русь до ривновагы жызни.
Шкода за се изъ нейи насмихатысь
И вергаты на нейи укорызны.
Молодижъ наша носыть идеалы
И простолюдни-хатни упования,
Що предкы йій въ письняхъ переказалы
Середъ свого кривавого буяньня.

Нагай.

Но я, сынъ славной Рѣчи Посполитой
И царственной Москвы питомецъ гордой,
Въ своихъ воззрѣньяхъ на мятежъ несытой
Стоять обязанъ на основѣ твердой.
Мятежъ я мѣряю однимъ прогрессомъ
Въ богатствѣ края, въ правахъ и свободѣ,
А не мечтательнымъ противовѣсомъ
Безправія безправію въ Народѣ.
Насъ мятежи да низкія измѣны
Отбросили назадъ, въ столѣтья мрака,
И мы судьбы народной перемѣны
Должны ждать вовсе не отъ гайдамака:
Кто бъ ни былъ онъ, Поэтъ, родной сынъ Музы,
Или кровавый Тамерланъ Хмельницкій,

Исчадье Евмениды и Медузы,
Воспитанникъ Козако-Езуитскій.

Ввиходять, не постукавшы, гуртомъ четверо Козацькыхъ Чуръ.

Первый.

Громадзьки Мужи! мы на васъ надію
Непевну въ нашій справи покладалы;
Громада кынула всю ризноцію,
И насъ, Козацькихъ Чуръ, слидомъ послала.
И праведно послала: вы сфальшылы
Проты наказу нашого ясного:
Щобъ образъ намъ Тарасивъ слобонылы
Видъ перекынчыка, Ляха лыхого.
Вы жъ, узурпуючы Речныцькымъ правомъ,
Самы собою смыслылы благаты
Того, хто хоче буты въ насъ Гетьманомъ,
Щобъ вольну Чернь пидъ ногы пидобгаты.

Одынъ зъ Громадзькыхъ Мужив.

Цыть, блазню! Буде вже гуканьня,
Безрозумного галасу...

Другый Козацькій Чура.

Вы цытьте,
Громадзьки самоправныкы!

Третій.

Чыните,
Що Чернь велыть Козацька!

Другый Громадзькій Мужъ.

Панування
Черныцькыхъ демакгогивъ на Вкрайини
Мынуло вже й не вернеться, до-вику!

Четвертый Козацькій Чура.

Ни, саме настае, Панове, нынн!
Мы воскресылы Матирь-недорику,
Устала зъ мертвыхъ на спивання сына,
На плачъ ёго, на поклыкъ виковичный,
До рятування правды Украйини,
И Панській крывди судъ настане вичный.
(Тупотыть ногамы).

Трейтій.

Оце жъ и судимо вже крывомову,
Змоскаленого Поляка, злорику,
Що пидъ людзьку не пидклонывся мову,
Зробывъ изъ языка свого калику.
У насъ, Козацтво вольне, заклыкае
До двохъ сусидъ на панщыну крепацтво,
Хмелныщыну щаслыву зневажае
И проклынае славне Гайдамацтво.

Четвертый, (тупотунъ).

Беримъ видъ нього Кошову сьвятыню,
Спасенный стягъ Богдановойи Руси,
Завитову надій народныхъ скрыню,
Тарасивъ лыкъ, понуродовговусый!
(Здіймають и выносять Шевченкивъ Портретъ).

Первый Громадзькый Мужъ.

О злыдни розуму! якъ довго зъ вамы
Вовтузылысь мы! Шкóда часу й прáци.

Другый.

Мы тилькы сывый волосъ ганьбувалы
Середъ йихъ дыкыхъ Сичовыхъ орацій.

Первый.

Професоре'Сподарю! выбачайте,
Що передъ вамы высоко неслыся.
Прощайте, лыхомъ насъ не помынайте;
Бо справди въ Предкивъ Правнукы вдалыся.
(Выходыть, Нагай седыть загадавшысь).

Ввиходыть Побратымъ Прыгара.

Нагай.

Ты ль это? или только призракъ милый,
Въ моемъ бреду о жизни, вижу я?
Тебя искалъ я, звалъ мой духъ унылый
Въ безжизненной пустынѣ бытія...

Прыгара.

Моя душа коханный пóклыкъ чула....
Мени ты снывся, и тяжкый твій сумъ
Мене зъ далекого Козацького авула
Прыклыкавъ. Що жъ твій велетенській умъ
Стревожыло?... я не кажу—смутыло.

Нагай.

Изчезло все, что было сердцу мило!

Прыгара.

Якъ! и безсмертна, безконечная любовъ?
Те дывне, пышне сяево прыроды,

Що просвищае й чорну Гайдамацьку кровъ,
И въ спеку надае намъ прохолоды?

Нагай.

Не говори мнѣ языкомъ Боговъ,
Питомецъ-баловень игривой Музы.
Потерянъ Рай блаженно-тихихъ сновъ:
Передо мною—адскій ликъ Медузы.
Окаменѣлъ я сердцемъ. Красота,
Обманъ очей, душѣ моей противна...
Стыжусь подумать, какъ моя мечта
О счастьѣ съ куклою была наивна!
Но я болѣю и другимъ стыдомъ...
Взгляни сюда. (Показуе на порожне мисце на стини).
Ничтожество разсудка,
Мечтаній дикихъ пагубный Содомъ,
Начитанности легковѣрной шутка—
Здѣсь разыграли оргію свою,
И, трезвый посреди ватаги шумной,
Теперь я воду хладной Леты пью,
Ищу забвенья кутерьмы безумной.

Прыгара.

Дакъ и того вхопыла ся орда,
Хто насъ одынъ передъ Культурнымъ Сьвитомъ
Явывъ людьмы?.. Та се ще не бида!
Здрочылысь, мовъ быкы на ныви литомъ;
Та прыйде нехотя, мій друже, до яселъ
И вилъ, и кинь, и безумный оселъ...
Я стривъ йихъ идучы; я чувъ гукання
Про давню волю и преславну Сичь.
Мене не здывувало йихъ буяння.
Такъ мусыть буты: се наслидня ричь.
Скрызь по сьвитахъ Народы квитувалысь
За пращуривъ, кривавыхъ розбышакъ,

Покиль инстынкты дыки вгамувалысь
И гору въ жизни взявъ Культурный смакъ.
Не довго ссатымуть зъ Тараса дыкость
И ганьбуватымуть ёго велыкость.
Брехня въ огни ума перегорыть.
И тильки правда буде вична жыть:
Бо тьма почезне всюды передъ сьвитомъ.
Не разъ кажу: такъ у ратайстви литомъ
Буяе часомъ скотъ, а до яселъ
Прыходе навить и дурный оселъ.
Шкода, мій брате, и про те журытысь,
Що безъ ума жыве въ насъ Красота.
Не хутко зможе Сьвитъ переродытысь,
Не скоро въ насъ Господня правота
Вселыться и очыстыть насъ одъ скверны.
Покыньмо, брате, городъ сей мызерный,
Полыньмо на Вкрайину, де любовъ
И Гайдамацьку просьвищала кровъ.

Нагай.

Мой другъ! въ твоей душѣ разумно честной
Явились, вижу, новыя мечты,
Мечты любви, поэзіи прелестной...
Скажи, откуда ихъ набрался ты?

Прыгара.

Самъ, друже, ты мене направывъ
Туды, де жызнь огнемъ сьвятымъ горыть...
Тамъ гымномъ я Творця мого прославывъ,
Що въ мене серце въялымъ сномъ не спыть.

Нагай.

Возможно ли?.. Сестра?!

Прыгара.

У тимъ авули,
Якъ звешъ ты хутиръ свій, знайшовъ я Рай.
Середъ грядокъ пшевычкы та цыбули,
Тамъ пышно процьвитае вичный Май.
Земля тамъ любо зъ небомъ понялася:
Пырода нышча зъ вышчою злылась;
Въ людыни смырній сьсяе Божество,
Въ нижному тили—духа торжество!

Нагай.

Я долго жилъ и странствовалъ далеко
Отъ колыбели сумрачной моей.
Храня въ скитальческой душѣ глубоко
Печальный образъ матери моей,—
Печальный образъ Польши и Россіи
Въ ихъ тяжкой многовѣковой борьбѣ...
Не подкловяли обѣ гордой выи
Завистливой, измѣнчивой Судьбѣ,
И намъ, потомкамъ поздвимъ, завѣщали
Свой непокорный горделивый духъ.
Тѣмъ, что уста мнѣ милыя шептали,
Донынѣ полонъ мой сыновній слухъ.
Храню я въ сердцѣ образы живые,
Но разумомъ принадлежу Москвѣ,
И тонутъ всѣ мои мечты былыя
Въ ея великомъ, полномъ торжествѣ...
Сестра!.. о, если бъ ты была рожденье
Несчастной Польки! я бы заглушилъ
Негодованье, горькое презрѣнье,
Которое Татаринъ мнѣ внушилъ,
И былъ бы я твоимъ на дѣлѣ братомъ,
И жизнь тебѣ одной бы посвятилъ,
И съ этимъ дикимъ Польши супостатомъ

Возможный ладъ житейскій сохранилъ...
Козакъ Нагай и именемъ и дѣломъ...
О незабвенная вовѣки! сколько зла
Душой возвышенной и нѣжнымъ тѣломъ
Ты отъ него въ Ордѣ перенесла!..
Не умеръ онъ... Конецъ тому изгнанью,
Которому подвергъ меня кинжалъ.
Съ восторгомъ твоему повѣствованью
Я внемлю. Вижу ясно, ты пожалъ
Любви цвѣтами обвитые лавры...
Тамъ, гдѣ мои тоскуютъ молча Лары...
Что жъ? ѣдемъ; кончилась игра
Въ прогресъ, любовь, благоволенье, дружбу;
Я честно сослужилъ Культурѣ службу
И отдохнуть въ пустынѣ мнѣ пора.

Прыгара.

И ще тоби скажу, мій любый друже:
Твойи Суляне не таки ослы,
Якъ за твого тамъ побуту булы:
Проты ума брыкаються не дуже,
Пьють мирою, и бъють своихъ жинокъ
Хиба тоди, якъ дило грихъ робыты,—
Косыты, сіять, жаты, молотыты.
Отъ и молотять жинку та дитокъ,
Щобъ дома безъ роботы не седиты.

Нагай.

Спасибо, другъ и братъ!... Ты разогналъ
Унынiемъ навѣянныя думы,
Ты не впервые дѣломъ доказалъ,
Что я для жизни не гожусь,—угрюмый,
Сурово строгій истины пророкъ,—
Для жизни, гдѣ народный нашъ порокъ
Измѣны слову, долгу, чести, праву,

Вливаетъ въ сердце мнѣ тоску, отраву
Моей энергіи, моихъ трудовъ,
И въ жилахъ леденитъ живую кровь.
Ты сдѣлалъ дѣло важное, мой другъ,
Когда въ среду фанатиковъ Поляковъ
Съ Богинею Ѳемидою самъ-другъ
Притянулъ, и гнѣздо ксензовства, Краковъ,
Растормошилъ, и сыну возвратилъ
Наслѣдство послѣ матери несчастной,
Теперь я воленъ въ жизни. Ты купилъ
Мою свободу у Судьбы всевластной.
Душевно радуюсь, что отчій домъ
И все, чѣмъ обладалъ отецъ мой нѣжный,
Твоей заботою, твоимъ трудомъ
Передано сестрѣ моей. Небрежный
Въ дѣлахъ практическихъ, я бъ не съумѣлъ
Все такъ устроить дома, какъ хотѣлъ...
Итакъ мы ѣдемъ: я—искать могилы,
Мнѣ дорогой, въ наслѣдственной глуши,
А ты—смотрѣть на образъ сердцу милый
И раздувать мечтами жаръ души.

Прыгара.

Благословенныя мечты, мій брате,
Такъ само, якъ поэзійи мечты,
Що учять насъ довику обожаты
Харытъ, Богынь безсмертныхъ красоты!
Я не такый щаслывый и багатый
У господарстви розуму, якъ ты.
Не розумомъ, дакъ серцемъ буду жыты,
За серце дружне Господа хвалыты.

Нагай.

Ты въ самомъ дѣлѣ жизнью вдохновленъ,
Дай Богъ, чтобъ это не былъ только сонъ.

Ирыгара.

Не сонъ, хиба безсонныця, мій брате,
Бо далеби' знайшовъ я щось таке,
Що й фарбами ёго не змалюваты:
Нижне, найивне, тыхе и палке.

Нагай.

Боюсь, не вышелъ бы его портретъ,
Убійцы матери моей...

Прыгара.

Поэтъ
Не такъ, якъ Астрономъ, соби миркуе;
Винъ прыдывляеться до инщыхъ схверъ,
И серцемъ въ другимъ серци Бога чуе,
Хочбы отець ёго бувъ Люциферъ.
Мы вси взялы початокъ у розбойи:
Диды и прадиды мойи Донци
Булы таки здобышныкы-Геройи,
Якъ и твойи по батьку, Нызовци.
Въ насъ на Дону, се правда, честы бильше,
Ани жъ у вашойи, мовлявъ, Орды;
Та й мы йимо одно 'дного незгирше.
И я въ тимъ бачу тилькы пивъбиды.
Бида въ щоденній каламутвій прози,
Що цьвитемо, мовъ квитка на морози,
Що жызвь у васъ ключемъ жывымъ не бъе,
Брывыть пустоцьвитомъ, якъ гычь гніе—
Москва до себе тягне васъ, якъ сонце,—
Йийи „велыке, повне торжество";
Намъ Украйина сьвитыться въ виконце,
Якъ поэтычне жизни Божество,

И я свій Донъ Велыкый забуваю,
Я Раю надъ Сулою въ Васъ шукаю.

(Обнявшысь выходять).

II.

Степова Могыла надъ Сулою.

(Зъ-за Могылы чуты дивочій голосъ).

Та бодай тая степовая
Могыла запала;
Що я вчора жыто жала,
Вечероньку й утеряла.
Ой втеряла ейи вчора,
Втеряю й тепера...
Чогось моя женышыва
Стала сумна—невесела...

(Парубочій голосъ покрывае дивочого).

Ой у поли могыла
Зъ витромъ говорыла;
Повій, витре, ты на мене,
Щобъ я не чорнила!

Щобъ я не чорнила,
Щобъ я й не марнила,
Щобъ на мени трава росла
Та ще й зеленила!

(Парубочого голоса покрывае чоловичій).

Ой послухайте
И повыдайте,
Що на Вкраини постало:
Пидъ могылою,
Пидъ Сорокою
Множество Ляхивъ пропало.

Перебыйнисъ просыть немного
Симъ-сотъ Козакивъ зъ собою,

Рубае мечемъ
Головы зъ плечей
А решту топыть водою.

Ой пыйте жъ, Ляхы,
Ой пыйте жъ, Паны,
Воды калюжи болотяныйи,
А що пывалы
По тій Вкрайини
Пыва та меды сытныйи!

Гей, Глыва! Гей Половый!—Паный, хлопю, поперединхъ
Гей собъ! Гей цабе! Гей, гей, гей!

Увиходыть Нагай.

Нагай.

Пустыня, глушь... Путивль и славный Кіевъ
Сюда свою сторожу высылали.
Здѣсь Русичи „незнаемое поле“
„Червленными щитами“ преграждали.
Здѣсь о полуночи телѣги кочевыя
Свирѣпыхъ Половцевъ, „какъ лебеди, кричали“,
А мы, что волки сѣрые степные,
Съ Сулы—стрѣлы на Донъ ихъ прогоняли.
„Зегзицею“ сюда летала Ярославна
За „милымъ ладою“ съ Путивльского „забрала“,
„Бобровымъ рукавомъ“, омоченнымъ въ Каялѣ,
На „жесткомъ тѣлѣ“ раны обтирала...
Прошли вѣка, и вновь пустыня, глушь нѣмая.
Умолкли звуки плача Ярославны,
Повсюду мертвый сонъ; забвенья тьма густая
Покрыла славные воителей курганы.
Распахиваетъ плугъ ихъ; западаютъ
Ихъ черные верхи до уровня съ землею...
Дѣвчата про свою вечерю напѣваютъ
Надъ богатырскою „буйтуря“ головою.

Ихъ женихи вздыхають о пустынѣ,
Зеленой, дикой, плугу недоступной,
Какъ было нѣкогда въ безлюдной Украинѣ,
Незнаемой никѣмъ и—неподкупной...
А ихъ отцы, за плугомъ и косою,
Поютъ про Перебійноса-рубаку,
Завидуютъ Козацкому разбою,
Героемъ выставляютъ гайдамаку.
И пѣсни ихъ, туманныя видѣнья
Чего-то темнаго, что было, миновало,
Мы варіируемъ, поемъ среди бездѣлья,
Предчувствуя въ быломъ грядущаго начало.
Начало... О, давно готовимся мы, други,
Своею жизнью жить, и все живемъ чужою;
Пыхтимъ надъ языкомъ природнымъ отъ натуги
И величаемся пустою словъ игрою.
Я бросилъ наконецъ мечты слѣпой науки,
Плоды тщеславія и сны самообмана,
Брожу въ дали отъ васъ, Герои книжной скуки,
Среди родныхъ равнинъ, степного океана.
Здѣсь нѣтъ Исторіи: она погребена
Въ безмолвіи могилъ, въ невѣжествѣ народа.
Здѣсь прославляются такія имена,
Которыхъ честная чуждается природа.
Исторія у насъ воскреснетъ лишь тогда
На трубный зовъ родной, живой литературы,
Когда богатая и бѣдная орда
Проникнется насквозь началами культуры...

Увиходыть Нагай, на прозвыще Сыпко.

Нагай Сыпко.

Туры, туры, дуры, дуры—культуры... Годи тоби, мій голубе, туркотаты въ поли. Ось ходимо до мене въ пасику. Бачъ, якъ цьвитуть гречкы! Тутъ, за верховынною могылою

въ долыни—медова чаша; пахне Раемъ, братику! Дакъ отъ и я раюю въ пасыци. Сёгодни на зори вывизъ йийи въ гречкы. Такъ чынывъ и Хмельницькій Богданъ, святойи памъяты, душа спасена, богобоязна. Любывъ Козацькій Батько пасишныкуваты та въ холодку ляцьки вына попываты...

Нагай.

Горилку, Дядюшка, горилку!

Нагай Сыпко.

А що жъ, якъ и горилку? Винъ знавсь на добрыхъ горилкахъ. Про нёго не сьпивавъ бы нашъ слипый Архыпъ: „Мабудь, сей Козакъ нигде не бувавъ, добрыхъ горилокъ не пывавъ“... Видъ ричкы Тясмына та й до Выслы перепробувавъ нашъ невмерущый воитель, де горилкы найкращи.

Нагай.

Поты лыгавъ на тще-серце и на потуху оковыту, покы обдувсь, якъ барыло, та й давъ дуба; хиба жъ не правда, Дядюшка?

Нагай Сыпко.

Ге, ге, небóже! Да ты, якъ схочешъ, дакъ лучче дядька говорышъ по-наськy! Московщыною своею тильки пащыкуешъ. Ге?... Давъ, кажешъ, дуба? Дамо дуба й мы зъ тобою: та слава ёго не вмре, не поляже, лыцарство козацьке всякому розкаже. Праведно сnивае нашъ Архыпъ, праведно й людей винъ крыкнувшы розвеселяе:

Ой пый, та й не лый,
И любы, та й не бый,
Буду пыты, буду й лыты,
Буду любыть, буду й быты...

Се козакови не доганъ, що гладко пъе, мовъ зъ лука бъе. Отто догана, що Мыкола Потоцькій звився на розумъ жиноцькій черезъ панську, мовлялы, піятыку. А нашъ Хмиль и пъяный переважувавъ розумъ тверезыхъ—не то Ляхву, та й Москву. Добре козакы пылы, добре й воювалы, тымъ воны надъ усимъ свитомъ и панувалы. Чуешъ, сьпивае въ поли.

(Чуты ратайській сьпивъ. Нагай Сынко пидспивуе).

Перебійнисъ просыть немного—
Симъ-сотъ Козакивъ зъ собою.
Рубае мечемъ
Головы зъ плечей,
А решту топыть водою.

Ой пыйте жъ, Ляхы,
Ой пыйте жъ, Паны
Воды калюжи болотяныйи;
А що пывалы
По тій Вкрайини
Пыва та меды сытныйи!

Нагай (тымъ часомъ промовляе).

Земля разбоевъ, грабежей ужасныхъ,
Способностей великихъ и напрасныхъ!
Воспоминанье здѣсь въ кровавыхъ лужахъ бродитъ,
И лавры грязные въ предательствѣ находитъ...

Нагай Сынко.

Козакъ пъе, докиль у Козака є, а якъ нема,
Зновъ полемъ и моремъ гуля, та безъ доли й не бува...
Тымъ и гутирка про ёго гулявня, плюндрування:
„Богъ не безъ мылосты, а Козакъ не безъ доли".

Нагай.

Философія, достойная Казацькаго потомства.

Нагай Сынко.

А то чы не ваша, Пане Професоре, достойниша,—щобъ нашыхъ преславныхъ предкивъ розбышакамы взываты?.. Чого жъ одвертаешся? Куды 'дъ ридного дядька втикаешъ? Я жъ тоби, сыроти, зиставсь теперъ и за оцьця й за матиръ.

Нагай.

Скажите, дядюшка: возвратите, или нѣтъ, племянницѣ ту землю, которую называете медовою чашею?

Нагай Сынко.

Нащо жъ, йій, соколыку мій, землю вертаты? Умру, до все твойій сестри достанеться: бо ты батькивщыны зрикся.

Нагай.

Я отрекся отъ наслѣдства въ пользу сестры.

Нагай Сынко.

Та й не знавъ есы, Пане Професоре, що одъ земли можна одрекатысь тилько... якъ бо вы говорыте?.. тилько *абсолютно*. Ну, побачывшы себе едынымъ наслидныкомъ батьковщыны, я й узявъ свое по закону.

Нагай.

Зналъ или нѣтъ, но мое отреченіе прислалъ я вамъ съ просьбою—отдать сестрѣ все, чѣмъ владѣлъ ея отецъ. Вы взяли бумагу изъ рукъ моего уполномоченнаго, вы говорили съ нимъ объ этомъ дѣлѣ безъ возраженій, и лишь только онъ уѣхалъ въ Петербургъ, заставили судъ ввести во владѣніе не племянницу, а себя самого.

Нагай Сынко.

Голубчыку мій! та жъ я не бувъ такый дурный, щобъ, мавшы право за собою, не корыстоватысь правомъ.

Нагай.

У насъ это называется низость.

Нагай Сынко.

А у насъ—высокисть. Высокій въ насъ той розумъ, що знае и шануе законъ. Ты закону не шануешъ, небоже: ты ёго вырокъ узываешъ нызостью. За се знаешъ куды посылають? Туды, де козамъ рогы правлять. Я жъ, слава Богу, высокыхъ нашыхъ наукъ не проходивъ, до й зиставсь почытателемъ Царевого закону. Колы бъ законъ вырикъ, що ты мій крепакъ,—выбачай, соколыку мій ясный, я бъ и тебе погнавъ на панщыну. Законъ я шаную по-предкивськи. Ты й самъ знаешъ, що въ насъ у Слипороди е Нагаи крепакы. Воны пыйшлы видъ пидстаршого брата нашого прадида, що жывъ пидсусидкомъ у старшого. Указъ Царыцынъ захопывъ ёго въ пидсусидкахъ, а нашъ прадидъ не схотивъ йты протывъ закону. Такъ само й я мушу чыныты.

Нагай.

Изъ уваженія къ закону вы грабите сироту?

Нагай Сынко.

Ни бо, не грабую. Якъ умеръ твій татусь, а мій братъ,—царство ёму небесне! я поховавъ ёго чесно, рядочкомъ изъ твоею паниматкою. Винъ бо йийи любывъ, якъ голубъ голубку, и до году не схотивъ у друге женытысь. Ты жъ мени зъ Москвы на мій лыстъ не одгукнувсь, а сестри твоийі, моийі любій небози, Настуси, пійшовъ сьомый

годочокъ. Ну, я, звисно, взявъ батькивщыну вашу під себе Тутъ пидскочыла холера,—умерла й друга жинка твого татуся, твоя вже мачуха. Не треба було й третыны йий до живота выдиляты. А ты, мій чорнобрывчыку, вештаешся соби десь по заграныцяхъ та высокомудрствуешъ по тыхъ Петенбурхахъ. Кому жъ, якъ не мени, владиты предкивщыною? Я й почавъ нею владиты. И такы правду тоби скажу: не про такыхъ нашi предкы дбалы, що деруться на небо по Нимецькыхъ драбынахъ, по тыхъ Обсерваторіяхъ. Уплыло такенькы пъять, висимъ, девять годъ; повернуло на десятый... Колы жъ ты шлешъ мени якыйся документъ. Я такы й злякавсь бувъ трохы. Ажъ ни! Слава тоби Господы! не вчеплюеться въ батькивщыну, зрекаеться, та ще й протывозаконно... Голубе ты мій сызый! Я не любывъ бы тебе такъ, колы бъ ты не бувъ такый чоловъяга сердечный.

Нагай.

Любовь! надъ нею дьявольски смѣются
У насъ на нашей „славной Украинѣ"...
Какъ псы голодные, за кость грызутся
Надъ гробомъ матери и брата нынѣ;
А прежде въ тѣ вѣка, когда Богданы
И Портѣ и Россіи поддавались,
Родными братьями въ поляхъ курганы,
А сестрами гаремы наполнялись.
Измѣною Герои величались,
Предательствомъ, какъ доблестью, хвалились,
Съ Гиреями въ Отечество вторгались,
Подъ знаменемъ Османовъ гордо бились...

(Выходыть).

Нагай Сынко.

Одвернувсь, мымрячы якусь нисенитныцю; не хоче дядька знаты. Та ось иде ще одынъ письменный дурныкъ.

Сей, мабуть, ще не друкованный. Може на чому въ нымъ изійдемось.

Ввиходыть Прыгара.

Прыгара (сьпивае).

Ой изійды, зійды,
Ты, зиронько та вечирняя!
Охъ и выйды выйды,
Дивчынонько моя вирная!...

Нагай Сыпко.

Оттако лучче! А то дидько пекельный и розбере, що ново верзе... Ну, Панычу? нагледилысь одне на одного? васьпивалысь укупоньци? Та й голосъ же въ обохъ прыдався: слухаешъ, не наслухаешся. Наговорылысь про свойи любощи? Нацилувалысь? Намылувалысь? Отъ и мени, старому, втиха, що вы соби знай буркочете, якъ голубъ изъ голубкою. А про худобу не турбуйтесь. Мы люде одыноки: помремо, то вся Нагайивщына вамъ упаде въ спадку. Намъ усього чысныць изо дьви й жыты.

. . . .

(Дали немае).

Кинець Хуторнымъ Недогаркамъ.

Надежда Михайловна Забѣла

Мару́ся Богусла́вка

поэма.

(1620).

Полови́на пе́рва.

Here the rad cross, for still the cross is here,
Though sadly scoff'd at by circumcised,
Forgets that pride pamper'd priesterhood dear;
Churchman and votary alike dexpised.
Foul Superstition! howsoever disguised,
Idol, saint, wirgin, prophet, crescent, cross,
For whatsoewer symbol thou art prized,
Thau sacerdotal gain, but general loss!
Who from true worship's gold can separ ate thy dross?

Lord Byron, Childe Harold's Pilgrimage.

Присвят Г*** Б****

Тобі... о! де ж воно́, те сло́во га́рне, чи́сте,
Блиску́че, як срібло́, росто́плене в горни́лі,
Щоб сві́ту возвісти́ть про свя́то урочи́сте
Твоє́і похвали́, мій ду́ху світлокри́лий?.

Ні, не землі́, не нам тебе́ благословля́ти,
Пречи́сту в по́мислах, у за́думах вели́чню!

Не знáем, як тебé, яки́м имя́м назвáти,
На пáмять між людьми́, на шáну віковічню.

Там, де, мечтá души́, витáють херуви́ми,
Дадýть имя́ тобі, зорі новорождéнній...
Як пéрло між перéл, між дýшами святи́ми
Сиятимеш в своїй красі благословéнній.

Сияй и проливáй в серця́ людзькі відрáду;
Нехáй твою тропý, спасéнну стéжку знáють,
Нехáй над світ увéсь возлю́блять щи́ру прáвду,
Для нéі рóдяцця, за нéі помірáють.

А я, коли́ твоя́ божéственна прирóда
Вселилась у мій дух и я твоїм дихáвнем
Повіну на серця́, як рáйська прохолóда,
Як жи́зни вічний хір, весни́ благоухáнне,

Се не мені хвалá, твоя́ се бýде слáва,
Твоя́ се и́сповідь, твоé сердéчне слóво,
Послáннице небéс, Мадóнно величáва,
Натхнéнне прáведне висóкого й святóго!

Пісня пéрва.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

Мýзо, прáвди Старорýськоі во вік жива боги́не,
Сéрця чи́стого и рóзуму свобóдного святи́не!

Ми поки́нули с тобóю шлях ширóкий суевірства,
Віцурáлись Византійського и Ри́мського попівства.

Занедбáли й ті перéкази, ті спóминки кривáві,
Що діди́ вважáли за вінéць своéі чéсти й слáви.

Ми путя́ собі в Козáцькому завзя́тті не шукáем,
Щáстя й дóлі в Езуíцькому лукáвстві не вбачáем.

Дай же нам, боги́не, тілько щи́рій прáвді покланя́тись,
И в твоé имя́ святé дітьми́ терпи́мости озвáтись.

Нехáй и́нший хто в казки письмацькі давні поринáе,
Хитромóвну іх имлý, мов чи́сту прáвду, прославля́е.

Ми про дáвні дáвна без гнівá й лукáвства пристрáстя
спогадáймо,
Про безлáдде нáших бідолáшних прéдків заспівáймо.

Заспівáймо ж перш усёго про попá, попів окрáсу,
Диковижу свого тéмного розбійницького чáсу:

Як він чéсно дýхом бóдрим против кри́вди подвизáвся,
Хоть наслідні́м суевірством понад и́ншими й не зня́вся.

Був сей піп колíна пáнського, с Підгíрря Ярослáвець,
А на прізвище, по спóмину й перéказу, Держáвець.

Бо éгó шляхéтні прéдки за вели́ку мáли слáву,
Що с давéн давнéзних заслужи́ли в короля́ держáву.

И булó незгíрш панáм Держáвцям на Підгíррі жи́ти,
Пóки в Русь не поналáзили гади́ки Езуíти.

Був Держáвець Рýсин з огнянóю щи́рою душéю:
Не полáдив він с тіею злою, въідливою тлéю:

Ки́нув Езуíтам на потáлу рід свій и роди́ну,
Заволíкся пішки на козáцьку вóльну Украíну.

Не злякáвсь Шляхів Татáрських и пустúнь ширóких
Украíнських,
Рятувáв и сéрце й рóзум од підхóдів Езуíцьких

Волив лýчче всякý нýжду и тяжкý бідý приймáти,
Ніж з Ляхáми по науці Езуíцькій панувáти,

З Русинів Ляхвý та Недоляшків штýчно виробляти,
Прáвду-матірь, честь, и вóлю, й дýшу Рúму продавáти.

Приблудúвсь до річки Рóсі Езуíцький ненавúдник,
Підступнóі прóповіді польскорúмськоі протúвник.

Приблудúвсь до узгранúчнёго містéчка Богуслáва,
Де козак не знав и не питáв, чия вонó держáва.

Уродлúвий, молодúй, мотóрний, хоть и небагáтий,
Приймакóм пристáв до вдовинóі нýжденноі хáти.

Ущаслúвив бідолáшку вбóгу вдівоньку козáчку,
Як поняв у нéі беспридáнку дочкý одинáчку.

Жили-пробувáли у старíй осéлі хоть не вéльми пúшно,
Та хвалúли Бóга и Святý Покрóву, що булó затúшно.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

Уподóбали на нашому Порóсьсі Ярослáвця,
З над Дністрá, из Рýського Підгірря шляхтича Державця.

Був бо він мистéць велúкий по верхáх с книжóк читáти,
Алилýю, кондакú, ирмóси й тропарі співáти.

И панú ёгó й усі міщáне вéльми полюбúли,
На підпúтку й пó твéрезу одинáково хвалúли,

Що попá, приблýдного Волóха, в хúбах поправляе,
И дяка гучнúм Апóстолом за пóяс затикáе.

И збірáлась в Богуслáві у Недíлю рано чóрна рада,
Врáдила на чóрній рáді однословно вся громáда.

Из нетяг зібрáти по шагý, а з дýків по півкóпи,
И тим скáрбом вúсвятить ёгó в Печéрському на пóпи.

А Волóшина приблýду з Богуславщини прогнáти,
Бо не вмів старúй гарáзд ні слýжби прáвить, ні співáти.

Вихваляло все Поросьсе нового попа—й мирúве,
И панú, и крамарí, и всі цеховики міщáне.

„Хоть у вас", мовляли, „цéрква шáтами не знакомúта,
Та попóвим рóзумом, мов зóлотом, кругóм окрúта".

Тілько козакáм Держáвець був не так-то до вподóби:
Бо не мав до них прихúльности, поваги и шанóби.

На бенкéти сýті в курені до них не поспішáвся,
Горілóк іх дóбрих и медів пьяних немов цурáвся.

А найбільше тим козáцву піп сей був не до любóви,
Що казáв, як дýмав, щиру прáвду-матку козакóві.

Він картáв у цéркві козакíв докірвими словáми,
Соромúв íх дýків хúжними й крівáвими ділáми.

И полкóвника козáцького й обóзного й гетьмáна
Поважáв не вéльми більш, як нéхриста и бусурмáна.

Бо вонú, рече, Дніпром на Мóре випливáли,
Та й купéцьким Християнським сýдвам пільги не давáли;

Християн-купців, як и невірних Турків плїндрували,
А награбивши Турецького немов добра, гуляли.

В погулянках славились морським походом та хвалились,
Що за віру б то Благочестиву Християнську бились.

И пъяне кобзарство, шинкове нищунство, підкупляли,
Щоб у кобзу про лицарство іх розбійницьке бряжчали.

А пропившись
И, мов кремях той, оббившись,

Свою рідну Украіну плїндрували,
Милосердного гріхами прогнівляли;

Божий бич, Татар, на села накликали,
Много Християнських душ занапащали.

На попа за се козацтво нарекало,
И на часточку ёму не подавало;

По чужих церквах акафисти наймало,
Роковщиною ёго не обмисляло.

Не дознав роскошів Богуславський чесний піп тімаха,
На попівстві жив мов гречкосій, доматоръ сіромаха.

Проста хата в нёго ссяла тілько гарними богами,
Та пахущими по божниках квітками й рушниками,

Та хорошою, як Божий рай, вродливою дочкою.
Що всім брала очі дивною якоюсь красотою.

Байдуже було старому про багацтво:
„Не від сёго миру", каже, „наше царство".

И на те с старою не вважали,
Що попи іх ис попадями минали,

Инде попасу веселого собі шукали,
Від убогоі гостини нишком утекали.

Один тілько й пан прихилний обібрався,
Товстогубим між народом звався.
Не любив також и сей бенкетувати,
А любив с попом у Библіі читати.
До попа частенько став сей пан ходити,
И беш чарки про спасенні речі говорити.
Хто казав, що він вподобав попадю стару,
Хто казав, ще й більш попівву молоду.
За-молоду він якось не оженився,
И в літа, Ляхи мовляли, pańskі вбився:
Дак лизав до молодоі губки,
Буркотав, як голуб до голубки.

ДУМА ТРЕЙТЯ.

„И не кажи мені,
И не турчи мені:
Не хочу слухать—знати,
Щоб за нелюбого
Да товстогубого
Марусеньку віддати".

—„И не проси мене,
И не гризи мене:
Шкода про се казати,
Щоб ив злидеником
Та безземелником
Марусеньку звінчати.

„И батько й дід ёго,
И рід и плід ёго,
Се все було ледащо:
Бо козакуючи,
Статки гайнуючи,
Позводились ні на що".

Так старéнький ис старóю
    День у день сварúвся,
А козáк из іх дочкóю
    Тайкомà любúвся.

Була гáрна вбóга пáнна,
    Крáля-королúця:
Мов яснá зорá, румяна,
    Мов сніг, білолиця.

Народúла мáти дóню—
    Як намалювáла;
Надалá ій щáсте-дóлю,
    Щоб біди не знáла.

А бідá не за горáми,
    Хóдить проміж нáми...
Очі ш чóрними бровáми
    Миготять слёзами.

Миготять, мов блискавúці,
    Спід густóі тýчи,
Як стоíть коло кринúці,
    Свою дóлю ждýчи.

„Не ходú вже, дóле, й воле,
    В рáнці до кринúці;
Продають мене за пóле,
    За важкі червíнці“.

—„Ні, покú на нéбі зóрі
    Місяця стрічáють,
Пóки на бескрáім Мóрі
    З вітром фúлі грáють,

„Товстогýбу не придбáти
    Чóрних брíв дівóчих!

Зáвтра бýдемо еднáти
    Козакíв охóчих,

„И полúнемо з вітрáми
    На бескрáе Мóре,
И поробимось панáми,
    И забýдем гóре.

„Побудýем собі пúшні
    Хáти на помóсті,
И вчащáтимуть велúшні
    До нас дýки в гóстí.

„Оксамúти, златоглáви
    Бýдемо носúти,
Килемáми крúти лáви,
    Медú-вúна пúти.

„Бо менé старшúм обрáли
    Над всімá старúми,
Щоб на Мóре я човнáми
    Вилітáв, мов крúльми.

„А у мéне, як заграé
    Мóречко з вітрáми,
Мені дýха підіймáе
    Вгóру, мов рукáми.

„Грáють, грають й примовляють
    Кобзарí велúкі:
Бýдуть грáти-примовляти
    По всі вічні вíки.

„О, се дúвна кóбза—Мóре!
    Дúвні въ кóбзи й стрýни!
Як заграе, віччивúе
    Предковічні трýни.

„И вихбдить з них рицарство,
Що на Мбрі билось,
Білшею, ніж пишне панство,
Славою покрилось.

„И я, Маню, буду славен
Поміж рицарями,
Поміж дуками, панами,
Поміж кобзарями.

„Будуть Лєвка Кочубея
По Вкраіві знати,
И під струни про Мурея,
Що вин бив, співати. [1])

„Будуть Лєва Кочубея
Знати й за морями,
Споминати, мов Енея,
Перед королями.

„Бо Левкб твій до султана
Знайде шлях-дорбгу,
И всю шатами зодягне
Украіну вбогу.

„Бо Левкб твій Бесурмена
Сплівдруе-зруйнуе,
И самбго королеві
Вязнем подаруе".

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

И весела и щаслива
Мріями кохавка
И ясвійша уродлива
Весняного ранка.

Як на світі любо жити,
Милого любити,

З ёгб мисьлями навіки
Душу й серце злити!

„Чи ти чуеш, паньматусю.
Щб Левко говбрить?
До твоеі він Марусі
Мов у дзвбна дзвбнить.

„Каже милий, е десь Мбре
Гбнище бескрае,
Що, мов житом добре пбле,
Збло¬том сияе.

„Каже милий, що здобуде
Здбобич там велику;
Златоглав носити буде,
Пбки ёгб віку.

„Каже милий, що ми будем
Жити-панувати,
И велйшні з нами люде—
Знай бенкетувати".

—„Мое щасьте, моя дбня,
Радуюсь від серця,
Що мені на старість дбля
Молода всміхнеться.

„Буде мати в вас седіти
Хоть коло порбгу,
Та на вас обох ґледіти,
Дякуючи Ббгу.

„Буде хоть що-дня помости
Шарувати-мити,
Аби в панській високбсти
З вами й ій пожити".

—„Ні, до тебе ще й над нёго,
Мамо, прихилюся,
Що с козáченьком ззирнýся,
До тебé всміхнýся.

„Бýдеш пáвою, матýсю,
В пáрчах походжáти,
И в шовкú свою Марýсю,
В жемчуги вбірáти".

ДÝМА ПЯ́ТА.

Старосвіцька кров козáцька
В вéтхих жúлах врáла:
Попадя́ поклóни клáла,
Всіх Святúх благáла—

Козакóві помагáти
Тýрка плівдрувáти,
Караблі ёгó прокляти
На пожáр пускáти.

„Ти ж, Владúчице Небéсна",
(Слізно промовля́ла)
„Що на пóлі и на Мóрі
Нáшим помагáла!

„Покривáй своім покрóвом
Байдакú Козáцькі,
Розбивáй небéсним грóмом
Сýдва Бусурмáнські,

„А з них збрóю, срібні кýбки,
Сýкна, златоглáви
Козакáм оддáй у рýки
Для своéі слáви!"

Старосвіцька кров шляхéцька
В вéтхих жúлах врáла,
У попá протúвні дýмки
С сéрця викликáла.

Бо не ш шáблі, с плýга жúти
Ёго прéдки вчúли,
Рíдну землю боронúти
Що снаги, що сúли.

За Козáцтво він частéнько
Ж жінкою сварúвся,
А погрíмавши журúвся.
Та богáм молúвся.

Від „сладчайшого" Исýса
До Кузьмú святóго
С підъ ёго густóго вуса
Буркотіло ридне слóво.

Звавъ и він богівъ из нéба
Прóтив Азія́цтва,
Та цурався, мовъ Эреба,
Бурліів Козáцтва.

На кохание ж залиця́нне,
На словá Левкóві,
Дав иж жинкою в розмóві
Прúсуд Козакóві:

„И не турбýй менé,
И не дратýй менé
Ти мріями своíми!
Сі безземéльники—
Чортú-пекéльники;
Пропадемó ми з нúми

„З Мóря вертáющця,
Знов пропивáющця,
Знов хóдять бес сорóчки.
Хай іх цурáющця,
З ни́ми не зп...оццця
Отéцькі чéсні дóчки.

„Бо за пъянюгами
Та волоцюгами
Ордà сюди́ вганяе,
И не однó у нас
(Скáжемо в дóбрий час)
Селó огнéм палáе“.

„Я довідався, чогó се
Козаки́ охóчі
Пропивáють у шинкáрки
Нáщадки жінóчі,

„И дзижчять, мов злющі óси,
И гудýть шершня́ми,
Будять насъ посередъ ночи
Гýком та пісня́ми.

„Знай, моя́ голýбко! ли́хо,
Та й вели́ке, стáлось:
На Цоцóрі безголóвъе
Над панáми склáлось.

„Кли́кав пан гетьмáн корóнний
У похóд охóчих,—
Обізвáлась кýпа си́вих
Та підпарубóчих;

„А серéдні загукáли,
Мов базáр жінóцький:
„Нехай знáе-памятáе
„Ясний пан Жовкóвський,

„Як пани́ нам на Вільшáнці
„Леестри́ писáли,
„Козакíв стари́х до плýга,
„До коси́ вертáли“.

„А тепéр, як одібрáли
Из Цоцóри вíсті,
Митьтю до Коша зъеднáли
Ти́сячу и двíсті“.

—„Які ж вісті, мій панóчче?“
—„Дикі, жінко ми́ла:
Розметáла нáс, мов клóчче,
Бусурмáнська си́ла.

„Стя́то гóлову з гетьмана
Великорозýмну,
Що всю Русь оборони́ла
Тай Ляхвý безýмну.

„И одвéзено в гости́нець
До царя́ страшнóго,
И виси́ть вонá в ворóтях
На ланцюзі в нёго“.

—„Ох, мій Бóже!“
—„Не лякáйся:
Се не все ще гóре,
А ось ли́хо, що зібрáлись
Козаки́ на Мóре!

„Бýдуть Мóре пліндрувàти,
Пи́ти да гуля́ти,
А нас кля́ті Азія́ти—
У полóнь займáти.

„Бýдуть пи́ти, в кóбзи грáти,
Здобич выхваля́ти,

А ми—той Стамбýл проклятий
Брáнцями сповняти!

„Вирвавсь я из рук ехидних,
Хижих Езуїтів,
Та й попáвсь в крівaві лáпи
Нáших людоідін.

„Як ті дýші погубляють,
Так сі людзьке тіло,
Та ще й дякуй, мов за дóбре,
За спасéнне діло!

„Подивись, он над вoрóтьми
Знáчка-комишина:
Се заслýжена попівська
Плата роківщина.

„Повтикáють комишини,
Ратищá по двóрах,
Тай шукáють на горілку
Жита по комóрах.

„Човновé се в них зовéцця...
Хто не йде на Мóре,
Приймай мóвчки від гультáйства
И нарýгу й гóре!

„О ви, прáведники Бóжі!
Де ж шукáти прáвди?
Всюди кривда и тіснóта,
Всюди пóвно зрáди“.

И оглянув піп зітхнýвши
Божникú з богáми:
Мріють мóвчки чудотвóрні
Попід рушникáми.

„Знаеш щó, моя Ганнýсю?
Тяжко нам тут жити,
Сим пъяницям, мов болящі,
Бес путя гóдити.

„Е Москвá, нарóд замóжний,
Кáжуть, и правдивий.
Прáвить нéю царь побóжний
И благочестивий.

„Нáші прéдки против Хáна
Ій допомагáли,
Козаки ж царю з Ляхами
Тяжко допекáли.

„Чув я, в Києві говівши,
Дé хто з Украіни
До Москви втекати хóче
При лихій годині.

Бо докýчили вже вáшим
Лиси-Езуїти,
А до гýрту их пристáли
Ще й вовки-Унити.

„Хоть и тóплять Запорóзці
Клятих супостатів,
Та се, аби их комóри
Й дóбра жакувáти.

„Хóчуть нáші займанщини
У царя просити,
Щоб Козáцтва й Жидівства
В села не впустити. [2])

„Позбувáймо всю скотину,
И стару хáтину,

Та втекáймо, пóки цíли,
У царську краíну.

„Бо я бáчу, не бувáти
Прáвді тут між нáми,
Пóки бýде панувáти
Жидовá з Ляхáми.

„А Козáцтво, хоть з Ордóю
Бъéцця и вою́е,
Ії óком позирáе,
Ії сéрцем чýе.

„Як дознавсь я про Цоцóру,
Сон міні присви́вся:
Що Двіпрó під зімвю пору,
Ши́роко розли́вся...

Ох! розли́вся не водóю,
Кровъю він людзькóю,
И Козáцтво нáше плáвле
По крові з Ордóю.

„О святи́і чудотвóрці!
Умолíте Бóга,
Щоб ся кров не окропи́ла
Нáшого порóга“.

ДУ́МА ШЕ́СТА.

Не вернýвсь Левко ш човвáми
На Ли́мáн из Мóря,
А вже лю́де дознавáли
На Вкраíні гóря.

Вже кругóм палáють сéла;
Гóнять скот, отáри;

Лю́дський плач и голосíнне—
Під самúі хмáри.

Ки́нувсь піп з дякóм у цéркву,
Слíзно Бóга прóсять,
А піддя́чі не співáють,
Гóлосно голóсять.

Зачини́всь Госпóдь на нéбі
З усімá Святи́ми:
Мáбуть, лю́де прогніви́ли
Вчи́нками лихи́ми.

Налетíла с Кри́му бýря
На селó щасли́ве:
Гýмна пáлять, хáти грáблять,
Ясиря́ть щó-жи́ве.

И по нáшому говóрять
Хвáлючи Аллáха,
Що ясúр сей ім дарýе
Ли́царь-сіромáха. [3])

„Не схотíв“, мовля́ють, „с пáнством
Ви́йти на Цоцóру,
А метнýвся на купéцтво
Прóтив договóру.

„И Аллáх, защи́тник прáвди,
Покарáв невíрних:
Оддав их нові осáди,
В рýки правовíрних.

„И Аллáх, гони́тель зрáди,
Подав з нéба гóлос:
Попали́в огнéмъ осáди
Щей на ни́вах кóлос.

„И Аллáх, помстúтель крúвди,
Простяг з нéба рýку,
И займáе злюк в невóлю,
У ясúрну мýку.

„Через лютих людоморів,
И благúх карáе:
На Цоцóрі, мов на мóрі,
Хляби одверзáе.

„Позирнýвши у безóдню,
Сліпнуть ваши очі,
И хорóбрих обіймáе
Страх дурний жінóчий.

„И Зулýш [4]), комý в лицáрстві
Рівного немáе,
У калúфа [5]) на ланцюзі
Гóлову чіпляе...“

ДÝМА СЁМА.

И чýе се немóв кріз сон старéнька,
И трýсяцця у нéі рýки й нóги.
Тремтúть, як лист, Марýся молодéнька,
Поблідли щóки й гýби у небóги.
„Аллáх! велúк есú в твоій щедрóті“,
Промóвив бородáтий Татарюга,
„Ходúтиму тепéр я ввéсь у злóті:
Се падишáху Роксоляна [6]) дрýга,
Гарéмне божествó, одрáда у турбóті.

Спасибі, кобзарі, вамъ за сьпівáння
Про дúвну красотý, якóі з-віку,
Мовляли, бáчити и бес кохáння
Не снилось бо и в ві сні ще чоловікý.
Я сéрцемъ чув, що тількі въ наш

Сьпівóчий середъ синів гірких пустині
Таке народúцця, чого ще óчі
Людзькú не бáчили по Украіні.
И серце привéло менé д' оселі очéй.

„Попáде! з рáдощів тобі признáюсь,
Що я—твій брат Ивáсь. Менé вхопúли
Січовикú в ясúр, и я збірáюсь
Давнó побáчить сей кутóчок мúлий,
Сю старосвіцьку низькорóслу хáту,
Де ти менé, малéнького, учúла,
Як слýхать мáтери, корúтись тáту,
Де мáти нянчила менé, пестúла,
И спáтки на рукáх однóсила в кімвáту“.

—„Ивáсю! брáтіку!... про щó ж лякáеш
Словáми нас ти хижими й звичáем?
Хибá ж не бáчиш лúха и не знáеш,
Що й так ужé душú в собі не мáеш?
О! як же се Госпóдь из рук погáнськиx
Тебé ослобонúв? А невька з гóря...
„Поганських?—Ні, ис християнських!
Бо не Ордá булá то из над Мóря
Набігла, а своі у башликáх татáрських“.

—„Як? що?... Кажú бо! Я мов зó сну чýю“.
—„Кажý тобі, попáде: повбірáлось
Татáрами козáцтво. Гнáта Шýю
Я й знав: бо вже не раз міні траплялось
Седіти в нéго на кові, и в пóле
З ним ис селá нестúсь по-запорóзькі.
„Галá! галá!“ кричять; а я, на гóре
Нещáсній мáтері, прибіг и „кóськи“
Прошýсь. Він и продáв менé в ясúр за Мóре“.

—„Як! щó ти кáжеш? він? Та він же в чéнці
Збірáвся цілий вік!“

—„Вонó й не шкóдить,
Як бйті талярí бряжчять в кишéнці:
Такий-то скорíше й манастйр знахóдить“.
—„То ти оцé з невóлі утекáєш?“
—„Нí, там-то й вóля: там моя домíвка...“
—„О, щó ти кáжеш! Нá що нас лякáєш?“
—„И дíтки гáрні, и Туркéня жíнка“.
—„То се ти с Тýрчином, з Ордóю накладáєш?!“

—„Не накладáю, нí! бо я між ними
Не мóв на світ удруге народився,
И дýмками про Божествó святйми,
И прáвдою бес хибп просвітйвся.
Аллáх—одйн; немáе в нёго рóду.
Всесйлен він, не трéбує пiдмóги;
Цурáєцця мерзéного нарóду,
Що оббивáе у царíв порóги,
И внóсить прах земний в небéсні чертóги“.

—„Колй ти дýмками святйми спрáвді
Там прóсвітйвсь, то дай же нам защйту
Від Татарвй у нáшій рíдній хáті,
Щоб не сплíндрóвано нас, не побйто“.
—„О, нí! нехáй джавýр горйть-палáе
Из йдольством своíм гидкйм, мизéрним;
Нехáй огóнь зрадлйвих пожирáе,
Що крйвдять крйвди праведнимъ, спасéнним,
И правовíрникам серця возвеселяє!“

—„Мій братіку“!...
—„Попáде! нас навíки
Розділено с тобóю. Ся хатйна
Мені сестрá й ріднá; а ви, калíки
Умóм, чужí менí, не мóв скотйна“.
—„То хоть хатйну пощадй святýю,
Де вмéрла мáти, по тобí журйвшись!“

—„Нí, я по своёму ії вшанýю:
Мов дух, перéд Аллáхом засвітйвшись,
Нехáй перелетйть в обйтель неземнýю!

„Там слёзи мáтері, мов Божі зóрі,
Зассяють у мене перед очйма,
Як сéрцем потонý в блаженства мóрі,
Серéд утíх, достóйних серафйма.
А на землí—земнé...
Моя царйця!
Сідáй зо мнóю на коня бахмáта,
Полйнемо в Стамбýл удвох як птйця...
Нехáй горйть старá, мизéрна хáта:
Ти мáтимеш такé, про щó тобí й не снйцця“.

У попадí-мáтери в очý позеленíло...
Дочкá, Татáрин, божникй з богáми,
Усé пійшлó кругóм, и зашумíло,
Мóв гай густйй під бýйними вітрáми.
Кудйсь вонá біжйть, чи завірюха
Ії на дйкі крйла підхопйла,
И мчить крив пóломъе та дим? и дýха
У грýдях бідолáшних захопйло,
И сéрце й пáмять мов у мóрі потопйло.

Пісня друга.

ДУМА ПÉРВА.

Смéрте, бáбо-сповитýхо,
Лíкарю людзький остáнній!
Ти однá нам гóіш дýха
В нáшій дóлі бесталáнній.

Утомйвшись закривáти
В Богуслáві людям óчі,

Ди́мом сховищá сповняти
И души́ти крик жінóчий [7]),

Понагáчувала трýпу
Пóвні сіни, пóвні хáти,
Та й пійшлá живóго лýпу
В ди́кім пóлі доглядáти.

И забýла про еди́ну
Непридýшену люди́ну,
Мов у пóлі на раздóлі
Про нескóшену били́ну.

Не били́на в чи́стім пóлі
С під коси́ твоéі встàла:
Сиротá старá въ недóлі
Пáмять-рóзум утеря́ла.

Підвелась, и по пусти́ні
Ди́ким пóглядом блукáла...
Опини́вшись на моги́лі,
Серед стéпу, промовля́ла:

„Де се я, и щó се з нами
Стáлось-приключи́лось?
Ні світли́ці, ні кімнáти...
Се мені присни́лось.

„Се я сплю... О, як же сéрце
Тя́жко завмірáе!
Степ, моги́ла, и крівáве
Сóнечко сідáе.

„У димáх сідáе сóнце,
Чи в кров поринáе?
Вітер с пóломъем по пóлю,
Мов по мóрю, грáе.

„Ні селá кругóм, ні дýха...
Скрізь галки́ літáють,
И собáки, мов на звіря,
Скíглять-зави́вáють.

„Щó ж се за пожéжа стàлась
Серед Украíни?
Позникáло все, почéзло...
Нігде ні хатíни!

„Чи невжé б то се Татáре
Нáших позаймáли,
Сéла ії ни́ви попали́вши,
У полóнь погнáли?

„Ні! під „дзвóном королíвським“
Сплю я на моги́лі...
Чи то ж люде. якъ горíли,
В дзвóна не дзвони́ли?

„Задзвоню, чи не прокíнусь“...
Встáла й задзвони́ла.
Затремтíло ветхé тíло;
Сéрденько зани́ло.

И озвáлося до дзвóна
Скíгленне собáче, —
Мов душá в пекéльних мýках
Під землéю плáче.

„О, мовчи́, страшéнний дзвóне!
Збýдиш хи́рне сéрце...
Як прощвéццья-стрепенéцця,
Крóвъю розіллецця.

„Я забýла, як заснýла,
Чим булá живýча...

Те́мна те́мрява 'бгорну́ла
Мізок мій болючий.

„Ніби я когóсь любила,
Гáрна, молоде́нька;
Ніби нас благословила,
Рáдуючись не́нька.

„Ніби в рай мене́ дружи́на
Звáла чéрес цéркву,
Ніби, впáвши на колі́на,
Обнялá я мéртву...

„Ніби я горі́ла ти́хо,
Мов святé кади́ло,
Та забу́ла, що за ли́хо
Так менé врази́ло...

„Чи дочкá булá се в мéне,
Чи се я́ Мару́ся?
По кому́ се я так плáчу,
По комя́ журю́ся?

„А, згадáла!... Я зъеднáла
Дóню за султáна,
За всесвітнёго гетьмáна
Злю́щого тирана.

„Та'ж він хлéпче кров людзьку́ю,
Мов собáка вóду,—
И за пóтварь сю лиху́ю
Віддать пи́шну врóду!

„За нелю́ба-товстогу́ба
Утопи́ть дити́ну,
Що робила Бóжим рáем
Нам стару́ хати́ну!

„Мов за змія-людожéра
Дóчок оддавáли,
Що у Ки́еві в печéрах
Чéнці змалювáли...

„От чогó я так журю́ся,
Чого рéвно плáчу,
Мов берéза слізми ллю́ся,
Світоньку не бáчу,

„От чогó я так журю́ся,
Аж у зéмлю бъю́ся...
Полену́ до неі в пéкло
Та хоть подивлю́ся!

„О, колиб іі побáчить,
Гля́нути й умéрти!
Ви́купила б та хвили́на
Муки жи́зни й смéрти...

„Я знайду́ в Турéцьку Віру
Ку́чман, шлях Татáрський:
Як везли́, вонá все дéрла
Подару́нки панські,—

„Подару́нки ті крівáві,
Що Татáрин кля́тий
Засліпи́в голу́бці óчі,
Щоб іі піймáти.

„Він кармáзин златоглáвий,
Гаптувáннем ши́тий,
Розислáв у нас на лáві,
Щоб іі злови́ти.

„Загорілась тогді цéрква,
Дзвóни задзвони́ли,

Китайкй та блаватáси
Всю світлйцю вкрйли.

„Дерй, дóвю, ту огйду,
Пáрчі й оксамйти
Та по Кучману роскйдуй
Нéнці на примíти.

„Буду в руки златоглáви,
Китайкй хапáти,
И знакй твої кріва́ви
Слíзми обливáти.

„А пожáр собí під нóги
Слáти-підгортáти.
В золотí твої чертóги
Путь гіркйй верстáти.

„Бáчу, як вонй віяють
Вйрлами дракóна,
На Вкраїну позирáють,
Мов безóдня чóрна.

„Не боюсь васъ, кляті вйрла,
Кровявá нучйно!
Нам поможе Божа сйла
Против них, дитйно.

„Вже вонá мені стихéнька
Свíтить свічку-зóрю,
И веде́ мене́ яснéнька
На страшнý Цоцóру.

„Там, я чýю, пан Жовкóвський
Згинув од шаблюки,
И достáлось ёго тіло
Татарюзі в руки.

„—А велйка головйще
Кóтицця по пóлю..,
Я піймáю, та й ховáю
Дйво під полóю.

„За се дйво буду пйво,
Меди-вйна пити,
В златоглáвах та в блавáтах
Пáвою ходйти.

„Бо повісить царь невіра
Дйво те під зорі,
И Польщá и Україна
Потонули въ горі.

„Хто мені, рече́, те дйво
Звáйде на Цоцóрі,
Той у мéне засияе
Високó, мов зорі.

„Буде пéрвим чоловíком
По царí султáні,
И блищáтиме, як сóвце,
В золотім жупáні.

„Ой чогó ж се побіліла,
Боёвá долйна?
Бо вся Пóльща обомлíла,
И вся Україна,

Побілíла ти, долйно,
Пáнським білим трупом:
Збагатйла хйжу сйлу
Жакувáинем-лупом.

„Побілíла трупом пáнським,
Пóруч ис козáцьким,

И вквіччáвся труп не мáком,
Пóрубом рицáрським.

„Я по мéртвих не ридáю,
Голошý-співáю,
С сіромáнцями-вовками
Квилю-проквиляю.

„Гóді, вóвці-сіромáнці,
Труп рицáрський рвáти:
Я живе вам кину сéрце,
Бідолáшна мáти.

„Ухопіте, розірвіте,
Нехай не голóсить,
И в німих богів рятýнку
Від Орди не прóсить.

„Погоріли всі світлиці
И церкви з богáми;
Залягло під попелáми
Пóле облогáми.

„Сіймо, сіймо з дуру слёзи
По степý-облóзі:
А ні прáвди, ні відрáди,
Ні надії в Бóзі".

Не марá в ночі блукáе,
Щоб людей лякáти:
За дочкóю уганяе
Божевільна мáти.

То ридáе, то співáе,
То с печáлі рвéцця,
То на Бóга нарекáе,
В зéмлю грудьми бъéцця.

И, не знáючи дорóги,
До Дністрá простýе...
Мов крилáті в нéі нóги,
Пузирів не чýе.

Старосвіцька кров козáцька
В вéтхих жилах врáла;
В тілі мýченим юнáцька
Сила воскресáла.

Проявила біднá мáти
Бідноі Марýсі
Дух потýжний и завзятий
Нýжденоі Рýсі.

И, мов дáвнёго варязтва,
Невганýща сила,
Мов скáжений дух козáцтва,
Бýрею летіла.

Дóвгий, як бунчýк гетьманський,
Вóлос розвівáвся;
Сам собóю шляхъ Татáрський
Ій під нóги слáвся.

. . . .

ДÝМА ДРÝГА.

О Дністре, знáний промиж лицарями,
Порóгу Рýськоі землі крівáвий!
Колись давнó ми с Стрýсями-братáми
По-за тобóю здобувáли слáви:
Волóщину, мов щит, из рук Турéцьких
Ми дóвго рвáли вкýпі с Полякáми,
За приводом Серпяг та Вишвевéцьких,
Блукáли в пóлі вóвчими слідáми,
Шугáннем по світáх рівнялись из орлáми.

Тепе́р ти, Дні́стре, став гнили́м пото́ком
Гидо́ти вся́кої, що назбіра́лась
У по́сварках Захо́ду из Восто́ком,
И лютосьтю обо́х іх провоня́лась.
О Му́зо! одверни́ від не́і о́чі:
Неха́й Ляхи́ гризу́цця з Русина́ми,
Втека́й із іх кубла́ голо́дна й бо́са,
Як бігла бідна ма́ти манівця́ми,
Обде́рта по терна́х, бліда́, простоволо́са.

Обде́рта по терна́х... Зіма упа́ла
На го́лову злиденній за гоци́ну.
Тепе́р іі й Маруся б не́пізна́ла,
Колиб верну́лась звітти на Вкраíну,
Де „чотирма́ конця́ми світу" пра́вить
Той царь, що велича́ють „тінню Бо́га".—
Той, що и Ляха́ и Німця да́вить,
И Ри́му го́рдого втира́е ро́га,
Дарма́ що королí там товпля́цця у поро́га.

О се́рце ма́тірне! ти б не злякáлось
И Люцифе́ра у ёго́ поту́зі,
Бо в те́бе вже нічо́го не зіста́лось,
Нічо́го у твоій смерте́льній ту́зі.—
Диву́ецця Воло́шин, стрíвши ба́бу,
Як се Дністро́ перебріла́ старе́нька!
И, сміючи́сь, говорить буркула́бу [8]):
„Води́ ій по колíво: бо пъяне́нька,
Дарма́ що змо́рщилась и ссо́хлась, як опе́нька".

—„Не смíйся", ка́же той, перехрести́вшись:
„Се відьма з Ли́соі гори́ втека́е.
Мов Середа́ на Пя́тницю скриви́вшись,
Диви́сь, як слёзи кулако́м втира́е.

Не зупиня́й, неха́й іі лука́вий
Несе́ від нас на Буджаки́ тата́рські.
Там Кантеми́р, що звéцця Міч Кріва́вий,
Прости́ нас, Го́споди, проро́к султа́нський,
Сю відьму ве́рне знов до чо́ртовоі ла́ви".

Глузу́е буркула́б. Ве́ртавсь додо́му
Зі Льво́ва са́ме, від попів побо́жних.
Пода́в на ша́ту Юрові Свято́му
Срібла́ від землякíв, боя́р вельмо́жних;
То ми́слі вже благочести́ві в нёго
На язиці весе́лому верті́лись,
И гла́див живота́ свого́ товсто́го,
Жарту́ючи з оче́й, що не диви́лись
На Бо́жий світ од сліз и в чо́рну зе́млюври́лись.

Не ди́вляцця на Бо́жий світ, а знають,
Як манівця́ми втра́пить до Царьгра́ду,
Звідкіль ій зо́рі-оченя́та ссяють
Из обмуро́ваного міцно са́ду.
Висо́кий мур! вона́ про нёго чу́ла...
Хто́ не чува́в про нёго на Вкраíні?
Страшні́ буди́нки кля́того Стамбу́ла
Ввижа́лись ма́тері й малíй дити́ні.
Кобза́рська па́мять іх и до́сі не забу́ла.

Коли́б доби́тись ій туди́ живо́ю,
Вона́ б зумíла крíз той мур проби́тись...
Вона́ б ёго́ проби́ла голово́ю
Жовко́вського... аби́ ій подиви́тись,
Аби́ заглянути в ті о́чі-зо́рі
И, не спита́вши ні про що́, втону́ти
У несказа́нному блаже́нстві-мо́рі,
И до Страшно́го Су́ду так засну́ти,
И про все го́ренько, про всю біду́ забу́ти.

„Ось, ось вона! ось, котицця по полю
Розумна голова, що рятувала
Всю Польщу й Русь! Я під полою
Іі сховаю, и, як розбивала
Вона у чистім полі супостата,
Так розібью той мур страшенний вею...
О доню, утекай сюди від ката;
Сховайся під наміткою моею,—
Я в Киів проведу тебе попід землею...

„Святі ченьці там ходи покопали
Аж до самого Іерусалима,
Щоб люде від невір туди утекали,
Ховались из добутками своіми.
Там на Великдень стиха дзвони дзвонять,
И гомонить народ, и щось співае.
Нема на світі людям оборони,—
Спра земля іх од біди ховае,
И Суду Божого Страшного дожидае.

„Як тато вернецця з Москви, ми будем
В московській займанщині тихо жити,
И горюваннечко свое забудем...
О, як би тілько до тебе добігти!...
Вже недалечко. Ось біліють мури,
По мурах кров гаряча червоніе.
Сади кругом у воду потонули...
О, визирни ж из них, моя надіе!
Се ж ис твоіх садів так любо вітер віе!...

„Чого ж ти, земле, так заколихалась?
Чого ти, небо, з разу почорніло?
И мла перед очима розіслалась,
И серце, мов той камінь, заніміло...
Хитаецця земля... иде кругом... не встою...
Де ж мури пид садами поховались?

Се я кріз землю йду... О доню, доню!“
И падае, и по землі послались
Ті патли сиві, що відёмськими здавались.

ДУМА ТРЕЙТЯ.

„Аллах!“ рече над нею Татарюга,
Високий, огрядний и бородатий:
„Се милосердію твойму наруга,
Щоб людям без войни так погибати.
Ахмете! подивись, яке обдерте
И закрівавлене старенькe тіло.
Мабуть же не з добра, а с страху смерти,
Воно через степи й терни летіло.
То поховать ёго спасенне буде діло.

„Махай до юрту, бравий мій козаче,
Звели сюди приіхати гарбою:
Бо он, дивись, вже чорний ворон кряче
Над білою старою головою.
Нам сто тринацять раз повеліває
Святий Коран на вбогих и нещасних
Дивитись так, як з неба позирае
Аллах на нас, козявок бідолашних,
И милосердія елей в серця вливае“.

Помчавсь Ахмет, и курявою вкрився.
Зліз ис коня Татарин бородатий,
И вухом странниці до серця прихилився...
„Ні, ще злиденноі своеі хати
Душа не кинула!“ и здобувае
Бальзам с саков ловецьких, и тростинку
В смажні и мертві вже уста вправляе,
И стиха влив лікарства капелинку.
„Благословен Аллах од нині и до віку!“

Сим слóвом йскру жизні він вітáе.
Старá прокйнулась, и гóстрим зглядом
У вічі, мов ножéм, ёму́ штирхáе.
Морщйни, як гадюки, въюцця áдом.
„Де, кóршаку, ти дів мою голу́бку?“,
Промóвила, и знов погáсли óчі.
Татáрин, ис сакóв достáвши гу́бку,
Холóдною водóю з дзбáнка мóчить.
И, вйтерши ій вид, ознáки жйзні сóчить.

„О, знáю, знáю!“ кáже стйха. „Шкóда,
Що я збудйв тебé! Нехáй би згáсла
Остáння йскорка. Про щó прирóда
Знов улилá у твій кагáнчик мáсла?
Я бáчу óбраз мáтери мóеі...
Так на землí бес пáмяти лежáла,
Як вйрвано дитйну з рук у неі,
А нáша хáта пóломъем палáла,
И навкругй землá, мов пéкло, гоготáла“.

Скрипйть гарбá в степу́. Ахмéт верну́вся,
И милосéрдний бáтько сйна посилáе,
Щоб сіна де на дóбрий вьюк здобу́вся.
З ним лойтракá він гáрно вистилáе;
Кладуть стару́ на сіно, и тихéнько
Везу́ть у бáлище, на водопійло.
Спускáлося вже сóнечко низéнько,
Промінням степ червóним золотйло,
И, мов дрімáючи, на небесá гляділо.

Над водопійлом в бáлищі кочу́ють
Татáре с кіньми, з вівцями й волáми.
Кругóм их юрта по горбáх чату́ють
Іх сторожі з лукáми й сайдакáми.
Землá чужá, та длань міцна Аллáха
Незримо скрізь простéрта над хорóбрим:

Не відае жінóчого він стрáха;
С своім мечéм, кинджáлом, лу́ком дóбрим,
Лякáе вóрога, мов степовóго птáха.

Втекáй, Волóшине, важкйй, пузáтий,
Из зáймища своґó на тйхих вóдах
Од степовóі на колéсах хáти:
Се попасáецця Ордá на перехóдах!
Ввесь тук твоíх долйн и згірря злáчні
Оддáв Аллáх під табунй Татáрам...
А ви, ку́пці, джаву́ри необáчні,
Платйть за чáту дóбре яничáрам,
Щоб не вгубйти вам лічбй своім товарам!

Дурнйх невір, за íх гріхй великі,
За йдольство іх и обмáн нарóду,
Оддáв синáм своíм Аллáх навіки
З восхóду сóнця до ёгó захóду.
И повелів íх зéмлю назирáти,
З íі добу́тками и всім багáцтвом,
Як назирáе с хмар орéл крилáтий
Дрібнé, ду́рне и полохлйве птáство,
Щоб животворний тук з íх займанщйни ссáти.

Так сйна сей Самарянйн навчáе,
Бистрóго, як легкá стрілá, Ахмéта,
И милосéрде він и злість являе
В имя своґó прорóка Магомéта.
Сусíд страшнйй для Полщи й Украіни!
Бог та Пророк; не хóче більше знáти
Нія́коі спасéнноі доктрйни...
Світ, прáвда, честь—оцé ёгó догмáти:
Світ у Корáні, честь и прáвда у булáті.

„Мечéм Крівáвим я зову́сь, мій сйну,
В имя Тогó, Хто милосéрд без міри,

Хто заповідав нам мету́ еди́ну—
Всю зе́млю покори́ти пра́вій вірі.
Тяжкі гріхи́ впини́ли пре́дків на́ших
Од на́ступу на зе́мли христия́нські:
За бре́хні на́ших гетьманів найста́рших
Алла́х верну́в їх під царів пога́нських,
И, мов об ске́лю, ми бъемо́сь об му́ри Ля́дські.

„Коли́сь давно́, мій си́ву, на Захо́ді,
Де не́бо нахили́лось над земле́ю,
И мо́ре-океа́н гуля́е на свобо́ді,
Облігши світ безо́днею свое́ю,—
Ми всі царства́ були́ завоюва́ли,
Роскішне Біле Море [9]), мов рука́ми,
З Захо́ду и Восхо́ду обійма́ли,
Під го́рдий Рим ходи́ли байдака́ми,
Из пи́шних базили́к престо́ли срібні бра́ли.

„Тепе́р у тих царства́х седя́ть Пога́не,
И королі їх ли́жуть па́пі но́ги,
А правовірві ва́ші Мусульма́не
И від коза́цтва дознаю́ть триво́ги.
Та при́йде час, що, мов на мо́рі фи́лі,
Ми вста́немо страшві перед Джаву́ром.
Не оборо́няцця Пога́нці нечести́ві
Ні ша́блею, ні по́рохом, ні му́ром...
На пожари́щі в них ми ста́немо аву́лом.

„Осма́нъ, висо́кий у́чень мій въ лицарстві,
В кого́ я ду́шу влив поломяну́ю,
Тепе́р седи́ть, як божество́, на ца́рстві,
И нагото́вив ім войну́ страшну́ю.
Про сеж то ми й рушаемъ до Дуна́ю...
Я ма́тір повезу́ до ро́ду в го́сті,
А ти з Добру́джи и з лісно́го кра́ю

Ота́бориш воювників при мо́сті.
Сю пра́цю я тобі з брата́ми поруча́ю.

„Вже наш яси́р дійшо́в до Царягра́да,
А всі добу́тки пе́вно за Дуна́ем...
Жде від Осма́на ще́дра нас награ́да,
Тай по база́рах гро́шей назбіра́ем.
Пряму́й, Ахме́те, в юрт, щоб зараз ма́ти
Відха́яла сю бідола́шну жінку,
А я проі́ду провіз на́ші ча́ти,
И бу́ду в ю́рті за малу́ хвили́нку.
Всіх мурз из їх кошів вече́ряти позва́ти.

„Сьго́дні по вече́рі бу́де ра́да
Про все, як нам доро́гу сю верста́ти.
Кли́кни й по чабану́ до нас ис ста́да...
Та щоб відха́яла сю ба́бу ма́ти.
Нам сто й трина́цпять разъ повеліва́е
Святи́й Кора́н на вбо́гих и неща́сних
Диви́тись так, як з не́ба позира́е
Алла́х на нас, казя́вок бідола́шних:
Він милосе́рдіем нам ду́шу надиха́е".

Пісня трейтя.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

Над степа́ми со́нце сся́е,
Вітер подиха́е,
Подиха́е, мов у ко́бзі
Тихостру́нний грае.

Поначіплювано гу́сто
Стру́ни золоти́і
На степи́, балки́ з річка́ми,
На яри́ крути́і.

Сся́е со́нце, ві́е ві́тер,
Ти́рсу нахиля́е
До струни́ струна́ на ко́бзі
Сти́ха промовля́е.

Ба́чиш о́ком, чу́еш у́хом,
Се́рцем розумі́еш,
А сказа́ти—заспіва́ти
Го́лосно не вмі́еш.

Несказа́нне, невимо́вне
Ко́бза промовля́е,
И святи́ми почутя́ми
Се́рце подиха́е.

И возно́сить его вго́ру
Від земно́го ло́на,
Мов крила́ті духи-ко́ні—
Бо́га Аполло́на,

Щоб спогля́нуло спід не́ба
На се жи́зні мо́ре,
Де, мов фи́ля я́ру фи́лю,
Ві́ра ві́ру бо́ре;

И широ́кої набра́лась
Пра́вди та свобо́ди,
Що безу́мство витісня́е
З людзькоі приро́ди;

И поэзіі спасе́нним
На́дихом сповни́лось,
До всіх вір и всіх язи́ків
Рі́вно прихили́лось.

И поезіі й брате́рства
Пра́ведним натхненнэм

До всіх кротких духом кро́тким
И благоволе́ннем.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

Ру́шив та́бір, и в конце́рті
Скрип коліс гарбо́вих
Зли́вся с ко́потом и ржа́нием
Ко́ней табуно́вих.

И, мов ста́до голуби́не
Замигтіло кри́льми,
Кру́тять в по́лі веремі́я [10])
Делібаши кі́вьми.

Кругом та́бору танцю́ють
Той тане́ць Тата́рський [11]),
Що не раз крути́в-моро́чив
Го́лови рица́рські.

На юна́ків-делі́ба́шів
Ста́рці позира́ють,
Про свою юна́цьку сла́ву
Лю́бо споминають.

И холо́дне у гру́дях се́рце
Грі́е кров гаря́ча,
И завзя́тість ожива́е
У душі́ коза́ча.

На юнаків-делібашів
Ди́вляцця дівча́та,
И мов и́скрами стреля́ють
Зо́рі-очення́та.

Познаю́ть своіх коха́нків,
Що, мов блискави́ця,
В степови́хъ пила́х, у ту́чах,
Зви́кве й загори́цця.

Про юнаків-делібашів
Кобзарі співають,
Дзвонять в струни, и хоробрих
Хвалять—прославляють.

Обгорнула юрт молодіж,
Мов густиі тучі,
Що вітрами гонить-крутить
Гуррикан летучий.

Серед юрту, на колесах
Будки коливають;
Білі поли—мов лебідде,
Крила подимають.

И кричять в будках колеса
Серед співу й дзвону,
Мов на давніх кочовищах
Степового Дону.

Се доспівувалась пісня,
Що діди Бояни—
Древнім Русичам, нам рідним,
Голосно співали.

Під перстами в них живиі
Струни промовляли,
И хоробрим, золотиі,
Славу рокотали.

И, мов стадо лебедине,
Співи розлітались,
Не в одвій они людині
Любо відзивались.

И козацьке на Вкраіні
Серце залунало,

И луну пс серця в серце
Аж до нас дослало.

И ясним, незлобним оком
Світ ми обіймаем,
Між Заходом и Востоком
Бучі споминаем.

И вбачаемо в тих бучах
Спильню жизнь едину:
Про Гординщину сумуем
И про Украіну.

Лях, Москаль, Татарин, Турчин,
Проміж себе братте:
Розлучило их попівське
Нависне завзятте.

Як любови й правди Бога
Бес попа познаем,
Всіх братів ми до одного
Серцем привітаем.

Як туман попівський звикне
Від лиця науки,
Милионам по всім сьвіті
Буде менше муки.

Кобзо! хоч тебе с татарських
Рук взяли ми в руки,
Ти дзвони-сияй над нами
В сяеві науки.

Може, вже недовго ждати,
Що всесьвітьня віра
Буде с хати виметати
Сьміття суевіри.

ДУ́МА ТРЕ́ЙТЯ.

Коло своéі на колéсах хáти
Кривáвий іхав Міч з людьми́ близьки́ми,
И поруч нёго жінка. Два бахмáти,
Гривáсті ступакú, ийшли під ними.
Бунчу́к червóний віяв-розвівáвся
Над головою в нёго: стяг понýрий!
И гóлосом потýжвим заливáвся
Кобзарь иззáду, дзвонючи у стрýни,
Та до пісéнь ёгó гетьмáн не дослухáвся.

„Моя́ Заíро! ти моя́ едúва,
Так як душá у тілі, сéрце в грýдях.
Нехай парýющця, мов та скотина,
Гарéмники: гидкá гидóта в людях!
Той, хто нам дав коран, сёгó не ввóдив
(Жінóк у нас погáнський вік намнóжив).
Нікóли він из рук не перехóдив
У дрýгі рýки на святóму лóжі:
Бо проповідував закóни чúсті Бóжі“.

Так Міч Кривáвий мовля́е до дружи́ни,
Що золоти́м волóссем и очи́ма
Явля́ла тип найкрáщий Украíни.
Той крóткий тип, що сéрце херуви́ма
Заніс до нас ис Тúгра та Ефрáта,—
Не той, що у жалю́ вагú не знáе,
Що, мов козáцька кров лихá, завзя́та,
В любвú кипúть, в ненáвисті палáе,
И цілий Бóжий світ ні зá що не вважáе.

„Ти Божествó моíм очáм явля́еш,
Речé Заíра, між людьми людúна:
Бо блискавкáми на войні метáеш,
А дóма, мов до мáтери дитúна,

До мéне гóлову на лóно хи́лиш,
Палкóму сéрцю и́щеш прохолóди,
Всім таборя́нам добродíйства чи́ниш,
И нагорóджуеш усí похóдні шкóди
И всі кривáвоі войни́ труди́ й пригóди“.

—„О, де ж би я знайшóв спочи́вок любий
Після́ літáння ди́кими поля́ми,
Приятелів и слуг бесцінних згу́би
Та боротьби́ за жизнь из ворогáми?
В саду в „сестри“, що, мов стеблó кади́ла,
Що мов лилíя вознеслáсь ис прáха,
И ра́ем нам земнý юдóль зроби́ла,
По блáгості до нас, людей Аллáха,—
В твоім садý, моя́ любóв и сéстро ми́ла!

„Прорóче Бóжий! ти Мечéм Кривáвим
Звелíв твоймý слузí именувáтись,
Щоб на землі твоéі прáвди й слáви
Войнóю та ясиром допевня́тись;
И, мов той гу́ррикáн ширококри́лий,
Я мчусь, куди́ мій дух повелівáе...
Даé мені твоé натхнéнне си́ли
Губи́ть лихé, що прáвду зневажáе...
Не мій, Аллáхів міч, невірних погубля́е“.

И чи́стий сніг завивала схили́вся
Над чóрною, як вóрон, бородóю;
И вид ёгó ясни́й затумани́вся
Якóюсь погадáнкою тяжкóю.
„О нéне!“ сти́ха, мов малá дити́на,
Промóвив Міч Кривáвий, „про щó ти,
Святá, пречи́ста, áнгельска люди́но,
Поги́бла від козáцькоі голóти?
Невжé ж се за гріхи́ твогó палкóго си́на?

„Ніхто́ не рятува́в тебе́ від сме́рти,
Як я з мече́м кріва́вим на Джаву́рів,
Мов Бо́жа по́мста, ри́нувся, щоб сте́рти
З лиця́ землі́ неві́рних гайдабу́рів...
Тепе́р знов о́браз твій мені́ яви́вся
У тим обли́ччі, як печа́ль гірко́му...
Про що?... Невже́ ж за те́бе не помсти́вся
Твій син плачу́щий на сім ко́длі зло́му,
На во́розі сє́му́, в завзя́тості страшно́му?

„А ти, про що́ ж и ти зъяви́вся, бра́те,
Мені́ вві сні вже во́іном доро́слим?...
Ти ка́жеш, се у тѣ́бе дру́га ма́ти?
Вона́ тобі́ сосу́дом богоно́сним
Зроби́лась, ка́жеш... Ди́вне в те́бе сло́во!
Поба́чимось, рече́ш, и Бо́га в се́рці
Я покажу́ тобі́ мого́ свято́го...
Ним я живу́, ним се́рце в ме́не бъе́цця...
О сне! ти показа́в мені́ мене́ само́го...

„Невже́ ти жив, мій бра́те, и́скро сві́ту,
Що з ма́тернѣ́го се́рця засвіти́лась,
И се було́ уго́дно Магоме́ту,
Щоб жі́нка ся, мов тінь, мені́ яви́лась,
Та тінь свята́, що и в доли́ні сме́рти
Свого́ синка́ зитха́ючи шука́е?
О, не дава́ймо ій, Заі́ро, вме́рти!
Неха́й роска́же нам про все, що́ зна́е,
Яки́х близьки́х людей там на Вкраі́ні ма́е".

—„Як посади́ли бра́тте у со́нну во́ду
Сю спра́вді тінь живо́і ще люди́ни,
Вона́ пробо́вкнула щось про приго́ду,
Про втра́ту бідола́шноі дити́ни;
Та сон-вода́ все го́ре потуши́ла,
Тепе́р старе́нька люба спочива́е.

У до́вгім сні воскре́сне жи́зні сила;
Прокинецця від сну аж над Дуна́ем:
Тогді про все житте у не́і роспитаем".

—„Той сон мені́, Заі́ро, не досни́вся...
Я ки́нувсь бра́тне ви́дмо обі́йма́ти,
Дивлю́сь—чаву́ш до ме́не нахили́вся,
Від Бекглербе́ка посланѐць крила́тий:
„Хвала́ Алла́хові! на Чо́рнім Мо́рі,
„Коло́ Килі́і сла́вноі, Джаву́рів
„Побито, и Редши́д-баша́ в Босфо́рі
„До падиша́хових блиску́чих му́рів
„Кгале́рами пригна́в ш човна́ми гайдабу́рів".

„Заі́ро! спогада́й тепе́р про Бу́шу,
Про догово́р святи́й и ля́цьку зра́ду...
Я на Цоцо́рі го́лову Зулу́шу
Віття́в моі́м мече́м за і́х непра́вду.
А се Редшид повіттина́в ім ру́ки,
Що Лехиста́н зрадли́вий борони́ли.
Тепе́р ми завдамо́ Неві́рам му́ки,
Покру́шимо одни́м похо́дом си́ли,
Що правові́рну кров из ро́ку в рік точи́ли.

„Зову́ть мене́ Осма́новимъ проро́ком...
Так, сам Проро́к на те мене́ поста́вив,
Щоб гидува́в пере́любним поро́ком,
И у́чня на святи́й зако́н наста́вив.
И дасть ѐму́ Алла́х орло́ві кри́ла,
Щоб зня́вся він над усіма́ царя́ми,
Щоб и́дольство боро́ла на́ша си́ла,
Щоб Міч Кріва́вий мстивсь над ворога́ми,
И перед ним тремті́в Коза́к и Лях неві́ра!

„Кобза́рю! задзвони́ в гучни́і стру́ни,
Щоб и громи́ тебе́ не заглуши́ли;
Неха́й покинуть мовчязни́і тру́пи

Всі, що з Мечéм Крівáвим воювали,
И слáвою святóю засияють,
Мовъ над степáми путевóдні зóрі,
И дýха нам під хмáри підіймáють,
Як гуррикáн страшний тифóна в мóрі,
И трéпетом серця недóвіркам сповняють!

„Гой, підведіть до мéне боёвóго!
Повчý я молодих орлят літáння...
Не вдéржу в грýдях сéрця огнянóго,
Не вдéржу в сéрці пóломъя-палáння!“
И на баскóму скóком опинився,
Такий же, як и кінь, палкий, зиркатий.
Заржáвши, óкгир над землéю звився,
Огóнь жерýщий, аквилóн крилáтий,—
И блискавкáм ёгó в степý не перегнáти.

Заграли в трýби, загулй в тимпáни,
Кобзарь потýжним гóлосом залився,
И стрýни віби грóмом рокотáли:
То пінявий Босфóр у скéлі бився,
Душá в старих мов крила роспускáла,
За Мечем Крівáвим пó полю носилась.
Велично навкругй Заіра позирáла,
Її облйчче сяевом окрилось,
И слёзи кáпали, и сéрце веселилось.

ДУ́МА ЧЕТВЕ́РТА.

Невмірýща йскра жйзні
Жéвріе помáлу
В тілі, що тяжким досталось
Мýкам на потáлу.

По перéказу, з давнéзних
Аравийських дáвен

Лікáми рід Кантемирів
Широко був слáвен.

С кýпелю саджáли в кýпіль,
Як малý дитину,
Полумéртву, невладýщу,
Нéтямну людину.

И помáлу-поволéнькі
Стáла володáти
И рукáми и ногáми
Бесталáнна мáти.

И вернýвсь до нéі рóзум,
Скрýшений бідóю,
И, мов зó сну, розмовляла
Гóлосно с собóю:

„Се вже я на тому світі,
Та ні рай, ні пéкло...
Мов у пéклі, темновáто;
Мов у раі, тéпло.

„Тéпло й тйхо, тілько чýти,
Щось у кóбзу грáе,
И до струн живих невáче
Гóлос промовляе.

„Се, мабýть, тайник-печéра,
Що йде під землéю,
Де сховáлись нáші прéдки,
Та й живýть семнéю.

„Надо мнóю склеп невáче...
Звідки ж вітер дише
И стенóю землянóю,
Мов рядном, колише?

„Коло ме́не щось мов хо́дить...
Чи тінь, чи люди́на?
Мо́же, се моя́ Мару́ся,
Кру́гла сироти́на?

„Мо́же вме́рла, як и ма́ти,
Від журби́ тяжкоі,
И впроси́лась доглядати
Не́ньки нежпвоі.

„Бо не чу́ти, як ступа́е
По землі се ви́дмо,
И людьке́ его́ обли́чче
Ле́дьві, ле́дьві ви́дно.

„Ні печа́ли, ні зітха́ння...
Ба́чу, се ж бо й пра́вда:
Бо немо́в я и журю́ся,
Немов тро́хи й ра́да".

—„Ра́да, не́не, що верну́лась
Бо́жа и́скра въ тіло.
Нат тобо́ю соверши́лось
Благода́тне діло".

Сі слова́ промо́вив сти́ха
Ду́же ди́вний го́лос...
Въ бідола́шнеі люди́ни
Зівя́в білий во́лос.

„Чи се й ти вже під земле́ю,
Синку мій, королю,
Що оди́н дух був з мое́ю
Бідною дочко́ю?"

—„Ні, паньма́тко! відказа́в ій:
Ще ти між живи́ми,

Хоч тобі людьми́ чужи́ми,
Мо́же, ще й страшни́ми.—

„Віччепи́, Заіро, по́лу,
Хай зассяе со́нце,
И до нас, мов Бо́же о́ко,
Зазирне́ въ віко́нце".

И розли́вся по наме́ту
Світ благослове́нний,
Що ціну́ ему́ зложи́ти
Тілько в я́мі те́мній.

Килема́ми вся долівка
Ви́слана бога́то,
И блищи́ть Орди́нська ха́та,
Мов царська́ кімна́та.

Пи́шна збро́я, ку́бки, та́ці,
Намиста́ сияють;
Сутозо́лоті жупа́ни
С со́нцем въ жму́рки гра́ють.

Да не ди́вицця небо́га,
Чим Орда́ пиша́лась,
Череш що́ за Сян доро́га
Золото́ю зва́лась.

И звяла́сь на ли́коть з ло́жа
На мяхкій долівці,
И вліпи́ла в Кантеми́ра
Зля́кані зірни́ці.

„Як! Левко́? наси́лу ше́пче:
Обріс бородо́ю?...
Обви́в го́лову га́бо́ю?...
Зва́ецця зъ Ордо́ю?"

—„Ой, Заиро! не гара́зд ми,
Ка́же той, вчини́ли,
Що яркого світу сонця
З ра́зу напусти́ли“.

—„Не втека́й же бо, Леву́сю!
Дай хоть подивлюся...
Мо́же, зна́еш, де шука́ти...
Де моя́ Мару́ся“.

И за по́лу Кантеми́ра
Беста́ла́нна ло́вить,
И тремти́ть, и за дрібни́ми
Сло́ва не промо́вить.

„Що тобі здало́сь, голу́бко?
З на́ми чи́ста си́ла!
Не ляка́йсь бо сіра у́тко,
Гоголи́це біла!“

До старе́нькоі Заіра
Сти́ха промовля́е
Го́лосом лагідным, лю́бим,
Мов сопілка гра́е.

„Се мій муж, мій рай цвіту́щий,
Ра́дощі й утіхи:
На войні він лев жеру́щий,
До́ма—го́луб ти́хий“.

—„Як! Левко́ твій муж? Чи справді?“
И проте́рла о́чі,
Чи се въ день ій увижа́лось,
Чи посеред но́чи?

Ти ж до неі залиця́вся,
Орле мій, коро́лю!

И поки́нув? и спізна́вся?...
И живе́ш в Ордо́ю?“

—„Паньмату́сю!“
—„Ні, Заіро,
Сон мій був проро́чий...
Ди́вні ре́чі, невымо́вні
Ба́чять людзькі о́чі.—

„Не́ве! говори́ поря́дно,
Хто ти, и кого́ ти
Звеш Левко́м так недола́дно,
Тремтючи́ с турбо́ти?

„Він коха́вся, як ти мовля́ла,
Десь там из дочко́ю,
И яка́сь приго́да ста́лась
З ни́ми и с тобо́ю?“

—„Дак се не Левко́? се мрія?
Ні! его́ се го́лос:
То гріми́ть, то на́че віе
Вітере́ць між ко́лос...

„Він гримів про вою́ва́нне,
Віяв про коха́нне,
Про щасли́ве пануванне
И роско́шуванне.

„Серед филь морськи́х реву́чих,
Га́ласу та кри́ку,
Чу́ло го́лос той все військо,
Мов трубу́ вели́ку.

„И зате старши́м обра́ли
Над всімй човна́ми,
Над стари́ми старшина́ми,
Над отамана́ми.

„И, як сóкіл в чи́стім пóлі
Голуби́ ганя́е,
Так він на Турéцькі в мóрі
Сýдна налітáе.

„Налітáе—Тýрка бóре,
Здóбыч здобувáе,
И про нáше люте гóре,
Про бідý не знáе“.

Сýмно Кантеми́р споглянув:
„Так, се вінъ, Заíро!
Тепéр всю пригóду знáю
Вáшу, бідна віро.

„Ти Марýси Богуслáвки,
Мáбуть, мáти рідна?“
Затремтíла, се почувши,
Мов листóчок, бідна.

„Не пытáй, звідкіль се знáю,
А скажи́, де взявся
Сей Козáк, де жив, пóки
З вáми запізнáвся?“

—„Де ёгó зроди́ла мáти,
В вас про се не знають,
А що бáтько був завзятий,
Дóбре памятáють.

„Був Татáрського він рóду,
Кочубéем звáвся;
Та Невíрного нарóду
Здáвна віццурáвся.

„И води́в Козáцтво нáше
Під Ордý въ улýси,

И в крові купáвсь, мовляли,
По сами́і вуси.

„И зъохóтився під стáрість
Бóгу роботáти,
У чернéчій рясі дýшу
Від гріхів спасáти.

А ис Сíчи ви́слав си́на
На свою́ госпóду,
И вподóбався він дýже
Нáшому нарóду,

„Бо навчи́в ёгó човнáми
По Мóрю гуляти,
Врáзькі сýдна плíндрувáти,
Слáви здобувáти...“

—„Тáк, се він! бо Кочубéем
Звав чавýш гетьмáна,
Що Редши́д ёгó човнáми
Звесели́в Осмáна“.

И Крівáвий Міч обли́ччем
В зéмлю похили́вся,
И, до ки́лема припáвши
Тяжко зажури́вся.

—Нéне! кáже: знáю пéвно,
Де твоя́ Марýся,
Та що плáкать бýдеш рéвно,
Ви́ректи боюся.

„А побáчити побáчиш:
Ось тобі порýка,
Моя жінка, люба любка,
Ти́хая голýбка“.

—„Спрáвді я її побáчу?“
—„Так як Бог на нéбі,
И живé вонá не в пéклі,
Не в страшнім Эрéбі“.

Повалйлась ёмý в нóги
Мýчениця-мáти
И, солóдкими облйвшись,
Стáла промовляти:

„Чоловíче! чи ти Тýрчинъ,
Чи ти хто, не знáю...
До твоíх ніг рýки хйрні
Рéвно простягáю.

Дай обнявши поцілýю
Дóбрі, любі нóги,
Що приймáють стрáнню нéміч
У свої порóги!“

—„Не мені, матýсю, дякуй,
Бóгові святóму,
Що привíв тебé в нещáсті
До тйхого дóму“.

—„Щó за ніжне в тéбе слóво!
Якóі ж ти віри?
Хиба так як ми говóрять
И Тýрки Невіри?“

—„В мéне мáти, люба нéне,
Бýла Християнка,
Из Гусятина, с Підгíрря,
Брáнка-полонянка.

„Над колйскою моéю
Так як ви співáла,

И по вáшому про Бóга
С хлóпцем розмовляла.

„А Пророк наш побратáвся
З рóспятим Пророком,
Як огнéм святйм займáвся
Над усім Востóком.

„Він Марйіного Сйна
Мав за путевóдню
Ясну зóрю, як спускáвся
У гріхів безóдню.

„А цурáвсь тих душ мерзéнних,
Що з ёгó наýки,
З ёгó прáвди наробйли
Всім нарóдам мýки,

„Передвічного семнéю,
Рóдом наділйли,
И лукáвством та брехнéю
Небесá затьмйли.

„И моя Заíра—брáнка,
И її на крйла
Нáша бýря-негадáнка
З над Сулй вхопйла.

„И як Бог сестрý Адáму
Вйліпив из глйни,
Мені з неі тато-мама
Пóдругу зробйли.

„Освітйли її рóзум
Чйстим слóвом прáвди—
У нещáсті до відрáди,
В щáсті до порáди.

„И твоя́ дочка́, вповаю.
Зрозуміє Бо́га,
И висо́кого досто́йна
Зро́бицця поро́га". .

—„Вона́ Бо́га розуміє
(Прорекла́ старе́нька):
Бо молитись було вміє
В ме́не ще й мале́нька.

„Знáе з ма́лку рушника́ми
Божники́ вкрива́ти,
И паху́щими квітка́ми
Всі боги́ квічча́ти".

—„Всі боги́? Мовчи́, бабу́сю,
Про боги́ між на́ми:
Бо еди́н той, хто вкриває
Зе́млю небеса́ми".

—„Ні, добро́дію, мовчати
Не в силах про віру,
Хоть би й шию мені класти
Ка́ту під соки́ру".

—„Такъ! (пону́ро усьміхнувся
Кантеми́ръ): соки́ра
Не страшна́—хто не здобу́вся
Більш як на куми́ра.

„Слу́хай, ба́бо. Русь я зна́ю
Не десяток ро́ків...
Де спітка́ю, всіх стина́ю
Ва́ших лжепро́ро́ків.

„И тебе́, попа́де, стяв би
За безбо́жну ду́шу,

Та впиняє мене ма́ти...
Ми́лувати му́шу.

„Моя мати так дити́ну,
Як и ти втеря́ла,
И твоє́ вона́ обли́чче,
И твій по́гляд ма́ла.

„Не знева́ж її, Заїро,
Не горду́й старо́ю:
Бо безу́мство з не́ї здіймеш
Тілько з голово́ю.

„У них розум се безу́мство,
Так попи́ зроби́ли,
Що царства́ ввели в безпу́тство
И передрочи́ли.

„Та не ся, ще гірша ду́мка
Ме́ні се́рце кру́шить,
Кров саму́мом и гарку́ром
Без суши́ла су́шить.

„Чого брат мені присни́вся
З ди́вними реча́ми,
Як до ме́не нахили́вся
Вістове́ць з листа́ми?

„О Заїро се́стро! чу́ю
Ли́хо невимо́вне
Що та и́скра потухає,
Що та кров холо́не..,

„Искра Бо́жа, кров пречи́ста
С пра́ведного се́рця...
И пога́сне, захоло́не,
З Бо́гом не віллецця.

„Люба се́стро и дружи́но!
Му́симо не кіньми
До Стамбу́ла ми летіти,
Орло́вими кри́льми“.

Пісня четве́рта.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

Стамбу́л... яке́ страшне́, поту́жне сло́во!
Евро́по! ти була́ ёго́ злякáлась,
И пустота́ життя́ твого́ лихо́го
В трево́зі де́спотів твоі́х озва́лась...
Два ра́зи вже ти пра́вду на Босфо́рі
Безу́мством христия́н твоі́х гаси́ла,
Аж ось на Бі́лому й на Чо́рнім Мо́рі
Ще раз нова́ запанува́ла си́ла,
И да́вню боротьбу́ з лука́вством понови́ла.

Як зга́сло світло, що з гори́ Сина́ю
Від громово́го сло́ва засвіти́лось,
И вісьтю кро́ткою, благо́ю з ра́ю
Між Галиле́йських рибало́к яви́лось,—
Тогді душа́ проро́ка Магоме́та
Серед пусти́ні пра́вди вожжада́ла,
Огонь іі диха́нем поэта
У те́мряві ома́ни роздува́ла,
И чоловічество від сгу́би ряту́вала.

И си́ла пра́вди, чистоти, свобо́ди
База́р-Ерусали́м опанува́ла,
И лже́ю отума́нені наро́ди,
Культу́рою ново́ю осія́ла.
Обма́н и лжа вказа́ли ій доро́гу

В четве́ртую столи́цю Христия́нства,
Де всі храми́ Неви́домому Бо́гу
Сповни́лись те́мним и́дольством пога́нства,
Засту́пою грихів, покровом туне́ядства.

Стамбу́л... перед сим и́менем поту́жним
Наро́ди За́паду вострепета́ли
И, пра́вду бо́рючи кага́лом дру́жним,
Свої царства від пагуби спаса́ли
У Римі новоро́жденим Пога́нством...
Іх де́споти Магомета́н псува́ли,
И, гро́ші си́плючи між Мусульма́нством,
Потужні́й дух роско́шами всипля́ли,
Кругом султа́на честь и сла́ву потребля́ли.

„Великолі́пного“, як мур, підми́ли,
И похили́всь коло́с, и Янича́ри
Та Спа́ги навкруги́ ёго́ моги́ли,
Мов ди́кі Низовці́, забунтова́ли.
И бо́рецця Іслам з ехи́дним Ри́мом,
И ша́рпае ёго́ лихе́ Коза́цтво,
И затума́нюе поже́жи ди́мом
Жадне́ крові й руіни гайдама́цтво.
Стамбу́ле! де ж твоé прославлене рица́рство?

У бебехи буйни́ми голова́ми
Твоі вожді́ пресла́вні поврива́лись,
Танця́ми бра́нок, ви́нами, меда́ми,
Пере́любством паску́дним повпива́лись.
А во́інство, котре́ вони́ води́ли
На христия́н, що со́ромно Свято́го Бо́га,
Гірких вдо́вниць, нетя́г души́ли...
Поста́ли зли́дні, гвалтъ, журба, тріво́га
Коло султа́нського висо́кого поро́га.

Редши́де й Кантеми́ре! па Восто́ці
Ви зо́рями ясни́ми заблища́ли.

Истóчник жи́зні обрілú в Прорóці,
Ислáму слàвою и чéстю стáли.
Од вáшого мечá недáвно на Цоцóрі
Ліг трýпом безголóвим Лях олжи́вий,
А на тім разбишáцькім Рýськім Мóрі
Втеря́в свій пúшний цвіт Козáк зрадли́вий,
И пóломъем взяли́сь ёгó посéлки й ни́ви.

Як пóле в них буя́е бодякàми,
Так забуя́ли серед Царігрáда
Невóльницькі базáри Козакáми:
Очáм одрáда, вóінам нагрáда!
И, мов грядкú в садáх цвітýть макáми,
Гарéми Мусульмáнські забриніли
Дівчáтами вродли́вими й жінкáми,
А Рýські діти вéсело обсíли
С пилáвом мисочкú, мов голубя́та бíлі.

Султáнськими Дітьмú вонú зовýцця...
Чи рáб, чи пан був бáтько нечести́вий,
На всіх іх рівно мúлості поллю́цця.
Тут не орýдують панú мости́ві
Людьмú, як би́длом. Прáвда и одвáга
Дорóгу стéлють кóжному однáко.
За прáвду й віру шáна и повáга
Жде и тебé, Козáче-гайдамáко,
Гультя́ю без умá, бее сóвісти бурлáко!

Проспи́сь, пъяни́це, й рóзумом мизéрним
Урозумíй, комý ти покланя́вся!
Якúм обмáнщикам, сіпáкам сквéрним
З душéю й тíлом у полóнь оддáвся!
Не для тогó мы Кгрéка звоювáли,
Щоб кров гаря́чу из людéй точи́ти,
А щоб еди́ного Всеви́шнёго познáли
Батькíв безýмних необáчні діти,
И мéртвим и́долам поки́нули служи́ти.

Диви́сь, лéдащо, як у нас гуля́е
Нарóд весéлий у святíй свобóді.
А в вас раю́е и достáток мáе
Хибá пали́вода, харци́звик, злóдій.
Чи чýеш? Се сліпí старцí співáють
Про вáшихъ лицарíв и в кóбзи дзвóнять.
У нас Невíрні вóльности вживáють
Більш, ніж у вас ті, що мерцí хорóнять
И в пéкло до чортя́к стадáми дýші гóнять.

Спогля́нь: у нас батькú из матіркáми,
Прибýвши з Лехистáну, з Украіни,
Роспи́тують собí між Козакáми,
Де íм шукáть у пóлоні дити́ни.
И ні оди́н из нас ні брáнця не потáіть,
Ні брáнки: бо в Корáні золоти́ми
Словáми нам прописано, щоб нáвіть
До ворогíв булú ми милости́ві,
Не вимагáючи вели́кої пожи́ви.

Спогля́нь на сих Туркéнь, що по базáрах,
В покри́вала закýтані стидли́во,
При Спáгах, Мýфтіях и Янчáрах,
Роспи́тують землячку нещасли́ву;
Якé житте и гóре на Вкраíні?
Чи дóвго ще вонá держáтись бýде?
И чом не ки́нуть при лихíй годи́ні
Гíрких тих зáймищ бідолáшні люде
Та не осéляцця в якíй чужúй краíні?

Спогля́нь: он Козакáм-вовкам Туркéня
Червінці роздаé в имя́ Пророка...
Не оскудíе милости́ва жмéня
Прибýтками з Захóду и з Востóка.
На гóлову хто нам шукáе згýбы
Ми си́плем жар своíм запомагáнням;

А вы про ми́лость тру́бите у тру́би,
Самі ж обма́нами та вимага́ннем
Що-дня багатите́сь, ненаситні стяжа́ннэм.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

И се ти чу́еш, бідола́шня ма́ти
Мару́си Богусла́вки, по база́рах,—
По тих, де му́сять матіркиі шука́ти
Своіх діте́й, мов я́рок по ота́рах.
Тебе́ веде́ по го́роду Заіра,
Голу́бка ти́ха, що у золото́му
Седи́ть в гнізді в страшно́го Кантеми́ра,
Мов у ковче́зі Но́евім свято́му,
И не зави́дуе на всій землі ніко́му.

Страшни́м имя́м его́ діте́й ляка́ють
В бага́тій По́льщі и на Ру́сі вбо́гій.
Кріва́вого Меча́ на Ви́слі зна́ють;
Реву́ть про не́го Дніпрові Поро́ги...
И левъ сей лю́тий, сей драко́н крила́тий
Найкра́шшим ді́лом в пи́шнім Царігра́ді
Вважа́в собі Джаву́рку провожа́ти
В буди́нок, що втопу́в у вертогра́ді,
В так на́звані тепе́р Цари́цині Пала́ти.

Ув оксами́т старе́ньку наряди́ли,
У зо́лотом гапто́вані пати́нки,
И до вподо́би у всему годи́ли,
Як госпожі́ вельмо́жній и вели́кій.
Кори́лась мо́вчки ма́ти нещасли́ва:
Байду́же ій про позоло́ту су́ту,
Жада́ла одного́: щоб, по́ки жи́ва,
Поба́чити дочку́ хоть на мину́ту,
А що́ ій ка́зано, прийма́ла, як отру́ту.

Попе́реду Кава́си виступа́ли,
Цяцько́вані, страшні, як у́голь чо́рні...
Зуздрівши іх, доро́гу всі дава́ли,
Вірме́не, Ке́ре́ки и Жиди́ прово́рні.
А ззаду йшли, під бунчуко́м черво́ним,
Тата́ре гу́ртом, степові́ орля́та,
Що загнізди́лись по над Мо́рем Чо́рним,—
Орда́ легка́, на гро́ші не бага́та,
Бага́та во́лею, незна́ннем потента́та.

„Чи ба́чиш, не́не, му́ри сі кріва́ві,
Що перед на́ми не́ба досяга́ють?
Вони́ за пре́дків наробили сла́ви;
Про них бага́цько кобзарі спiва́ють“.
Стара́ здрігну́лась: бо крівця́ черво́на
Стека́ла з му́ру, де гакі́ стирча́ли.
На них голо́дна кра́кала воро́на,
А до́лі пси у шма́тте тру́па рва́ли
И, стра́шно гризучи́сь, гарча́ли и вища́ли.

„Се ши́беница в нас, Мосто́к Мертве́цький...
На ній, ва гак залі́зний зачепи́вшись,
Висі́в ваш Ба́йда, Ми́трик Вишневе́цький,
На зра́дницькім учи́нкові влови́вшись.
Служи́в султа́нові та, мов скаже́нний,
Уті́к від не́го, и здобу́вся ла́ски
У во́рога его́, в Москві́ мерзе́ній,
Мов ка́чка на ставку́ гнило́му ря́ски,
Да й став нас вою́вать сей пи́нда навіже́нний.

„И на Мосто́к Мертве́цький пхну́ли
Его́ з висо́ких піднебе́сних му́рів,
Щоб мук его́ страше́нних не забу́ли
Зрадли́ві ва́ші Козаки-Джаву́ри.
Бо не схоті́в призна́ти за проро́ка
Посла́нника Алла́ха, Магоме́та,

И не спаслá ёгó рукá висóка
Исýса вáшого изъ Назарéта,
И полетíла в ад ёгó душá жорстóка".

—„Ні, пéвно в раӣ!" промóвила стáренька,
Не боючи́сь Турéцькоі потýги.
—„Коли́ б менé не зупиняла нéнька,
Речé той глýхо, я б не чув нарýги.
О божевíльна Русь! якиӣ би с тéбе
Велúкий світ постав серед нарóдів...
Колиб у тéмній тéмряві у тéбе
Сліпорождéнний, піп, не верховóдив
И рóзуму твоӣму ехидно не зашкóдив!...

„Старá ягó! въ мою глибóку дýшу
Ти сéрцем мáтери чуйни́м прозріла,
Що слóва я своró додéржать мýшу,
Хоть би́, мов лютий ад, у менé кров кипíла".
—„Невíро! знов реклá нещáсна мáти,
Щоб знав есӣ, щó в нас Исýс наш знáчить
И з ним Сосуд пречистій Благодáти,
То даӣ мені дочкý мою побáчить,
Тогді готóва й я віт тéбе смерть приӣняти".

—„О рóде лютий, рóде нещасли́вий!
Промóвив Кантеми́р, з гнівá поблідши:
Нехáй тебé тирáн немилости́вий
У рýки візьме, у залíзні кліщи!
Живи́, як пес у нёго на прикóві,
Вищи́ и скíгли, пóтваре пекéльна!
Не мáвши вóлі в ділі, ані в слóві,
Біснýйся, мов закóвана гиéва,
И мук твоїх нехáй жахáєцця вселéнна!

„Заíро, сóнце любе, раӣське ти́хе!
Пожáлься над дурнóю попадéю:
Вонá зроби́ла діло в нас вели́ке

З Марýсею вродли́вою своéю.
Увесь парáдный штат своíх гаремниць
Пороссилáв Осмáн, куди́ схотíли;
Зостáвив тíлько трицця́тёх служéбниць,
Щоб ій у вíчі мов ті пси гледíли
И виповняти все, що повели́ть, летíли.

„Хасéки-Хýррем се новá в нас бýде;
Нові звичáі пійдуть у Серáлі;
Нові засядуть у Дивáні люде;
Нові порядки заведуцця в краі.
Однá бідá: ся дрýга Роксоляна
Хасéки-Хýррем нáзвою гордýе;
Без лáски позирáе на Осмáна,
Ість нéхотя и знаӣ сумýе,
Но сýмом тим ще більш висóкий дух чарýе.

„При ній він, кáжуть, мов дити́на сми́рна,
До нéі доторкнýтися не смíе,
И, мов убóга, боязькá люди́на
Перéд цари́цею потýжною, німíе.
Коли́б ти бáчила, як звесели́вся,
Як став менé прилюдно обіӣмáти,
Довíдавшись (Редши́д мені хвали́вся),
Що у менé Хасéки-Хýрремъ мáти...
Вези́ ії, вези́ в Цари́цині Палáти!"

И, мов за пóкликом гучни́м Осмáна,
Кгалéра золотá, під бýнчукáми,
На зýстріч приплилá, и привітала
З гармáт гетьмáна из двомá жінкáми.
„Однá ясá гетьмáну та гетьмáнші,
А дрýга рідній мáтері Хасéки,
Вели́коі й могýщоі султáнши".
Так донесли́ Кгалéрні Кгрéки,
Хибкі Потурнаки́, в Ислáмі недопéки.

Босфорські води мов срібло кипіли
Під веслами кгалери золотоі,
И очі очаровані гледіли
На город Софиі, колись святоі,
Тепер служебки грішноі Пророка,
Покутниці за лжу на Ариянство,
На ту звізду туманного Востока,
Та за гоненне на Несториянство,
Котрим спасти свій ум хотіло Християнство.

„Заіро! на всёму широкім світі
Нема й не буде другого Стамбула.
Мов золоті Аллах розвішав сіті
Вподовж сного квіччастого авула.
Кріз золото садй благоухають,
Понад снігами мурів зеленіють,
И минарети, місяцем вінчанні,
На горах райських, благодатніх мріють,
А води зеркалом прозирчастим леліють"!

—„Благословен Аллах! рече Заіра:
Вінець землі оддав він Правовірним.
Хравителям правдивости и мира,
Служителям своім велицемірним".
—„Так, міч ваш правду й мир обороняе;
Жезлом желізним пасемо народи,
И поки він в руках у нас сияе,
Не хлинуть из небес потопні води,
И за людські гріхи не знівечять природи.

„Коли ж підіймуцця Джаври с праху
Та завдадуть Османлисам зневагу
Мечем и правдою, тогді Аллаху
Зістанецця—оддать ім перевагу.
И скаломутицця Дунай широкий
Від пашого бешчесного втекання.
И Порти пишноі поріг високий

Страшенного дозвае наругання...
Аллаху! не впиняй твого бича—карання!

„Нехай над світом той господарюе,
В кого душа міцна в міцному тілі,
Хто правду серцем чистим, чесним чуе,
Хто в слові вірен, непохибен в ділі.
А ви, фальшиві мідяки-червінці,
Пьяниці, бабіі та лежобоки,
Блудві с паршивоі отари вівці,
Занепаду Османлисів пророки!
Да буде ваш уділ крівавий и жорстокий"!

—„Не говори так страшно про недолю,
Мій соколе, мій орле сизокрилий!
Не зуповняй даремною журбою
Души твоеі вірноі Заіри.
Дивись, які картини перед нами
Над водами небесно-голубими!
Як у воді висять доми с садами,
С піддашшями, с террасами своіми,
А білі голуби, немов сніги, над ними!

„Дивись, які мечети мармурові!
Які легкі клоски та стрільниці!
Мов парчами окутало діброви;
В них золоті летять у небо шпиці.
Над ними хмари тихим раем сяють
На небі чистому, як дух Пророка:
То херувими з неба визирають,
Проміние Божого благого ока,
Едемські сторожі спасенного Востока",

ДУМА ТРЕЙТЯ.

Тим часомъ, як Заіра любовалась
Священноі природы малюванием.

Душá, примýчена нéдóлею, озвáлась
Новйм страдáннем на чужé страдáнне.
Не зóлотом кгалéра величáлась,
Не дóвгими хвалйлась бунчукáми:
Вонá цвілá, пишáлась и втішáлась
До поясни́ці гóлими гребцями,
Здобýтими въ бою́ рабáми, Козакáми.

Кругóм срібло́, та зóлото блищáло;
И сóнцем рай из нéба осміхáвся,
А в хйрнім тілі сéрце завмірáло,
Що так язи́к из язика́ знущáвся.
Старá не знáла й не хотіла знати,
Щó Козакй на Мóрі виробляли,
И чим би стáлись мéчети й палáти,
Коли б вонй Стамбýл опанувáли
Та свій закóн святйй Невірам показáли.

В тій цéрковці, в тому́ бабйнці-рáю,
В кутóчку тім небéсного жилища,
Де чоловік її, по-дáвнёму звичáю,
Благословля́в різню́ та пожарйща,
Абй чужá булá, не нáша віра,
Абй не наш язйк знав Бóга прáвди,—
В тій цéрковці запéкла злість кипіла
В серця́х завзя́тих тéмноі громáди,
Що áдом дйхала на пйшні царігрáди.

До пóяса нагі, плечйсті чуприндйрі,
Левй Порóгів, лицарі Лимáна,
Седіли в ряд, без вóлі и бес сйли
Метнýтись на грізнóго Бусурмáна.
Залізні кайданй ім повпивáлись,
Мов зу́би Цéрбера, у гóлі нóги;
Греблй всі в лад, аж пóтом обливáлись:
Бо Потурнáк ходйв між нйми стрóгий
И карбачéм крутйм ім додавáв підмóги.

„О чоловíче! прореклá старéнька;
Невжé ти в сéрці Гóспода не чу́єш?
В нас и на скот помáхують злегéнька,
А ти сих вязників мов кат катýеш!
Дивись, які страшні, крівáві смуги
На плéчах, мов вужí, понабрякáли!
Такóі бессердéчноі нарýги
Ще людські óчі в віку не видáли.
Вони ж на вéсла й так що-сил поналягáли".

—„Вельмóжна пáні! каже той по-Ляцькі:
Шкодá тобі над ними вболівáти:
Бо пáдло се, сі трýпи гайдамáцькі
Однáково собáки бýдуть рвáти.
Мені ще й ксёндз казáв, щоб Козакóві
У присягáнні віри не діймáти,
А як седітиме вже на прикóві,
То жáлощів до злющого не мáти:
„Бо, кáже, на розбíй éгó роджáе й мáти".

—„Якá ж тогді се бýде в тéбе віра,
Щоб як на пáдло на людéй дивитись
И, переважи́вши німóго звіра,
Своім запéклим вáрварством хвалитись?
Ні піп, ні ксёндз нас на такý наýку,
На звірство нас такé не наставля́е,
Щоб чоловіку завдавáти мýку,
Коли своé він діло виповня́е.
За се тебé Госпóдь судóм своім скарáе".

—„Аллáх тепéр суддя мій, мосціпáні!
Покинув я ваш присуд Християнський.
Тепéр моя наýка вже в Корáні:
Я Тýрчин и слугá райза султáнський".
И смýги знов по спйнах простяглися,
Нові рубці крівáві набрякáли.
Котилися горóхом и лилися

Гіркі по щóках, да не утирáли,—
Робúти вéслами бідáхи пильнувáли.

Поглянула с плачéм на Кантемúра
Старéнька попадя, и промовляє:
„А ти ж мені казáв, що вáша віра
Вам милосéрдіе повелівáе"!
—„Повелівáе, нéне, нáвіть и до злюки,
Та не до зрáдника, котрúй здиймáе
На нас хижáцькі, розбишáцькі рýки:
Такúх наш суд без мúлости карáе,
И віддаé новúм Потурнакáм на мýки.

„Сей с тих Ляхів, що óстрах на Цопóрі
Віддáв мені у рýки, як отáру,
А Козакú, с тих що на Чóрнім Мóрі
Редшúд загнáв під шáблю Яничáру...
Немилостúвий кат! бо тяжко мстúцця,
Що Козакú панів Ляхів не люблять.
Нехáй катýе: дух наш веселúцця,
Як ворогú одúн однóго гýблять
И про свою враждý між мусульманством трýблять.

„Попú й ксéндзи, се дві нечúсті сúли,
Що підвялúся дýші всім спасáти,
И мúром вáшим так заколотúли,
Що бýдете во вíки рабувáти...
Ти крúвисся, тобі се гірко чýти:
Да знай же, що й мені гіркá ся чáша,—
Такá гіркá, мов вúпив я отрýти.
Однáкова с тобóю дóля нáша.
Той Кочубéй—мій брат едúний. Ти вжахнýлась?

„И е тобі чогó жахáтись, нéне.
Я бун у нёго в тій страшній хурдúдзі,
И син моéі мáтери від мéне
Так одвернýвсь, мов я був син тигрúці.

Аллáх дав нам обóм свій образ чúстий,
Вложúв обóм у грýди щúре сéрце,—
И насміявсь из Бóга Дух Нечúстий,
Що дýхом тьми, оцем олжú зовéцця:
Душú моéі цвіт у тьму кромішню пнéцця,

„Він хóче вмéрти в тій погáній вірі,
Що ідольством назвáв Пророк великий;
Що нéю дýрнів дýрять лицемíри,
Сповняючи іх крóвъю мóре й ріки.
Він хоче гóлодом себé убúти,
Мов той орéл, що крúльми не владáе:
Не хóче головú під нас хилúти,
И смéрти, як верблюд водú, жадáе,—
Готов хоч зараз на тих гакáх страшенних висіти.

„Сёгóдні в рáнці на Мостóк Мертвéцький
Козáцького зипхнýли осавýла,
И він повúс, як Мúтрик Вишневéцький,
И до чортяк душá ёгó шугнýла.
Левко ж на люту смерть дивúвся,
Мов на якý малёвану картúну,
За дýшу прáведну, мовляв, хрестúвся
И прославлявъ щаслúву ту годúну,
Що ляже й сам в такý ж крівáву домовúну.

—„О дýшо бідноі дочкú моéі!
Простéрши рýки, попадя сказáла.
Не знáючи ще дóленьки своéі,
Достóйне сéрце ти собі избрáла.
О, не на те, Марýсенько, уздріти
Тебé бажáю, щоб ті златоглáви,
Одéжу пúшну на тобі хвалúти,
Дівóцькоі огúду чéсти й слáви,
И встрятú у твоі роскоші та забáви!

„Ні, сéрце рідве, дýху мій вебéсвий,
Моя́ молітво рáння и вечірня!
Мій óбразе святи́й, мій вінку чéсний,
Моя́ надіе рáйськая надзірня!
Навчý тебé багáцтвом гордувáти,
Як прáхом тим, що тóпчемо ногáми,
В убóжестві та в мýках умірáти,
Гнушáючись Госпóдніми врагáми,
Як непрощéнними пекéльними гріхами“!

Мов та струнá тонкá тремти́ть на лірі,
Від гóлосу сумнóго Азраіла,
Так затремтіло сéрце у Заіри,
Душá таéмним гóрем заболіла...
„Попáде! кáже Кантеми́р: не знáю,
Чи злóбою кипіть, чи плáкать мýшу,
Бо на Заірі слёзи помічáю...
Росóю Бóжою кипýчу дýшу
Сі слёзи холодя́ть, и я твій жаль прощáю,

„Попи́, се все попи́ такé в вас кóять,
Що рідний брат не хóче знáти брáта,
Що люде людям смéрти в Бóга мóлять
И ди́вляцця на нёго, як на кáта...
Оцé блищáть Цари́цині Палáти.
Диви́сь, у вóду мáрмуром ступáють,
Мов дорогі пишнобарви́сті шáти
Від пóроху земнóго обмивáють,
И пáхощі кругóм, и щáсте розливáють.

„А он—твій брат назýстріч нам вихóдить.
В вели́кій ласьці він тепер в султáна.
Увéсь у зóлоті, як бáчиш, хóдить:
Немá в нас більшого над нёго пáва.
Твоéі се дочки́ буди́нок влáсний,
И звéцця він Цари́цині Палáти...
Иди́; а я—туди́, де брат нещáсний

На світ широ́кий ди́вицця кріз кра́ти,
Мов пýгач степови́й, рарóгів брат крилáтий“.

На мáрмур и порфи́р старá ступáе
В перéддвірку царськи́х палáт Марýси,
И до землі чалмóю припадáе
Той брат Ивáсь, що з рук у паньматýсі
Сестра малéнького на рýчки брáла,
Саджáла в кýпіль з мáку й матери́нки,
Обми́вши гáрно, у кімнáті клáла
На пухові білéсенькі пери́нки,
И пісенёк, поки́ засне́, ёмý співáла.

„Геть, Кáіне, Анти́христе від мéне;
Промóвила, и óчі одвернýла.
Амі́нь! шчéзай, чудóвище пекéльне“!
И, мов голýбка, ми́мо полевýла.
Лети́ть, а перед нéю пи́шві двéрі
Немóв рукá незри́ма віччиня́е...
Іі Марýся, мов Еде́мська пéри,
Лети́ть назýстріч, вся мов рай сия́е,
И до колін своі́й матýсі припадáе.

Пісня пята.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

Ти́хий áнгел вибірáе
Дýшу голуби́ну,
Кри́льми сти́ха осіня́е
Мовчязнý люди́ну.

И всі віри тій люди́ні
Приступні здаюцця:
Тéплі слёзи милосéрдя
В нéі с сéрця ллюцця.

Ні словáми не сказáти,
Ні в псалти́рь заграти,
Як дити́ну обіймáла
Відолáшня мáти.

Тілько áнгел ти́хий знáе
Ту святу́ хвили́ну,
Що небéсний виростáе
Цвіт з земнóго кри́ну.

Знáе и несé до Бóга
Сéрця цвіт живóго,
И вітáе цвíтом жи́зни
Три́йчі Трисвятóго:

„Веseли́ся ж, Бóже прáвди,
Прáведним создáннем,
Як лилíі чи́стим цвíтом
И благоухáннем!

„Як гармóнія поэту
Сéрце звеселя́е,
Віт Твогó святóго світу
Дух ёгó сия́е:

„Так имя́ Твоé вели́ке
Між людьми́ святи́цця,
Що любóв пречи́ста в сéрці
Бес концы́ таíцця.

„И хвали́тимуть во віки
Всі земні язи́ки
И стекáющі віт Тéбе
Благодáтні ріки".

Не струнá къ струві на кóбзі
Сти́ха промовля́ла,

Не псалти́рь святá се слóво
Псáльмою співáла:

Світлий áнгел легкокри́лий,
Чи́стий дух любóви,
В сéрці ти́хому в Заíри
Слóво се промóвив.

Не спускáла Любка óка
У царськи́х палáтах
З мáтери, що ни́ла-млíла
В оксами́тних шáтах.

Як зустрíлось óко з óком,
Ру́чевьки з рукáми
И вустá смажні с пухки́ми,
Свíжими вустáми,

И в оди́н дух, в одно сéрце
Дві души́ злилóся,
И все гóре на часи́нку
Забуттем взялóся,—

За колóну заступи́ла
Любка Кантеми́ра,
Золотоволóса фéя,
Знáхорка Заíра.

Пóвна ля́ски й благости́ні,
Невиди́ма стáла
Божих святи́тощив хвили́ни
Конця́ дожидáла.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

Привелá Мару́ся мáтірь
У царські палáти...

Затрусилась, заридала
Озирнувшись мати.

„Дак оце ті, серце доню,
Хати на помості,
Що вчащатимуть на бенкет
Санувиті гості?

„Де ж той стіл попід богами,
Що з гостьми седіти,
За солодкими речами
Меди-вина пити?

„Де ж твое кохання любе?
Покажи Невіру!
Я готова простягнути
Шию під сокиру“.

—„Тут коханого не маю,
Прорекла Маруся:
В самотині пробуваю,
Богові молюся“.

—„Богові? О серце доню!
Як ему молитись,
Коли мусиш на Турецьке
Идольство дивитись“?

—„Хай спокоіцця, матуся!
Ось ходім в кімнату...
Має там чужа Маруся
Християнську хату.

„Там з Ліванськоі кедрини
Божники з богами,
Як у нас на Украіні
Попід рушниками.

„Я пахущими квітками
Іх що-дня вбіраю
И, вбіраючи, слёзами
Мию—обливаю.

„Згадую матусю й тата...
Де ж татусь наш, мамо?
Де він дівся-опинився?
Що его спіткало“?

—„Не питай: боюся, доню,
Думати и знати...
И язик німіе в мене,
Щоб кого спитати.

„Я, мабуть, на Божих крилах
За Дьністро летіла,
Ні тернини, ні байраків,
Темних не гледіла.

„Божі крила, доню мила,
Мчали як листочок,
Щоб умерти, як почую
Знов твій голосочок“.

—„Ні, мамуню, будем жити,
Господа хвалити,
Та у Землю Християнську
Визволу просити.

„И в Турещині, матусю,
Е спасенні люде.
Поживем тут и побачим,
Що-то далій буде!

„До мене священник Сербський
Рано й вечір ходить„...

—„Чи ёму́ ж се в бусурмана,
Доню, не зашкодить“?

—„Ні, сам царь повеліва́е“...
—„Як! отой Невіра“?
—„Ні, мату́сю, в нёго на́ша
У пова́зі віра.

„Він, колй ти хо́чеш зна́ти,
З ма́лку в злій напа́сті,
Крйвся хло́пцем між Ордо́ю,
Вівці му́сив па́сти.

„Кантемйр ёго спрова́див
У якісь Нага́і...
Там знайшо́в він на́шу мо́ву,
Віру и звича́і.

„Дак по на́шому й молйвся
(Сам се ка́же) Богу,
И носйв свитйну ва́шу
Ла́тану та вбо́гу“.

„Дак с тобою и говорить,
Ка́жеш, як людйна?...
О, бода́й ёго побйла
Па́губна годйна“!

—„Не кажй сего... Ось слу́хай:
Де Левко́?“ „Не зна́ю“.
—„Ка́жуть, що на Мо́рі вбйто.
Я про все́ пита́ю“.—

„Ох!... про ту́ лиху́ годйну
Я ні же́ не зна́ю!
И тепе́р вже про дитйну
Тількі рідну дбаю“.

„О рятýй ёгó, Пречйста!
Колй ж розлучйла
Нас сирá земля́, чи Мо́ре,
Чи воро́жа сйла,

„За ёго лицáрську дýшу
Я що-дня́ молю́ся,
И гіркйми передъ Бо́гом
Як бере́за ллю́ся.

„Слу́хай, не́не, я́сна зо́ре,
Ща́сте, доле, втíхо!
Чи с сёго́ добро́, чи горе...
И велйке лйхо“?

—„Що́ ж таке́“?
—„Шепну́ на ву́хо.
Царь—людйна спра́вді“...
—„Як, щоб ти с царе́м уку́пі
Потону́ла в а́ді“?

—„Не пото́нем: бо хо́че
Потай охрестйтись
И моíм Бога́м зо мно́ю
День у день молйтись“.

—„Да воскре́сне Бо́г! гукну́ла,
Хрест кладу́чи, ма́ти,
Лучче б я в Дьністрі втонула,
Ніж сёго́ діжда́ти!

„Се ж дия́вольска спокуса...
До́ню! сла́ва Бо́гу,
Що він йншу на́м с тобо́ю
Показа́в доро́гу!

Ось яку́. Ходíмо, доню,
В образну кімва́ту...

Хоть побачу й там с тобою
Пагубу багату.

„Пагуба—чертог багатий.
Знаймо се. Ходімо
И богів нас рятувати
С пекла умолімо".

ДУМА ТРЕЙТЯ.

Увіходять у кімнату,
В християнську хату.
Там пригашено окрасу,
Мов той жар, багату.

Ніби в Киевських печерах,
Темновато в хаті.
Против лямпи в злато-сьрібалах
Образ пребагатий.

То була Пречиста Діва;
На руках дитина:
До конця в високих сьпівах
Люба нам картина,—

До конця, бо ми вповаем
На любов святую,
Що чудовним робить раем
Нашу жизнь земную.

По-за нею з божниками
Всї боги й богині,
Під квітками й рушниками,
Ледьві, ледьві мріли.

Темнота печерня розум
Хмарою вкривала,

И про щось ведовідоме
Серцю промовляла.

Аромат квіток травчатих
З миррою зливався,
И кутючок сей в палатах
Церквою здавався.

И, мов ім обом небесні
Святощї зассяли,
Доня й мати бессловесьні
На коліна впали.

Образ чистоти земної
Мовчки им говорить,
Що він справді чудотворі
Речі в серці творить.

„О Пречиста Діво—Нене!
Прорекла Маруся:
Се зробила Ти, що в мене
У гостях матуся.

„Принеси ж нще одного
Гостя дорогого,
Павоцця мого благого,
Чесного, святого!

„И коли Левку судила
Всемогуща воля,
Щоб спочила дивна сила
В глибокостях моря

„И его козакуванне,
Дивне всім лицарство,
Не лякало плїндруінуваннем
Темряве Поганство;

„Коли Ти мені суди́ла
В сих черто́гах жи́ти
И тому́, що всяка віра
Ко́рицця, годи́ти,—

„Дай мені с твоеі ласки,
Світ ёму́ відкри́ти,
Ти́хий мир у Христия́нських
Зе́млях водвори́ти!

„Нехай віру переста́не
Побива́ти віра,
И в ома́ні не скона́е
Ди́вній сей Невіра!"

Як струна́ кг струні на ко́бзі
Сти́ха промовля́е,
Так моли́тву чи́сту до́ні
Ма́ти доповня́е:

„О Небе́сная Цари́це!
Ти ще й не роди́лась,
Як звізда́ твоя́ на гри́шних
Из небе́с диви́лась,

И хоч матери́нські му́ки
Ще в зачатьті зна́ла,
Та до нас пречи́сті ру́ки
З не́ба простяга́ла.

„И звізда́ твоя́ на зе́млю
Сяевом спусти́лась,
И на всю людську́ вселе́нну
Со́нцем засвіти́лась.

„Ти сия́ла та й страда́ла,
И тепе́р сия́еш:

Милосе́рдем благода́тнім
З не́ба позира́еш.

„Подиви́ся ж о́ком чи́стим
В ма́терину ду́шу:
Що терьпіла я, терпіти
На́ново не му́шу!

„Не житте, молю́, не втіху,
Смерть пошли́ нам ти́ху,
Дай замо́вкнути на віки
В тру́днім се́рці ли́ху!"

ДУ́МА ЧЕТВЕ́РТА.

На се сло́во хтось захли́пав,
Здержуючи го́лос.
Стуманіли богмолки,
Ув обо́х звяв во́лос.

И чого́сь тепер ясні́йше
Ля́мпа засвіти́ла...
Позирну́ли по кімна́ті—
Ко́ло них Заіра.

На колінах, скла́вши ру́ки,
В зе́млю похили́лась,
И слёзи́на за слёзо́ю
Пе́рлами коти́лась.

Як поба́чила старе́нька
Слёзи ревні, ти́хі,
Спо́внилось гірке́ серде́нько
Над все злé у́тіхи.

Обняла́ іі, як ма́ти,
Ста́ла цілува́ти

И до лóня, мов дити́ну
Рідву пригортáти.

„О моя́ ж ти дóбра! се ти
Мáтері Пречи́стій
Вкýпі з нáми присвяти́ла
Дар шанóби чи́стий?“

—„Так, голýбонько моя ти!
Мене мáти вчи́ла
И на вкóлішкахъ стоя́ти,
И богíв благáти.

„Я люблю́ вас, Христия́не:
Мов травý росóю,
Ви нам скрóплюете рáни
Щи́рою любóвъю.

„И Небéсную Цари́цю,
И Святи́х шанýю:
Бо від них одрáду въ сéрці
Невимóвну чýю“.

—„Дóню! прореклá старéнька:
Щи́ра ся люди́на
Так мене, мов дрýга нéнька,
Нáново зроди́ла.

„Я лежáла, дóню ми́ла,
Мéртвою марóю
И Заíра воскреси́ла
Мене сон-травóю“.

—„Дай, речé тогдí Заíра,
Чéсно привітáти
Ту, комý над цíлим ми́ром
Дáно царювáти“.

До чолá вонá й до сéрця
Рýку прикладáе
И, вклони́вшись в сáму зéмлю,
Оддалíк вітáе:

„О щасли́ва иш щасли́вих,
Пи́шна квітко врóди!
Да обійме твоя си́ла
Всі царствá й нарóди!

„Чи́ста си́ла милосéрдя,
Царственности пéрла,
Некруши́мого во віки
Прáведного бéрла!“

—„Я нещáсна из нещáсних,
(Пророклá Марýся):
Царювáння й благ дочасних
Бóязно бою́ся.

„Сéстро! дай себé обня́ти
И расцілувáти,
Що воскрéсла в тебе в хáті
Сéрце мое, мáти!“

Та Заíра мов злякáлась,
Мóвчки відступи́ла,
И покри́валом широ́ким
Вид собі закри́ла.

Бо завíса прóтив нéі
На шнурах роскри́лась,
И кімнáта світом дéвним
Зрáзу освіти́лась.

С під завíси хтось у пи́шних
Шáтах появи́вся.

Сумовитий и величний
На жівóк дивився.

Перед ним вонá тремтюща
Нізько поклонилась
И, мов тінь легкá, мовчуща
Из божвиці скрилась.

ДУМА ПЯТА.

„Мáмо, цары!“ речé Маруся,
И тихéньким слóвом
Стрепенулас паньматуся
Як неждáнимъ грóмом.

Обізвéцця стиха глáсом
Кротко сумовитимъ
Той, когó старá вважáла
Звірем ядовитим.

„Не про вас я царь. Прийшóв я
Гістю привітáти
И тобі, кохáна, слóво
Рáдісне сказáти:

„Патриáрх сёгóдні служить
Всім своíм соббром
В Сéрбській цéркві, и співáти
Будуть гáрним хóром.

„Вас обóх туди кгалéра
Повезé молитись
И на службу Християнську,
На нарóд дивитись“.

—„Цáрю! прореклá старéнька:
Ті кгалéрні муки

Гірко бáчить, мов самá я
Впáла кáту в руки“.

—„Та кгалéра, панімáтко,
Звéцця Триумфóва:
Наготóвлена кг триумфу
Слáвного герóя.

„Не годилось би цариці
На такé дивитись,
Ідучи до цéркви, Бóгу
Руському молитись“.

—„А кому ж вонó годицця?“
—„Бідному нарóду,
Що терпить од гайдамáцтва
Нешчислéнну шкóду,

„Да тому, хто настигáе
Хижаків у пóлі,
Розбивáе-потопляе
Іх чайкй на Мóрі.

„Се ёму хвалá в нарóді,
Що Козáк проклятий
На кгалéрі, мов у пéклі,
Мусить погибáти.

„Про сю слáву нáші кóбзи
Дзвóнять по базáрах,
Мов громй грімлять на нéбі
У блискучих хмáрах.

„Бо ще й дóсі в нас у Кáфі
Головéшки тліють,
А в Синóпі й Трапезóнті
Попелй біліють.

„И крівцéю над Босфóром
Червоніють мýри,
Що річкáми розливáли
Хúжі гайдабýри“.

—„Ми мстимóсь за крúвди, цáрю,
За ясúр, пожáри,
Що Вкраíну розорýють
Тýрки да Татáри“.

—„Ваш закóн велúть не мстúтись:
Бо на нéбі Мстúтель;
Коли ж нéба вам не трéба,
То й прав розорúтель.

„Наш закóн велúть нам прáвди
Під мечéм шукáти:
Пóки прáвди не докáжем,
Пóти воювáти.

„Вы мститéсь, а ми карáем
Вóлею святóю,
Що даé нам царювáти
Сúли правотóю.

„А над вáми и над вáми
Той самий Создáтель,
Всіх нарóдів царь верхóвний
И законодáтель.

„Коли Він за вас не мстúцця,
Дак не вам би й мстúтись:
Перед прúсудом небéсним
Лýчче б вам смирúтись.

„Кгрéки, Сéрби и Болгáре
И Жидú й Вірмéне

И Албáнці й Молдавáне
Хúляцця під мéне.

„А ви щó? Ви с Сагайдáшним
И на Християнство
Так по вóвчому рветéся,
Як на Мусульмáнство.

„И немá між вáми прáвди,
Ані щáстя-дóлі,
Опріч пъянства та гультáйства,
Та дурнóї вóлі.

„Ви мститéсь, говóриш, нéне,—
И по вік так бýде?...
О запéклі, бессердéчні
И безýмні люде!

„Не по вік вам пліндрувáти
Кáфи та Синóпи,
Трапезóнтом прославлáти
Козакá в Еврóпі.

„Мов той вітер по під нéбом
Чóрні хмáри гóнить,
Так про вáшу мáрну слáву
Тéмна кóбза дзвóнить.

„Пóти дúкими полáми
Бýдете скитáтись,
Пóки Козакú хижáцтвом
Бýдуть величáтись.

„Вже бунчýк царський у мéне
Мáе за ворíтьми:
Двúну з усіма башáми,
Як орéл из дíтьми.

„Рўшимо в Козáцьку Зéмлю
Під покрóвом Бóжим,
И кінéць паскўдним вáшим
Пóдвигам полóжим“!

Слўхае старéнька мáти,
И язи́к німіе;
Кров палкá у вéтхих жи́лах
Гўсне, холодіе.

Затруси́лись рўки й нóги...
„Не лякáйсь матўсю,
Кáже царь, и не турбўйся
За свою Марўсю.

„Я не гóре ій готўю,
Вічну слáву й шáну,
Що вонá любóв святўю
Принеслá Осмáну;

„Що вонá ёмў небéсним
Світом засвіти́ла,
Ёго дўха, мов на чи́сті
Кри́ла, підхопи́ла.

„Тим и хóче він здобўти
Вáшу Украіну,
Що такў вроди́ла ди́вну,
Неземнў людйну“.

Из ясни́х очéй в цари́ці
Искрами сипнўло,
И лицé палки́м рум́янцем
Як огнéм спахнўло.

Мов кинджáл, вонá в Осмáна
Пóгляд затопи́ла,

До потўжного султáна
Так заговори́ла:

„И се, цáрю милости́вий,
Звéцця в вас любóвъю,
Щоб мої степи́ та ни́ви
Позливáти крóвъю;

„Щобъ мій рідний край кохáний
Скрізь повоювáти,
Попали́ти вбóги хáти
И церкви́ й палáти“?

—„Ні, сёгó не бійсь від мéне,
Дніпровá Цари́це,
Зóре осяйнá червóна,
Сóнце білолйце!

„Ви́рушу я так потўжно,
Що безўмством бўде
Против мéне воювáти...
Схаменўцця люде.

„И пони́кнуть головóю
Всі передо мнóю.
Я на Кáмянець, на Ки́івъ
Наступлю ногóю.

„На Дніпрі-Славўті й Рóсі
Помурўю бáшти,
Щоб з Москви́ вам, ані с Полщи
Не булó напáсти.

„Обгорóдимо Вкраіну,
Зрóбим Бóжим рáем,
Віру вірою поки́нем
И звичáй звичáем.

„И сей рай тобі гостинцем
Буде від султана,
Рідного по Бозі брата
И слуги, Османа.

„Я тобі й ту оборону,
Башти, подарую,
Мов на голову корону
Пишну, дорогую,

И блищатимеш ти з родом
Над своім народом,
Як веселка між восходом
Сонця и заходом.

И не буде вже Козацтво
Бурею літати,
Та мое вповійне царство
Дерти-руйнувати.

„А засяде по левадах,
По садах співочих,
Беручи поживу с стада
Та з волів робочих.

„Не сумуй, моя лиліе,
Про війну ворожу;
Уповай на слово щире
Та на милость Божу.

„А тепер идіть, молітесь
Богу предків ваших,
Да прихилить до нас душі
Ненавидців наших!"

И злегенька до Маруси
Турчин уклонився,
Приложив до серця руку,
Стиха віддалився.

ДУМА ШЕСТА.

Мати мов німа стояла,
Вельми дивувалась:
Не таким вона султана
Бачити лякалась,

„И тебе він не займае
И не обіймае?"
—„Ні, матусю: коло мене
Навіть не сідае.

„Він царюе, верховодить
За моім порогом:
Тут—постоіть, поговорить
И відійде з Богом.

„Ідьмо, мамо, помолімось
За сю тиху душу,
Що й подумати про кривду
Від іі не мушу".

—„О! молімося, дитино,
Ще за двох до Бога.
Коли ж серце се покине
Мука да трівога?"

И, схилившись на Марусю,
Мати заридала...
А чого, Левко здобувся,
Ні же не сказала.

———

Пісня шеста.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

. . . .

ДУ́МА ДРУ́ГА.

„Чогó ти, паньматýсю так зітхнýла,
Мов рáдощі згадáла молодúї,
Абó в той край душéю позирнýла,
Де зникли в нас надії дорогúї?
Чогó очúці так позападáли,
И голосóчок твій переміни́вся?
Чи підданкú що досáдие сказáли,
Чи може сон страшний тобі присни́вся?
Иш чим від мéне ти, матýсенко, таíсся“?

—„Моя́ ти зóре в тумані густóму!
Моя́ ти квітко пишна на морóзі,
Гіркá слёзúна в кýбку золотóму,
Тихá надíе в прáведному Бóзі!
Так, я літá згадáла молодúї,
И в край сумнúй душéю позирнýла,
Де тліють кісточкú ёгó святúї,
До нёго б я и в пéкло полинýла...
О, лýчче б я про се не знáла и не чýла!

—„Про щó ж ти чýла, серденя́тко рідне,
Мій дорогúй, роскóлений криштáлю,
Моé ти щáсте, несказáнно бідне,
Гіркá потíхо и солóдкий жалю!
Про щó дознáлась? Вже ж ми в домовúні,
И ні печáли нам, ні воздихáння!
Там, у земнóму рáі на Вкраíні

Про нас ні чýтки, ані споминáння!
Не плач, матýсенько, моя́ ти рóсо рáння“!

—„Про татуся́ я, дóню, перечýла“...
—„О мáмо“!...
—„Так, немá ёгó на світі...
Немá вже сóнця; хмáра обгорнýла
Ввесь світ. Порá й мені тудú летіти“.
—„Умéр“?
—„Згорів нс цéрквою святóю...
Сёгóдні Товстогýба я зустріла...
Піймáвсь и він Татáрам у невóлю“...
И не скінчúла рéчи, обомліла,
И óчі заплилú холóдною слёзóю.

То не росá з очéй, гірка отрýта,
Мов та смолá с проклятого анчáру,
Що нéю жаль сліпúй и пóмста люта
Намáзують кинджáла Яничáру.
Вже не течé слёзá, ні! кáпле тúхо,
Як мéртва кров холóдна, почорніла.
Не дознаé від нéі пільги лúхо:
Бо сéрце сýкроватою ’бкипіло,
И в бóлестях своíх зотліло й заніміло.

Обня́вшись, літо плáкало з зимóю;
Мішáлися гаря́чі з лёдянúми...
Якóю ж ти здавáлася сумвóю,
Царськá палáто, из гостьмú своíми!
О, не про те велúкі будівнúчі
Твоí цяцькú из мáрмуру тесáли,
Щобъ у тобі від сéрця щúрі рéчі
Не вúнами, слёзáми запивáли,
И „пáмять вíчвую“ замість пісéнь співáли!

„Сёгóдні я булá на тім базáрі,
Де кобзарí по пáшому співáють...

И ба́чила, як двох велú у па́рі...
О, не питáй, кудú!... Вонú й не знáють,
Хто дúвицця на них! На гóлімъ тілі
Пошáрпані жупáни. Бородáті
Обúдва, мов ченці, и білі, білі,
Як віск: бо, вúдно, все седіли въ хáті,
З вікóвечком малúм, в хурдúдзі тій проклятій.

—„Матýсю, хто ж се був?“
—„Ох, Товстогýбий!“
—„Мій Бóже! дак се він и був?“
—„Як чýеш...
А дрýгий... дрýгий був... Козáк твій любий...
Щó ж ти мовчúш? чом дúвом не дивýеш?...
Ой Бóже! хúлицця! Рятýйте! прóбі!“
На крик страшнúй збегáюцця Туркéні,
Кгрекúні, Ляхівкú, и, як осóбі
Велúкій слýжять бідолáшній нéні,
Серáля пúшного невóльниці мизéрні.

ДУ́МА ТРÉЙТЯ.

Нездýжае Хасéки-Хýррем, и султáна
Два різанці безвýсі сповіщáють.
Саральські лікарі из Лехистáна
Книжкú лікáрськи сýплячись гортáють.
Идé султáн, покúнувши в Дивáні
Башéй та визирів широкомóвних,
И до Марýсиної почивáльні
Шле наперéд рабúнь своíх безмóвних,
А сам стоíть сумнúй, хмурнúй, як у тумáні.

Ёгó не хóче бáчити Марýся,
И лікарів до сéбе не пускáе.
Над нéю молитвú святі матýся,

Немóв би вже над мéртвою, читáе.
Свящéнник Сéрбський прáвить одходнýю.
Вонá лежúть, як цвіт лилíі пúшний,
Косóю скóшений. Печáль німýю
Світ ув очáх виявлюе огнúстий
Та вúраз на лиці понýро-урочúстий.

Велúть Осмáн поклúкать Кантемúра
И, зачинúвшись, рáдицця з ним дóвго.
На дрýгий день кгалéрою Заíра
Пливé с Скутáр до Рóгу Золотóго.
До мармурів причáлюе барвúстих...
Идé перéддвірком... Іі стрічáе
Новúй башá, у шáтах позлотúстих,
И на іі питáнне объявляе,
Що вже Абáзъ-башá десь úнде пробувáе.

Донéсено про нёго падишáху,
Що він очáм царúциним нелюбий,
И зáраз. фúрманом ёгó, тімáху,
Відстáвлено від осяйнóі служби,
„Як з нéба й грім гримúть, и сóнце ссяе,
Так гнів и мúлость в óці у царúці.
До нéі вся вселéнна притекáе,
Мов каравáн в пустúні до кринúці...
Щаслúвить пóглядом и пóглядом карáе“.

Перéд царúциним блискýчим ліжком
Навкóлішки Заíра припадáе,
Недýжній щось на вýхо шéнче нúшком...
Румúнець на лиці в царúці грáе.
Обнявши лікарку, в устá цілýе,
Зовé матýсю, плáче и смієцця.
„Він жив (речé), и сéрце мое чýе,
Що жизнь ёгó як нúтка не порвéцця...
О мáмо зіронько! як любо сéрце бъéцця!“

—„Так, жив, и я не с тим явилась,
Щоб тілько вас про сé оповістити,
Ні, в вас тепéр страшнá трусá зробилась...
Ви мýсите велике щось вчинити,
Велике и страшнé, коли з невóлі
Своíх братів вам любо рятувáти,
Коли вам любо, щоб у чистім пóлі
Вони моглú мов соколи гуляти,
По Мóрю Чóрному чайкáми знов літáти".

—„Заíро! прореклá тогді Марýся,
Немá нічóго так мені страшнóго,
Щó б я самá и дорогá матýся...
Кажи, Заíро, прóсто... Я готóва
Скікнути зáраз на Мостóк Мертвéцький,
И на гакý залізнóму висіти,
И мýчитись, як Бáйда Вишневéцький,
И пси голóдні тілом накормити,
И в мóрі потопáть, и на огні горіти!"

Заíра по покóю позирнýла,
Послýхала з минýту під дверима,
Від сéрця сумовитого зітхнýла,
И стéлю й стіни обвелá очима.
„Чи піп у вас сёгóдні бувъ"? спитáла.
—„Був".
—„Слýхайте ж: при нім ні слóва!
Щоб и крилóм, и вітром не торкáла
Сіéі рéчи перед ним розмóва:
Попівський бо язик всім злам земним оснóва".

—„Заíро! не клеплú на Бóга прáвди!
Марýсина про се озвáлась мáти:
Стидись такé казáти, щоб нам зрáди
Найпéрш усёго у попá шукáти"
—„О, не гнівись на мéне, паньматýсю!

Я не своé промóвила вам слóво:
Мій муж звелів остерегти Марýсю,
Царицю нáшу, від попá лихóго:
Бо він, речé, продáсть и Гóспода самóго.

„Попи, рече, запрóдали Пророка,
Тогó, що возсиáв из Назарéта
Ще пéрше, ніж яснý звіздý Востóка
Аллáх явив нарóду—Магомéта.
И нáвіть Козаки не довіряють
Ні язикý попівському, ні óку:
Ні коли ж бо попá не допускáють
В коші до сéбе, мов джумý жорстóку,
И молитви, речé, самі собі читáють".

—„Заíро, гóді вже про чоловіка.
Кажи про діло. Не ёмý се знáти:
Бо він—Невіра, рóзумом калíка".
—„Калíка сей вас бýде рятувáти,
И рóзуму в рятýнку стілько явить,
Що возвеличить ваш нарóд нікчéмний,
И серед вас имя своé прослáвить
Не тим, чим мóтлох слáвицця корчéмний,
Безощадний палíй, кровоточитель тéмний".

—„Не розуміемо тебé, Заíро".
—„Мій муж ис Кочубéем рідне брáтте.
Ваш Кочубéй Левкó—брат Кантемира.
Однó у них облúчче и завзúтте,
Однá на світ іх мáти породила".
Марýся дивицця на мáтірь...
—„Дóню,
Промóвила старéнька, се Заíра
Говóрить щиру прáвду. Ми с тобóю
Не знáли, що Левків отéць та був Невíра.

„Його́ мали́м ухо́плено в Нага́ях,
И за Поро́гами у Христия́нстві
Згодо́вано и в ри́царських звича́ях".
—„Дак мій Левко́ роди́вcь у Мусульма́нстві?...
О, хто б ні був оте́ць його́ и ма́ти,
За ко́жну и́скру жи́зни дорогої
И за одно́ словце́ його́ відда́ти
Гото́ва я мої царські пала́ти
И жи́зни со́тню літ щасли́вої земно́ї"!

—„Коли́ гото́ва, то й віддай, цари́це,
Як оддала́ б и я за Кантеми́ра",
На небеса́х твій дух возвесели́цця,
Рече́ пова́жним го́лосом Заїра.
—„Гото́ва, о, гото́ва, се́стро!...
Бо́же!
Ти чу́єш з не́ба... О Пречи́ста Ма́ти!
Неха́й твоя́ свята́ рука́ помо́же
Мені Левка́ з нево́лі рятува́ти"!
И, зня́вшись, почала́ соло́дкими ри́да́ти.

—„Моя́ цари́це! ка́же ій Заїра,
Годи́на дорога́. Я сповісти́ти
Про все нега́йно му́шу Кантеми́ра,
Щоб ді́ло почина́в своє́ роби́ти.
Учо́ра він проси́в, блага́в султа́на
Подарува́ти жизнь йому́ Левко́ву,
Та не вблага́въ запе́клого Осма́на.
Звелів собі на блю́ді Козако́ву
Присла́ти го́лову у ба́ню мармуро́ву.

„Та не блідні́й, не сціплюй рук, цари́це.
Він пі́йде в ба́ню ще аж за́втра в ра́нці,
А в ве́чорі, як Ге́спер загори́цця,
На во́лі вже з Левко́м всі бу́дуть бра́нці.
Іх со́рок душ само́го отама́ння

Седи́ть у Чо́рній Ба́шві над водо́ю,
Жду́чи́ свого́ страше́нного кара́ння.
Поплиземо́ туди́ удво́х с тобо́ю,
И бу́деш ти сама́ Левко́вою судьбо́ю".

—„Як се, Заїро? Я не розумію".
—„Ось як. Исто́рия се вже давня́шня.
Та росказа́ти до́бре не зъумію.
Розмо́ва му́жа ис царе́м вчора́шня
Йому́ відкри́ла на Осма́на о́чі:
Що він у него не гетьма́н вели́кий,
А па́рубок мали́й, підпарубо́чий,
И га́ньбою було́ б йому́ на віки—
Про Ту́рків розлива́ть крові людзької ріки.

„Не хо́че більш Осма́нові служи́ти,
А ввійде в мир и лад ис Козака́ми,
И вку́пі бу́дуть Москаля́ души́ти,
Ляха́ й Воло́ха би́ти й плівдрува́ти".
—„Як! прорекла́ на се старе́нька ма́ти;
Сього́ во вік не мо́же бу́ти й ста́тись,
Щоб вам на Христия́н из ва́ми вста́ти
И вку́пі у людзькі́й крові купа́тись!...
То чим же вам тогді, яким наро́дом зва́тись"?

—„А ста́нецця, відка́зує Заїра.
Бо не даду́ть Ляхи́ самим вам зня́тись,
И без Орди́ страшно́ї Кантеми́ра
Од ворогі́в своїх оборони́тись".
—„Мару́сю! вибира́й, моя́ дити́но:
Чи в Ки́єві цари́цею назва́тись
И рі́дну ущасли́вити краї́ну,
Чи од віне́ця царсько́го відказа́тись
И Христия́нськую прийня́ти тут кончи́ну"?

—„Я ви́брала, мату́сю, я́сна-зо́ре!
Не зна́ю, що́ с того́ брате́рства бу́де:

Чи людям щасте, чи велике горе,
Чи славитимуть, чи клястимуть люде
Мого Левка и з ним Невіру брата:
Я знаю тілько те, що жизнь и волю
Єму даю, обороню від ката,
И він помстицця за свою неволю,
Про те ж не думаю, що станецця зо мною".

—„О серце пресвяте! рече Заіра:
На диво Бог явив тебе народу...
Не для одного, бачу, Кантемира
Він дав таку в печалях осолоду.
О сестро рідна! ні, ти не цариця:
Ти, сестро, вишша всіх цариць великихъ!
Имя твое на небесах святицця,
И ангельскі тебе прославлять лики...
Покинь сей гришний мир, сумний, крівавий, дикий!"

И слёзи добрі, перла многоцінні,
Живущою, цілющою водою
Лились, природи дар святий, бесцінний,
И обіймалася сестра с сестрою...
—„Покину, о, покину, як терновий
Вінок, и там, на небі, паноццеві
Скажу: „Ты був премудр и свят у слові.
„Бери мене на ручки, и Оццеві
„Небесному хвались: „Ось мій вінець лавровий!"

„А ти, матусю, ти, мов голубиця,
Мов дух святий, на небо вознесесся,
И воссияеш, и возвеселисся,
И сміхом херувимським воссміесся:
Бо породила душу чесну, чисту,
Що не схотіла гришно царювати...
Побачу там я и Христа й Пречисту,
И припаду ій до подолу шати:
„Ти, Ти мене любить навчила и страдати!"

—„О раю! де ти? що ти? як ти ссяеш?
Промовила статарена Русинка.
Коли ти так цвітами процвітаеш,
Як на землі любовъю вірна жінка,—
Во истену ти диво невимовне,
Ти—добрости Господнеі пучина!
И, як стебло кадила благовонне,
До тебе лине ся свята людина...
Се чисту дань дае Аллаху Украіна".

Пісня сёма.

ДУМА ПЕРВА.

Дивна чутка по Стамбулу,
Дивна вість літае:
Падишах своій цариці
Берло довіряе!

Берло, жизни знак и смерти,
Власти над військами,
Над кгалерами, скарбами,
Землями й морями.

И не море на Босфорі
Вре та в беріг плеще:
Віт тополі с тополі
Чадрі чадра шепче...

И не вітер по дібровах
Чинарі гойдае:
До чалми чалму розмова
Тиха нахиляе.

„Мáбуть вже кончи́на світу,
Що султáн вели́кий
Догоджáе без завіту
Норовáм Руси́нки.

„Повеліла—и знак смéрти,
Жи́зни ба й потýги
У рукáх блищи́ть у нéі,
Тýркам для нарýги.

„На коліна (о Пророку!)
Став перед блідóю,
И назвáв (о стид Востóку!)
Дівою Святóю.

„И своé послідне бéрло
(О сини́ й унýки!)
Мов жінóче веретéно,
Ій подáв у рýки“.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

Віе вітер, повівáе,
Си́не мóре грáе;
Зóлотом ёгó з захóду
Сóнце заливáе.

Та ні зóлота на мóрі,
Ні на нéбі сóнця
Не вбачáе бідний брáнець
Ис свогó вікóнця.

У горі над головóю
Мов кагáнчик ссяе,
Мутни́м світом кострубáті
Мýри обливáе.

Бо не дáрмо Чóрною та бáшта звéцця:
Чóрно, тéмно, сýмно, гірко там живéцця.

О, якé ж воно́ й житте у домови́ні!
Сéрце ни́е у невóлі на чужи́ні;
Дýмка вóроном літáе по Вкраіні,
Крáче-плáче, покланяецця роди́ні,
Та немá рятýнку при лихíй годи́ні.

Сóрок іх седи́ть у бáшті без одногó,
Що коня́ в степý сідлáли вороногó,
Не питáючись, не боючи́сь нікóго,—

Тих, що бýрею на Мóре налітáли,
На Лимáн, мов стáдо лебедíв, спадáли,
Кого стріли, жакувáли-пліндрувáли,
Супроти́вного у пóлі трýпом клáли,
В Чóрне Мóре кáмьнем німи́м метáли.
Не однý кгалéру на пожáр пускáли,
Попелáми бéріг не оди́н вкривáли,
На невóльницькі базáри налітáли,
Козакíв братів з невóлі визволяли,
По Вкраіні рідній слáвою сияли,
Мов квітки́ в горóді, пи́шно процвітáли.

И понýро мовчáть молоцці Низовці чуприндирі...
Без одногó седи́ть іх у бáшті десяткíв чоти́рі...

Вже від нýжи облáзили в хи́рних обірванців ги́рі,
И в кулáк, як мовляв той кобзáрь, з голоднéчи труби́ли.

У вікóнечко ім милосéрдна рукá подавáла
Трóхи хлíба святóго, а чáсом кришéник и сáла.

А про борщ вязники́, вже яки́й в нім и смакъ, забувáли...
Сировцéм да потáпцями дýшу гіркýю питáли.

Повпивáлись кайдáни бідáхам и в нóги и в рýки;
Дознають на прикóві корóткім страшéнноі мýки.

На соломі гнилій, мов той пес волоцюга, лягають
Полягавши, слёзами один одного обливають,
Украіну простору та вольну, свій рай, споминають:

„Ой ти, краю, наш раю: ти ссяеш степами, полями,

Повбіравши степи та поля, мов стрічками, річками.

„Ой ти, Дніпре-Славуто, наш давній ти шляху Козацький!
Иижжили на тобі ми свій вік молодецький-юнацький.

„Наші предки в твоих водах чистих святих охрестились,
А діди у твоіх покаянних печерах молились,
А батьки на тобі за Козацькиі вольности бились.

„Ой ти, Росе, пораднице ваша! ти, втіхо Росаво!
Чёсте наша й поваго, велика Козацькая славо!

„Ти, Суло наша, Сулице! полем далеко гуляеш,
Из Ромна та в Черкаси с тугенького лука стреляеш,
Ненавидників ваших лихих, хоч не бьеш, то лякаеш.

„И ти, Ворскло, бабусенько люба, старенька, тихенька,
Як щаслива дитина ясненька, як рай веселенька!

„И ты, Доне, наш брате, товаришу вірний в недолі,
Пристановище певне старой Козацькоі волі!

„Воздихавня та слези гіркі ми до вас посилаем,
Як батьків, матірок, як сестриць-жалібниць, вас вітаем:
Ми що-дня, що-години й хвилини про вас памятаем.

„А ти, Мати Козацька! ти, Батьку Козацький Великий!
Процвітайте між людьми хвалою во віки и віки,
Щоб хилились до вас помошниці Дніпрові, всі ріки,
Посилаючи брошно вам из бочками горілки!

„Нам не істи вже хліба у вас, горілок тих не пити,
Споминаючи вас, тілько плакати гірко, тужити".

Так мовляли старі Козаки, Січові козарлюги,
Молоді ж підіймали гуртом плач невольницький другий:

„Ой чого нам було въ Козаки сі охочі ходити!
Чи не лучче б нам хліб святий в полі на волі робити?

„Чи не лучче б нам волики, йдучи шляхом, поганяти,
Поганяючи, співами степ або гай звеселяти?

„Седимо, гинемо тут, ні будня, ні свята не знаем,
И про Бога, про образ ёго пресвятий забуваем.

„Хоть би дав нам Господь у во сні святу церкву уздріти,
И в диму тім кадилному свічку ёму засвітити,

„И забути, заснувши, сей смород страшенний, сю нужу,
В головах ковтяхи, у ногах повсяденну калюжу.

„Ні, не сниться вам церква свята, образи с корогвами,
И на совечку дим золотий та пахущий клубками,

„И співанне спасенне церковне с попівським читаннем,
И причасте велике, сумне и страшне з упованнемъ.

„СниццЯ нам и в ночі лапцюгів та кайдан брязкотанне,
Мов пекельний той плач и страшенне зубів скреготанне.

„СниццЯ нам на залізних гаках бесконечниі муки,
Та погибельний крик и жаданне в душею розлуки.

„Завтра ти, наш гетьмане хорobрий, наш соколе, кажеш,
Від меча беззаконного тут перед нами поляжеш.

„А ми будем що-дня по одинцю над морем висіти,
А зірвемся в гака, пси нас будуть терзати да істи.

„О, тяжки́м ми гріхо́м, ми́ле бра́тте, в чому́сь провини́ли
Чи не тим, що в каба́к охотні́щ, ніж до це́ркви, ходи́ли?

„Чи не тим, що попу́ на моле́бінь шаго́м скупова́ли,
А в шинку́ й таляра́, мов шага́, на меда́х пропива́ли?

„Чи не тим, що Неділі святоі в походах не шти́ли,
И по Пятницях бу́бни, цімба́ли по ринках води́ли?

„Мо́же, тим, що оцця́, ма́тірь, се́стер, братів зневажа́ли,
Против це́ркви шапо́к черес пи́нду дурну́ не здийма́ли,
И свято́го хреста́ на себе́ мимохо́дом не кла́ли?

„Мо́же, й тим, що сусід хліба-со́ли й худо́би збавля́ли,
Стари́х жен и сиве́ньких діди́в в гру́ди стре́мям штовха́ли,
Немовля́ток діте́й серед гу́лиці кіньми топта́ли,
И с песко́м чи́сту кров непови́нну, мов ж 'жарту, меша́ли?

„Або й тим, либо́нь, бра́тте коха́не, коли́ провини́ли,
Що дівча́т молоди́х та вродли́вих до се́бе мани́ли,

„Замани́вши в яси́р та в гаре́ми Орді продава́ли,
Іх діво́цькою кро́въю слепи́х кобзарів напова́ли,
По база́рах під ко́бзи, під бу́бни й баси́ танцюва́ли,
Не горілку, ту кров непови́нну лили, полива́ли,
В горільча́них калю́жах, в гря́зі гопака́ вибива́ли,
Дорогі златоглави, саети иж жарту каля́ли.

„За те Богъ милосе́рдний тепер нас в нево́лі кара́е,
Од гріхів на́шу ду́шу вели́ких, тяжки́х очища́е,
Ти́хий рай беспеча́льний, за му́ки страшні віччиня́е".

Обізве́ццця на се ти́хим гла́сом Левко́: „Гей пано́ве!
Ви—Коза́цтво хоро́бре й палке́, та, шкода́, безголо́ве.

„Вас попи́ та дяки́ на підпи́тку мало́го навча́ють,
А вели́кого вчи́ти й на путь наставля́ть забува́ють.

„Мене Бог сподоби́в бес попа́ й без дяка́ просвіти́тись,
И звича́їв Коза́цьких беш пля́шки та ча́рки навчи́тись.

„Непиту́щого ви за гетьма́на собі обібра́ли,
Черес пъянство ж свое́ у нево́лю погибельну впа́ли.

„То я ва́ших гріхів на свій пай не беру́ й не прийма́ю:
Через ва́ше безбо́жництво сла́ву лица́рську теря́ю.

„Колиб ви горілок у човна́х од мене́ не таіли,
По домівках тепе́р би в добрі та в шано́бі седіли.

„Не так гірко мені з молоди́ми літами проща́тись,
Як в Петра Сагайдашного пе́нтюхом з ва́ми назва́тись.

„Вже ніхто́ з вас не ве́рнеццця в Січ и на сла́вну Вкраіну
И не ска́же: „За те Кочубе́й у нево́лі заги́нув,

„Що не ки́дав пъяни́ць иш чаёк у безо́дню морську́ю:
Через зра́ду гульта́йську втеря́в корого́в золоту́ю.

„И не ко́жен по страті в оби́тель Господню поли́не:
Відопхне́ беззако́нника Богъ, в преисподню заки́не.

„Дак неха́й він и в пеклі зъясу́е, що в сло́ві и ділі
Був я че́стен, статече́н, и пля́ми не ма́ю на тілі.

„Бо не знавсь иж, жіно́цтвом дурни́м; полюби́вши ж Мару́сю,
Шанува́в іі ма́тір так, як би й рідне́ньку мату́сю,—

„Шанува́в так, як Січ: бо я ро́ду и між вами не ма́ю...
Кантемира ж за невіру бра́та собі не вважа́ю,

„И не хо́чу с фурди́кги й кайданів оди́н слобони́тись:
З ва́ми сла́вен я був, з вами бу́ду и сме́ртю діли́тись.

„Шанува́в я Мару́сину ма́тірь, пано́ве, 'святу́ю,
До й не зво́див з ума́, не тума́нив дочку́ молоду́ю.

„Я ні ра́зу, пано́ве, ії за ру́ченьку з не́ю не взявся:
Мов зоре́ю ясно́ю на не́бі з землі́ любова́вся.

„До криниці, пано́ве, ходи́в я що-ра́нку світо́чком,
И втека́в по́тай ми́ру вишне́вим садо́чком.

„Перечу́вши ж тепе́р, що вона́ вже вели́ка цари́ця,
Мое се́рце страше́нно боли́ть, а душа веселиться.

„Бо течу́ть ис цари́циних рук милосе́рдія ріки,
И Госпо́дь ії ду́шу за се не оста́вить во віки.

„Я й на не́бі ії не бажа́ю за ру́ченьки бра́ти,
И в уста́ благода́тні, спілющі святи́ цілува́ти.

„Оддалік там на неі любовъю я буду диви́тись,
И коха́нием ії перед Го́сподом жи́зни хвали́тись“.

ДУ́МА ТРЕ́ЙТЯ.

По сій мо́ві замки́ пудові́ у двере́й забряжча́ли,
И засо́ви у ку́пах залі́зні, важкі́ завища́ли.

И дві по́ли широ́ких дубо́вих двере́й рощини́лись,
На поро́зі два а́нгели з не́ба в сия́нні зъяви́лись.

Бо сия́ло у две́рях, мов рай, по Босфо́ру сада́ми,
Пречудо́вними ба́штами, зо́лотом, шклом, мармура́ми.

Червоніло на за́ході со́нце. Мару́ся й Заі́ра,
Ся голу́бка в любо́ви тиха́, ся душа́ світлокри́ла,

На Коза́цьку біду́ та на ну́жду страше́нну диви́лись
И, вжахну́вшись, одна́ до'дніеі плече́м притули́лись.

„Ой ви, бідні невольники! як се ви й живі зоста́лись,
Що в таку́ превели́ку біду́ та в нево́лю попа́лись?

„Я прийшла́ вам диха́нне здоро́ве та й о́чі відда́ти,
Бо́жий світ в благово́нній красі́ й чистоті́ показа́ти“.

Так промо́вила, ро́нючи слёзи, мов же́мчуг, Мару́ся.
„О! тепе́р я, рече́, ні царі́в, ні каті́в не бою́ся“.

—„Хто ж еси́ ти, чудо́вна люди́но? звідкіль ти взяла́ся,
Що нам со́нцем и сві́том и ра́ем небе́сним здала́ся“?

—„Я Мару́ся, рече́, Богусла́вка, колй ви чува́ли,
Що Тата́ре в ясй́р, у поло́нь, у нево́лю забра́ли“.

Затруси́лись нево́льники бідні ж журби́ та с печа́ли,
И віт ту́ги тяжко́і лице́м до землі́ припада́ли.

„О, бода́й же, Мару́сю, ти ща́стя та до́лі не ма́ла,
Що ти нам царюва́нне свое́ осяйне́ показа́ла“!

—„Ні, не ла́йте мене́, Земляки́, не клені́ть, не корі́те,
А за ду́шу мою́ милосе́рдного Бо́га молі́те.

„Дарува́в мені царь ці́ле ца́рство, та я не схоті́ла,
У темни́цю до вас непоро́чними кри́льми леті́ла.

„Се у ме́не в руці́ царське бе́рло, диві́тесь, сия́е:
Всі́х люде́й під мое́ повелі́нне воно́ нахиля́е.

„Бо поі́хав дале́ко на вло́ви султа́н из баша́ми,
И до ра́нку владй́чиця я над земле́ю й моря́ми.

„Триумфо́ву кгале́ру тобі́, мій Левко́, я дару́ю,
Киндяки́, златогла́ви и у́тварь и снасть дорогу́ю.

„И нево́льників тих пороско́вуеш сам ты на Мо́рі,
И звірю́ку Ляха́ зоставля́ю на всій твоій во́лі.

„У кгале́ру червінців я бе́зліч ис ска́рбу набра́ла,
Постава́ми без мі́ри карма́зину й су́кон накла́ла,

„И габо́ю Туре́цькою до́бре звелі́ла прикри́ти,
Щоб не ве́льми Стамбу́льцям зави́дливі о́чі дражни́ти.

„Випливáй, мій лебéдику, з вітром попýтним тихéньким,
Уклонńсь там од мéне всім лю́дям поклóном низéньким".

И волшéбним жезлóм, цáрським бéрлом, Марýся махнýла,
И кайдáні залíзні з Левкá, мов солóму, струснýла.

Від кайдáн Кочубéй, мов приснńлось ёму, слобонńвся.
На Марýсин він лик, мов на óбраз чудóвий, дивńвся.

„Дýху мій! прореклá вонá, зблíдши и сціпивши рýки:
Наступńла хвилńна гіркóі вемнóі розлýки...

„Знай, нікóли тебé, о! нікóли я так не любńла,
Як у нýжді страшéнній, в багні та в кайдáнах уздріла,

„Приступń, щоб у нас по Вкраіні та слáва постáла,
Що велńка царńця в устá козакá цілувáла!"

Приступńв та й упáв на колíна, и сéрце замéрло...
Покотńлось из рук у Марýси Осмáнове бéрло.

„С твоíхъ уст я пъю смерть, прореклá вонá: дóбре се знáю,
И кончńну мою́ поцілýнком солóдким вітáю".

И закрńлась полóю своеі царськóі порфńри,
И побíгла, покńнувши бéрло в рукáх у Заіри.

„О, спасńбі ж тобí, похвалó Украіни велńка,
Що ти нас слобонńла с сёгó Бесурмéнського лńха!"

Козакń, стрепенýвшись, як мýрі ведмéді, казáли,
И хрестń величéзні на сéбе ридáючи клáли.

„Хоть потýрчилась ти рáди лáкомства й пáнства, небóго,
Та пісéн по шинкáх, молитóв по церквáх буде мнóго.

„Спасемó від гріхів ми гуртóм твою дýшу, убóгу,
А до Тýрчина знáйдемо лýччу, тверéзу дорóгу".

Обізвéцця Левкó Кочубéй, и гудé ёгó гóлос,
Мов той дзвін Великóдний, и звя́в у комńшників вóлос:

„О сліпé ви бурлáцтво! не вам іі дýшу спасáти:
Іі жде на нéбі пречńста Исýсова Мáти.

„Ось кгалéра блищńть золотá перед нáми: рушáймо,
И Марýсину слáву из рóду та в рід передáймо".

ДУ́МА ЧЕТВЕ́РТА.

Дńвна чýтка по Стамбýлу,
Дńвна вість літáе:
Кантемńр кгалéру в Мóре
Сам випровожáе!

Триумфóву провожáе,
Пńнду Правовірних,
И на ній из вітром грáе
Корогóв Невірних!

И не фńля на Босфóрі
Мармурі змиваé,
Чáдра чáдру зустрічáе
За́ руки хапáе.

И не вітер крýтить фńлю,
В кýчері звиваé:
До чалмń чалмá бéлькóче,
Стńха промовляе:

„Кінець світу наступáе:
Сéрце бо жінóче
Всім Стамбýлом повертáе,
Як самó захóче.

„У рукáх в Джавýрів клятих
Шабелькń блискáють.

На наругу нам з гармати
Пливучий грімають.

И несе іх вітер буйний
Мов стрілу по морю,
И співають гайдабури
Про Козацьку волю.

„Ні, не нам, не Туркам править
Світом сим широким:
Переважила Русинка
Нас умом глибоким“!

Як народицця між ними
Царь іі удачи,
Наш Восток нераз гіркими
На морі заплаче.

Як народицьця ж цариця
З розумом Марусі,
Не одна тогді присницця
Нам біда й на сусі.

Пісня восьма.

ДУМА ПЕРВА.

Горить лампада ярко, аж палае,
Неугасима жертва, дар любови,
Що й Турчинові душу просвіщае.
Дае високі мисли й Козакові...
Се чисте серце так горить-сияе
У мороці глибоким изувірства,
Що з Бога правди людям виробляе
Чудовище ненависти да звірства,
Ума й науки бич, корону суевірства.

Постила цілий день старенька мати,
Крижем перед Пречистою лежала,
Щоб непорочну трісвяту вблагати,
Немов якого Турка Яничара,
Послать іі доцці тиху кончину.
„А на мене стару, рече, всі муки,
Що мали впасти на мою дитину,
Перенеси— аж до души розлуки...
Нехай за доччину вину страшенно гину!

„Нехай до Бога я, мов дим од жертви
Крівавоі, здиймусь и преблагого
Умилосерджу, щоб сі кості мертві
Воскресли для блаженства неземного,
И вкупі в ним, во віки незабутим,
И бідною Марусею моею,
В Твоім чертозі святопресловутім
Жили й цвіли щасливою семъею...
О Боже! не карай нас помстою твоею!

„Се, може, нас біда за те постигла,
Що я дочку в коханні покривала,
Іі любов, мов немовля, пестила,
И рідним сином Бесурменця звала.
Чи, може, я Тобі не догодила,
Що и в Неділю дещицю робила,—
Не кожну Пятінку постом постила,
Не кожне свято приносами штила...
Ой чи не тим же я дочку мою згубила“!

И, внавши ниць, хрестом стара лежала,
Стогнала стиха, мов уже кінчилась,
И, як листок осінній, трепетала:
Бо ій Пречиста в омряці зъявилась.
Мережаний божник зробивсь престолом;
Божвиця темна зорями окрилась,
И янголі, злетівшись там соборoм,

Співáли, ніби архирейський крйлас;
А серед них якáсь людйна засвітйлась.

О Бóже! се ж сияв небéсним світом
Той, хто явйв ій óбраз Твій пречйстий.
Як сóнце прáведне барвйстим літом,
Блищйть на нім одéжа снігом чйстим.
Возвóсить він молйтву, мов кадйло,
И воздіяніе рукý своéю твóрить...
Ущýхло все кругóм и заніміло:
Бо Пресвятá, мов стйха грім, говóрить:
Тим, як листóк, тремтйть запóстуване тіло.

ДÝМА ДРÝГА.

„Матýсю зіронько! речé Марýся,
До мáтери припáвши головóю;
Чогó ви тремтите? Я не бóюся
Тепѐр и пéкла й Сатанй самóго".
—„О дóню!... И вставé мов з мéртвих мáти:
Я бáчила святé, предйвне дйво...
Не мáю слóва, щоб оповідáти...
Бóюсь промóвити що-нéбудь крйво
Про те, щó прореклá Царйця милостйва".

—„Якá царйця"?
—„Пресвятá, пречйста
И пóки світý преблагословéнна.
Тепéр уже в квіткáх тропá тернйста;
Тепéр блищйть, мов рай, темнйця тéмва.
Я бáчила й ёгó в вінці святóму,
Комý немá в мене́ именувáння,—
Отця́ твогó у життí земнóму...
Сподóбивсь він на нéбі царствувáння.
О дóню! вже немá печáли й воздихáння".

—„И не повйнно бути"! Чий се гóлос?
Чи с під землí, чи з нéба?...
Стуманіли
Обідьві, и заворушйвся вóлосъ
В обóх на голові, и поніміли...

И незрймою рукóю
Зáнавісь одкрйлась;
Мов зорёю огнянóю
Хáта освітйлась.

Сóнечко, мов жар, горíло,
Жевріло над мóрем,
Як надія в сéрці тйхім
Над бездóнним гóрем.

Освітйло тéплимъ світом
Божникй з богáми,
Що стояли під квіткáми
Та під рушникáми.

А Пречйста в ту хвилйву
Як живá стояла,
И дитйну, мов картйну,
На рукáх держáла,—

Вірноі любóви й жйзви
Сймвол благодáтвій...
Ёгó й простйй розуміе
Серцем рóзум хáтній.

И в тім світі тéплім, тйхім,
Що мов з нéба лйвся,
Вісник мйра и утíхи
Ангелом явйвся.

Став и до Марýси рýки
Простирáв, мов крйла,

И мовча́в: сама́ за него
Пóстать говори́ла.

И немóв бы ій моли́вся,
И немóв жури́вся:
Бо до неі якось любо
Сти́ха похили́вся...

Се був той, хто дав ій бéрло
Вла́сти над війська́ми,
Над кгалéрами, скарба́ми,
Зéмлями й моря́ми,—

Бéрло, жи́зни знак и смéрти,
Ключ, що відмика́е
Всі вязни́ці и на вóлю
Вя́знів випуска́е.

И взяла́ той ключ Мару́ся
И поцілува́ла,
И с плачéм царéві в нóги
Мовчязна́ упа́ла.

Мовчязна́: бо пóвна дя́ки
За можбу́ вели́ку,
У неволі, поверта́ти
Волю чоловіку...

„Встань, свята́, небéсна діво!
Проречé він ти́хо:
Встань, сердéць вели́ких ди́во,
Чи́стих душ утíхо!

„Я у тéбе сей знак вла́сти
И можби́ зоста́влю,
И себé, мов той пресла́вний
Аль-Раши́д, просла́влю.

„Положи́ ёгó, коха́на,
У ногáх в боги́ні,
Що твій розум осия́ла,
На чужíй чужи́ні.

„И неха́й дива́ він твóрить,
Тю́рми віччиня́е,
Про мій дух тобí говóрить
И напомина́е".

—„О грозó и ка́ро ми́ру!
Прорекла́ Мару́ся:
Я тобі сказа́ти щи́ру
Пра́вду не бою́ся.

„Смéрть мою я, ца́рю, зна́ла,
Зна́ла, щó роби́ла:
Я ёгó поцілува́ла:
Бо й люблю́ й люби́ла.

„И люблю́ й люби́ти бу́ду
Над уся́ку ду́шу.
Пóки сéрце бъéцця в гру́дях,
Перестать не му́шу".

Осміхну́вся царь: „Коха́на!
Ти менé не зна́еш,
И *Коза́цькою* султа́на
Лю́тостю сповня́еш.

„Тíлько пóмисли від мене
У серця́х закри́ті:
Я все дóбре и мерзéне
Зна́ю скрíз на світі.

Щи́рого й ехи́ду зна́ю,
Дру́га й супоста́та,

И на всяку кри́вду ма́ю
И суддю́ и ка́та.

„Се ж не кри́вду ти вчини́ла...
О ти наш вели́кий!
Дай нам пра́вдою Тво́ею
Ди́хати во віки!

„Ти ё́го́ тогді люби́ла,
Як мене́ й не взріла...
За ё́го́ любо́в ти ца́рства
Взя́ти не схотіла.

„Чи мені ж тебе́ кара́ти,
Яснобка зо́ре,
Діво, по́вна благода́ти,
Пра́вди й че́сти мо́ре!

„Дай мені на тебе се́рцем
Праведним диви́тись
Образом твоім небе́сним,
Тільки весели́тись!“

Ще царе́ві не дійма́е
Украінка віри,
Ду́мку ду́мкою впиня́е,
Ка́же до Невіри:

„Я в кгале́ру Триумфо́ву
Зо́лота покла́ла
И, ёму́, мов ту поло́ву,
Все подарува́ла“.

—„Коли б ти в мое́му до́мі
Всі скарби́ забра́ла
И на спо́мин Козако́ві
Іх подарува́ла;

„Колиб ца́рство все забра́ла
З зе́млями, моря́ми,
И Стамбу́л попаюва́ла
Проміж Козака́ми,

„А зо мно́ю ста́ла жи́ти
У мужи́чій ха́ті,—
Не схотів би я й гляди́ти
На царські пала́ти.

„Моя зо́ре, моя до́ле!
Відай щи́ру пра́вду:
Ми держа́ли с Кантеми́ром
Таемни́чу ра́ду,

„И звелів я в таемни́чій
Ра́ді Кантеми́ру,
Щоб він, так як ты б хотіла,
Обмани́в Заіру.

„Заслужи́в Коза́к твій сме́рти,
Та ё́го́ скара́ти,
Се було́ б—найкра́ще в світі
Се́рце ростерза́ти.

„Ні, Осма́н твоім вели́ким
Са́ном не жарту́е:
Полови́ну вла́сти й си́ли
Він тобі дару́е.

„Ти чини́ла, що́ хотіла,
Як верхо́вна си́ла,
И мені дара́ми ти́ми
Ду́ха весели́ла“.

—„Знай же й ти, вели́кий ца́рю,
Щи́ру й по́вну пра́вду...

Не приймáй сёго за зрáду,
Ні в тяжкý досáду:

„Колиб хто мені корóни,
И царськиї трóни
И всі бéрла, и всі пéрла,
И всі миллióни,

„Миллióни миллióнів
Дав из рук у рýки,—
Не взялá б я під умóву
З люби́мим розлýки.

„У гіркíй, мизéрвій дóлі
З ним вóли́ла б жи́ти,
Ніж на пи́шному престóлі
Над цармú седíти".

—„Ой мій цáрю, ти правди́вий!
Проречé тут мáти:
Нехай світить Бóжа прáвда
На твої палáти!

„И нехáй тебé настáвить,
Як у світі жи́ти:
Що любóви ні купи́ти,
Ані заслужи́ти.

„Бо за грóші—всі роскóші,
За труди́—нагрáда,
А любóв... из вéю й жи́ти
И вмірáть одрáда.

„Ся вели́ка Бóжа тайна
Цілим світом прáвить
И турéцького султáна
Рівно з нами слáвить.

„Зрозумій сю тáйну, цáрю,
Сéрця глибинéю,
Розлучи́ся, не лицяйся
З дóнею моéю.

„Нехай любить непорóчна,
Кого сéрце кáже,
С ким ії рукá Госпóдня
Бес примýсу вя́же",

—„Щи́ра прáвда! Ти сердéчна
И розýмна мáти:
Мóва в тебе чоловíчна,
Повна благодáти.

„Знай же: вóлею моéю
Прáвить и́нша вóля,
И з дочкóю в нас твоéю
Нероздільна дóля.

„В лю́дзькі дýші ще за прéдків
Два духи́ вселя́лись,
И владиками сердець их
Тайними вчини́лись:

„Дух любóви и дух злóби,
Прáвди и непрáвди,
Дух прихи́льности благóі
И дух пи́щий зрáди.

„Один хóче по всíх зéмлях
Світло засвіти́ти,
Всі нарóди ніби семьї
Рідними зроби́ти.

„Другий хóче мрáком нóчи
Бóжий світ окри́ти,

Послїпйти людям бчі,
Дўші показйти.

„И берé дух злоби дйкий
Гóру над любóвъю.
И ввесь Бóжий свїт велйкий
Заливáе крóвъю.

„И вою́е и руйнўе
Всю́ди дўха прáвди,
И немá людзькóму сéрцю
Між людьмй одрáди.

„Я однў одрáду мáю,
Що мечá стискáю,
Свїт ширóкий озирáю
И за лжу карáю.

„Сим мечéм я покарáти
Хóчу в Рймі пáпу,
Що крівáву простягáти
Звик по свїту лáпу.

„И найпéрш усёго вдáрю
В передмўрре Цéркви,
Баламўтниці нарóдів,
За живйх и мéртвих,—

„В передмўрре, де рукáми
Русь Ляхóві слўжить,
З Езуїтами ксёндзáми
Накладáе-дрўжить.

„Ми чотйрі вже столйці
Взяли в Християнства,
В нйцого сёго ублю́дка
Дрéввёго Погáнства;

„Що своїм кощўнством в Рймі
Вїрі в Бóга шкóдить,
И гарéм в Ерусалймі
Для прочáн завóдить [12]).

„Гроб замўченого Бóга
Крóвъю обливáе,
Чистотў ёгó чертóга
Тóргом оскверняе.

„А я пяту завою́ю,
Як Ляхá зруйнўю,
И тобї, царйце вóльна,
Кйів подарўю.

„Слўхай же, моя надїе,
Прáвди чйсте бко!
Зазирнй Осмáну в дўшу
Рóзумом глибóко.

„Зваж обóх нас дўхом щйрим,
Сéрцем дйвом дйвним:
Від когó добрá постáне
Більше нещаслйвим,—

„Тим, що в тьмі седять и в сїнї
Смéртній погибáють,
Нї впокóю на Вкраїнї,
Нї путя не мáють.

„Я в твоїх рукáх престóльну
Цéху зоставляю:
Як мою́ царйцю вільну,
Чтить повелівáю.

Вже однá в нас Роксоляна
Рóзумом сьвітйла,

Могó прéдка Солимáна
Над усé любйла.

Полюбй мене за дýшу,
Що жадáе прáвди:
В тéбе я шукáти мýшу
Щйроі порáди.

„Я з усіх до тéбе зéмель
Бýду посилáти
На поклóн послй з іх пóчтом
У твоі палáти.

„Роспитáйте в них обідьві,
Дé які звичáі,—
Де такі видáли злйдні,
Як у вáшім крáі?

„Де такé видáли пъянство,
Дйке грубиянство,
Все губйтельне Козáцтво
Люте гайдамáцтво?

„Ти людéй між нйми знайдеш,
Що світ облітáли,
Навкругй землі дорóгу
Пó морю верстáли.

„Мóже, й йнше стáнеш мйслить
Про свою країну,
И не рай побáчиш дóма,
А страшнý руіну.

„Мóже, так як я, побáчиш,
Хто ваш край плíндрýе,
И Татáрськими рукáми
Рік у рік руйнýе.

„Бо піснями хйжу здóбич
Слáвить-вихваляе,
По старйх нові нещáстя
В сéлах засіва́е.

„Ще ти пó світу, сердéнько,
Оком не шйряла,
У вікóнечко малéньке
С хáти визирáла.

„За вікóнечком же світу
Крйльми не злітáти,
Мйслями не перемірять,
В книгах не списáти.

„Ще не вповні сад розвйвся
У твоій огрáді,
И не все благоухáе
В пйшнім вертогрáді.

„Пасуючй щаслйві óчи,
Бýдем літа ждáти,
Як на óнечку закáплють
З нáрду аромáти.

„А тим чáсом, о царйце!
Глянь на Украіну,
Спогадáй свою остáнню
В тій землі годйну.

„Пóбіч сéрця золотóго,
З рóзумом висóким,
Ти не вдіяла б нічóго
В тім багні глибóкім,

„Де однó одвóго тóпить,
Однó 'днóго дáвить,

Собі сла́ву с то́го ро́бить,
Чим себе́ бессла́вить.

„Тут живе́ш ти в упокі́і,
Па́ві сво́го до́му,
Не підвла́дня в тім ніко́му
И мені́ само́му.

„А щоб жи́ти й не тужи́ти
По тій Украі́ні,
Ти собі знахо́диш пільгу
В ще́дрій милости́ні.—

„Паві ма̀тко! я й до те́бе
Річ мою 'берта́ю:
Вас обо́х до діл спасе́нних
До́брих призива́ю.

„Се́рце чи́сто, милости́ве—
Дар найкра́щий Бо́га:
Найпевні́йша, найпрості́йша
До небе́с доро́га.

„Ти с Письма́ Свято́го зна́еш,
Що сини́ Ада́ма
Прийдуть од восто́к и за́пад
В рай до Авраа́ма,

„И возля́жуть опочи́ти
На свято́му ло́ні,
У яко́му б ні роди́лись
Те́мному зако́ві.

„Се́рце чи́сте, без лука́вства—
Дар найкра́щий Бо́га,
До небе́сного нам ца́рства
Всім одна́ доро́га".

Тут Осма́в мій до Мару́си
Сти́ха похили́вся,
Приложи́вши кг се́рцю ру́ку,
Ти́хо віддали́вся.

ДУ́МА ЧЕТВЕ́РТА.

„Ма́мо зі́ронько! Пречи́ста
Нас обороня́е:
Лю́те се́рце Азія́цьке
Кро́тостю сповня́е".

Так промо́вила небо́га
И обі́дьві впа́ли,
И, мов ді́ти, до німо́го
Ли́ку промовля́ли:

„Чудотво́рная святи́не,
Бо́жа благости́не,
Нам прибі́жище в Неві́рній
Сторові еди́не!

„Сохрани́ нас, заслони́ нас,
Благода́тня Ма́ти!
Дай нам чудеса, мов кри́лас,
Ди́вні восьпива́ти!

„О Пречи́ста! Ти все мо́жеш:
Мо́жеш ске́лі-го́ри
Роскопа́ти и доро́гу
Проложи́ти в мо́рі;

„Камяне́, неси́те кро́въю
Се́рце оберну́ти,

И небе́сною любо́въю
До людей натхну́ти.

„Ти вже чу́до сотвори́ла
Між чуде́с вели́ке:
Несподівано зроби́ла
Кро́тким се́рце ди́ке.

„Сотвори́ ж, да спасемо́ся
Зміж сего́ Пога́нства,
В рідний перенесемо́ся
Край до Христия́нства!

„Дай крилі нам, Бо́жа Ма́ти,
Крилі голуби́ні,
Як витали, знов жити витати
В рідній Україні!

„И неха́й лик чудо явле́нний
В край наш завита́е
И наро́д благослове́нний
Навкруги́ збіра́е!

Нехай лю́дзькі очища́е
Ду́ші там од скве́рни
И від Роси одвертае
Нарід сей мерзе́ний.

„И неха́й усі трудя́щі,
Всі обремене́нні
Веселя́цця, мов гуля́щі,
О Твоїм спасе́нні!

„И, забу́вши всі тріво́ги,
В молитва́х зіллю́цця,
И в Боже́ственні черто́ги
Ду́хом вознесу́цця!

„Ты, свята́, всепіта Ма́ти,
По́вна благода́ти;
Дай нам рідний край вбача́ти,
Бо́га прославля́ти!"

Кіне́ць пе́рвій полови́ні „Мару́си Богуславки".

Друга половина.

Пісня девя́та.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

О Кие́ве, ома́нна просторі́к святи́не,
Безо́дне мідяків дурни́х мозо́льних!
В тобі оста́нній глузд наро́ду ги́не
По капища́х безу́мно-богомо́льних.
По капища́х твоїх многопресто́льних
Теря́ють ро́зумъ, вку́пі з мідяка́ми,
Ті, що, в своїх робо́тах потого́нних,
Віду́ють—бъю́цця по рілля́х з вола́ми,
И хлібом ділящя с попа́ми-тумава́ми.

О Кие́ве! ти идеа́ли віри
Старо́ї нам в діла́х нови́х явля́еш:
Що́ по́ночи снува́ли суевіри,
Ти по́видну уто́ком затика́еш:
Осно́вину, що древні изувіри
Тобі, мов ди́ку мрію, завіща́ли,—
Ту що попи́ й ченці повапрядали,
Мере́жиш зра́дами беспу́тного Коза́цтва
И безоща́дностю ли́хо́го гайдама́цтва.

Що по пъяну тобі в шинках співалось,
Ти по тверезу книжним складом пишеш
И щоб лихе знов тліло та займалось,
На попелі руїнним духом дишеш.
Нам з Музою тепер одно зісталось:
Твоім сліпим письменствомъ гордувати
Твою наслідню мрію зневажати,
И зло, що ти хотів би вихваляти,
Таким, яким воно бувало, змалювати.

Співай же, Музо про ту лож велику,
Що вагонить над Сходом и Заходом,
Збиває письмаків ис пантелику
И туманом лягає між народом.
Нехай с святійшим тим мовляв Синодом
Та с Папою безгрішним верховодять
И свії кукіль всівають год за годом:
Твої посіви всі колись посходять:
Письмацькі куколі пшениці не зашкодять.

ДУМА ДРУГА.

Не чорна хмара суне-наступає
На темносиву непроглядну хмару:
Чабан добутків Папських прибуває
У Патриаршу Киевську отару.
Отари стережуть бровки кудлаті,
Гавкущі, злющі, хоть и не голодні:
Ченці, жерці ротаті да пузаті,
Умом сухі, мов ті степи безводні,—
Блукаючі огні болотнеі безодні.

Сі пастирі кладуть за вівці душі,
Та не свої чернечі, а Козацькі:
Бо, почнаючи від договору в Буші,
Благословляють купи гайдамацьки;
Підучують за Православну віру

Стояти кріпко, сиріч плиндрувати
Ксендза-Унита и Ляха-Невіру,
А Жиду пильги й спуску не давати:
Бо він од Господа и від людей проклятий.

Релікгия любви тут обернулась
В релікгию ненависти гидкоі,
И в темнім богомильстві злість прошнулась
Варязькоі старовини страшноі,
Як ми Болгарию в крові топили,
На кілле полонян своіх строміляли
А з наших черепів ковші робили
И на костях крівавих пирували
Герої, що себе тиранством прославляли.

Чабан добутків Папських, Оборницькій,
Гладенький, чисто голений, блискучий,
Извивистий отаман Езуіцький,
Під язиком ховає яд гадючий,
И крадецця до сонноі отари
У загородь, у Лавру Чудотворну,
Де наши предки сотні літ куняли
Під гук ирмосів, кондаків, трезвону,
Знайшовши в них собі від пекла оборону.

Тихенько крадецця отаман Езуіцький,
Мов чобітком проміж ієць ступає,
Дарма що з ним вельможний пан Брольницькій
Як півень вгору носа задирає,
Як хижий раріг, зиркае очима,
Сапъянцями скрипить, в підкови креше,
Пишаецця широкими плечима,
Персними бороду-лопату чеше,
И про свій древній рід за кожним словом бреше.

И риба не мала сей пан Брольницькій:
За ним шляхетний почет виступає

Він, каштелян и райця Королівський,
Послом ченцям себе тут объявляе.
Ведуть посла в Трапезу, и медами,
Ще с Туровських пивниць, гостей шанують:
Бо, хоть Потія вигнали киями,
А Королеві все такий кголдують,
И хочуть знати, що від речника почують

„Се, мабуть, Рутському, так як Потію,
Дае Король чуже добро й надбанне...
Та е в нас чим ёго турнути в шию
И Низове купити отаманне.
Святі Отці Печерські та Успенне,
Наш древній образ, темний, чудотворний,
Не презрять нашого до них моления,
Колиб изнов прийшов на нас день чорний...
Втекатимеш од нас, нужако ти проворний!"

Так пошептом ченці ксёндза вітають,
Що справді мов той вуж між ними въеццця...
До нёго повні кубки вихиляють.
Він, мов сріблом дзвинить, сміецця...
„Се мій речник, промовив пан Брольницькій
Бо я посельских справ не розумію.
Я каштелян и райця Королівській,
Но раяти в обозі тілько вмію,
А в справах потайних туманом тумавію.

„Хоть мій отець на Полоцькім владицтві
Давно мені нагрів був місце тепле,
Та ні, нехай в Церковному дідицтві
Кувцевич в дзвони дзвонить, в било клепле;
А я мечем волю собі дзвонити,
Як славні пращурі мої дзвонили,
Що замок наш, Брольник Великий,
Від Батия над Морем боронили,
И флот ёго з гармат розбили й потопили".

—„Оце ж то й горе, що місця в вас гріють
На всі владицтва та й архимандритства
И всобиці між Руссю й Руссю сіють
По хижому наказу Езуіцтва".
Так відказав послові Плетенецький,
Колись юркий маршалок повітовий,
Тепер святий архимандрит Печерський,
До бою за своє добро готовий,
Як се показуе й покій ёго столовий.

Скрізь по стінах Трапезноі світлиці,
Під склепом старосвіцькоі будівлі,
Пищалі семипядві, гаківниці,
Луки, сагайдаки, шаблі висіли.
Бо й Тур архимандрит ходив войною
С Козацтвом грошовим в Литву шукати
Печерського надбання, и святою
Підмогою Пречиста Божа Мати
Дала ёму добро своє в Ляхів одняти.

А Плетенецький Елисей потужно
Успенія святого „хліб духовний"
Хравив и боронив. Стояли дружно
Ченці та Козаки за чин Церковний,
За ту Благочестиву Древню віру,
Котра нічого більш не вимагае,
Як плиндрувати всякого Невіру
И кожного, хто лишні гроші мае
Та з Езуітами й Ляхами накладае.

Поглядуе на нёго Оборницькій
З за кубка срібного, мов лис хвостатий.
Не знае, що казати, пан Брольницький,
Посел, ва розум дуже небагатий.
„Вельможний пане мій архимандрите!
Озвавсь речник: не час про те гадати
Як нам „хліби духовні" поділити

По правді „стóлиці“ пороздавáти,
И вáдбане в мирян добрó попаювáти.

„Не час и не порá: бо з за Дунáю
Погрóжуе, мов Бóжий суд, руїна
И нáшому и Дніпровóму крáю...
Заллецця полóмъем вся Украïна;
Почéзнуть сéла й городи с церквáми;
В монастирях медів не бýдуть пити,
И там, де ми бесідуемо з вáми,
По пýстках сóви тілько бýдуть жити
Про між німих могил своï пісні квилити“.

—„Сіль на язик тобі! печина в зýби!
Гукне старий чернéць, рудий и сивий,
Обтéрши чóрною пóлóю гýби.
Щó се нам Лях провáдить нечестивий“?
И, мов дрімýчий бір, заколихáлись
Чернéчі гóлови під наміткáми,
У пéклі ткáними. Ченьці шептáлись.
Один з одним, немóвъ дуби з дубáми.
Абó роспáтлані вночі відьми в відьмáми.

Ворóжий духъ між Руссю и Ляхáми,
Лукáвий дар гнилóі Византіі,
Владикувáв над ницими умáми,
И в дýшах покрепляв инстинкти злиі.
За кýбками солóдкими седіли,
А кг сéрцю кров недóбра приливáла,
И мов вовки из за пеньків, гледіли.
Гостéй такá ж ненáвисть розбірáла,
А шляхта молодá аж шабельки стискáла.

Один речник, як місяць по надъ хмáри,
Угóру нат темнóтою здиймáвся.
Достáв с кишéві срібні окуляри,
Надів, блиснýв и мóвчки осмихáвся.

Ёмý Врольницький подаé цидýлу,
Инструкцію рекóму Королівську,
Читáе він, почáвши з артикýлу
Про ту спасенномýдру влáсть попівську,
Що вміе Козакá гнуздáти мапіпýру.

„Від óних дáвніх літ, як прилучилась
„З Литвóю Русь до Пóльскоі Корóни,
„Печéрська Лáвра слáвою покрилась...
„Течýть людéй до нéі миллióни,
„Щоб там мощáм подвижницьким молитись,
„Дарáми штити всечесне Успéнне,
Святими молитвáми просвітитись
Прийняти від грихів души спасенне
А тіла з тяжких недýгів исцілéнне.

„Вважáючи на жизнь... благочестиву
„Печéрських иноківъ, ми простирáли
„С престóлу нáшу рýку милостиву
„И ім хліби духóвні подавáли.
„Якóж и в дáльших чáсах обіцяем
„У нáшій лáсці брáтію держáти,
„И на Успеніе, стáрим звичáем,
„Церкóвні дóбра щéдро надавáти,
„А чéсна брáтія нас мýсить послухáти.

„. . . . .“

Ченці осклáбились и зýби скáлять,
Мов перед лýбкою ведмідь кудлáтий...
Велику милость Королівську хвáлять,
Готóві ій усяк допомагáти.
Питáють: що ж чинити с Козакáми,
Як прийдуть у Печéри сповидáтись?
Якими посилáти іх шляхáми,
Щоб здóбичи та слáви набірáлись,
И в пóвні, мов бжолá, у мóнастир вертáлись?

Кипля́ть меди́ по ку́бках джерела́стих.
Прему́дрі на́дписі ченьці́ чита́ють...
Из за борід, мов кущ лози́ метла́стих,
Раз по́ раз ку́бків слу́жки долива́ють.
За Короля́ и за ёго́ нада́нне
„Хлібів духо́вних“ и́нокам смире́нним,
Як го́мін ме́ртвих душ у та́ртари підзе́мнім.

И, мов Коза́цьке Со́нце серед но́чи,
Що світить низовця́м у гайдама́цтві,
Блища́ли хи́жі Езуі́цькі о́чі.
У те́мнім з ро́ду в рід черне́чім брацтві.
„Пано́ве! я скажу́ вам щи́ру пра́вду,
До Кгре́цьких ницаків рече Лати́нський:
„У таемни́чу Королівську ра́ду
Зібра́лись би́скупи и Ну́нцій Ри́мський:
Бо пи́ше Патрия́рх до них Ерусали́мській,

„Що Христия́нству вже кінець прихо́дить.
Усі́ земля́ по нат трёма́ моря́ми,
Котро́ю Царь Туре́цький верхово́дить,
Здвигну́лась, ні́би во́ди під вітра́ми.
Ввесь Мусульма́ньский світ заколиха́вся,
Як океа́н коли́шецця реву́чий:
Наро́д невірний на войну́ підня́вся,
Гого́че, мов та бе́здна бе́здну звучи,
Рика́е, на́че левъ нога́ми зе́млю рву́чи“.

—„Во и́стину, рекли́ ченці́, се ді́ло
Не лю́дзьке, Сатани́нське, лю́те, ди́ке!...
И Кгре́цьке Христия́нство допусти́ло
Таке́ наси́льство віри превели́ке“?
—„Се бу́де не над Кгре́ками твори́тись:
Вони вже й так у Ту́рка під нога́ми.
Соло́ма си́лі му́сить покори́тись...
А роспічне́цця ся біда над ва́ми,—
Над чудотво́рними Пече́рськими моща́ми“.

—„Не ді́жде плід Акга́ри нависно́і,
Загомоні́ли бо́роди-лопа́ти,
Косну́тись віри на́шоі свято́і!
Засту́пить нас чудо́вна Бо́жа Ма́ти.
Вона́ й од хи́жого Менкгли́-Гире́я
Серед мощей нетлі́нних прита́ілась,
И зно́в на вопль юро́ди Доснее́я,
У ша́ті новокова́ній яви́лась
И Ла́вра знов іі дива́ми збагати́лась“.

—„Так, так! рече пону́ро Оборни́цькій
Сере́д ченців, мов у густо́му га́і,
И запива́е жаль свій Езуі́цькій
На схизмати́цьку віру и звича́і.—
Но, чу́да и́ще, ба́чте, рід лука́вий,
Прелюбоді́йний рід, гласи́ть Писа́нне:
Тим нас Господь, задля своєі сла́ви,
Підво́дить ча́сто и під испитанне...
Тут от яке́ зайшло́ тепе́р між нас пита́нне:

„Чи ми́слите седі́ти все за му́ром,
Покі́ль Осма́н с поту́гами наді́йде,
Роспра́вицця по сві́ські из Джаву́ром,
И по́топтом по Украі́ні пі́йде:
Чи ва́шим ро́бом, про́тив Азі́ята
Прі́йня́вши міч и щит свято́і віри,
Ще за Дністро́м стріча́ти супоста́та,
Кресто́м ёму́ загороди́ти две́ри,
И в ні́вець оберну́ть усі́ ёго́ химе́ри?

„Бо знайте, що на *васъ* Осма́н прям́уе,
Не в По́льщу и́де, а в ва́шу Украі́ну,
И, як Поді́льский Ка́мянець зруйну́е,
Тогді́ ёму́ нігде́ не бу́де впи́ну.
Тим склика́ть му́сите ви все́ Коза́цтво:
Неха́й воно́ здобичню путь поки́не,
Неха́й поки́не хи́же гайдама́цтво,

И до Днѣстрá всімá полкáми двúне:
Бо зникне так як дим, як йскра в полі згúне".

—„Не нáше діло Козаків скликáти:
Рої Козáцькі шúроко літáють.
Як в таборі их та в коші збірáти,
Про се Громадзькі тількі Мýжі знáють.
Нас прúзвано на те, щоб молитвáми
Пречúсту да Святúх угоноблáти,
Щоб не давáть Нечúстому гріхáми,
Мов пóвіддю, всі дýші заливáти,
И в мóрі огняним на віки потоплáти".

Так, скúнувшись по слóву, чéсна браття
Понýрилась у мед благочестúво.
Цурáючись Латúнського завзяття,
На Езуіта йнші позирáли скрúва.
„Гарáзд говóриш, ксёндзе пане брате,
А в сéрці в тéбе препогáна дýмка!
Чернéцтво стúха мúмрить волохáте,
И вихилáе все до кáплі с кýбка.
Ні, не звайтú тобі між нáми недоýмка!

„Ти—пóломъе, ми—димъ: нас не підпáлиш;
Не підойтú с тобóю нам під пáру.
Ти на землі себé між людьми слáвиш,
Ми лúнемо на небесá, за хмáру".
Озвецця знов голяк до бородáтих:
„Панóве! час настáв страшнúй, велúкий:
На нас идýть потýжно Азіяти,
Що доповняють крóвъю мóре й ріки,
И хилять, мов травý, під себé всі язики".

—„Се не лякáе нас. Не раз ми вже стояли,
Як смóква та Іóнива в пустúні.
До кóреня нас бýрі сокрушáли,
Живúми нас ховáли в домовúні,

Но рúзою Успéніе своéю
Манастирище нáше прикривáло,
Хранúло вас чудóвно під землéю,
Мов Лáзаря из грóбу виклuкáло,
И пáки тýком стад и мéдом насищáло".

—„Колú не стрáшно вам, мої панóве,
Як одинóка смóквина в пустúні,
Як вóінство во йстину Христóве,
Стоять серед бýрі на Вкраіні:
Дак спогадáйте князя Константúна,
Що пáмять по собі святý зостáвив,
Що побивáв Татáр и Москвитúна,
Міцнý грянúцю від Москвú постáвив,
И трúццять три бої побідами прослáвив.

„Сей Константин, хорóбрий князь Острозькій,
Из Рýськими охóчими полкáми,
Во йстену був прéдок Запорóзькій,
Хоть и не звав іх спрóста Козакáми.
Ще й сóтні літ немá, як ви вітáли
Ёгó триýмфом за похóд Татарський,
Як у Велúкій церкві воздвигáли
Ёмý преслáвный пáмятник лицáрській:
З усіх вождів се був найбільшій вождь Козáцький.

„Придúвимся ж, панóве, óком пúльним,
Як на войні він з Рýссю обертáвся,
И що робúло дух ёгó всесúльним,
И череш щó він дúвом світу стáвся.
Memoria всіх saeculorum princeps
Dignissimus [13]), ходúв він у похóди
Так, як з незáзнаних времéн привúкли
Чинúти в Християнстві всі нарóди,
И як чинúтимуть во всі грядýщі рóди.

„Брав ис собóю образú чудóвні
И мóщі, и ченців старúх, побóжних,

И ри́зи й антимі́нси напрестольні,
Як ліки против помислів тревожних.
И два коші, Славянськиӣ и Латинськії,
Усяк по своёму Всевишнёго благали:
„Te Deum“ хор грімів у полі Римський,
„Тебе ми Бога хвалим“ ви співали,
А спільні ворогй суміли й трепетали“...

—„Оттим-то й ба! озвався тут старенькій
Чернець, Строітель „царственної“ Лаври.
Вже впоравсь коло кубка, був пъяненькій,
Не добачав гаразд и в окуляри.
Te Deum ваше нас переспівало:
Було, мабуть, аж геть воно ротате,
Що всю Острожчину мов поковтало,—
Усі „хліби духовні“, всі палати,
А нам зоставило самі мужичі хати.

„Колись з Острога, з Дубного, з Заслава
До Лаври панські їздили ридвани,
И се була їй и користь и слава,
Що йшли возів за ними каравани.
Колись ченцям червінцями платили
За панихиди та сороковусти,
Що над мощами шляхтичам служили.
Тепер панів чортма; печери пусти:
Одна мужва сопе, налопавшись капусти.

„А Козаки ховаюцця з грошима,
Акафистів не вельми-то бажають.
Їм не свербля́ть гріхи їх за вушима:
Свое й чуже байдуже пропивають.
Про церкву рідко хто з них спогадае
Після музик, танців та погулянки,
Да й сей до нас на прощу прибувае,
Однішши гріш останній до шинкарки.
Не з роскоши Козак и шляхту обдирае.

„Це все Te Deum ваше наробило,
Пекельне слово, мов огонь жерýще...
Из Руси щедрої воно нам породило
Перевертнів запеклих кодло злюще.
Воно й під Князя Василія наклало
Чужих іець, мов під дурну сідуху,
В ёго синів и дочок надихало
Латинського ненавидного духу,
Труїло бідну Русь, як необачну муху.

„З Заслава й Острога зробило двери,
Щоб ними провести до нас Латинство,
Гидкі, безбожні, йдольскі химери,
И підгорнути Русь під Езуїцтво.
Один же тілько хліб зоставсь духовний,
Ви хочете й ёго в ченців одняти,
Щоб ув унії дявольскій Церковній
Одступникам „стольці“ пороздавати,
И серед Лаври в нас Te Deum заспівати“.

Погладив голі щоки Оборницький:
Се був умовлений знакъ. Догадався
Гербований попихач Езуїцькій
И, кубком стукнувши, за шаблю взявся.
Рече: „Вельможний пане Плетенецькій!
Се Королеві ганьба и всій Шляхті,
Що так перед послом язик чернецькій
Розляпавсь у твоїй чесній палаті,
Мов перед хлопами у простій хлопській хаті“.

И, вдаривши себе в панцерні груди:
„Клянусь моїми предками, мій пане,
Котрим ніхто не завдавав огуди,
Се привитанне в вас гостей погане!
Колиб ёго не ряса закривала,
Сёго ченця старого и пъяного,

Его́ б шляхе́цька ша́бля так скара́ла,
Що и до Су́ду б не забу́в Суда́ Страшного...
Чи в вас в монастирі таки́х буя́ків много?"

—„Чудні у те́бе, па́не бра́те, ре́чі,
Озва́вcь до нёго спро́ста Плетене́цький
Спита́й, чи мно́го Козакі́в у Сі́чі;
Коза́цький звича́й там, а тут черне́цький.
Колй б ми не були такі буя́ни,
Давно́ б у Ла́ври в дзво́ни в нас дзвонили
Короткохво́сті Ри́мські обізя́ни,
А голякй такі, як ти, служили
И правосла́вний мир Антйхристом дурили".

—„Бу́нт! зра́да! кгва́лт! гукне́ тут Оборни́цький,
Покинувши ходу́ тиху́ коше́чу
И всі свої звича́і Езуі́цькі:
Черне́ць розбудора́жив кро́в черне́чу
Антйхристом!... О ро́де суеві́рний!
Неві́жества Содо́ме окая́нний!
Клеве́т паску́дних мо́тлоху неві́рний!
Сліпо́го безуві́рства слу́го пъяний!
Да сни́дуть на тебе́ всі бу́рі й гуррика́ни!"

ДУ́МА ТРЕ́ЙТЯ.

И спра́вді, навкругй мов бу́ря зашумі́ла,
Мов ві́хор-гуррика́н в манастирі́ підня́вся...
Якййсь непе́вний гук многоголо́сий шча́вся...
Зляка́лась бра́тія, и мов потверезі́ла.
Та се був гуррика́н весе́лости святої:
Віта́ли новину́ велйку благода́тну,
Що з Запоро́зькоі форте́ці Низово́і
Прине́сено ченця́м мов же́ртву арома́тну.
Святе́ Успе́ніе знов чу́до сотворило:
Коза́цьку старшину́ з нево́лі слобонйло.

Иде́ пять Козакі́в, чуприндирі́в уса́тих,
Блищя́ть отдалеки́ в Туре́цьких златогла́вах,
В карма́зинах ря́сни́х, при пернача́х-була́вах,
У хутряни́х шлика́х, препишних, пребага́тих.
Покидали шлики́ на зе́млю и була́ви,
До ніг игу́мену смире́нно припада́ють
И, для великоі манастирев́і сла́ви,
Чуба́ми си́вими долі́вку замета́ють.
Стоя́ть навко́лішках, ченця́м цілу́ють ру́ки
И оповідують свої приго́ди й му́ки.

„Пъяни́х нас мов пъяна́ хурто́вина носила,
Та й занесла́ була́ в те пе́кло Бесурме́нське,
У те владичество безбо́жницьке Туре́цьке,
Котри́м ору́дуе сама́ пеке́льна си́ла.
Седі́ли, бра́тіе свята́, ми на прико́ві,
У смо́роді, в багні, в тісно́ті многолю́дно,
И довело́сь таке́ там зна́ти Козако́ві,
Що в Бо́жому Дому́ и вимовити тру́дно.
Що-дня́ по одному́ нас на гакй водили,
На Ба́йдіни гакй, и стра́шно там губили.

„И, гинучи ми так, що-де́нно сповида́лись
В своі́х пере́ступах чесно́му отама́нню,
И ну́жди, го́лоду, тяжко́му безтала́нню
Спасе́нного конця́ від Бо́га сподіва́лись.
Нас пятеро було полко́вників стари́нних
Таки́х, що про дива́ вели́кі памятали,
Які бува́ло нам ченці на богомі́ллі
С книжо́к своі́х святи́х читали й товкува́ли.
И що моло́дші там про се́бе ні каза́ли,
Ми знай Успе́ніе на по́міч призива́ли.

„И се... о Го́споди! чудо́вна в те́бе сйла!...
Отве́рзлись две́рі в нас дубо́ві у хурди́дзі...
Явилась Пресвята́ у світоза́рній ри́зі,
И сяевом своі́м нам о́чі послі́пила;

Попáдали ми ниць, и чýли чудотвóрний
Небéсний глас ії, мов áнгельске спивáнне,
И смóрод, и багнó и мрáк вертéпний чóрний—
Почéзло все мов сон; и чéсне отамáнне
С прикóвів и кайдáн, мов с смíття, отрусилось,
И, нáче на степý, на Мóрі опинилось.

Не скáжем до-ладý, як чýдо совершилось:
Бо ми всі пятеро бес пáмяти лежáли,
Козáцькіх голосів и лиць невпізнавáли:
Усé запóмином и нéтямом окрилось.
Аж чýем, вітерéць над нáми подихáе...
Поглянемо—кругòм на Морі филя грáе...
Над Мóрем сóнце, мов броварна піч, палáе,
И хмáри золотить, немóв пожáр лунáе;
А той страшний Стамбýл над синёю водóю,
Увесь почервонів, немóв облився крóвъю.

„Перехристились ми, и зáраз обіцяли
Два тижні на святé Успéнне роботáти.
Про се ми під своі здобичні пишні шáти
Полáтані свиткй тепер понадівáли.
И тут же почалй „обрóчники“ скидáти
Кармáзини рясні, саéти, златоглáви,
И все, мов прáх земний, ногáми попирáти,
Ченцям на шáну й чесьть, Успéнію для слáви.
И, обернýвшись так из дýкив у голóту,
Просили одвестй іх зáраз на робóту.

Тим чáсом, як ченці, ис слýжками своіми,
Кругóм полкóвників, мов гай густий, стояли,
Іх гóсті з за столá тихéнько повставáли
И зникли, як марá, с трапéзи по за ними.
Побáчив Езуіт, що тут и без наýки
Незгірша у ченців давнó ведéнція мýштра,
Що дóбре кудлаі забрáли Русь у рýки,

И сам собі шептáв: „Ні, Пано, frustra!
Тут схизма глибоко в Козáцтво вкоренилась,
Егó розбóями в велику слáву вбилась.

„Ні, ні! тут, Риме, ти з робóтою спизнився...
Дарéмно трáтити розýмні з ними рéчі.
Хоть би й порозбивáв макитри сі чернéчі,
Нічóго путнёго від них би не добився.
Тут ангел тьми вратá міцні спорýдив áду:
Сих врат Намісинку Христá не одолíти.
На рáдість Сатані, а Пáпі на досáду,
Впотýжнились навік диявилові діти.
Единий пáстирь душ, едино стáдо вірних
Противні рóзуму ченців сих безувірних.

Ні, Риме, ні! шкодá про се вже й говорить...
Колиб ти хоть на рік воскрéснув, Торквемáдо,
Грозó еретиків, спасéнних душ одрáдо.
Та по під Лáврою почáв кострй палити,
То б, мóже, тим огнéм сі дýши просвитились,
Ся тьма кромішня, се геéнство Правослáвне,—
Намісникý Христá смирéнно поклонились,
Покинули своé верзякание бесслáвне
Про чудесá мощéй Печéрських, про Успéнне,
И вибрали б собі Лойóлу на хвалéнне“.

Пісня десята.

ДУМА ПЕРВА.

Далéко віт Трапéзноі Палáти,
В ярý, проміж мохнáтими дубáми,
Де гóлосу людзькóго не чувáти,
Де тихими святими молитвáми,

Мов чи́стими незри́мими кри́лами,
Душа́ в чертоги го́рні возлетáе,—
Схили́вшись під важе́нними літáми
Анахоре́т мовчу́щий пробувáе,
И грішну плоть свою постáми умерщвля́е.

Літá вже перейшли́ за тру́дну пóру,
Котру́ Псальми́ст призна́чив нáшим си́лам...
„Труд и болізнь" взяли́ над ни́ми гóру...
Рове́сники давнó вже по могилах,
И вже розмáтано по мотови́лах
Ту пря́жу, що вони́ понапрядáли;
Шуму́е кров іх по нови́х бари́лах,
Нові там зве́рхними запанувáли,
Де між дрібнóтою вони́ коли́сь буя́ли.

Сто двáдцять літ живе́ черне́ць мовчу́щий,
И звуть ёгó Мовчáльником спасе́нним;
Та він в своій моли́тві невгаву́щий:
На поуче́нне прибіжáнам те́мним,
Знай ми́мрить гóлосом глухи́м, підзе́мним:
„О Гóсподи, о Гóсподи, поми́луй"!
И покрепля́е річь зитхáннем ре́вним.
Давно стари́й зійшóв би вже в моги́лу,
Та сі словá дають ёму́ живу́щу си́лу.

Мов чарівни́к могу́щий чóрну хмáру
На óдмаш рукавáми розмавае,
Так сей черне́ць святи́й од Бога кáру
Заслу́жену ченця́ми видхиля́е.
Тим всяк ёгó боіцця й поважáе,
И нáвіть сам вельмóжний Плетене́цькій
Перед Мовчáльником главу́ схиля́е
И вислухóвуе оби́чаем черне́цькім,
Як пья́нством той ёгó да сном кори́ть мертве́цьким.

З вели́кого колíна він похóдив,
Що панувáло по Десні й Супóю,

И рід ёгó панáми верховóдив,
Стягáв іх під свій слáвний стяг до бóю,
А він давнó смири́вся перед судьбóю,
Презрів багáцтво й суету́ мирську́ю,
Душе́ю в Бóзі возжадáв покóю,
И проміня́в пиху́ и влáсть земну́ю
На жизнь мовчáльника и тишину́ святу́ю.

Судьбá ж була такá, що він в похóді
Танця́ Татáрського перелякáвся
И, стидячи́сь ганьби́ собі в нарóді,
Під ря́сою в манастирі сховáвся.
Тут за черне́цтво ду́же цу́пко взя́вся,
Дармá, що був молодикóм безву́сим.
Ніхто з ёгó моли́тви не смíявся:
Бо серед брáтии, в своім наву́ссі-ру́сим
В стоя́нии був рівен монáхам довгову́сим.

Вистóював Аөóнські літуркгі́і,
Ерусали́мські все́ночні бес крáю,
И виповня́в усі пости́ святи́і
По древнёму черне́чому звичáю;
Найбільше ж тим дослу́жувався рáю,
Що знай шептáв: „О Гóсподи, поми́луй!"
Си́м отганя́в мечтáння всі лихи́і,
Си́м побіждáв дия́волову си́лу,
И чудотвóрнёю зроби́в свою моги́лу.

В моги́лі бо сто літ ужé спасáвся,
У я́мі, що сам ви́копав рукáми.
Без заступа в сій прáці подвизáвся:
Копáв сами́ми тільки пазурáми,
И си́ли додавáв собі словáми:
„О Гóсподи, поми́луй!" и дори́вся
До ти́х пече́р, що йдуть по під мори́ми
В Ерусали́м, и чу́да сподоби́вся:
Бо пóночі з ёгó моги́ли світ світи́вся.

Князь Ли́ко він коли́сь у ми́рі зва́вся:
Дово́дивсь пра́внуком Семе́ну Ли́ку,
Що у Вели́кій це́ркві спа́ти вкла́вся,
Мече́м собі́ добу́вши честь вели́ку.
Сёго легко́духа и недорі́ку
Госпо́дь преви́шше пра́діда поста́вив,
Сподо́бивши ёго́ тако́го ві́ку,
Яким немно́гих пра́ведних просла́вив,
И від усі́х грихі́в за живота́ изба́вив.

Святи́й подви́жник сей не появля́вся
На Бо́жий світ уже давно́ з моги́ли.
Шепта́ли и́ноки, що вже сконча́вся;
Да приступи́ть к ёго́ моща́м не смі́ли,
А ті́лько мо́лючись круго́м ходи́ли
И обоня́ли за́пах благово́нний.
Бо я́нголи неви́домо кади́ли,
Там де почи́в отше́льник богомі́льний,
За грі́шну бра́тію моли́твенник безмо́вний.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

Де труп зотлі́в про всіх люде́й розу́мних
И мля́ва жизнь в палку́ пе́реропи́лась,
Там про ченці́в, о Го́сподi безу́мних,
Вона́ небе́сним сві́том засвіти́лась.
Пере́д приро́дою незва́ною смири́лась
Душа черне́ча, в богомі́льстві со́нна,
И в те́мряві бездо́нній утопи́лась,
Як ду́мка князя тьми, в ома́ні чо́рна,
У ві́рі бе́звірна, в зако́ні беззако́нна.

Сю ду́шу ме́ртвенну кгальвані́зу́е
Вели́кий гук и стук в Святі́ Воро́та.
Про се́бе так завзя́то не ясу́е
Коза́цька чернь и цехова́ голо́та.
Се, ма́буть, завіта́в сам воїво́да,

Або́ ж гетьма́н Коза́цький, Сагайда́чний,
Котро́го зна́е и сі́льска́ просто́та,
И мі́ський мо́тлох ди́кий, необа́чний,
Що ди́виця на світ, як на гама́н яса́чний.

Він, він! ёго́ за ворі́тьми́ се го́лос,
Гетьма́нське зна́не й и́нокам гука́нне.
Хоть побілі́в на Козако́ві во́лос,
Та знявсь він ви́соко над отама́нне.
Орли́не чу́ти зда́леку клекта́нне...
Кричи́ть-клекти́ть, орля́т на бе́нкет звучи,
На людоже́рне в по́лі пирува́нне,
И ки́даецця на доли́ну с кру́чи,
Мов той Зеве́сів грім из дощово́і ту́чи.

Черне́че се́рце затремті́ло в гру́дях,
Як во́вче на призи́в орли́ний в по́лі:
Красна́ й біда ченце́ві й смерть на лю́дях,
Він рад приго́ді так, як хлі́бу-со́лі.
Чи Козаки́ опі́няцця в нево́лі,
Чи поляга́ють під меча́ми тру́пом,
Чи збагатя́цця здо́биччю на Мо́рі,
Чи повкрива́юцця злиде́нним стру́пом,—
Черне́ць пожи́вицця своі́м з усі́х их лу́пом.

Святі́ Воро́та віччиня́ють на́стіж...
Гото́ві ниць перед вели́ким па́ном
И во́іном каптуроно́сці впа́сти,—
Тих Козакі́в-руі́нників гетьма́ном,
Що, насмі́явшись над страшни́м султа́ном,
На ца́рство Правосла́вницьке Моско́вське
З Ляха́ми налеті́ли гуррика́ном,
Просла́вили різне́ю Па́нство По́льске
И шарпани́ною Коза́цтво Запо́розьке.

„Уве́сь у зо́лоті пови́нен бу́ти
И мо́ря и зе́млі страх, Сагайда́чний...

Не вгаймо, брате, ніже минути!
Се час во йстену прі нас ясачний!
Син Конаша, Козако-необачний,
Все те на церкву Божу накладае,
Чого у нёго значний и не значний
На сутих бенкетах не потребляе...
Достатку він свогó ніколи й сам не знáе.

„Козацтво просте й значне сего-ради
Ёго, як батька, серцем возлюбили,
И зельно руйнували весі й гради,
И дюже на вразі під ним ходили“,
Так пузані між себе говорили,
Обтерши піну медову на вусах.
Держались на ногах з усеі сили,
И веселились у чернечих думах,
Що Конашевича до себе залучили.

Врата отверзлись...
О предивне диво!
Не зрять вони того перед собою,
Хто грав конем так бучно-горделиво,
З гетьманською златою булавою.
Над біловласою ёго брадою
Пернатий пишний шлик не красувався;
А за собою він не мав конвою
Гетьманського, що почтом паиським звався.
И кіньми гордими й рондами величався.

Перед ними босий старець...
Костур сучковатий;
Ветхе ризве обтріпалось,
И на латах лати.

За плечима у прояви
Латана торбина;

Під торбиною дугою
Гнецця в діда спина.

Де гетьманська ділась постать,
Де орлине око,
Що с Синопу аж до Москви [14])
Зиркало широко,

В Християн собі и в Турків
Здобичи шукало
Про Козацькій хліб насущний
Всюди пантрувало.

Тілько зик зоставсь потужний,
Що скликав дружини,
Мов дзвінкий щит харалужний,
До боів-руіни.

Ис під рямья зиком-криком
Босий дід гукае,
И черноче мляве серце
Покликом лякае:

Віччиняйте да впускайте
Грішника страшного,
Що до пекла вже негайно
Пійде огняного!

„Віччиняйте: бо ворота
Костуром підважу
Потрощу затулу вашу,
Мов ту браму вражу!

„Упустіте, відомкніте
Церкву ту Велику,
Що спасатиме нас грішних
До віку и віку!

Відомкніте да впустіте,
Щоб я не набрався
Знов гріха, та ще у глибше
Пекло не попався.

„Нехай грішник на чудовне
Позирне Успенне,
На прибіжище гріховне,
Від чортяк спасенне.

Тай оддасть Успенню клятий
Здобич тяжко-грішну:
З образів Московських шати,
Срібну утварь пишну,

„И червінці, що складали
Люде Православні
По церквах, як набегали
Ми кріваво славні,—

„Набегали та й не знали,
Що в гріхи впадали:
Бо Русь Руссю руйнували,
Москву в пень рубали!"

И до церкви санувитий
Дідуган простуе
И черничий дух неситий
Здобич добру чуе.

Брязкотять ключі церковні,
Дід у двері преццяа,
И черниче хиже серце
З радощів сміецця.

„Чудотворне ти Успенне!
Промовляе сивий,

Сотвори нам во спасенне
Благодатне диво:

Щоб я вкупі не судився
З клятими Ляхами,
Що в Московщині глумився
З ними над церквами.

Щоб мене не сите серце,
Очі завидющі
И на луп у чужоземця
Руки загребущі.

Не втопили у глибоким
Пеклі як Иуду,
О! рятуй! тобі оброки
Вічно винен буду.

—„Не сумнись!" озвецця голос
З за иконостаса...
И в гетьмана вяне волос
Мов у свинопаса.

И лежить він, и Успенне
Диво показало:
Під его тихе моленне
Приносу не стало.

Так! богиниому дому
Був угоден принос,
И Успенію Святому
Реве славу крилос.

ДУМА ТРЕЙТЯ.

Ревуть баси кондак, неначе в бочки,
И трусицця в старого гайдабури
На голім тілі ризве бес сорочки,

Як дикі струни на пъяній бандурі.
Пъяний він без горілки, по натурі,
Палкій, завзятий, люто-вихрюватий,
Мов під сёма́ печатьми де́мон бурі
Нена́висти драко́н огнекрила́тий,
Жадібний день у день пали́ти й руйнова́ти.

Сам бог пеке́льний, він боїцця бо́га,
Лютійшого й потужного над нёго.
В душі й надія в нёго и трівога...
Жадáе ра́ю ти́хого свято́го,
Боїцця пе́кла, пе́чища страшно́го,
Де жи́вні червь ніко́ли не вміра́е
Де огнь сірча́ний вічно не вгаса́е,
Де Всеблагий во віки не проща́е,
И Сатана́ людей о Го́споді терза́е.

„Так, не сумни́сь! рече́ архимандри́та
Чудо́вного Успеньня, Плетене́цькій.
Тепе́р нам во́ля Вишнёго вндкри́та:
За те, що ти пусто́шив край Туре́цькій,
Що плиндрува́в наро́д невірний Шве́дзькій,
До те́бе глас Успе́ння промовляе:
Не сни́деш в пе́кло, де тіла́ мертве́цькі
И грішні ду́ші Сатана́ терза́е,
Як суд Всеви́шнёго благи́й определяе.

„Теци ще й ко Молча́льнику свято́му,
Одкри́й ёму́ гріхи́ твої смире́нно,
И приобщи́ся світу неземно́му
Въ оби́телі ёго́ благослове́нной.
Во бла́гості своей неизрече́нной
Успе́ніе тебе землі дара́ми,
Сріблом и зла́том угобзить презільно.
И па́ки возликуеш ку́пно з на́ми,
Всечудотви́рнёго Успе́нія раба́ми".

И гри́шник босоно́гій притека́е
До схо́вища Мовча́льника свято́го,
И, ниць пове́ргнувшись над ним, віща́е,
Блага́ючи тепе́р уже німо́го:
„Уго́днпче Творця́ землі благо́го!
Ти, що свое́ замучив мо́вчки тіло
Для ві́чного блаже́нства неземно́го!
Тепе́р воно́ як со́нце просвітли́ло,
И вірним чудеса́ премно́гі сотвори́ло.

„До те́бе притека́ю з упова́нием:
Рятуй мене́ від прокляття страшно́го,
Що я своім безумним вою́ва́ннем
Од Патрия́рха заслужи́в свято́го.
Набра́вшись в Січі духу огняно́го,
Москву рубав я в пень, мов Лях невірний;
Не раз попа́ в ого́нь мета́в живо́го,
Пали́вши це́ркву, на́че безувірний
Татаринъ, Турчина Пога́нця раб покірний.

„Наки́нь на ме́не яку хо́ч покуту:
Бо Патрия́рха, з Мо́скви повернувши,
Рече́ до ме́не в привітну мину́ту,
На ме́не я́кось ди́вно позирнувши:
„Петро́ гетьма́не! Христия́нські ду́ші
„На те́бе вопію́ть за кров безви́нну,
„Що пролива́в еси́, на все забувши:
„На правосла́вну зе́млю Украі́ну
„И на Москі́вську Русь, по пра́оцпях роди́ну.

„Се на тобі, рече́, печа́ть я ви́джу
„Того́ влади́ки, що смире́нним ду́хом
„Одна́ково страшу́сь и ненави́джу...
„Испо́лнь, рече́, земля про тебе слу́хом,
„Но вне́млю сла́ві сій смуще́нним у́хом:

„Зане́“... Тут сло́во пра́ведне порвалось.
Мене́ мов по́ голові хто обу́хом
Заїхав. Все круго́м заколыха́лось
И сам не тя́млю, що тогді зо мно́ю ста́лось.

„Рятýй“!
И гла́с из глибині́ пече́ри,
Небе́сний глас, таинственно-понýрий,
Воззва́в, и—мов би прочини́лись две́рі
У ти́хий рай для се́рця гайдабýри:

„О гетьма́не наш пресла́вний,
Во́іне вели́кий!
Да восхва́лить Правосла́вний
Миръ тебе́ во віки!

„Ти гріхи́ съ себе́ Моско́вські
Зди́ймеш мов руко́ю,
Як потýги Запоро́зькі
Поведе́ш до бо́ю.

З Агаря́нами лихи́ми,
З де́моном Осма́ном,
Що задýмав над святи́ми
Зе́млями буть па́ном.

„И на Дністеръ наступа́е
Лютим Фарао́ном,
Правосла́вний мир ляка́е
Де́монським зако́ном.

„Пролива́в еси́ річка́ми
В Мо́скві кров безви́нну.
Розлива́й тепер моря́ми
Па́соку невірну.

„Як Дністро́ зачервоніе
Рівен з берега́ми

З ра́ю на тебе́ повіе
Дух Святи́й крила́ми.

„Як на Мо́рі піна кро́въю
Зашуми́ть-загра́е,
Узриш, як тебе руко́ю
Бо́жий Син віта́е.

„Як запла́чуть на́д Босфо́ром
Ста́рці, же́ни й діти,
Бог Оте́ць з небе́сним хо́ром
Сла́ву бýде піти.

„И вся Тро́йця цілих тридні
Бýде ликува́ти,
Як зіллеш в Стамбýлі слізми
И хати́ й пала́ти“.

Тут, мо́в по ма́нію волхва́, загра́ли
Під Ворітьми́ Святи́ми жоломійки,
Коза́цькі коні го́лосно заржа́ли,
Заголоси́ли сурмові сопи́лки,
Перед гетьма́ном козаки́ зъяви́лись,
Гетьма́нскі шати у рука́х світи́лись.

На ста́рцеві блава́ти вже сіяють;
Туре́цька шаль аж трі́йчи ста́н обхо́дить;
Штани́ широ́ки жа́ром червоніють,
Немо́в Коза́к в крові по по́яс бро́дить,
Підко́ва срібна оп підко́ву бъе́цця;
По ша́пці пірре сра́усове въе́цця.

На пле́чах лук с сагайдако́м; при бо́ці
Дама́ський меч молодико́м сия́е,
Черво́на сте́нжка в га́бовій соро́цці
С під бороди́, с під снігу визира́е.

Дракóном кінь під ним гривáстий въéцця.
Крилáтим дідугáн тепéр здаéцця.

Шугнýв з вертéпу хйтрощів чернéчих;
За ним шугнýли Козакй орлáми,
Мов демонй з дйявольскої пéчи,
С печéри мóроку, олжй, омáни.
Бабй й дідй з дітвóрою, ховáйтесь,
Під кінські копитй не попадáйтесь!

Пісня одинаццята.

ДУ́МА ПÉРВА.

Шумйть-гудé наш град первопрестóльний,
Святá руіна Рýси и Москвй,
Принáда Пóльщі, стáрець богомóльный
Замóжноі Волйні и Літвй,
Гіркйй пъянйця, гайдамáка вóльний,
Чудóвишна марá без головй,
Завзяттня дйкого нечйста сйла,
Що пйшний край руіною зробйла.

Шумйть-гудé, мов Дніпровí Порóги...
Вигýкують чубáти Козакй,
Буйчи, мов тýри круторóгі,
Варязькі княженéцькиі бикй.
Танцюють по майдáнах босонóгі,
Заклáдують остáнні кажанкй,
И похваляюцця пожаковáти
Крамні комóрі и шинкй й палáти.

„Ні, не жакýймо ні мещáн замóжних,
Ні підступнйх Вірмéн и Жидовй,
Ні господáрства по панáх вельмóжних,

Що набірáюцця умá в Ляхвй.
Зоставмó се про гайдамáкъ безбóжних,
Що плóдяцця між тéмноі мужвй:
Нас клйче Конашéвич воювáти
Татáр и Тýрків рáзом плíндрувáти.

Так осавýли по шинкáх гукáють,
Що Сагайдáчний скрізь пороссилáв,
Пъяниць дурнé завзятте зупинйють,
Мов грéбля на весні широкій став.
„Шкодá! пъянйці згóрда промовляють:
Він тóрбу зóлота ченцям отдáвъ:
Нехáй же каптурі з ним козакýють,
А Козакй без грóшей не воюють.

„Тепéр Борóдовка вже гетьманýе:
Бо вйвіз в Борщагівку сто бочóк
Горйлки доброі, и всіх частýе,
Хто про сей бéнкет мае корячóк.
И збрóю, кáжуть, про такйх готýе,
Що пропилйсь в шинкáх до сорочóк.
Ёгó грошйма надилйв Брольнйцькій,
Посéл и стáршій рáйця Королівський.

„Сей не патякае про гайдамáцтво,
Та про безбóжних, тéмних мужиків,
А затягá голóту у Козáцтво,
Щоб дóбре перебрáти всіх панків;
Бо позавóдили, мов та Ляхвá, пахáрство,
Понаставляли всюди вітряків,
Нас, Козаків, руінниками лáють
В своі „осáди“ й „вóли“ не приймáють“.

—„Тогді реклй ім осавýли: „Необáчні!
Забýли, хто водйв вас під Синóп,
И чим здавáвсь вам лйцар Сагайдáчний,

Як шарпали ви Кафу й Трапезонт,
До нёго й значний купивсь и незначний:
Великий, пишний, славний хоровод!
З ним и в Москві ви здобичи набрали:
На осяйну ёго звізду вповали".

—„Оце ж на ту звізду вповае й шляхта,
Відказували гучно Козаки:
Зробила з него не суддю, а ката,
Щоб їй ми зоставляли „кадуки".
У Козака стоїть невкрита хата,
А в панства по шляхах нові шинки,
И бідолаха тре в них голу спину,
Не дбаючи про жинку й про дитину.

„Були зібрались наші на Вільшанці
Подякувати гарно всім Ляхам,
Що й сала в Козака чортма в ковганці,
А панський скот ганяють по шляхам
У Венкгри, в Шлёнське Жидова-Поганці,
И живляцця с панами пополам
Од німців грішми, винами ситними,
Корйннем и товарами крамними.

„Хотилось, не вдалось. По Ляцькі грався
С Козацтвом ваш вельможний пан гетьман:
Він поти прав од панства допевнявся,
Поки набив дукатами гаман,
Тоді з Ляхвою під Москву загнався,
Мов з Яничарами Татарський хан,
И чим на лупах добре поживився,
Тим од гріхів у Лаврі відкупився.

„Тепер святий: нехай же йде до неба.
Ми будемо й без нёго воювать.
Нам грішного, як ми, гетьмана треба,

Щоб з ним и в пеклі разом бідувать".
—„И вам Бородовка, той недотепа,
Що вміе тілько жида обідрать,
Тепер любийший став, ніж Сагайдачний?
О роде темний! роде необачний!"

Так осавули Козакам казали,
И словом докоряли ім гірким:
„Давно б уже Ляхи вас осидлали,
Колиб не Конаша премудрий син.
Не раз ёго й до Короля ви слали,
Щоб лагодив те розумом своім,
Чого накоіте було мищанам,
Осадчим, дидичам и всяким станам.

„Гаман червінців... О брехня мерзенна!
Нихто сёго на світі не видав,
Щоб Конашевич, ся душа спасенна,
С Козацтвом здобичи не прогуляв:
Тепер же чернь и старшина письменна
Вбачае добре, що про вас він дбав,
Як Патріярсі у всёму піддався,
Латинців и Унитів не злякався.

„Стольці церковві й титули владичні
Оддав бес Короля ченцям своім,
И Благочестне на віки вічні
Від Потіів та Рутських охранив".
—„Байдуже нам про се. Ми грішні,
Нам нічого робити з ним, святим",
Козацтво на підпитку гомоніло,
Про Конаша вже й слухать не хотіло,

„Коли такі ви, що души спасенне
И вам и діткам вашим и живкам
Байдужня річ у вас, и прославленне
Святоі віри непотрібне вам,

И Патриярхове благословенне
Пригідне на щось тілько гетьманам:
Дак вас Петро и ми всі покидаем
И до Царя на службу відъїзджаем.

„Вже и Косинського добром Московським
Царь обсилав, а в граматах своїх
Титуловавсь Черкаським, Запорозьким
И благодітелем церков святих.
Да покумались ми с Козацтвом Польским
За для Димитриів тих підставних.
Тепер звелів святий нам Патріярха
Шукати на Москві собі Монарха“.

—„Шукайте. Ми ж Благочестиву віру
Зъуміемо й без вас оборонять,
И не попустим Турку безувіру
Манастирі Козацькі руйновать,
А для науки людям и приміру
У Білий Церкві хочем жида драть.
Там Остророгів жид, рандарь богатий,
Почав Святого Спаса зневажати,

„Повиколупував из лоба очі
Для глуму безувірного й сміху,
И до долівки гвіздем, серед ночи
Прибив ёго в оранді у лёху.
Та нагодивсь на це підпарубочий,
И батюсці відкрився на духу,
Що в Спаса сам на грудях бачив рану,
Пробиті руці й нозі для догану“.

ДУМА ДРУГА.

Тут земля загоготіла,
Наче суд настав останній...

Чутка дивва пролетіла
По руїні Православний.

Не було такого дива
И за пращурів великих:
Козакам Пречиста Діва
Помогла на Турків диких,

Що не знають Бога в Тройці
З Богоматірою й Святими
И в безвірному Пророці
Чтять олжу серцями злими.

Золоту кгалеру, повну
Оксамиту й златоглаву,
Наші привезли додому
Богородиці на славу.

Безліч їм Пречиста злата
В Бесурмен лихих накрала,
Осліпивши супостата,
Талярів наладувала.

„Поки сонця, поки світу,
Буде людям за що пити...
Не вклонятимемось Жиду,
Дуків будемо лупити!

И безрозумна темнота
До Двінра прожогом рине,
Заморочена голота
Прославляе диво дивне.

И ввесь Київ издригнувся,
Всі міщане й підзамчане;
Тілько ти сичем надувся,
Конашевичу гетьмане!

Спогадáв есй про Бáйду,
Незабýтнёго во віки,
Про тяжкý ёгó досáду
И про жаль ёгó великій.

Не одйн він с Козакáми
Показáв тобі дорóгу
Придонéцькими шляхáми
Ид Москóвському порóгу.

Спогадáв ти й про Остáпа,
Запорóзького гетьмáна,
Як ёгó скарбóна лáпа
У Москóвську Рýсь погнáла.

И самóго Наливáя,
Що царéм зовýть пъянйці,
Спогадáв, як дóля злáя
Мчáла всіх у ті грявйці,

„Там, речéш ти, цéнтро жйзні
Старорýськоі зробйлось,
А в моій дурній оччйані
Гайдамáцтво загніздйлось.

„И гніздйтимецця, пóки.
Пожарй та шарпанйна,
Голод, мір, крові потóки
И повсюдная руіна—

„Нáвчять нас в Москвý втекáти
Від братів своіх коханйх,
Рідним бáтьком величáти,
Кого дéрли гірш Поганих...“

Седйть одйн. Вся старшинá майнýла
Назýстріч молодóму Кочубéю.

Ёгó проминнем слáва обгорнýла
И зóрявою рйзою своéю.
„Се царь новйй сердéць низькопоклóнних.
Тепéр ніщó Петрó в них Сагайдáчний.
Одвіс ченцям дві тйсячі червóних,
Козáк в своій щедрóті необáчний.
Левкó сто тйсячей червóних мáе,
И всіх Киян до сéбе привертáе.

„А милліóни, що Козáцтво здáвна
За прйводом Петрá напліндрувáло,
В Синóпі й Трапезóнті здóбич слáвна
И в Кáфі—се пишй тепéр пропáло!
Щó Кáфа? Зáбавка нікчéмна, мáрна,
Козáцтво ж жáрту рýки в Кáфі гріло.
Велйке óгнище там про гетьмáна,
Не про Козáцькі чересй горіло.
Тепéр Петрó не пъе, не бенкетýе:
Він дýшу на Господень суд готýе.

„Тепéр Козáцтво вже ёгó не любить:
Бо не частýе зграі горілками.
Тепéр Бородóвка ім в трýби трýбить,
Що „світ увéсь тремтйть пред Козакáми“, [15])
И байдужé ім, що для Патріярха
Зробйв я те, чогó вонй не сміли:
Нові постáли в Рýсі ієрáрхи,
И на стольцях апóстольских посіли,
И Русь Москві простéрла брáтні рýки,
Щоб не булó між нйми вже розлýки.

„Мизéрне смітте! тéмні гайдамáки!
Пóки вас мав чим дóбре трактувáти,
Ви лáщились до мéне, як собáки;
Тепéр хвостóм до иншого махáти!
Махáйте; я піду Москві служйти,

Гріхи́ свої мече́м покутова́ти,
Царе́ві Благові́рному́ годи́ти,
И ви́соко наш ру́ській стя́г держа́ти.
Знайду́ й без вас доро́гу до Осма́на:
Султа́н Царського зна́тиме ге́тьма́на!

ДУ́МА ТРЕ́ЙТЯ

Зно́в земля́ загоготі́ла,
Мов Дніпро́ прорва́в Поро́ги,
На́че бу́ря налеті́ла
На гетьма́нський кіш убо́гий,—

На буди́нок, що був кра́сен
Не угла́ми, пирога́ми,
Де Коза́цтво си́тих бра́шен
Наіда́лось за стола́ми.

Наіда́лось-напива́лось
До схочу́, аж до знемо́ги,
И танця́ми вгонобля́лось,
И пісня́ми про Поро́ги;

И про Ка́фу, про „пучи́ну
Християнських сліз и кро́ви“,
Що́ зробили там руі́ну,
Ві́чну сла́ву Козако́ві;

И про те, як Мо́ре вра́ло
Мов реву́чими левами,
И безо́дні розверза́ло
Пид Коза́цькими човна́ми;

И як Юр Святи́й по хма́рах
Грав коне́м над ни́ми бі́лым,
Слі́пив о́чі Янича́рам,
Додава́в Коза́цтву си́ли,

Як „обро́ки“ й обітни́ці
Коза́ки на се́бе кла́ли,
И в Небе́сноі Цари́ці
У Пече́рськім робота́ли.

Не бу́ря, го́мін, співи голосни́і
Круго́м коша́-буди́нка розляга́лись:
То Кочубе́ю похвали́ нови́і
Вескра́ім мо́рем гу́чно филюва́лись.
Иде́ триу́мфом ли́царь між лица́рством;
За ним везу́ть кгале́ру золоту́ю,
Везу́ть, танцюють. Навкруги́ с кобза́рством
Ченці́ співа́ють гу́ртом трисвяту́ю.
Волі́в двана́ццять пар, всі під стрічка́ми,
Іх ро́ги вкви́ччані, як май, квітка́ми.

„Стій“ кри́кне Кочубе́й.
—„Чого́ стоя́ти?
Рекли́ ченці́—Гей, дру́зі, до Успе́ння!
Кгале́ри жде Пречи́ста Бо́жа Ма́ти,
Як да́ру за Коза́цьке визволе́нне“.
—„Ні, се від ме́не, бу́де дар геро́ю,
Що вчи́в мене́, мов со́кола літа́ти
Черес Поро́ги по Дніпру́ й по Мо́рю,
И на Туре́цькі ри́нки набіга́ти“.
—„О святотатство! Вас освободи́ла
Пречи́ста, преблагослове́нна Ді́ва,

„А ви, в духо́вній ва́шій тьмі, гото́ві
Дари́ ея щедро́т и благода́ти
Прино́сити у при́нос Козако́ві
И сме́ртного над ві́чну прекладати“!
—„Пречи́ста, непоро́чна Ді́ва... Пра́вда:
Такоі чистоти́ й не зна́ють лю́де...
И се, в іі имя́ святе́, награ́да
Тому́ між на́ми ве́летневі бу́де.

Що вміе си́лу де́монську крути́ти,
И Ту́рчина в ё́го́ крові́ топи́ти...

„Ні, дя́ка не награ́да“!
Загука́ли
Ченці, терза́ючи з доса́ди ря́си:
„Тако́го ще кощу́нства не чува́ли
Не ті́лько Козаки́, та й свинопа́си,
Щоб непоро́чного когось назва́ти,
Яку́сь мизе́рну, бре́нную люди́ну,
Що „во грѣсѣх“ роди́ла грі́шна ма́ти“!
—„Шкода́ теря́ти дорогу́ годи́ну:
До меду ло́жки вам у нас не бу́де“!
Відрі́зав ім Левко́
Гей! Сті́ймо, до́брі лю́де“!

ДУ́МА ЧЕТВЕ́РТА.

Рошчини́лись у гетьма́на
Рундуко́ві две́рі
Против то́і золото́і
Ди́вноі кгале́ри.

На рунду́к мов го́луб ви́йшов
Си́вий, волоха́тий,
Се не го́луб волоха́тий,
Ве́летевь крила́тий.

Перед ним Левко́ лица́рське
Приклони́в колі́но:
Так хоро́брому юна́цьке
Се́рце повелі́ло.

„Батьку! привіта́й мало́го
Чу́ру Низово́го,
Що було́ тобі сідла́е
„Лева“ вороно́го.

„Привіта́й, крила́тий о́рле,
Козака́-пону́ру,
Що було́ тобі на Мо́рі
Гра́е у банду́ру.

„Піт твоі́м палки́м натхне́нием
Я співа́ти вчи́вся,
За твоі́м благослове́нием
З Бесурме́ном би́вся.

„Ре́чі несказа́нно ди́вні
Ста́лися зо мно́ю;
Бо під батькі́вськими кри́льми
Я зъучи́всь до бо́ю.

„И твоя́ звізда́ щасли́ва
Козака́м світи́ла,
Бо не лю́дська, Бо́жа си́ла
Іх човни́ води́ла,

Ду́хом си́ли пресвято́і
Й та душа́ горі́ла,
Що с Туре́цькоі нево́лі
Нас ослобони́ла.

Се *вона* тобі кгале́ру
Ш чужини́ присла́ла,
Щоб рука́ твоя́ Неві́ру
Тя́жко покара́ла.

Ми ж, страте́нці Басурме́нські,
Обрекли́сь обро́ком
Ни́щити краі туре́цькі
Під орло́вим о́ком.

„Три́цять нас браті́в спрягло́ся
Превели́ким го́рем,

В побратимстві поклялося
Перед Чорним Морем.—

Поти плавати й літати
По морю й по полю,
Покіль нас орел крилатий
Водить за собою.

По десятку ми до себе
Невмірак зъеднали,
Щоб гетьмана опріч тебе
На войні не знали.

„Маеш нас таких трі сотні
Як одну людину,
Що клялись и в преисподню
Лізти до загину.

„Заточи гармату, тату,
На скалу крутую:
Вергай Азіяту-кату
Нас у пельку злую.

„Ми перервемо дихание
Демону Осману,
Над усяке диковання
Лютому тирану“.

И рарогом одинокий
Старець стрепенувся
Очі грають, стан високий
Стрімко розігнувся.

Навкруг нього поуз хату
Старшина постала.
Корогов над ним хрещату
И бунчук держала.

Озирнувся, усміхнувся,
Мовив: „Добре, сину!
Ти до мене пригорнувся
У саму годину.—

„Гей, коня! Рушати війську!
Порохи й гармати
На дорогу Борщагівську
Зараз виряжати!

—„Не турбуйсь, гетьмане батьку!
Старшина озвалась:
Вже Бородовчина зграя
У степи загналась.

„В Білій Церкві в Остророга
Корчму сплiндрувала,
Вбила рандара старого,
Дочок зкгвалтувала.

„Вбила й пса ёго й якогось
Німця землеміра,
И всіх трёх перед порогом
Рядом почепила.

„Та ще й надпись положила:
„Жид, Лях и собака—
„Все дияволова жила,
„Віра все однака“.

—„Кочубею синку! горе!
О гірка година!
Бач, яке гультайство плодить
Мати Украіна?

„Козаки! ми бачим, як ви
Всі попропивались:

Лéдьві де в когó халяви
Да штанй зостáлись.

„Гáйда, вóле, в Дике Пóле,
Вóле звірювáта!
Покіль знáйдем по-над мóрем,
По заслузі кáта.

„Вже ваш кáрб и жида сушить
Стоя на пристінку:
Позапрóдували й душі
Чóрту за горілку.

„Геть від мéне! Я не хóчу
Більш гетьманувáти...
С трёма сóтнями охочих
Буду воювáти.

„И коли Госпóдь помóже
Дóвше в світі жити,
Прóти Турка буду мóже
Ще й царю служити.

„Буду в нёго, мов на чáті,
Від Ляхá стояти,
Татарву в степáх жахáти,
Дóну пилнувáти...

„Геть від мéне!"
Заридáли
Гóлі чуприндири,
И чубáми зéмлю вслáли
Гири-макотири.

„Бáтьку! не карáй нас грізно
Піт таку годину:
Не засмучуй нáшу рідну
Мáтір Україну.

„Ми Борóдовку-Погáнця
У степáх піймáем,
Шáблею твоéю лáнця
Хижого скарáем.

Аби ти обмислив штáньми
Нуждену голóту
Воювáтимеш из нáми
У свою охóту.

„Будем бити Весурмéна,
Сéрбина й Вірмéна,
А звелиш дак и Дейнéку
Лéвенця й Семéна. [16])

„Чи ти з крулем не помириш,
Кателицким пáном,
Хоть з Литóвським, хоть и с Пóльским
Сподарéм гетьманом,—

„Поруйнуем іх, зрівняем
Из землéю рівно,
Щоб усім аж до страшнóго
Суду було дивно".

Чи на вітровому мóрі
Чи на суходóлі
Накладáти головáми
Раді твоїй вóлі

„И картáй нас, и карáй нась:
Ти—наш бáтько рідний,
Ти суддя у нас единий,
В суді непохибний".

—„Так и бути, промовляе
Сагайдáчний стиха.

Більш копи́ не бу́де з ва́ми
У похо́ді ли́ха.—

„Чу́ри, гов! поросприга́йте
Во́лики квичча́сті.
Більш не бу́дете рога́тих
По доли́нах па́сти.

Мій Левко́ таку́ не ж жа́рту
Же́ртву на́м прино́сить;
Всіх Кія́н, мища́н и шля́хту,
На трапе́зу про́сить.

шро́сить істи хліба-со́ли
С трицятьма́ брата́ми,
Що спасе́нний шлю́б на Мо́рі
Побрати́мський бра́ли.

„И въ тім шлю́бі перед Мо́рем
Ру́ським поклялися,
Що на смерть вели́ким го́рем
Боёву́ спряглися.

„Бу́демо ж бенкетува́ти,
В ко́бзи вигрува́ти,
И пісьня́ми понад хма́ри
Ду́ха піднима́ти.

„Ой неха́й же ко́бзи гра́ють,
Неха́й дзво́нить сла́ва,
Неха́й чу́ють нас и зна́ють
И Москва́ й Варша́ва!“

Уклони́вся Левко́ з брата́ми
За хоро́ше сло́во
И, зітхну́вши, до гетьма́нських
Так госте́й промо́вив:

„Бенкету́йте, лю́бі го́сті,
Я з брата́ми му́шу
Пожури́тись-помоли́тись
За вели́ку ду́шу.

„Що з нево́лі престрашно́і
Нас повызволя́ла
И на Ту́рчині помсти́тись
Нам завітува́ла.

За сей бе́нкет вона́ зьлю́ці
Жи́зьню заплати́ла,
И на віки мене в ту́зі
У жалю́ втопіла“.

Пісня дванаццята.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

На віки, так, на віки утопи́ла
Вона́ тебе́, Коза́ченьку, въ жалю́,—
Не сме́ртю, ні! а тим, що понови́ла
На чужині любовь и жизнь свою́.
За ма́тіррю Всепітую моли́ла
Всели́ти их у рідному раю́,
А за Царе́м скрізь по світа́х літа́ла
И ми́сьлями квіткі ума́ зрива́ла.

Не знай про се... Суму́й, моли́сь бога́м,
Лежи́ крижем, роспя́вшись, сере́д це́ркви
И надиха́й в серця́ своім брата́м
Неви́дані заупоко́йні же́ртви.
Зада́й таку́ робо́ту Козака́м,
Щоб ки́дались у домови́нах ме́ртві.
Моли́сь, люту́й и по́мстою кипи́,
Туре́щину в людзькі́й крові топи́.

Не знай... Колй ж дознáесся, Козáче,
То бýрний дух твій пóломъем ригнé,
Гармáтою твоé палкé-гарячe
Розйрвецця, всю зéмлю струсонé,
И Сатанá у Тáртарі заплáче,
Як про твою кончйну спомянé:
Бо мýсить с трі десятки рóків ждáти,
Щоб вйявивсь такíй Козáк завзятий.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

Над Босфóром нічь солóдким
Аромáтом дйше;
По садáх не віе вітром,
Лйстем не колйше.

И не дйше й не колйше
Лйстечка злегéнька,
Бо заслýхалась тeмнéнька
Спíвів соловéйка.

Зазирáе в тйхі вóди
Бóжими очáми
Нéбо спóвнено огнями,
Дйвними дивáми.

На небéсні дйвні твóри
Очі задивйлись;
Дýмкі в глибочéннім мóрі
Тйхих зір втопйлись.

Пáхощі солóдкі й співи
Сéрце д серцю клóнять,—
Не словáми, цілувáннем
Любощі говóрять;

А дівóчі чйсті óчі,
Тйхі одинóкі,

Задивйлись серед нóчи
На дивá висóкі.

Обізвéцця с свого лóжа
До дочкй матýся:
„Що ти рóбиш, сéрце дóню“?
—„Бóгові молюся“.

—„Як! бес óбраза й поклóна,
Бес хрестá святóго“?
—„Я з балкóна, як з амбóна,
Бáчу, мáмо, Бóга,

„И в храмý моíм сердéчнім
Перед ним хилюся
Безначáльнім, безконéчнім“,
Пореклá Марýся.

„Дóню сéрце! ти говóриш,
Мов не Християнка:
Ты якóгось Бóга твóриш,
Нáче, тьфу! Погáнка“.

—„Не творю: передо мнóю
Всемогýщій сcяе,
Сéрце й рóзум пресьсвятóю
Дýмкою сповняе.

„Тíлько бéріг океáну
Зóрявого бáчу,—
И щаслйва и мов тáну,
У востóрзі плáчу.

„И молйлась би й не вмію“...
—„Чудотвóрний лйку!
Одвернй від нéі мрію
Бесурмéнську дйку“!

—„О, не вмію!... Колиб гу́слі
З мо́ря й гір зроби́ти,
И на них не стру́ни, ду́ми
Се́рця почепи́ти,

„И зефи́ровими кри́льми,
В них зарокота́ти,—
Мо́же й я б тогді зъумі́ла
Глас до Бо́га зня́ти...

„Мо́лючись тепер німу́ю“...
—„З ва́ми хре́сна сила“!
—„Ти́лько ти́хим се́рцем чу́ю
Херуви́мські кри́ла,

„Що на ме́не ніби з ра́ю
Па́хощами ві́ють...
Вго́ру ру́ки простира́ю
А уста́ німі́ють“.

—„Ба́чу, до́вю! це все ро́блять
Ис Царе́м розмо́ви...
На тій ба́шні безголо́вий,
Що хиба́ орло́ві

„Из за хмар туди́ спуска́тись,
Та сові с півно́чи
Звітти хи́жо витреща́ти
Невсипу́щі о́чі.

„Я каза́ла: „Не диви́ся,
„До́ню, в мідні тру́би:
До́ню, не дивися, бійся
Розумо́ві згу́би“.

„То не зо́рі, лю́дські ду́ші
По під не́бом ссяють,

И котру́ Госпо́дь поту́шить
На землі́ сгаса́ють.

„Зорі ті не нам личи́ти,
Як и засьвіти́ти,
До шкода́ таке й вчи́тись
Го́спода гніви́ти.

„Бо й за те (сама́ се зна́еш)
Всеблаги́й нака́же,
Як хто пу́чкою на місяць
Чи на зорю́ вка́же.

„Се все Царь-Невіра робить,
Він тебе́ від Бо́га
Одверта́е, від зако́ну
На́шого свято́го“.

—„Ні матусю! він до Бо́га
Ду́шу наверта́е:
Про́сторонь Его́ черто́га
Ро́зуму явля́е.

„Я сліпа́ була́, не зна́ла,
Що й за храм вели́кий,
Без концу́ и без нача́ла
В мирияд влади́ки.

„И глуха́, не чу́ла хо́ру
Сфе́р небе́сних вічних,
Го́рнеї музи́ки тво́ру
Ми́слей передвічних.

„Бог тепе́р мені відкри́вся:
Бо роспа́лась лу́да
На оча́х и він яви́вся
В невимо́вних чу́дах.

„Бáчу, мáмо, чом те сéрце
Лютости не знáе,
Що в нас звáли Азіятом,—
Любить и прощáе.

„Розумію, мамо, й диво
Над дивá чудóвне,
Що в гниву мені явило
Всепрощéнне пóвне.

„Що кохáючи, кохáнне
Дáвне зрозуміло
И, ревнуючи, прощáнне
Козаку простило“.

—„Дóню, дóню! що ти кáжеш?
Чи твої се рéчі“?
„О, мої! се вже не мáрні
Видумки чернéчи.

„Се той світ, що на Синаї
Людям засвітився,
В Галилéйським тихім краї
Рибалкáм одкрився.

„Від пророка до пророка
Вічно переходить:
Ним одна душá висока
Другу душу вóдить...

„Ним и я воджуся, мáмо,—
Духом жизни чистим;
Тихий світ од світу прáвить
Сéрцем поровистим.

„Я під нóги Козакóві
Дéспота послáла,

Вóрогу його любóви
Знак подарувáла;

В дéспоті тепéр вбачáю
Знов звізду Востóка,
И душéю в нім вітáю
Бóжого пророка“...

Устаé с постéлі мáти,
Ніби з домовини
И, страшнá мов дух проклятий,
Суне до дитини.

„Дóчко! се ж мені не сниться,
Се я спрáвді чую
Віт тебé хулу на Бóга!
О! в годину злую

Я гадюку породила
И благословила,
И крещéннем перворóдний
Гріх не тéбе змила“!

—„Мáмо! зóре ясна“!...
—„Ні, вже:
Гóді нам ясніти!
Погасáймо, дóчко, гиньмо
В тéмряві кромішній!

Проклинáе дóчку мáти
В грішній домовині...
О, як гірко помірáти
На чужій чужині!

„Та не діждеш парубочий
Чéсний вік скаляти,
Рутвяний вінóк дівóцький
Турчину віддáти!

„Ні, сёго́ не бу́де, до́ню!
Непоро́чна зга́снеш:
Об камі́нне головόю
Розібъе́сся й за́снеш.

„Па́дай!“
И ножа́ка бли́снув
Про́тив зір, и о́чі,
Від ножа́ люті́йші, свитя́ть
В су́темряві но́чи.

„Се я, до́ню, на безві́ррі
Про случа́й купи́ла,
Коли́б ро́зум тьві́й згуби́ла
Де́монова си́ла.

„Чу́ло се́рце... Па́дай, до́ню!
Я тобі́ каза́ла,
Щоб ти де́монському ко́длу
Ві́ри не дійма́ла;

„Щоб ти зло́го Катели́цтва,
Ариян прокля́тих,
Лютерського ерети́цтва
И Кальви́н завзя́тих

„Не пуска́ла в ті поќої,
Де святиі ли́ки
Сві́том и́стени свято́і
Го́нять мо́рок ди́кий“.

И гадюками-очи́ма
До́ню скамени́ла:
Ма́терне́і зло́би си́ла—
Найлюти́ща си́ла.

И не ва́жицця рукою
Рі́дну кров проли́ти:

Об ками́нне голово́ю
До́ню хо́че вби́ти.

Та ножа́ка, мов змія́ка,
Се́рця сам шука́е,
И конце́м холо́дним в гру́ди
Мов жоло́м торка́е.

„Па́дай! не христи́сь! Пречи́ста
Чу́ла злющі ре́чі:
Ві́ра про ввесь сьвіт еди́на—
Ви́думки черне́чі.

Ще хвили́нка, и страше́нне б
Ді́ло соверши́лось;
Та дівча́т и ба́б на ле́мент
Ис півсо́тні збі́глось.

Ухопи́ли, мов скова́ли
Костяви́і ру́ки;
Ті́лько па́тли ди́бки ста́ли,
Мов живі́ гадю́ки;

А Меду́зи злющі о́чі
В підлобъі склепи́лись,
В судорога́х пеке́льні що́ки
И уста́ скриви́лись.

Обомлі́ла й занімі́ла,
Нерухо́ма ста́ла...
Як над ме́ртвою, над не́ю
Сирота́ рида́ла.

ДУ́МА ТРЕ́ЙТЯ.

Знов ти́хо-тихе́нько на пи́шнім Босфо́рі...
Спива́ють щось ди́вне в сада́х соловъі́,

Щось ди́вне говóрять жахтíючи зóрі
И слёзи сирíцькі, Мару́сю, твоі́.

Говóрять сирíцькі про жизнь безконéчну:
Не вби́ти живу́щу, ані задуши́ть
Вселéнського твóру части́ну предвíчну,
Що ссяе й палáе, гори́ть и кипи́ть.

Говóрять про óбраз царя́ и прорóка,
Такóго як слáвні Дави́дъ, Соломóн,
Що в тéмнім лукáвстві сліпóго Востóка
Зроби́ли світи́лом сердéчним Сіóн.

„Кгирли́кгою пас ти з нагáями вíвці,
Пасéш ни́ні бéрлом нарóди землí:
Татáре й Славя́не, и Кéльти и Нíмці,
Се все в тéбе слу́ги, піддáні твоі́.

„В темнóті лукáві, в сліпóті крівáві,
Гризу́ться завзя́то, мов пси за маслáк:
Од них народи́вся, в іх вíру хрести́вся
Нарóдів бич лю́тий, сіпáка Козáк.

И порвáлись ду́ми-су́ми
Про свій край кохáний,
Де Козáк людéй юрту́е,
Тéмний, хи́жій, пья́ний.

Инші ду́ми, и́нші співи
Въ сéрці заспівáли,—
Ті, що сéрце ій щасли́ве
Пóтай чарувáли.

Як вонá в царськíй світли́ці,
Названій всесвíтній,
Слу́хала, як сьлід цари́ці,
Ги́мни ті завíтні,—

Що з Дави́да слáвних чáсів,
Ш чáсів Соломóна
Пронесли́сь по всій вселенній
З вíщого Сіона.

И се в сéрденьку озвáлось,
Мов струнá тихéнько,
Що гарьнíщ усíх співáла
Брáнка молодéнька:

„Чу́ю, чу́ю лю́бий гóлос:
„Ой се ж він бежи́ть по гóрах,
„Він се скáче по узгíррях!
„Ми́лий мій—мов óлень в пóлі,
„Мов сугáк на вóльній вóлі"...

Спрáвді ж бо хтось під балкóном,
Під вели́чнім тим амбóном,
Тупотів, мов óлень в пóлі,
Мов сугáк на вóльній вóлі.
Се був він, и в серці в нёго
Те ж самé тогдí співáлось,
И подáв ій гóлос слóвом,
Що коли́сь ій сподобáлось,
И в тім слóві, в лю́бій мóві
Невимóвне виявля́лось:

„Що се, щó серéд пусти́ні
„Димови́м стеблóм знялóся,
„Ми́ррою кругóм віну́ло,
„Пáхощами розлилóся"?

Пісéнь до нéі пісня обізвáлась
С холóдного камíння, де б валялась
Вонá, цвіт жи́зни, тру́пом бездихáнним,
Коли́б своім царськи́м чолóм, винчанним
Нау́кою, не дбав він повсядéнно

Про нéі... Знав бо дóбре, як злидéнно
В Землі́ Крівáвій Бóга розумі́ють,
Як лю́де там косні́ють, тумані́ють.

И носи́в у сéрці мóвчки
День у день трівóгу,
И моли́вся ду́хом бóдрим
Просвіщéння Бóгу,
Щоб храни́в ёму́ вели́ку
Ду́шу на підмóгу.

Эндеру-акгá, придвóрний
Комендáнт, зроби́вся
За дбайли́вость трехбунчу́жним,
Ви́соко підби́вся
Вгóру місяцем, мов сóнце
Зóлотом обли́вся.

Як почу́в од нёго в-тайні
Що Хасéки жи́ва,
Наробі́в Осмáн ридáннем
У Серáлі ди́ва,
И булá тогді́ годи́на
Про всіх слуг щасли́ва.

Як лети́ть до стру́мья óлень,
Як сугáк на вóлю,
Полетів Осмáн мов кри́льми
Ид іі́ покóя
И припáв аж дóками́ньня
Білою чалмóю.

Нікóли ще чалмá Калифа не схиля́лась
У нóги жéнщині, нікóли головá
Царя, що всій землі́ закóн ёго словá,
И перéд звіздами небéс не принижáлась.
Так, він тебé в свиді́телі зовé,

О світе лю́бої звізди́ Альдебарáна!
Що тільки ми́лою и ди́ше и живé
Після́ святи́х словéс пророчого Кóрáна.
И рáдощі й печáль з однóі чáши пъе:
Сміéцця сéрцем він, очи́ма слёзи лле.

И мов áнгельская си́ла
По над ним сяйну́ла,
И чутку́ прирóду ди́вно,
Як струну́ здвигну́ла.

Гля́не—чи́ста рáйска пéри
Перед ним сия́е,
Мов од лю́тоі химéри
З нéба охраня́е.

Простяглá з небéс на зéмлю
Чи́сьті руки-кри́ла,
И мовчáла: бо за нéі
Пóстать говори́ла.

Німувáли. Око в óко
Зóрями диви́лось;
Ти́хо, ти́хо и високо
В гру́дях сéрце би́лось.

И речé Мару́ся: Цáрю!
Я одвá під нéбом
Між двомá противностя́ми—
Рáем и Эрéбом.

„Ти мій рай, Едéм пресвітлий,
Прáведная си́ла!
Сяéво твоé спасенне
Инший світ затми́ло.

„Цáрю! я твоя́ на віки,
Нехáй знáють лю́де,

И твій Бог, творе́ць великий,
Моім Бо́гом бу́де.

„И колиб уся вселе́нна,
З зо́рями—світа́ми,
Опинилась, як підніжок,
В ме́не під нога́ми,—

„За твое́ одно́ дихáнне
Я віддáм вселе́нну,
И на ві́чне бідувáнне
Нізийду́ в гее́нну.

„На́різно не зна́ю ра́ю,
Го́спода не ма́ю,
До колін твоіх рабо́ю
Ни́зько припада́ю“.

Не схили́всь Осмàн до не́і;
Ти́хою руко́ю
Дав ій знак, як царь всесві́тний
З висоти́ престо́лу.

„Ти, раба́ (рече), й Осма́на
Ви́ше всіх возно́сиш
Земноро́дних: бо не ра́бство,
Рай ёму́ підно́сиш.

„Я вступлю́ в мое́ владицтво
Му́дрим Соломо́ном:
Не дозво́лю пері жи́ти
З ма́тіррю-драко́ном.

„Вже іі несу́ть носи́лки
До попа́ в гости́ну:
Молитва́ми неха́й лічить
Біса, не люди́ну.

„Охраня́ти світло жи́зні
Більше о́ка му́шу:
Бо ножа́ка погуби́в би
Твою́ й мою́ ду́шу“.

Прихили́всь він по сій мо́ві,
Мов дуб до бере́зи,
И в розмо́ві, и в любо́ві
Пла́менно твере́зий.

Не світі́те я́сні зо́рі!
Соловьі́, німу́йте!
Душ блаже́нно-чи́сті хо́ри,
В небеса́х лику́йте!

(Кінець поемы втрачено серед пожежі.
Поему не скінчено.
У другій мусить бути також двацять пісень—война 1621 р. на Дністрі) *).

Эпилокг. **)

— — — — — — — — —
Се пра́вда, я Тата́р незгірш малю́ю,
Орду, що на Вкраїну набега́ла.
Я серцем чу́йно ті печа́ді чу́ю,
Котрі вона́ піснями виливáла;
Вира́зно пожарі́ живопису́ю
И той ясир, що ди́ча в се́лах бра́ла,
И королівський дзвін в німо́му кра́ю,
И се́рце, ви́гнане мече́м из ра́ю.

---

*) Взятыя въ скобки слова написаны авторомъ карандашемъ въ концѣ 3-й редакціи поэмы. Первая строка слегка зачеркнута.

**) Этотъ „Эпилокг“ заканчиваетъ собою поэму въ 1-ой редакціи.

Та не книжки́ про те мені́ каза́ли,
И не с пісе́нь про ті я зна́ю му́ки:
Ви ва мене́ Ордо́ю налітáли,
Ордо́ю ди́кою, під бунчуко́м нау́ки...
Мое́ добро́ брехве́ю руйнува́ли,
Мені́ вяза́ли дуросві́цтвом ру́ки,
И по живо́му в язики́ дзвони́ли,
Мое́ имя́ и сла́ву хорони́ли.

Тата́ре! де ви ді́лись, позника́ли?
В які́х улу́сах те́мних похова́лись?
Забу́то все, що ви в нас виробляли,
Одні́ мої пісні́ про вас оста́лись.
Скажі́те, як вас лю́де велича́ли,
Яки́ми ти́тлами ви в нас пиша́лись,
Щоб знав про вас убо́гий антиква́рий,
Додаючи́ до ме́не комента́рий.

Подспів *)

Так Му́за хуторна́, в розлу́ці з рі́дним краем,
Из ду́мок, мов с пере́л, намі́стечко низа́ла:
Тиня́ючись одна́ по над чужи́м Дуна́ем,
Забу́тими себе́ пісня́ми розважа́ла.
Втіша́лася вона́ своі́м серде́чним ра́ем,
Коха́ним спо́минкам вінки́ густі́ звива́ла,
И, зви́вши запашни́й, пуска́ла по Дуна́ю:
Пливи́, віно́чку мій, пливи́ ш чужо́го кра́ю!

Пряму́й до Ру́ського просла́вленого Мо́ря,
Де сла́вні по́двиги несла́вою нам ста́ли,

*) Это—„Эпилокг" во 2-й и 3-й редакціи поэмы. Въ 3-й редакціи слово „эпилокг" зачеркнуто и замѣнено словомъ „подспів", которое мы и удерживаемъ здѣсь.

Де завдава́ли ми тяжко́го лю́дям го́ря,
И Кгре́ків, и Болга́р, и Ту́рків плівдрува́ли.
Скажи́ всім я́годам свого́ й чужо́го по́ля,
Що ми пере́дсуди давня́шні занедба́ли,
Що ди́вимось на світ, як нам вели́ть приро́да,
И се́рця правота́, и ро́зуму свобо́да.

Наро́ди сла́вляцця вели́кими мужа́ми
Войни́ й полі́тики, нау́ки и иску́ства,
А ми пиша́емось дівча́тами й жінка́ми,
Вінця́ми красоти́, скарбі́вницями чу́вства.
Роскі́шво живучи́ раями-хутора́ми,
Столі́чнёго воні́ не зна́ють душогу́бства,
Мов зо́рі, в чистоті́ круг жи́зни соверша́ють,
Пісня́ми ві́чними серця́ нам просвіща́ють.

Ні пи́нда багачі́в, ні ди́ка злість голо́ти,
Ні баламу́тного попі́вства те́мна си́ла,
Ні бес путя́ війна́, наслі́дниця тісно́ти,
Ні шко́ла—ду́ха в них живо́го не вгаси́ла.
Дозна́вши мук гірки́х, недо́лі и турбо́ти,
Душа́ іх небеса́ в самі́й собі́ зроби́ла;
Мов ра́йське Божество́, на нас воні́ взира́ють,
И се́рцем ма́терним всі про́вини проща́ють.

Поэзія й любо́в, с коли́ски до моги́ли,
Серед беспу́тиці на путь іх наставля́ли,
Іх ду́ші привітні́ від лю́тости храни́ли,
И нам іх чи́стими, без пля́ми, завіща́ли.
Гуля́в-буя́в Козак,—воні́ ёго́ люби́ли,
Мов же́ртву и́дольску, квітка́ми зукраша́ли,
Слёза́ми від грязі́ обми́вши и від кро́ви,
Віка́м нови́м несли́ благу́ю вість любо́ви.

И се, вже почали́ пома́лу вимі́рати
Сліпі́ проводирі́ сліпо́го гайдама́цтва:

Перестають войну хижацьку прославляти,
Хвалитись дикостю и зрадою Козацтва.
И гасить, мов пожар, культура дух завзятий,
Наслідде темного и злого Азіяцтва;
Пророчиці любви нову нам жизвь віщують,
До инших подвигів и слави нас готують.

Настане час колись ясний, благословенний,
Що наші зіроньки все небо осияють,
И жизни идеалъ, свободи дар спасенний,
Умом поэзіі и серцем привітають.
И зникне, мов туманъ, на віки морок темний,
Що блазні славою та честю величають,
И, приобщаючись релікгиі науки,
До всіх народів ми простягнем братні руки.

Пісьня тринацьцята. *)

ДУМА ПЕРВА.

Премудрісьть в нужденій, убогій долі
Проміж людьми рідка: се диво з див;
Ще ж річча боротьба своеі воли
Проміж земних, мовляв, богів-царів.
Ся боротьба в душі в царя Османа
Робила з нього то раба, то пана:
На царстві бо тим був, чим и в Орьді:
Знав и покору и тяжкі труди.

Потомок Магомета, що питався
Ввесь вік финиками та молоком,

*) Отъ 13-й пѣсни сохранилась лишь печатаемая ниже часть ея.

На троні він роскошам не віддався,
Не туманив ума свого вином;
Його рука за всяку працю бралась,
Душа в великих задумах кохалась.
Не забавлявся царственим жезлом,
Алкав наук ненаситним умом.

Щасливий, хто, як наш Петро Великий,
И вмерши, нат тим царством царював,
Де варварства старого мотлох дикий
На нього, мов на ворога, вставав,—
Хто, як Велика наша Катерина, [17])
Царськоі мудрости жива картина,
Своім талантом надхае людей
Про нужду и біду грядущих дней.

Не мав Осман создательноі сили,
Як той, хто в царство дух новий вдихав
И древню славу, як мерця з могили,
В серцях свого народу воскрешав:
Йому юрма потужвя не корилась,
Дарма що низько перед ним хилилась
Серед гаремників стояв один,
Як дерево живе серед руін.

Мов гади, вороги в клубок звилися,
Позлазившись ис темрявих кутків,
Тихцем труіти царство зав'язалися,
Мов серце, повне втаених гріхів.
Приліз и до попа мулла серальський,
Так званий в сьвіті духоввик султавський,—
До Сербина, жерця сьліпих Славян,
Під християнським именем поган.

Ніп жив на-одшибі, немов авулом;
Мав темний, бо густий, мов гай, садок,

Обведений кругом високим муром.
Туди пробравсь, у змові с ним, пророк
Страшного всім „безбожникам“ Аллаха,
Небесного й земного падишаха,
Що правовірних их в ярмо віддав,
Як Магомет в Медину ще втекав.

Та мусив на той час мулла забути,
Як тяжко він „поганців“ проклинав:
Призначеноі тайкома минути
Нетерпеливим серцем дожидавъ,
И, як побачив попадю стареньку,
Невірноі Хассеки рідну неньку,
В розмові тихій ис своім попом,
Оддав ій чесьть рукою и чолом.

Рече: „Паньматко! ти ножа купила
Про безувірку, про свою дочку.
Тебе Всевишнёго натхнула сила.
Безвірство их и нам не до смаку:
И нашу й вашу віру вдвох руйнують,
Из вами й нами рівно ворогують,
Умом и серцем в один дух злились,
Нечистому служити завзялись“.

Стара за білі пакоси вхопилась,
Що с-під очіпка вибились, мов сьніг;
На жмут волосься вирватий дивилась;
С плачем у неі лився зьлющий сьміх.
„О! дайте під сі пазурі султана,
Крівавого па християн тирана!
Я в серце десятьма ёму ввопъюсь,
Сама—до тху отрутою візьмусь“.

Мулла с попом на неі позирали,
И серце радощами в них росло,

Що з божевільнёі іі печали
Таке страшенне виростало зло.
„Ся не зьлякаецьця (шептали стиха)
Найгіршого зміж лих нелюдзьких лиха.
Хоч на хресьті скаженну роспинай,
Хоч на гаку залізному чепляй“.

„Ножа купила (знов той до старої),
Да се знарядьде, у твоій руці,
Пошкодило всім Русинкам с тобою;
А воли не дало твоій доцьці“.
—„Ій воля тількі смерьть! (рече завзята).
Смерьть, тількі смерьть спасе іі від ката,
Що очі золотом ій засьліпив,
Обіцянками серце підкупив.

„Всезнаньне обіцяв диявол Еві,
Як замутив ій розум у раю,
Звиваючись на тім запретьнім древі:
Всезнаньнем сей вловив дочку мою“.
—„Так, нене (піп собі промовив стиха),
Всезнаньне, се почин и корінь лиха,
Що всю вселенну древле обняло,
Гріх и проклін, и смерьть нам принесло“.

—„Бог дав нам сьвіт (озвавсь тоді сповідник
Султанський), а диявол дав нам тьму.
Опе ж и шепче с пекла проповідник
Про Божий сьвіт мизерному уму;
А наш мизерний ум, немов та риба,
Хапае вудку за кришеник хліба,
За́ту принаду... Так Сатанаіл
Вловляе грішні душі в Вога сил!

„Вловивъ лукавий и мого Османа.
Тепер ёму байдуже про всіх мул,

Про всіх имамів Мекки й Туркестана!
Нас повернув у мотлох, ув огул.
Боговідступні лютри да латиньці,
Оце ёго и госьти й побратимці,
Що забувають Бога дьля наук,
Сьміюцьця й з раю, й з безконечніх мук.

„Иде войною проти Лехистана,
А в нёго, нене, на умі не те:
Ёго морочить думка окаянна—
И в нас и в вас зневажити сьвяте.
„С кайданів мушу розум роскувати
„И кожній вірі право рівне дати.
„Нема ж бо й Бога, тількі розум есьть:
„У розумі и слава наша й честь“.

„Рятуймо ж, нене, предківщину любу,
Як Турчин, Сербин, так и сам Козак!
Одна дорога нам черес цю згубу,
Один про всіх спасенний, славний шлях!
Нехай иде народи воювати,
З неволи их, мовляє, визволяти,
А ми зробімо, щоб він там поліг,
Щоб зниквув, як из гір весною сьніг“!

—„Зробімо (миркнула); та як зробити“?
—„Ось слухай, нене: ми вже знаем, як.
Від Цареграду шлях до вас не битий,
Та й не короткий (кажуть люде) шлях.
На довгій ниві й на віку буває
Всёго з людиною. Нехай вповає
Наш безувір на долю, що ёму
Всьміхаецьця, прегордому уму.

„Ми ж ис попом-письменником смиренно,
Як повелів закон и вам и нам,

Сю зьміркували річ, и повсяденно
Мольби возносим кг Божим небесам,
Щоб сьвіт був сьвітом, тьма вісталась тьмою,
И щоб такою клятою войною
Безбожник нас під нозі не подав
Тому, хто й древле проти сьвіту встав.

„Мольби мольбами, нене... ти се знаеш
И на собі, що лоба натовкла
Поклонами доземними, та й чаеш
Від рук людзьких рятунку и добра,
Мольби мольбами, а рука рукою.
Зъорудуєш против обох войною,
Против обох обернемо той міч,
Що хоче з дьня зробити темну ніч“...

(Кінець поэми згорів... під хуторву пожежу) *).

---

*) Эти слова приписаны карандашемъ рукой автора въ концѣ 2-й редакціи этой пѣсни. Точками мы обозначаемъ зачеркнутыя авторомъ слова, неразобранныя нами.—*Ред.*

Переспіви з великоруських співів.

Старорус-Малорус до Новоі, Великоі Руси.

Наші предки Москалями вас по Ляцькій моді звали,
В Азію Китайську ваших славних предків одпихали,

Ви ж на займані своій розумно господарювали,
Руську землю й руську чесьть од ворогів обороняли.

Наші предки с Поляками руським сьвітом тяжко колотили,
А втворити руського письменства в себе не здоліли.

Ви ж потужне руське слово в тій преславній Січі вформували,
Що над морем за московськими порогами обмурували.

Сим потужним руським словом про наш край ви засьпівали,
Наш Дніпро-Славут и Дон Великий гарно змалювали.

Любо ми се малюваньне на Вкраіні привітали,
Ваші голосьні пісьні по своєму пересьпівали.

Нехай руські вороги по всім широкім сьвіті знають,
Що на руських займищах усі брати одно сьпівають.

Буде час, коли між нами не стоятимуть Ивани,
Що на добрий розум и на серце нам кують кайдани.

Не гаситимуть нам духа політичним фанатизмом,
Не впинятимуть прогресу чужоядним экгоизмом.

Тоді ми про давне руське брацтво рівноправне спогадаем,
Вкупі з вами в вольнім храмі и науки й жизні заспіваем.

Степ. *)

Теплый вѣтеръ тихо вѣетъ...
Фетъ.

Від полудьня теплий вітер
Стиха повивае,
Під живущою росою
Степ наш оживае.

За могилою могила
Зеленіе-мріе,
И далеко проміж ними
Битий шлях темніе.

Вес коньця степ розгорнувся,
Туманом узявся...
Дух сьпівочий ис пташками
Аж під небо зьнявся.

---

*) „Ватра“, литер. сборн. изд. И. Лукичемъ. Стрій, 1887.

Степ о Півдьні.*)

Спокойно небо голубое...
Никитинъ.

Блакитне небо, мов дугасте море,
Безоднею самітьнёю стоїть.
Під сонцем степ, козацьке Дике Поле,
Огнем переливаючись жахтить.

Гарячий вітер хилить-нахиляе
Траву филясту стиха до землі,
И в прозірній золоченій имлі
Даль степова мов тоне-поринае.

По-над зелом-травою жар німий
Переливаючись пливе високо;
Ростоплюецьця воздух огняний,
Тіснить у грудіх дух и сьліпить око.

Дивлюсь кругом: не фарбами, огнями
Картина сьвітоискрява горить;
Над нею любо по-під небесами
Музика, мов тонке срібло, дзьвінить.

То жайворонок, лірник одинокий,
Знайшов одрадну серьцю вишшину,
И звеселяе сьвіт шумноширокий
Сьпіваючи про волю та весну.

Німуе степ: ёму ні на що воля.
Се немовля сонливе в сповитку:
Судилась велетьню дрімлива доля
На довгому байдужнёму віку.

*) „Зоря", Львовъ, 1890, стр. 166 и 167.

Закутавсь у свої зелені шати;
Пахущі мовчки вюхае квітки;
Над ним по вітру носяцьця крилаті
Метелики, як маріво, легкі.

Вечір у Степу.

Клубятся тучи, млѣя въ блескѣ аломъ...
Фетъ.

Вже хмари бгаюцьця въ клубки червоні;
Поля роси вечірнёі жадають;
Дзеленькае дзвонком поштар, и коні
В долині куряви не підіймають.

Ні хуторьця, ні хати на просторі,
Ні огнища, ні пісьні, чи забави...
Степ розливаецьця, мовъ сонне море,
Куняе жито, задрімали трави.

З-за хмари місяць ще не визирае:
Соромицьця зъявитись рано, повний.
Ось хрущъ гуде понуро, и зникае,
А там орлан ширяе нерухомий.

Окрились ниви сітьтю золотою;
Озвався перепіл, самицю звучи.
Росою обливаючись рясною,
Деруть ще стиха деркачі деручі.

Аж тускне в омряці зиркате око.
Криз теплоту холодним подыхае.
Сплив місяць по-над хмарами високо,
И зорями все небо засівае.

Ніч у Степу.

Въ пожарѣ вечоръ пламенѣетъ...
Никитинъ.

На небі поже́жа західьня палае.
Земля червоніе принадним румянцем.
Заснула вродлива, весела, щáслива,
И небо над нею темніе... стемніло.

И по-над сонною красою стиха
Повіяло холодним вітерцем,
И блискавка німа, очей утіха,
Десь засьвітилася и згасла. Манивцем

Простуе повновидий... вище, вище,
И лямпою посеред неба став,
И тихим, любим сьвітом засияв
Над мовчязнóю рівнявою степовою.

О степова картино ночи,
Сияньне Неба, сну Землі!
Береш ти красотою очі,
Чаруеш серце й помисли мої.

Як степ роскинувся широко,
Заснув у сивім тумані,
Так я спокоюсь одиноко
В чужій, сумній, незнаній стороні.

Покину палицю старе́чу,
Та й годі хати вже шукать!
Забуду жизьні колотнечу,
И тут въ самотині заляжу спать.

Травою вітер не колише,
И, в пишній, сьвіжій красоті,

Земля, як мати, легко дише,
Голу́бить квóле серце сироті.

Квітки на ложе одиноке
Льють-видихають с се́бе мед,
А Небо зоряве високе—
Над ним золотоискрявий намет.

Весна й Літо в Степу. *)

Полно, степь моя, спать беапробудно...
Никитинъ.

Годі тобі, степе,
Годі твердо спати:
Перестала в тебе
Зима царювати.

Зникнув сьніг, і Сонце
Засвітилось чудно!
Сохне-просякае
Дорога безлюдна.

Прокинься-прошнися,
Умийся росою.
Пишайся-хвалися
Новою красою.

Краса в тебе—шати
Зеленопросторі—
Окрила, як мати,
Поля й косогори.

---

*) „Зоря“, Львовъ, 1890, № 12, стр. 182 и 183.

Споглянь-подивися:
Весна наступила
Росправлюе сокiл
Скрепованi крила.

День по-нат тобою
Золотом сияе;
Пiнява водиця
Срiблом закипае.

Хмарi лебедями
Пó небу гуляють,
Холодки по грудях
В тебе пробiгають.

Наленýть до тебе
Гостi говорливi,
Веселi, спiвочi,
Нiжно-буркотливi.

Не словами з нами,
Спiвами говорять;
З ранку аж до ночи
Мов у дзвони дзвонять.

И настане пора дорога-працювита,
Що косарь косаря у росi привiтае,
И шелесне коса травожерна-несита,
И високе зело из низьким порiвняе.

Як отаман дряплом на шабáш залопоче,
Косарi в один голос душею зiльються.
Мов труба мiдяна на ввесь Сьвiт зарокоче,
Пiснi морем широким-безкраiм польються.

Зарясьнiеш увесь ти копицями, степе,
И в високi стоги поскладаеш копицi;
И заржуть жеребцi на просторi у тебе,
Скакуни бистроногi, летучi, як птицi.

Навтiшавшись тогдi и пiснями й трудами,
Оддихай собi, степе-'сподарю, до-сита,
I дивись крiз туман, як ключами-стадами
Журавлi линуть в вирей до нового лiта.

И нехай твоя думка слiдом за ключами
Журавлиними, в землi далекi несецьця,
И жаданне спознаньня з братами-степами
В твоiй думцi самiтно-дремливiй прошнецьця.

Степова Сiножать. *)

Что внизъ по Дону...
Кольцовъ.

Ой по Дону, по Дону,
По крутому бережку,
Там село поуз село
Мов квiтками процвiло.

Без границi й без конця,
Вiд конця та й до конця
Зеленiе степ кругом
С предку-вiку облогом.

Ой ви, степи, ви, поля,
Втiхо, роскоше моя!

*) „Зоря", Львовъ, 1890, № 14, стр. 213.

Ви широко розляглись,
Аж до моря подались.

Я не сам собою к вам
У гостиву завитав:
Наготовив я припас
Гостру кісоньку про вас.

По безкраєму степу
Здавна хочу погулять,
Силу свою молоду
Добрим людям показать.

Гей ти, косо, розгуляйсь!
Ти, рученько, розмахайсь!
Повінь, вітре буйненький,
На чистий вид, повненький!

А ти, траво, филюйся!
А ти, око, любуйся!
Золота моя коса,
Горда-пишная краса!

Степова́ Могила.

Чья это могила?
Кольцовъ.

Звідкі ти, могило,
У степу взялася?
Хрещик з очерету,
Земля не зляглася.

Ні шляху, ні стежки;
В полі дико, пусто;

З вечуй-вітром тирса
Забуяла густо.

Чи хтось од безвідьдя
Сконав заблудившись,
Чи ліг, утомившись,
В сьвіті не наживщись?

Чи серце хижацьке
Когось погубило,
И кровъю живою
Пісок напоіло?

Чи мати дитину
В-останьне пестила,
Гіркими обмила,
Спатки положила?

Тут сонечко гріє,
Трава веленіє,
Колишучи тирсу,
Стиха вітер віе.

Нехай світить сонце,
Віе вітер стиха,—
Не встане, не гляне,
Не знатиме лиха.

Нехай свище буря,
Ревуть гуррикани,—
Закрились на віки,
Загоілись рани.

Украіна.

Ты знаешь край, гдѣ всё обильемъ дышетъ...
А. Толстой.

Чи згадуеш, земляче, край той пишний,
Де річенькй блищять сьріблом текучим,
Де, мов кармазин, червоніють вишні,
И дишуть медом пасіки пахущим;
Де гарбузи в цьвіту по лісах въюцьця,
И яблуні під яблуками гнуцьця?

Туди, туди що-день душею лину;
Там знаю любе, затишнé кубельце,
И згадую квиччасту Украіну,
И знов цьвіте, знов молодіе серце.
Оттам би жити, Господа хвалити!
Да ні! шкода про се и говорити...

Нещасний Край! в ёму куточки дикі
Людей благають: „Пощадить, не псуйте!
Идить собі у городи великі,
И там доми під небеса муруйте,
Мене ж пустим покинте сумовати,
И людям щирим очі дивувати“.

Коханий Край! Край волі и недолі!
Сьміюсь до нёго, сьміючися плачу.
Роблю-працюю на чужому полі,
И радуюсь, що вже ёго не бачу,
В моіх руках понуро кобза дзвонить,
Останьні мріі й радощі хоронить.

Паскудний Край! Край брехевь и омани,
Дурив еси Сусід миражем чести...

Тебе купили, як слонявсь ти пъяний,
И по заслузі гладять против шерсти.
Рай на словах, на ділі—Пекло люте...
Колиб мені, колиб ёго забути!

Чумаки-Ночліжане. *)

Вблизи дороги столбовой...
Кольцовъ.

По-над шляхом ночліжане
Чумаки стояли.
Полягали, та й не спали,
Мовчки сумовали.

Небо темне, ані Мисіць
Не сьвітив, ні Зорі.
Поле тихе да понуре,
Як туман у морі.

Хто проіде, не видати:
Промайне марою;
Стогне, хлипле и голосить
Дзвоник під дугою.

Казанок проміж возами
Над багатьтемъ мріе
Въецьця вгору з димом пара,
Вітерець не віе.

Сивий дид вусима сьвітить,
Таганка пильнуе
И, насупившись, унукам
Чабака готуе.

---

*) „Ватра“, литер. сборн., изд. В. Лукичемъ, Стрій, 1887 г.

По стерні пустопаш ходять
Сиваки та Гливи
Ремикгають круторогі,
Нехай будуть живі.

Мовчки батько й син лежали,
Мовчки сумовали,
А чого, коли б спитали,
И сами не знали.

Так, мабуть, нас мати родить...
Коли бъ хто озвався
Гарним словом, або зручно
За сопілку взявся!

Скількі раз ночлігував я
Ш чумаками въ полі!
Було в нас пісень веселих
И сумних доволі.

И втішалось тихе серце
Словом благодатнім,
Що спаслось від зради Панства
Заповітомъ хатьнім.

Не сполячилось насущне,
Та й не змоскаліло,
Голосне зъ давен давнезних
До нас долетіло.

„А подайте глас, хлопьята!
Чого поніміли?
Потомились у дорóзі,
Чи посиротіли?“

И сопілочка до діда
Стиха промовляе...

Один голос... дру́гий голос...
И ввесь кіш сьпівае.

Оживають предки древні
З древніми словами.
Виплівають с Того Сьвиту
Діди за діда́ми.

И вливаецьця дух віщий
В душі молодиі,
И вселяюцьця у серце
Почутьтя́ сьвятиі.

Дьніпрова́ повідь.

Свѣтало.—Вѣтеръ гнулъ упорное стекло...
Фетъ.

Вже дьніло. Вітерець, немов на скло тоненьке,
Наліг на дьніпрову́ ще нерухому воду.
Старий дід, на весло оппершися легенько,
Віччалив, бурчачи́ на хлопчика за шкоду.

Од весел филечки́, розьбігшись дітьми всюди,
Піч човном гралися и піною кипіли.
Напруживсь, затремтів наш парус повно́грудий,
И ми, мов лебеді́, по-над Дьніпром летіли.

Червоним золотом, сріблом блискучим, чистим
По небу скрізь вились, перевивались хмари.
Над Дьніпровим руслом, над зеркалом огнистим,
Серпанком тумани́ злегенька повівали.

Он у воді дуби́ по пояс, мов Тритони;
Там на горбу рядком тополі зеленіють;

Тут весьняні блищять по-під селом затони,
И яблуні в цьвіту оддалеки біліють.

Цілуецьця з Дьніпром Земля в квітках пахущих;
Пташкй, мов друженькй, вітають цілуваньне;
Мов повідь, поняли пісьні и села й пущі,
И соловейко им дае порядкуваньне.

Ось луки оксамит зелений простилають,
И золотом пісок поблискуе між ними.
Ось гуси, зьнявшися, в очеретах сідають,
Кигикають чайки над гніздами своіми...

Зостався б тут на-вік дивитись, дихать, слухать...

Привітаньне з Доном. *)

Блеща средь полей широкихъ...
Пушкинъ.

Ось він плеще, ось він льлецьця
Серед степу!... Доне,
Від братів твоіх далеких
Я приніз поклони.

Поклоняюцьця до тебе
Братьте з Украіни,
Що колись ти ратував іх
При лихій годині.

Поклоняюцьця бідою,
Долею гіркою...

*) „Зоря", Львовъ, 1900, № 20, стр. 307.

Пам'ятають, як поів ти
Игоря водою;

Як до себе закликав ти
Витовта з лицарством
Воюватись-правуватись
Изъ лихим Поганством;

Як до себе від Батури
Та Острозських Дуків
Утекали Козарлюги
З Лугів Базавлуків.

На ралець тобі давали
Злидьні своі вбогі...
Прилітали і зникали,
Мов птахи рароги.

Ми ще й досі рарогуем...
Дивна наша доля!
Що сумуем та й німуем,—
Зникла наша воля.

Привітаймось, Пане Брате,
Вкупі пожурімось,
З твого саду-винограду
Винами упиймось.

Уп'емося, засміемося—
Серцю легше буде:
Бо забудем, що сміються
З нас ледачі люде.

Паланка.

Свѣтло. Вспорхнула птичка...
Никитинъ.

Заднілося. Вже пурхають пташата.
Устало сонечко й позолотило
Ввесь степ. Мов огняна чудовна шата
И землю й небо сяевом окрила.

Внизу й в вишшині гучить-сьпівае...
Ликуе жизьнь... Дивлюсь, нова́ картина:
Тиха́ паланка райска самотина,
Садами вквіччана, у ріцьці поринае.

Обліг некошений, и на просторі,
Мов дике птаство, табуни гуляють.
Безьлюдьде, тиша. Тількі косогори
Широкий степ здале́ка озирають.

Иду в паланку—и дивуюсь дивом:
Козачка шлик насунула на брові,
И скакуном летучим довгогривим
У поле бо́клаг мчить важкий дубовий.

Жовтіють гумна, и хати́ принадьні
С садовиній цяцьками визирають.
Хропе козак у буцьці виноградьній,—
Здоровъем и румянцем щоки грають.

Не видно тутъ ні баб, задрип мизерних,
Ні тих пъяниць, що дивляцьця мерцями,
Ні миршавих дітей, сиріт злиденних,
Ні городзьких калік из мисочка́ми.

Соловъіна Лева́да.

Качая младшаго сынка...
Некрасовъ.

Не щебечіть, серденя́тка,
Мов діто́ньки в пта́шки,
Не збудіте у коли́сці
Мое́і кома́шки
Га́лю ось тобі я ле́лю
З лиштвою поши́ла,
А тобі, Ива́сю, пу́жку
С пу́жалном зроби́ла.
Зараз ки́нусь до теляти
Да напою́ пійлом,
А за те нас ёго ма́ти
Нагоду́е ди́йлом.
Ш череди́ вже незабаром
На́ша Сива прійде.
Против не́і ми в толо́ку
За лева́ду вийдем.
Соловъіною левада
З давніх да́вен звецця:
Бе́зліч там по над водо́ю
Соловъів ведецця.
Займанщи́на се Коза́ча:
Ко́симо всі разом.
Вся́ке дре́во в ній ще с предків
Стало під заказом:
Щоб ніхто пташо́к співочих
Не драв, не трівожив,
На голлю́ках не гойдався,
Кубел не пусто́шив.
Бо колись, діди мовляють,
Купці ваижджали,

За пташáток-соловъяток
Дорого давáли,
И у кліточкáх тіснéньких
До Москвú возúли.
Там им зóлотом за бідних
Пташенят платúли.
Щоб спивáли городянам,
Як гай зеленіе
Як у лузі вітер віе,
Річенька леліе.
Як парýюцця пташата
Гниздечка звивáють,
Співом рáнню и вечірню
Зóрю зустричáють.
Убивáлися ж по дітках
Сéмьі соловъіні,
Розлетáлись из левáди
По всій Украіні.
Стáло глухо по левáді,
Нiщó не щебéче,
Тілько, зуздрівши сорока
Пастуха скрекéче.
И збірались люде, кáжуть,
Наші прéдки в рáду,
Міркувáли й рахувáли
Про тяжкý неправду,
Що пташáток-соловъяток
У кліткú саджáли,
Зъріднимъ крáемъ розлучáли,
В Москву завдавáли.
И, порáдившись, Громáда
Закáзъ положúла,
Щобъ нога купецька въ нáше
Селó не ступúла.
А хто бъ важивсь гнізда дрáти,
Купцям продавáти,

У кунý такúх кувати
Цілий девь держáти.
И дочýвшись, що левáда
Стáла під заказом,
Нáша втіха-соловейки
Налетіли рáзом.
Людям сéрце звеселяють,
Бóга сохвалáють;
Засипаем під их пісню
И встаéм—співають.

На греблі.

По греблѣ широкой и трясвой.
А. Толстой.

По греблі трускій та предовгій,
Що сыпано ще за Татар,
Задумавшись іду бідою...
Знемігся мій коник, пристав.

За греблю сю наші ховались,
Почувши, що в полі Орда,
И цілими тут оставались:
Бо их боронила вода.

Татарських бахматів ні бистрий
Дьністро, ні Дьніпро не лякав;
Один тількі стрижевь багнистий
Одвагу их дику впиняв.

Задумавшись іду... Згасае
Червоний на заході сьвіт;
З-за хмар молодик випливае,
Село над болотом ячить

Репъях ваш, причепа, Жид мимо
Бриде в хутряному шлику.
Запахло водою та димом,
Завізно въ мливі-вешняку.

От, стрижень бурчить лотоками;
От, купи мешків на возах;
Кругом таганка з люлечка́ми
Седять хлібороби в брилях.

Під возом в сопілочку хлопчик
Цьвиринькае, учицьця грать.
Немов у дупельці горобчик,
Що хоче й собі сьвіркготать.

А там, в комишах на затові,
Качки полякавшись кричять;
Тут путані пи́рськають коні,
Воли круторогі лежять.

Картина мені так знакома,
И гребля, й вози, и вешняк,
Немов би я був се вже дома,
Неначе се рідний мій шлях.

А де моя теплая хата?
Де ждуть-визирають біду?
Усюди за гріш маю свата,
Да брата нігде не знайду.

Гаданьнє-Віщуваньнє. *)

Іюльская ночь и тепла и ясна.
Минаевъ.

Петрівочка нічка тепленька, ясвенька.
Мов жемчугом сипле зірками дрібненько.
В воді круглолиций пливе-поринае,
В саду соловейко голосить-сьпівае
Рибалочки плавлють з огнем під погоду,
И тихо-тихенько несе річка воду,

Ось пісьня дівоча дзьвінить-розляглася;
Огнем над водою земля займялася.
Вродливі на воду віночки пускають,
Човни з діноньками під сяевом ссяють.
Пускають-гадають про щасьте й пригоду
И тихо-тихенько несе річка воду.

„Виночку мій любий, рясний, зелененькій!
Пливи за водою, мов човник легенькій;
Скажи: що за доля обом нам судилась?
Чи будемо в парі, с ким я полюбилась“?
И дивляцьця в воду на красу, на вроду,
И тихо-тихенько несе річка воду.

„Красо моя, вродо! яка наша доля?
Чи щасьте судилось обом, чи неволя“?...
С пісьнями и регіт, и лемент, и крики:
Кому люба втіха, кому жаль великий.
„Втону, як вінок мій, далеко від роду“!...
И тихо-тихенько несе річка воду.

*) „Ватра“, литературн. сборникъ, изд. В. Лукичемъ, Стрій, 1887.

„Сьвіти, білолиций, ясненько-гарненько!
Пливи, мій віночку, правенько струмненько,
Пливи, не крутися, и вирви не бійся,
У морі в любові, в коханьні втопися“!
Жартують, віщують про долю й пригоду,
И тихо-тихенько несе річка воду.

Коло Колодезя.*)

Уже украинское солнце...
Минаевъ.

Нагулялося по небу
Весьнянóму Сонце,
Зазирае на-добраніч
У низькé віконце.

И проміньнечком угору
Огнявим стріляе;
Хрест на церкві ростопленим
Золотом сияе...

Закотилося-сховалось
За степи, за море;
По-над морем кров палае:
Хмара хмару боре.

Стало темно по садочках.
Тихо пил сідае,
И село у прохолоді
Ніби оживае.

Обливаючись червоним
Сьвітом від заходу,

*) „Ватра“, литературн. сборникъ, изд. В. Лукичемъ, Стрій, 1887

Ис колодезя дівчата
Набирають воду.

Чорнобріві-уродливі
Всі в квитках дівчата.
Мов ясьні, принадьні зорі,
Грають оченята.

Щебетаньне-реготаньне
Оддалеки чути:
Бес пісень, беж жартів, сьміху
Не живе й минути.

Під коромислом ступае,
Рибонькою въецьця.
Карі очі, чорьні брови,
Все в ii сьміецьця.

Чи жартуе, чи сумуе,
Чи хлипле, чи спорить,—
И сорочка и личманьне,
Все на ній говорить.

Що в селі, що в полі сталось,
Наш колодізь знае:
Як вода дзюркоче с цебра,
Річ не замовкае.

Про коханьне и про зраду,
Про тяжкі пригоди,
Про заручини щасливі,
Нужду и вигоди.

И як з милим зустьрічалась,
И що говорила,
И за що полаяв батько,
За що мати била.

Всі відрадощі й всі смутки,
Все, чим серце бъецьця,
У розмовах тих вечірніх
Мов из ринви льлецьця.

И щасливі щебетаньнем,
Мов пташкй сьпівочі,
Не вмовкають у розмові
До самоі ночи.

Пасіка *).

(Присьвячено Ганні Барвінок).

Жарко. Природу ко сну словно клонитъ...
Минаевъ.

Старий дід-сирота, ні дітей, ні дружини,
Мов чернець у скиту посеред Украіни.

Не в скиту він седить: бо гуде кругом нёго
Від зорі до зорі голосів тихих много.

У трудах молитвй совершають сьвятиі,
И діяньня творять неосудно благиі.

Загорицьця зоря, стане сонечко сходить,—
Мов бжола по меду, він по пасіці ходить.

Манастир сьвій спасенний кругом озирае,
Молитвами ёго чисте серце сповняе.

Помагае старенькому внучка сирітка,
Тихо, любо цьвіте, мов дубрівняя квітка.

*) Екатеринослав. газета „Днѣпръ“ за 1885 г., № 366, отъ 30-го января.

Не скучають у двох, не бояцьця нічого:
Знають сьвій манастир да заступника Бога.

„Перекликав Господь увесь рід наш до себе,
А мене тут зоставив, дитино, про тебе.

(Так дідусь до малоі часом промовляе,
И на праведну путь сироту наставляе).

„Як знайду тобі пару, дитино кохана,
Перейду до синів, до Петра, до Степана,

„Та до Насти голубки. Вона серед літа
Залишила мене и зійшла с сёго сьвіта.

„Починали тогді наші дітки бриніти,
Мов квітки процьвітати, серця веселити.

„Мусив Богові я пресьвятому коритись,
Ис подружьжем на-вік, поки жив, розлучитись.

„А помру, дак побачу іі з дітоньками
У раю, мов троянду проміж квітоньками“.

Співцеві-маляреві,

авторові „Гречкосія“,

Посылаючи „Байду“.

Вітер віе повівае,
Казан вакипае.
Щеголев.

Кипи, мій казаночку, закипай
Під свіжим, тихим, любим вітерцем;
Малюй, малярю мій, наш рідний край
Своим принадним пензликом-перцем.

Мені ж, мов Байді, доля не дала
Седіти залюбки зімовником:
Нема в домівці правди, ні добра,
Тиняюсь по чужині козаком.

Хотів би голос по світáх пустить,—
Мій голос буря-хуртовина рве.
Хотів би правду людям говорить,—
Ведмедем дуросвітчина реве.

ἌΡΙΣΤΟΝ.

Византійський Антик.

Котюга Лобас, він же и Сократом
В учоного ченьця за розум звався.
Жив сибаритом, чи аристократом,
И ἄριστον свое явить завзявся,
Та не богами під сьріблом и златом,
Що ними вчений ченчик величався,—
Ні! ницосьтю ума и хладом серьця,
Що в византійців сьвятосьтю зовецьця.

„Спорудили (рече) ви пишні мурі
Манастиря сёго, мовляв, сьвятого,
Да й строіте побожним душам кури
З девятого столітьтя нависного.
Годуйтеся, пузаті миродури,
Та Лобаса не майте за дурного.
Він ἄριστον свое с колиски знае,
И згорда на плебеів позирае.

Е в мéне щось таке, що й ницость вашу,
И холод серьця нашого черствого
Я на вазі пекельній переважу,
Як ситий переважуе худого.
Натякую не про кошечу кражу,
Котроі вчився а-малку в домового,—
Ні, ἄριστον мое тим заявляю,
Що в серьці й искри вдячности не маю.

Сокровище Благих.

Царю Небесный утѣшителю, душе истины... сокровище благих и жизни подателю! прінди и вселися въ ны...
Уранішня молитва.

. . . . . et qui sait si le jour n'est pas proche, où l'Europe aprés les cataclysmes d'armes à feu et des revolutions sociales, ne viendra pas, fatiguée, trompée, dégoutée et ruinée par les excés de sa civilisation, demander le repos et la verité à la Russie dans les grands secrets de ce monde moral et chretien dont aujourdhui elle seule est la sanctuaire.
Prince W. Mechtcherski.

Чого скажіте нам, ви, Німці та Французи,
Так прислухаетесь до рутчини, до нас?
Чого вас простий сьпів пешколеноі Музи
Дивуе, мов з Небес почутий серцем глас?

Колись таке саме почуто в Галилеі
Та в Римських займищах, що Море облягли,
Забравши під ярмо потужности своеі
Благословенную Середину Землі.

Там, в тихих застумах роскішноі Природи,
Бессмертний дух людзький над горде право зьнявсь,
Споглянув звисока на всі Царства й Народи,
Сокровищем благих единим-вічвим ставсь.

И знехтував чужі, ненавидьні закони,
Що й серце думали и розум нахилить
Під видумки, що их не знали Милліони,
Привикши у своих звичаях древних жить.

И слобонивсь од всіх передсудів гордині,
И завитав до нас в природьній простоті,
И ми вклонилися ёму серед пустині,
В смиреньні розуму и серьця в чистоті.

Вселивсь у нас тогді дух правди, утішитель,
И звали ми ёго „сокровищем благих",
И він був розуму и серьця в нас хранитель,
Податель живота и всяких благ земних.

И ми, спромігшися, на дух сей самостайний,
На дух, що сам свою верстае певно путь,
Осьвячували ним престол самодержавний,
И злюкам не далй себе к землі пригвуть

И правив нами той неспорений Диктатор,
Що правдою жахавъ пронозистих підлиз:
Повелівавъ у насъ природний imperator:
На Трон він по хребтах нахилених не ліз.

Ви ж, в гордощах своіх, сёго не мали духа,
Що звали б, так як ми, сокровищем благих,

Нагнула вас к землі сухих сердець засуха:
Бо творите самі собі Богив земних.

Тим від сёго собі бажаете ви Мира
И царства й панства, що Христос увичижив;
Тим и в свободі ви шукаете кумира,
Щоб до землі чолом вам головы хилив.

Чи золотий Телець, на привязі у Жида,
Чи вибраний сліпим огулом демагогъ,
Чолом ви до землі: потужкій бо ехида
Про вас те, що про нас предвічний правди Бог.

Безгрішвій Папа ваш зробивсь Царем отъ Міра
Гріховного сёго, Христу на перекір....
Зневажив заповідь „не сотвори кумира",
И сотворив с себе самого вам кумир.

Тим прислухаетесь ви, Німці та Французи,
С своихъ Столиць-клоак безвиходних до нас,
Мов справді в голосі нешколеноі Музи
Ви серцем чуете Небесний тихий глас.

Славлені Трідьні.

Что есть истина?
Іоанна, гл. XIV, 38.

Пишавсь Еруcалим своім великим храмом,
Жилищем Господа, вертепом суевірства,
И ввесь ёго сповнйв сьвятофалшивим крамом,
Сокровищем сердець, надбаньнем лицемірства.
Ти ж, негодуючи на мріі дуросьвіцтва,
Не пощадив своіх прапращурів сьвятини,
По славних двох царях блискучого насьлідзтва:
Храм пишний зруйнував, и на ёго руіні
Нам обіцяв новий спорудити у трідьні.

Минув день первий, день безрозумно крівавий
И довгий: бо годин столітьніх мав десяток.
На звалищáх німих сів шуляк двоеглавий
И крильми осінив Язичництва нащадок.
День другий настае—правдивости упадок,
Шахрайства темного сьвяте коронуваньне:
Дае народові у тьмі гріхів порядок
Не розум, а сердець бессовісних буяньне,
Над королями пап лукавих пануваньне.

Минув и другий день, день руйнованьня Маврів,
День Инквизіціи да Крестових Походів,
Миноса римського, неситих Минотаврів,
Дивовища віків грядущих и народів...
Настав день трейтій, день нових неправди ходів,
Олжи, під маскою високоі культури...
Учителю благий! чи ти нам не нашкодив,
Що зруйнував еси коштовні древні мури,
И над дивами з див насипав кучугури?

Дивись, бессмертний, як, в имъя́ твое сьвященне,
Попівство по сьвітах прислужуюцьця аду
Брехнею, ніби все недоумки, хрищене
Шануе и штить твою благословенну правду,
Хто ж не познав тебе, ті, чортові в одраду,
Живуть погибельно, як бонза им чи рабин,
И серьцю й розуму на ганьбу та досаду,
Серьця та розуми столітьтями наладив,
До благ земних, мовляв, погибельніх принадив.

Коли б еси, с твоім високим идеалом,
Над усіма людьми письменними не зьнявся,
Людський би розум наш, з ёго старим началом
Культурьнім, до чогось статечнёго добрався,
И ти б з наукою благою заховався

Під сінями ёго, незнаний кроткій странник,
И кровъю б на кресьті з ребра не обливався,
Народу Божого избранного изгнанник,
Огня, меча и мук невимовних посланник!

Мова господарська до плуга.

Оравъ я колись нимъ своеруч, занедбавши письменство, яко діло марне. Зопсувавши ж плуга, послав ёго в село Оленовку до панича Троицького, майстра на всячину, з наказомъ:

Ой плуже мій, плуже!
Чого ледачій дуже?
Иди въ село Олены,
Тамъ е коваль ученый:
Вклонись ёму низенько,
Щобъ зладивъ хорошенько,
Щобъ хліба мы вробили
Въ кулакъ не затрубили *)

1888, на Полупетра.

---

*) Плугъ до Хазяіна каже:

„Хиба ж ти не внаеш,
Хазяіну любий,
Чого став ледачий?
Пріів уже зуби!...
. . . .
Робота важкая
Всю силу вбрала;
Один я справлявся
За себе й за рало,
Не весну и літо,
А цілий свій вік!

Та ще и ледачим
Назвав чоловік!
Мене ж от турботи
Всего покривило,
Сирая землиця
Изъіла все тіло,
Мизерний каліка,—
Куди ж я годжусь?
Хоч дайте-ж підчунять
Так мо й пригожусь.

(Слова г. Ив. Троицкаго).

Якъ вернувсь ты, плуже,
Въ господарські руки,
Набрались ті руки
Прегіркої муки.
Не вміешъ орати,
Ні перевертати,
Тілько вміешъ добре
На боку лежати...
Иди жъ, гайдамако,
Звычаю навчися,
Або тамъ, кривляко,
Въ болоті втопися.

Іюля 5.

* * *

Дві книжки Старины
Давно у Васъ гуляють,
Про мене жъ нависні
Не думають, не дбають.
Гоніте заволокъ
До дому у три вырвы,
Щобъ не було въ дівбкъ
У запаскáхъ ще й прірвы.

Іюля 2.

Бояновы Замыслы.

Ода до Кобзы присвячена переважниковѣ въ розумѣньнѣ Слова о Полку Игоревѣ, професорові Льв. универс. д-ру Омеляновѣ Огоновському.

Моя ты мовчязна! чого такъ сумно дзвонишъ
У струны золотû, що начепивъ Боянъ?
Вѣщуешъ горенько, чи радощѣ хоронишъ,
Чи се цеволеньки окрывъ тебе туманъ?

Чи стиха схлипуешъ, чи дрôбнѣ слёзы ронишъ
Про камянѣ серьця, про темряву й обманъ?
Промовъ менѣ словце величнûмъ рокотаньемъ,
Чи слёзми лійся вже, невдержанымъ рыданьемъ!

Моя ты гордосте, вôдрадосте моя!
Таемный Неба даръ, Землѣ недовѣдомый!
Съ тобою горенько забуду всяке я...
Дзвони у золотѣ Боянськѣ струны-дзвоны!
Нехай возродицьця великихъ душъ сêмья
И Міру возвѣстить Божественьнû законы!
Да зникне зъ мêжъ людей неволя, мракъ, обманъ
И сьсне духъ людзькій, свободный Океанъ!

Щô Русь извѣдала вôдъ оныхъ чáсôвъ давнûхъ,
Щô боротьба Добра и темрявого Зла,
За приводомъ сердець и розумôвъ державнûхъ,
Пѣдъ знаменемъ Креста, въ народнѣй духъ ввесла,
Дѣявьня чистыхъ душъ, завѣты Православныхъ,
Вôдъ берла и меча до плуга й чересла,
Вы, струны золотѣ, вы, правды вѣщѣ дзвоны,
Бессмертнымъ рокотомъ вдыхнѣте въ миліоны.

Да возвеличицьця прихилникъ вашъ, Народъ,
Единствомъ силъ своихъ середъ усѣхъ Народѣвъ,
И, мовъ сьвѣтилъ ночныхъ небесный хороводъ
Тысячолѣтьтями блищить вомѣсто гóдûвъ!
И зробицьця тодѣ Бояновській рапсодъ,
По вѣщимъ замысламъ ёго, вѣнцемъ рапсóдôвъ,
И мова наша зъ мôвъ, якъ Серафима гласъ,
Гармонѣю Нéбесъ водвóрить середъ насъ.

Вы, що боролися за истену сьвященну
И пôдступъ духа лжи умѣли побѣждать,
И окомъ прозирнимъ стрѣчали чашу смертну
И тѣло немôшне давали роспинать!

О вѣчна сôль Землû! о сьвѣте про Вселевну!
Зôшлѣте й на мене восторга благодать,
Що силу вамъ дававъ за истену стояти,
И нетямъ ворогамъ и кривду ихъ прощати.

---

* * *

Посвящено В. М. Бѣлозерскому.

Чому тебе нема мêзъ нами
Съ твоимъ волосьсемъ золотымъ,
Съ твоими нѣжными очами,
И серцем чистымъ, пріязнымъ?
Чому? чому?... О! розôйшлися
Мы пó сьвѣту и завялися
Людей на розумъ наставлять
И ветху правду поновлять,—
Ту, що намъ Предки завѣщали
Перéказомъ своимъ глухимъ...
Въ перéказѣ огонь и дымъ,
И кровъ, и муки споминали...
„Всёго того дознали ми,
А вы... вы бутте вже людьми“.

И мы були людьми сьвятыми,
Любили щиро Землякôвъ;
Жертвáми й прáцями своими
Лякали дикихъ ворогôвъ,—
Лякали, и вони дрочились,
Мовъ скотъ у дрôкъ, и тупо злились,
И намъ кували кайданй,
Щоб нáтто не булй страшнû...
„Щó съ тихъ жертóв и праць щоденныхъ
(Мовляли) буде, як вони

Намъ дужѣ зробляцьця й страшнй
Середъ головъ злыдéннотемныхъ?
Порóбимо зъ буякъ рабôвъ,
Або грошóгребôвъ Панôвъ“!

И пôдъ кайдáнами двойными
Мы працювали день и нôчъ...
А дома вяли всѣ нѣмыми,
Якъ у горóдѣ вяне гичъ...
Анû вода жива Кастальська,
Анû Наука Христіяньська
Не пôдновляли вбогихъ силъ,—
И нáрôдъ наш тупѣвъ, якъ вôлъ.
Дивились сьлêзными очйма
На нёго мы вôддалекй,
И, мовъ пъянюги Козаки,
Швыргáли врázькими грошима,
И проклинали день и часъ,
Якъ закували въ пута насъ.

Теперъ... теперъ... Де сьвѣжа сила?
Де той сьвятый энтузіазмъ?
Де та надѣя, серьцю мила,
Очистить воздухъ одъ міаамъ,
Оздоровйть людей болящихъ,
Зробити путьнûхъ зъ негодящûхъ,
И тихій Рай, наш Рôдный Край,
Пôдьняти такъ, мовъ той Мамай

Не грасувавъ тутъ изъ Ордою
И не глумився надъ умомъ,
И не робивъ намъ Божій Домъ
Обряду школою тупою,
И не державъ за руки насъ,
Покй нашъ жертовникъ погасъ?!

Теперъ мы хирьнѣ середъ злющихъ,
Такихъ рабôвъ, якъ мы самй,
Середъ брехáкôвъ невгавущихъ
На лáньцюзѣ коло тюрмы,
Що насъ обохъ у нéй замкнéно,
Мовъ грѣшнѣ душѣ у Гееньвôй,
На чатѣ ж коло кгратъ стоитъ
Курноса, що нû пôдкупить,
Анû вмолити, нû вблагати...
Хибá б той зъ Нéба прилетѣвъ,
Хто зъ узъ Петра ослобонивъ,
И повелѣвъ намъ надыхати
Спасеннымъ розумомъ нашъ Міръ,
Щобъ знавъ, щò Богъ, а щó—кумиръ.

На небѣ правды ты витаешъ,
Лжа не подужала тебе,
И въ Царство Боже управляешъ
Орало *цобъ*, а не *цабе*...
Чому ж нема тебе мêзъ нами
Съ твоими нѣжными очами
И зъ ореоломъ золотымъ,
И съ серцемъ чистымъ, пріязнúмъ?
Хочъ увô сьнѣ намъ объявися:
Чи ты все той же, що й бувавъ,
Якъ насъ у пару парувавъ
И духомъ вѣщимъ веселився...
О! звесели ж тимъ духомъ насъ,
Коли тьвôй жéртôвникъ не згасъ!

Р. Б. 1890, мѣсяца
грудня 1 дьня, въ
Ганниноѣ Пустынû.

До Ганны Барвѣнокъ.

Якъ на тихôй зорѣ у досьвѣта прошвусь,
То заразъ думками по всѣхъ сьвѣтахъ ширяю,
И Геніямъ добра всесьвѣтнêго молюсь,
Що нашимъ душамъ путь показують до Раю.
Тодѣ я першъ тебе, Кохана, спогадаю,
Що слéзми инодѣ солодкими зальлюсь
Надъ вымысломъ твоимъ нѣжнúмъ и поэтичнымъ,
Одрады джереломъ живымъ и вѣковѣчнымъ.

О, нѣ! съ тобою мы, Пречиста, не помремъ:
Зôставимъ дьвѣ душѣ у любôй Материзьнѣ.
Сьвѣтитимуть вони спарованымъ огнемъ
Народу темному, безбачченку въ Оччизнѣ.
У рôднûй мовѣ насъ поставлять во главизнѣ.
Мы съ кожнымъ народомъ потомкôвъ оживемъ,
И безъ кôнця добро, всêго дорожче, волю,
Зъ нимъ росьсѣватимемъ по Предкôвському полю.

Мы не „ножнѣ на нêмъ посѣемъ обоюднѣ",
Дракона памятку зубастого сумнý:
Посѣемъ правду въ сêй пустынѣ многолюднôй
И серця й розуму, Сусѣдямъ пріязну.
На спôминъ про свою страшну старовину,
Що списомъ и мечемъ творила судъ бессудный,
Поставимо помникъ труда нерукотворный,
Поэзѣи новый источникъ, животворный.

Нехай изъ нêго пьють усѣ земнѣ языки
Та згадують, яка була колись орда,
Що съ Краю Рôдного зробила Поле Дике
Вôдъ Моря по самѣ Московськѣ Города.
Не вернецьця до насъ во вѣки та бѣда:
Бо серденько твое нѣжнé, сьвяте, велике,

Поставило въ своёмъ Потомствѣ вѣчнѣ муры,
Охрану спôльнеѣ Науки и Культуры.

Такъ, мы на те у нашъ убогій Міръ прійшли
Щобъ мову зъ мôвъ людзькихъ, скалѣчену, забвенну,
Зъ народнûх устъ узять и въ перло возвести,
Нехай живе й цьвѣте вона про всю Вселенну,
И розôвъе колись ту силу сокровенну,
Що на Той Сьвѣтъ занêсъ вôдъ насъ, Баяне, ты!
Потомки древнёго Славянського Народу,
За слова стоимо́ и розуму свободу.

Нехай стыдомъ тяжкûмъ Потомства судъ окрые
И Деспота, що насъ, мовъ Калигула, гнавъ,
И тихъ, хто за ёго тиранство, всёй Россѣѣ
Погибели, зъ ёѣ порядками, бажавъ,—
Бажавъ погибели, забувши, що пôймавъ
Бувъ Ляхъ насъ у своѣ лабеты погубныѣ,
Москва жъ насъ узяла пôдъ широченнѣ крыла,
И въ душманôвъ зъ лабетъ ехидныхъ слобонила.

Римські Элегиі.

Перва пара римських элегий.

> Saget, Steine, mir an, o sprecht ih hohen Pallesste.

1.

Промовте, каміньне, до ме́не, озьвітесь, високі палати!
Ви, гулиці! свое слове подайте! Чи й ти, геній тутъ недвижим?
Ні, все ще живе й дише в мурах твоіх віковічно сьвященних,
О Городе Вічний! Німуе про ме́не воно одного.

А хто ж се так шепче до ме́не? в якому віконьці побачу
Принаду кохану мою, що запалить-оживить мій дух?
Хиба ж я не чую душею ту стежку-доріжку, що часто
Ходив я до неі й від неі, байдужен про час дорогій?
Розглядую пилно й храмй я, й палати, й руіни, й колони,
Як личить поважній особі в мандривці на добру користь,
Да хутко те все занедбаю: тогді мене „вірного“ прийме
Единий мій храм, храм любови, серед „оглашенних“ людей.
О Риме! хоч ти цілий сьвіт, да й сьвіт без любови здавався б
Не сьвітом: так само й ти, Риме, без неі нам був би не Рим.

2.

> Ehret wen ihr auch wollt! Nun bin ich endlich geborgen.
>
> *Göthe.*

Шануйте, хто вам там під мисьлі: тепер я од вас заховався!
Ви, дами блискучі, хорошого тону вельможні пани,
Питайте одно в одного там про дядю й небожа, чи добре
На сьвіті живецьця, питайте сестéр ц кузин и тітóк,—
А посьлі громадзьких бесід засідайте за карти мизерьні.
Та й иньші бувайте здорові в великихъ кружкахъ и малих,
У тих, що бувало доводять мене у нудьзі до роспуки
Хулою своею на розум и в злих и в прихильніх словах.
Ясуйте одно одному без мети політично ті ляси,
Що путника гонять завзято в Европі ис краю та в край.
Так гнали колись Мальборуга, британьця-мандьрівця сьпіваки
С Парижа в Ліворно, з Ліворна до Риму й Неаполя скрізь.

Поплив аж у Смирну,—и там „Мальборуг! Мальборуг“! засьпівали,
Як тількі до пристани в гавані став наближатись герой.
Так само и я скрізь в Европі де ні обернусь, де ні стану,
Повсюдно чуваю царям и повсюдно народам хулу.
Тепер же не хутко дознаетесь, де я сховавсь-притаівся:
Бо царь мій, Амур, милостиво мені дав затишний куток.
Окрив мене крильми своіми; під ними кохана римлянка
Без ляку приймае мое залицяньне, дарма що я Гкал.
Що варвар скажений я: в брехві про мене у неі— дурниця.
Ій любо годити тому, хто вподобавсь розмовою ій.
Вподобала й тішицьця ним, чужоземцем моторним-огрядним,
Що гори й сьніги и доми деревяні малюе чудьні.
Горить вона тим же огнем, що сама в нім, палкім, запалила.
Ій любо, що золото в нёго не важить того, що в римлян:
Тепер бо трапеза у неі в домівці зробилась роскішна;
Е й гарна одежа, й коляска щоденна про оперу é.
З дочкóю ба й мати радіе далекому с півночи гостю,—
И варвар моторний пануе над духом и тілом римлян.

ДРУГА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

3.

Lass dich, Geliebte, nicht reu'n, dass du mir so schnell sich ergeben!

Не кайся, кохана, що скоро аж натто мені віддалася!
Бувай у тім певна, що мислю про тебе не низько, о, ні!

Амурови стьріли усяково влучують в серце коханкам.
Бувало, що тількі дьрянне летючи, та ехидний их яд
Отруюе серце на-віки; но стьріли потужно перваті
Ис сьвіжим, блискучим жолом, ті в серьці запалюють кров.
В геройські часи, як ще и богове й богині любились,
За поглядом—жажда, за жаждою он зараз и вдовіл ийшов.
Ти думаеш, довго богиня любови про те міркувала,
Як в темній дуброві на Иді ій так сподобався Анхиз?
Колиб же Дияна не поцілувала сонька молодого,
О, певно б ёго розбудила Аврора, ревниво зірка!
И Геру Леандер побачив якось на весільлі гучному,
Та й кинувсь, гарячий с коханья, до неі в ночну глибиню.
А. Сильвія Рея, царівна, пійшла по водицю до Тибру,
Да й сталося ій, що піймав уродливу там бог.
С того ж то й постали у Римі обидва сини бога Марса,
Вовчата сини, та й назвався царем всёго сьвіту ваш Рим.

4.

Fromm sind wir, Liebende, still verehren alle Dämonen.
Göthe.

Хто любить, той серцем побожен, шануе всіх демонів рівно,
И кожному богові й кожній богині годити готов.
Однак се не гнівно бессмертним, коли ми окроме кадило
Яке многоцінне которому з вишніх у храм несемó.

Так всіх ми шануем, помолимось денно и нічно
такому,
Що серцем обрали-вподобали й хочем найбілш
залучить.
Ми хитро справляем веселі и поважні таін-потáені
свята,
Де всім подобае посьвяченним в тайну мовчанка німа,
Бо перше на себе накличем Эриньній учинками
злими,
И перше заслужим від Зевса у пеклі гаки за гріхи,
Ніж чарів служеньня свойму божеству нам зректися
на-віки.
А звецьця воно, се ви мусите знати, у всіх Случаéм.
Случáй нам частéнько під новим що-разу зъявляецьця
видом.
Протеенко родом, не раз и героів Случай ошукав,
Обманюе він нетямних и байдужних що-дьня й що-
години,
Сонливих знай манить, віт тих, що пилнують, втекае
тихцем.
Моторному тількі воно, божество се, трудящому
тількі
Само віддаецьця, ласкáво и любо прихилне ёму.
Раз якось мені-теж явилось ув образі діви.
Волосьсе роскішне на лоб нависало завихрене ій,
И гарно вилось круг тонéнькоі білоі шиі,
Спадаючи филями зверху голівоньки вниз.
И я постеріг, хто зъявився, піймав утечущу
и дав ій
Цілунок, и сам цілуваньне почув на жадібних устах.
О! як же зрадів я!... Та годі. Було те, було та й
минуло,
II вплутавсь, роскішні, чудовні ви, римські коси,
я в вас.

ТРЕЙТЯ ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

5.

Froh empfind'ich nun auf klassischem Boden begeistert.

Göthe.

Веселий, я чую натхненим себе на класичній тут
почві.
Минуще й сучасне до мéне говóрить гарьніщ,
виразьніщ.
Тут ради я слухаю древніх, и твори их пилно гортаю
Рукою бистрóю, гортаю що день, з задоволом новим.
Однакож ночами Амур мене кличе на иншу роботу.
Нехай я й недбумок буду, та вдвое щасливий за те.
Хиба ж бо й не вчусь я, штудуючи форми грудей
укоханих
И водючи руку по стегнах чудовних згори та й униз?
Тогді тількі мрамор гаразд розумію, и в думці
рівняю,
Щó чув я очима и бачу рукою ще лучче очей.
Нехай моя люба відьніме у мéне годин зо дьві
денних:
Нічною добою віддасьть мені кращі години за те.
Коли я іі не цілую, дак з нею у смак розмовляю:
А сон іі зможе,—лежу та у думах поважних тону.
Не раз ув объятьті у неі складавъ я віршовані творі,
И міру гекзаметра стиха моя вибивала рука
На спиньці у неі... Вона в любім сьні легко дише на
мене,
И гріе коханне диханне мій дух до ёго глибені.
Амур підживляе тим часом огонь у пригашеній лямпі,
И думае, як він колись триумвирам своим так служив.

6.

„Kennst du, o Graus amerl mich in solchen Worten betrüben!

Göthe.

Як можеш ти, лютий, мене так трівожити словом таківським?
Хиба в вас говбрять так гірко та жорстко в любові своїй?
Нехай дорекають мені чужі люде,—я мушу терьпіти.
Чи то ж бо я й справді не грішна? та грішна с тобою удвох.
Сі шати завидливі й кажуть сусіді виразно, що тужить
Небога вдовиця по мужі коханім тепер не сама.
Хиба ж не приходив еси, необачний, при місяці ясьнім,
Поважно у темній одежі, підстригшись иззаду кругом?
Хиба ж жарту сам ти духовную маску не вибрав про мене?
То мусив прелат певно бути... Ну, добре, ти й є мій прелат.
В духовному Римі понять віри трудно, но я присягаю,—
Ні разу обняти духовному мужу я ще ні далась.
Ох! бідна була я, та ще й молоденька и знана підлизам.
И Фальконіери частенько на мене дивився—гракав.
А зьвідник Албанів мене бавковою цідулою довго
То в Остію їхать, то знов на Чотирі Криниці манив.
И хто не послухав ехидних зазивів? убога людина.
Ненáвидить рівно й червоні й вишневі вона панчішки.
Казав колись тато (хоть мама й байду на се), що обманом
Чи рано, чи пізно підходять мужчини жінóк и дівóк.
Оттак же й зо мною зробилось. Ти сердисься тільки аби-то:
Бо в тéбе на думці втеканьне. Втекай, покидай!

Ви нас недостойні, мужчини. Ми носим під серцем дитину;
Так само и вірносьть ми носимо в серьці правдивім по-вік.
Ви ж, нас обнімаючи ницо, и силу й жадобу коханьня
В своїм обійманьні мизерьнім ис сéбе звергаете в раз".
Так гірко мені докоряла кохана; вхопила дитину,
Цілуючи, кг серьцю її пригорнула, и сльёзи лились из очей.
О! як я тогді засоромивсь, що речі ворожі людькиї
Сей образ пречистий любови мені сплямувати змогли!
Понуро горить и димуе багатьте хиба на минуту,
Коли на ёго хто з-невацька водою ис цебра бурхве;
Та швидко воно проганяє той дим, що мрячив ёго ясьнісьть,—
И вишче, й ясьніще, и кращче, ніж перше, палае-жахтить.

ЧЕТВЕРТА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

7.

O wiefüll'ich in Rom mich so froh! gedenk' ich der Zeiten.

Göthe.

О, як мені весело в Римі! Я згадую время, як там десь
На півночі день сіруватий из-ранку мене починав обіймать.
Захмарене небо важенно на череп сумний мій лягало.
Круг млявого сірий, бес фарби й бес форми маячився сьвіт.
И я, щоб мого недоволного духа якось вдоволнити,
Про власну истоту мою в міркуваньвях все глибше тону.
Тепер осяйвий сьвіт эфира осьвічуе лоб мій веселий,
И Фебус божественний фарби и форми ис помраку зве.
Ніч зорява сьсяе и дзвонить моіми пісьнями, мов гуслі,

А місяць тут сьвітить ясьніщ, ніж на півночі темрявий
день.
Яке мені, смертному, щасьте! Чи се уві-сьні мені
сницьця?
Гостюю, Юпитере батьку, я в тебе в амврозьнім дому.
О, так! просьтягаю тобі до колін обіймающі руки:
Прийми, ти, наш батьку благий, и мене теж за госьтя
свого!
Не знаю, як сталось воно: мабуть, Гера вхопила за руку
Мене, волоцюгу, и в пишні сьвітлиці чертоги ввела.
Ти, може, якого героя звелів ій кликнути до себе.
Вона ж помилилась, вродлива. Прости и прийми се
вже в лад!
Фортуна, дочка твоя, також найкращчі гостивьці з
Олимпу,
Як, дівонька, робом дівоцьким, нам, людям, що-дьня
роздае.
Коли еси богъ господарний, не будеш мене, хлібосола,
На хмарну ту землю спихати з Олимпу твого.
„Поете! куди ти вабрався"! Прости мене, Зевсе, мій
Ксене!
Гора Капитольська висока, се другий про мене Олимп.
Дозволь мені, батьку, вістатись у тебе, а Гермес
навпосьлі
Мене мимо Цесьтія брами до Оркуса в тьму проведе.

8.

Wenn du mir sagst, du habes als
Kind, Geliebte, den Menschen.

Göthe.

Як ти мені кажеш, кохава, що з-малку тебе не хвалили,
Ба й рідна матуся дивилась на тебе зневажно якось,
Аж покіль ти стала, підрісши, гарніти,—я йму тобі
віри,
И думаю—справді була ти предивне, осібне дитя.

Так само не мае и образу й фарби лоза виноградьня,
А грони нальлюцьця, посьпіють,—в восторзі и люде й
боги.

ПЯТА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

9.

Herbstlich leuchtet die Flamme von
ländlich geselligen Gerde.

Göthe.

Осіньнім горить уже сьвітлом курінь мій, сусід миролюбний.
Трещить и блищить він и свище угору в сухому
гільлі.
Сей вечір мене він найбільш веселить: бо ще покіль
зотьліе
Червоне огульле та схилицьця в попіл, надійде вона,
Дівчина кохана. Тогді знов гільле запалае дровами,
И ніч обогріта нам весело буде блищати, як пир.
Ураньці трудяща, покинувши ложе любови, розбудить,
Роздмухае в попелі наново швидко жахтючий огонь.
Над всі бо дарі нам ласкавий Амур надае дар
найкращчий—
Будити у попелі радощів искри веселі, живі.

10.

Alexander und Cäsar und Heinrich
und Friedrich die Grossen.

Göthe.

Мені й Александер, и Цезар, и Генрих, и Фридрих,
великі монархи,
Усі половину б своеі великоі слави дали,
Колиб міг я кожному дати се ложе переночувати.
Но их бідолашніх держить сила Оркуса міцно у тьмі.

Оце ж веселись хто царює в любовъю нагрітому царсьтві,
Покіль бистру ногу страшенна та Лета не вмочить
тобі.

ШЕСТА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

11.

Euch, o Grazien, legt die wenigen
Blatter ein Dichter.
Göthe.

Ось вам, грації, зо кілька жмень листочків поэт на ваш
чистий
Кладе жертівник в жертву вам та ще й з рози нові
пупъянкй.
Поэтові є приносу втіха. Втішаецьця він своим твором:
Круг сéбе ж бо в дусі вбачае богів и богинь пантеон.
Юпитер до нёго схилився, Юнона ж чоло підіймае,
И виступця Феб кучерявий ёму головою трясе.

Минерва поважно и сухо з-над хмар позирае,
А Гермес, посел их летучий, лукаво поглядуе в бік.

Но посьлі мнякого сповидника Вакха Цітєра жадае
В солоди очима, що в мраморі мокрі и досі про нас.
Хоч любо ій те спогадати, як з ним веселилась-
любилась,
Та радощів більших дознала б, колиб син міз ними
стояв.

12.

Hörest du, Liebchen, das muntre Geschrei der Flaminischen Wagher?
Göthe.

Чи чуеш, кохана, веселі пісьні, на Фляминскій дорозі?
Женьці се сьпівають, додому простують из римських
жнивів.

Скінчили вони вже й у полі роботу римлявам; сі
духи
Не хочуть нажати й богині Церері на пишний вінок.
Нема в них и другого сьвята-подяки великій богині,
Що золото-колос, на місце жолудьдя, у харч им дала.
Відправмо ж удвох ій ми радісне сьвято тихенько-
гарненько:
Бо двое коханків, се той же в народьній громаді
народ,
Ти, може, чувала про сьвято мистичне, що в давна
давнезьні
Прибув погай миру Кгрез из Элевзиру, герой кгрек
у Рим,
На се свято грецьке самих тілько Кгреків скликали
у Римі,
„Зьбіраймось, братте, на ніч таемничу, велику ніч“!
Цуравсь ії вбогий на ровум, а хто був новооглашений,
Тремтів и лякався у білій одежі (симвóл чистоти)!
И чудно и дивно здавалось усе там, хто в-перве
побачив.
Яких ся людей, и блукав він, неначе у дикому сьні.
Бо лазив там гад по усюду, дівчата ж уквіччані пишно
Колосьсем, носили замкнении скринькі то сюди и
туди.
Попи ж многозначно руками й очима водили, ходили,
Сьпіваючи стиха. Скучав, хто не знав, що воно и
про що,
И довго в искусі такого держали, аж покіль розумно
Ёму все було, що духовні в симвóлах таіли своіх.
Яка ж то була таемвиця? Така, що Деметра Велика
Вволила героеву волю: бессмертного тіла свого
Закриту частину віддала Язону, Крима цареві
Потужному, й остров щасливим зробила. Весільле свое
Богиня у полі справляла, и поле колосьсем окрила;
Віт того колосься воно наче сад золотий цьвіло,
А инде усюди земля гододала: бо гарне призваньне

Богини, за довіл любови пустила вона в гаятьте,
И дивний сей розум науки ночноі новик зрозумівши,
Коханій кивав, чи угадуеш, мила, про що був той кив?
Вітласта ся мирта дае холодочок свяченому місьцю
А наші роскоші не вшкодять на сьвіті нікому нічим.

СЕМА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

13.

Amor bleibet ein Schalk, und wer ihm vertraut is betrogen.
Göthe.

Амур на всі хитрощі мудрий; пойми ёму віри,— обманить!
Лукаво прийшов він до мене: „Сёгодні ще віри пойми.
Не мисьлю тобі я худого. Ти жизьнь и всі творі стихові—
С подякою се споминаю—на школу мою присьвятив.
Дивись, я й у Рим за тобою ввігнався, що, може, між людьми
Чужими в чужій стороні я тобі щó приемне зроблю.
В дорозі усякий, мовляли, знаходить гостыну ледачу,
А той, кому іі рае Амур, той дорого платить за се.
Дивуючись ти озираеш руіни сих мурів давнезних
И ходиш задуманий ш чувством в сьвященному місьті сёму.
Ще більше шануеш останкив роботу статуй многоцінних
Единих на сьвіті майстьрів, що до них я щоденно ходив.
Статуі сі сам я спорудив,—сим разом не хваставши мовлю,—
Розумно й самóму тобі,—не гнівися, що правду скажу.
Тепер мені служиш ти якось ленивo. Де ділись у тебе

И образи гарьні и фарби звичайного твору твого?
Чи хочеш вернутись до праці, мій друже? Ще кгречеська школа
Стоіть, як стояла. Годі не змогли зачинити дверей.
Учителем буду в ній юний во-віки: бо в юних кохаюсь...
Старóго ума не люблю. Чи се чуеш ти, нене моя?
Були ще антики новими, як óні щасливі живали:
Живи й ти на сьвіті щасливо, и житиме древне в тобі.
Де візьмеш основу до пісьни? Тут я тебе мушу натхнути.
Найвищого ж тону навчае в пісьнях вас коханьне одно".
Так мовив софист, и хто зможе ёму прекословить?
Я ж, бідний,
Привик послухатись, щó пан мій ласкавий мені повелить.
Зрадливо тепер він свое здержав слово: дав тему до пісьни,
Дав тему, відьнявши у мéне и время, и силу, и розум самий.
Міняецьця пара кохана очима, руками, цілунком,
И силба у неі дорожча над слово и тепле й ніжве.
И пошептом речі закóхані льлюцьця, вриваючись любо,
И гимном чудовним, без ритму й цезури, чарують мене.
Авроро! як звати мені тебе другом всіх муз найвірьніщим?
Невже ж бо й тебе обманив сей буяка, сей ошуст, Амур?
Прикивувшись другом ёго, ти мене розбудила рапенько,
И звов мене звеш до ёго алтаря, на торжественний день.
На грудях у мене волосься коханого, в локонах, повно.
Голівонька сонна и шийка надавлюе руку мені.
Як збуджено гарно вас, тихі години! ви, намятко ніги,
Що нас колихала на ліжку й блаженно пестила обох!

Здвигнулась кріз-сон, обернулась и впала на ліжко уз мéне,
Зоставивши руку однак же білéньку у мéне в руці.
Правдиве коханьне и чисте жаданьне нас вяжуть до-купи;
Міняючись ними, піддержуєш тількі сердечний наш жар.
Стискаю ій рученьку й бачу — відкрились небесниі очі...
Ні! дайте мені на картину принадну дивитися знов.
Закрийтесь! мене ви стьрівожили й пъяним неначе зробили.
Ще в мéне одіймати дивовижи вдовій.
Які ж бо величні сі форми! які благородьні сі члени!
Спи, спи, Арияднонько, гарно! Тезею, зникай собі геть!
Один поцілунок устам сим! Тепер розлучайся, Тезею!...
Дивлюсь ій у вічі! проснулась! Тепер не втекти вже тобі.

14.

Zünde mir Licht an, Knabe.—„Noch ist es hell. Ihr verzehret.
Göthe.

Сьвіти мені сьвітло вже, хлопю!—„Ще видно, мій пане. Даремно
Оливу й кноти псуєте, и шкода зачинятись у-день.
За мурі високі, зовсім не зáгори, сховалося сонце.
Ище с пів-години зісталося певно до гасла, що ніч".—
Нещасний! иди да сьвіти вже: дівчини я жду-не-діждуся.
Нехай же хоч лямпа, сповісниця ночи, втішає мене.

ВОСЬМА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГІЙ.

15.

Cäsarn wär, ich wohl nie zu fernen Britanen gevolgst.
Göthe.

За Цезарем я не пійшов бы ніколи в далекі Британи
И Флорус мене затягнув би в принадну Попину якъ-раз.
Туман бо сумної півночи далеко мені противніщий,
Ніж блохи трудящому люду ненáвидьні в теплих краях.
Тепер же мені ви вподобались бильше, ніж перше шинківні,
Остериі, як римлянúн вас прозвав пристойніщ.
Сёгодьні бо явите милу мені з ії дядьком коханим,
Що часто про мéне морочить ёго моє добре дівча.
Тут стіл той стоїть, що ёго земляки друголюбно обсіли.
Навпроти шукала кохана уз матінку місьця собі.
Осьлінчика знай подвигала, и хитро все так примудряла,
Щоб личко я бачив ії в половину, а коси—цілком.
Льлючи ж из пуздерка вино, ёго вмисне на стіл проливала,
И голос ії був гучніщий, ніж в звичаі тут в римлянóк.
Вино потекло й ії пучка гарненька писала по бляту
Столовому стиха вином тим розлитим усякі кружки,
И наші именьня сплетала до-купки. Цікаво дививсь я
На пучечку ніжну, и добре се знала-вбачала вона.
Аж ось пише пять, римську цифру; швиденько ії написала,
И зараз кружки покрутила, щоб з нею затерти по наших именьнях обох.

Зісталось одно тільки римське *чотирі* виразно з усёго,—
Чотирі... Ся цифра була найдорожча й миліща мені.
Я мовчки седів и кусав собі губи щасливі до крові—
С тих хитрощів женськіх. Жданьне и жаданьне томило мене.
Ще довго до ночи! Тогді ще чотирі години зіждати!
О сонце високе! стоіш, задивившись на пишний тьвій Рим.
Нема въ тéбе більшого в сьвіті, и більшого вже не побачиш,
Як се нам Горацій, тьвій жрець восхищенний, колись віщував.
Сёгодьні ж не гай вже мене більш, и годі дивитись на гори,
На семеро гір тих величніх,—раніше, високе, спустись!
Вволи вже поэтову волю, урви тих годин велелішних,
Котрими ненáситьні очі пасе тут блаженний маляр!
Палаючи, глянь ще бистренько на сі превисокі фасади,
На куполи, на обелиски, на дивні колони ёго!
Та й ринься у море боржій, щоб у раньці раніше схопитись
И тим навтішатись, щó давні століття надбали тобі!
Колись тут у тебе комишь колихавсь по затонах,
Розлогі сі горі понуро вкривали гаі й чагорі.
Аж ось росплодився народ-волоцюга, злодюга щасливий,
Народи й их землі у царство едине під себе стягнув.
А щó по за царством зісталось у нёго, ти ледьві вважав ти
И погляду вартим, не то любованьня й восторгу твого.
Вбачало, як сьвіт сей постав, и як сьвіт сей руіною взявся.

З руіни ж постав тут удруге троха чи не більший ще сьвіт...
Щоб я на сей сьвіт, осияний тобою, ще довго дивився,
Покладливо Парка премудра мені свою нитку пряде...
Однако вже близько година, такъ гарно призвачена *нею*...
О щасьте! вже дзвонить!... Ні, ще не чотирі, та все ж таки трі.
Так, музи, ви знов обманили се довге жданьне чиганьне,
Важкі сі години, що з милою ще розлучають мене.
Бувайте ж здорові! Хапаюсь, и вас не боюсь прогнівити:
Во, горьді, ви все ж бо Амурові вряд не низькій даете́.

16.

Warum bist du, Geliebter, nicht heute zum Vignegekommen?

Göthe.

„Чому не прийшов еси, милий, у наш виноградник сёгодні?
Сама я була там, и ждала, по нашій умові, тебе."—
„Кохана! уже я надходив, аж бачу, на щасьте, старóго.
Міз лозами поравсь, и колесом штурьре мотузне крутив."—
„О, як же ти гірко в тому помилився! Ми вдвох умудрились
Опудало з гичи у дядькову постать про птаство зробить.
Тепер по старого жаданьню все сталось: жахае він птаство,
Що и виноградник ёму обкрадае й небогу саму.

ДЕВЯТА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

17.

Manche Töne sind mich Verdrúss, doch bleiben am meisteu.
Göthe.

Вагацько в тонáх é такого, що сердить мене; білш усёго
Собачого гавканьня злого, завзятого я не люблю.
Один тілкі пес веселив мое серце; ёго залюбки я
Бувало, як гавкае, слухав. Его вгодував мій сусід.
Бо гавкав колись він на милу дівчину, як потай до мене
Вона пробіралась, и мало не зрадив утайкі обох.
Я чую й тепер, що він гавкае, й мислю: оце вже надходить!
Або споминаю те время, що жду й не діждуся ii.

18

Eines ist mir verdrisslich vor allen Dingen, ein andress.
Göthe.

Одно мені тяжко досадне, а друге мені препротивне,—
Таке, що всі жилки тремтять и трепещуть від гиду в мене,
Як тількі про те спогадаю. Вамъ, друзі, у цім я признаюсь:
Що сердить мене одинокее ліжко, холодне в-ночі.
Всёго ж противніще мені—на дорозі любови боятись
Гадюки й отрути під розами втіхи й блаженства мого,—
Боятись тогді, як в найкращчий моментъ упоеньня любовъю

Ти голову хилиш, турбота ж, наблизившись, шепче тобі...
Тим щасьте мое робить мила Фавстина: вона розьділяе
И може зо мною охотно, и вірному вірность хравить...
В преграді знаходить принаду палка та завзята молодіж;
Про мене ж—в спокоі втішатись придбаним любіщ.
Яке се блаженство! Міняемось певно цілунками в нізі,
И жизьнь из диханьнем устами ссемó й удихаем в устá.
Так весело довгі скорочуем ночі, и слухаем—груди
На грудіх—як бурі в вітрами й дощі ливні в мраці ревуть.
И се—дьніе ранок. Години квіткй нам повні приносять.
Ми ними вбіраем-зукрашуем пишно сьвятковий наш день.
Дозволте мені, о квирити, блаженство! а ты, щедрий Боже,
Даруй и найперше й останне нам блага з усіх твоих благ!

ДЕСЯТА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ

19.

Schwer erhalten wir uns den guten Namen, denn Fama.
Göthe.

Нам трудно удержати добре имъя за собою: бо Фама
З Амуром, моім властелином, я знаю, у сварьці стоіть.
Річ знана и вам, звідкіля се взялось, що вони ворогують.
Давняшня история се, и я вам ii роскажу.

Потужна богиня Юнона була всім богам—що та редька:
Бо слово владичне аж натто любила держати вона.
С того на всіх божеськихъ учтах той голос дзвінкий и кричущий
Невáвиден рівно бував и великим и меньшим богам.
Ото ж раз хвалилась вона, в своїй пиньді, що сина владики
Зевеса—с царя та зробити зуміла своїм крепаком.
„Мого Геркулеса (кричала в тріумфі вона) приведу я
До тéбе, Зевесе, таким, мов у-друге на сьвіт народивсь,
Не той се герой Геркулес, що Алкмена тобі породила:
За шану именьня мого на землі він вже богом зробивсь.
Поглядує він на Олимп не про тебе, бесмертних всіх цáрю.
Байдужне ёму твое лоне потужне: шукае мене.
За се вибачай вже, мій любий. Про мене, про честь мою й шану
Верстае велику дорогу, ніхто ще іі не верстав.
Та й я ж бо стьрічаю ёго на дорозі хвалою, ще покіль
Він діла свого совершити не встигнув, або й не почав.
Колись одружив ти був нас... Побідитель и царь амазонок
Зробивсь би й моім, и я зву ёго милим, коханьнем моім"...
Все вщухло. Ніхто не дерзнув іі пинду вразити: бо лéгко
Зробила б ненáвидне щось у досаді й бесмертним богам.
Амура ж тут мов не бувало: влизнув крадькомá с-перед неі.
Героя найменшим искуством привів він під власьть красоти,
Тепер же обох змаскувавши, накинув ій шкуру левину
На плечі, а в руки дубину страшенну, важенну ій дав,
Героеві ж, чуба звихривши й гарно квітками зрядивши,
Дав днище й кужілку у руки. Згодились бо 'бое на жарт.

Так хутко прибравши сьміхóвинну пару, біжить по Олимпу,
Гукаючи: „Славні й предивні вторились на сьвіті діла!
Нікóли ще небо й земля й безустанне в ході своій сонце
Не бачили дива такого на вічній дорозі своій"!
Усе захапалось: няли віри хлопцю: мовляв бо не жартом.
Няла віри й Фама: бо задьню нікóли вона не пасе.
И хто ж був радьніщий, що бачить героя в найбільшій зневазі?
Юнона!... Вона на Амура сьвітила ласкáвим лицем.
Рядком з нею Фама стояла в турботі, в стиді и в роспуці.
Вона перш сьміялась: „Боги! ось маскі йдуть на небо, маски!
Героя мого я впізнала. Се будуть трагедію грати".
Як же зрозуміла, куди воно йдецьця и щó воно є,
Тогді засуміла, и зáбавці годі з богами радіти.
Не так и Вулканові зьлісьть допекла на зрадливу жону,
Як хитрою сітьтю обох обгорнув він коханків щасливих
И спутав им руки и ноги серед упоеньня любви.
Зраділи сёму молоцьці не помалу, Меркурій та Бахус.
Обидва згодились у тім, що прегарна се думка була—
Лежати на лоні в богини такої! Благали Вулкана:
„Подерж их у парі, нехай ще подивляцьця 'дно на 'дного"!
И був дідуган такій зьлющий, що 'бох их держав ув окові;
Но Фама втекла ввітьтіля у досаді й великім гніву.
З Амуром вона посварилась; постала міз ними ненáвисть.
Як тількі героя вона собі вибере, шпетить Амур.
Кого вона білш поважае, того він уміе знижати,
И хто непорочен був, шваби такому найбільші робив.
Хто хоче втекати від нёго, такому він найшкодливіщий,
Дівчатамъ служити готов, и котора зневажить ёго,

Та мусить жорстоку стьрілу перш из лука ёго
претерьпіти.
Мужчин гарячить на мужчин, похотливе з них
робить зьвирьре.
Хто в стид ёго мае, той мучитись мусить; обманщику
ж гірко
Дае себе знати в переступі гнусьни́м и в нужді
тяжкій.
Но й ти, Фамо, гониш Амура по сьвіту очима
й вушима.
В кого ти ёго ні побачиш, про того вже мислиш
лихе.
Лякаеш ти зглядом докірним нас бідних, зневажуеш
словом
И—дом той бесславиш страшенно, де він пробувати
привик.
Те ж саме й зо мною бувае, и я вже страдаю по-
малу:
За всім, щó чиню потай сьвіту, ревнива богиня
зорить.
Да се вже одвічний на сьвіті закон; я мовчу й
преклоняюсь
Ва й Кгреки терьпіли за сварі царськиі так само, як

20.

Ziеret Stärke den Mann und freies-
muthiges Wesen.
Göthe.

Коли своеволности сьміливу вдачу в кому красить
сила
Дак личить ёму тим ще й наче мовчати про де-що
мовчком.
О ти, побідителю тверджів, Мовчанко, царице народів?
Богине кохана моя, що так певно мене череж жизьнь
провела!

Чого не дознав я на сьвіті! Тепер мені Муза-
пустуха
З Амуром, пройди́сьвітом хитрим, відкрили затулений
ріт.
Ах! трудно вже буде цареві сьвій сором од всіх
заховати!
Ні царський вінець, ні фригийська повязка не втаіть
ушей
Довженних, що Мидас придбав. Их побачять всі
слуги прибічьні,—
И давить ёму таемниця, мов камінь важенная, дух.
Радьніщий пійти він під землю, аби трохи пільги
дознати;
Коли ж бо й земля таких таен не вміе ховати гаразд!
З землі очерет виростае, підслухуе, шепче він з вітром:
Потужен ти, Мидасе царю, та вуші предовгі твоі...
Претрудно й мені тепер тайну мою, гарну тайну
хранити.
Ах! повня сердечна так легко німі одверзае вуста.
Другини не маю такоі, щоб мо́жна ій щиро приз-
натись:
Боюсь бо докору; а другу опасно іі довірять.
Восторгами пущі та скелі круті оглашати,— не так-то
Я молод літами, не вельми й самітно живу.
Тобі, амфибрахие любий, пентаметре, давній мій
друже,
Зьвіряю, щó в серденьку маю таемно солодкого я:
Що в-день веселила мене, в-ночі рівнобогим робила,
Про мене себе вберегала від хитрих залетів вона.
Розумно втече від премудрих, и знайде незнаную
стежку
Туди, де іі піджидае той, хто ій миліщий над всіх.
О місяцю, друже! загайся віходить. Ти, вітре, мій
брате!
Шепчи по садочку... Ніхто щоб не бачив іі й не
чував.

Ви ж, сьпіви кохані, росьтіте й цвітіте, и стиха
гойдайтесь
В ночному диханьңі, в тихому слуханьні чуйця-
вітерьця.
Ви, мов комишасьті луги говорливі, ви, стиха щасливи,
И про таемниці щасливої цари не вмовчуйте білш.

Примѣчанія и поясненія

автора и редактора.

Предисловія, примѣчанія и послѣсловія

П. А. Кулиша

КЪ СВОИМЪ СТИХОТВОРЕНІЯМЪ.

Предисловія, примѣчанія и послѣсловія П. А. Кулиша къ своимъ стихотвореніямъ.

Маруся Богуславка.

1.—Стр. 202, ст. 9—12.

Гайдамаки, як хочуть бувало нагнати холоду гречкосіям доматорам, дак біжить конем, с пистолем, тай гукае: „У хату, *Мурею* (Турчине), а то запалю!“ До чоловік схилицьця по-під лісою, да в хату!

(Так мені оповідували старезні люде).

2.—Стр. 209, ст. 25—28.

Якъ зайнявъ Царъ Олексій Михайловичъ Білу Русь, дакъ вызволені съ підъ Ляхівъ мещане першъ усёго просили въ Царя такого присуду, щобъ у городахъ не жили въ нихъ ні жиды, ні козаки.

(Читай про се охочий в друкованих актах).

3.—Стр. 211, ст. 15—18.

Що Татаре по-нашому насьміхались из нашого люду, про се писав знакомитий колонізатор, воювник и політик, кіёвський бискуп Юзеф Верещинський.

4.—Стр. 212, ст. 13 и 14.

Знаменитый Станислáв Жовковский звéцця въ Турецькихъ літóписяхъ *Зулушь*. Голову ёго, стяту на Цоцорі, повішено въ Стамбýлі пітъ тимй Ворітьмй, що по нимъ Турéцьке цáрство

прозвало себе Высокою Портою, Блискучою Портою и Щасливыми Ворітьми.

5.—Стр. 212, ст. 15 и 16.

Турецькій султанъ есть калифъ Магометаньского світу.

6.—Стр. 212, ст. 23.

Хто не знае чи забув про Роксоляну, попівну бранку ш Червоноруського Рогатина, що зробилась можновладнёю императрицею в султана Солимана I, нехай читае про неі в XXX-й главі моеі „Исторні Возсоединенія Руси".

7.—Стр. 216, ст. 1 и 2.

Не важилась Татарва шукати схованців по хатах та будівлях, а викурувала іх, як бжолу з улья. Багато жінóцтва обрекали себе на смерть у диму, аби не впасти в татарску неволю.

8.—Стр. 224, ст. 224, ст. 25.

Буркулабъ—сановникъ Волоський, губернаторъ и комендантъ.

9.—Стр. 230, ст. 13.

Білымъ Морем звали Турки Море Средиземне.

10.—Стр. 233, ст. 9.

Як нападала Орда въ полі на наших, то скуплюючись, то розлітаючись, то забігаючи з усіх боків,—козакй мовляли: „Орда крутить веремін".

11.—Стр. 233, ст. 12.

Татарським танцем звалась азіяцька тактика втеків и хапання в утеках.

12.—Стр. 319, ст. 4.

Сей гаремъ существовавъ підъ крышею Храма Господня, и спорожнено ёго недавно, вже за нашого часу.

(Читай вояжуванне въ Пелестину француза Кгабриеля Шарма).

13.—Стр. 336, ст. 29.

Слова Кромера: Princeps omnium saeculorum memoria dignissimus (князь найдостойнійшій памяти всіхъ віківъ).

14.—Стр. 347, ст. 5.

И досі в нас почуеш: поіхав до Москви.

15.—Стр. 361, стр. 22.

Оборницькій писавъ до короля: „Brodawka in oratione sua, in consilio suo dixit hoc in caetera: Przed wojskiem Zaporozkiem drzy Ziemia Polska, Turecka y wszystek swiat". Винъ же доносивъ Королеві и про Білоцерковського Жида.

16.—Стр. 369, ст. 11 и 12.

Козаки такъ само звались у насъ по именамъ своіхъ ватажківъ, вождівъ: Дейнеками, Вовками, Левенцями, Семенами et c., якъ протестанты—Лютерами, Кальвинами et c.

Стр. 382, ст, 28—31.

Турецкій император-султан те саме на Вестоці, що римскій папа на Заході: ты наш прор. Маг., а сей антіхр.

17.—Стр. 389, ст. 11. *)

Ліберальня новоруська пресса не хоче признати за царицею Катериною другого титула „Великоі". Ми ж совершали ій хвалу навіть из уст іі ворогів, славлених останнім кобзарем козацьким—Шевченком. Як зруйнувала вона Січ,—и се була не найменша іі заслуга перед потомством,—самі зруйновані проложили ій пісню: „Великий сьвіт наша мати" . . . .

---

*) Это примѣчаніе написано авторомъ карандашемъ поперекъ страницы во 2-й редакціи 13-й пѣсни; послѣднія слова невозможно разобрать.

Къ стр. 393 *).

„Оказуецця, що се султан послав муллу вговорювать стареньку, що без неі не живецця весело Марусі. Сама Маруся, знетерпеливнивши, прибувае до попа. Мати—не приступу. Пипъ и Мулла іі вговорюють пошептомъ прокинутись, увійти въ ласку—и се буде дорога до погибели дочки и султана найпевніща.

Къ той же стр. 393 **).

Османъ II не зупинився тим, що не зібрав потуги величезні. Заткнувши бунчука перед сералем, реорганизованим у царицину свиту, питав у Марусі: що б вона робила?—Перед силою повтекали-б, а перед мечем попадають; се лучча річ: бо по всі вічні роки згадуватимуть двох завоювателів варварства на користь просвьіти; а більшого варварства не було й не буде, як руське попівство, що стоіть порогом-ненаситенцем і глитаючи народні сили, но дае й нашим силам широти просьвіту.—Осман: „Пророчице! поки твоі очи сияють, сияе над усіма земнородними дух мій..." Бій. Поглу.... Осман; но Кочубей увірвавсь у табор обходом, и Маруся—на мечі. Приспів Осман: погасли очі-надихателі, і згасла и ёго звізда. Кинув меча і пійшов сьвіт за очи. За ним ринулось війско. Козаки вславились, Ляхи вкрали славу, і земля зісталась без сонця (Марусі) і місяця (Османа).

Мулла гов. про обрізанне, що Осман ёго відкидае. Піп натякуе під Магом. обрізан. Господне . . . .
Попадя не тямить, що плеще, и вилаяла попа.

Маруся сумонала без матери. Султ. послав муллу. Маруся сама прибула слідом и перебила зрадливу розмову. Мати—не приступу, да піп из муллою іі вговорили пошептом прикинутись,

*) Это послѣсловіе написано авторомъ карандашемъ въ концѣ 6 лѣе ранней (1-й) редакціи 13-й пѣсни.

**) Въ рукописи это послѣсловіе авторъ помѣстилъ на особомъ листкѣ меньшей длины, приклеенномъ къ послѣдней страницѣ 13-й пѣсни въ ея 2-й редакціи. Оно написано въ первой половинѣ чернилами, а во второй—карандашемъ.—*Ред*

увійти в ласку, и се буде найпервійша дорога до погибели дочки и султана.

На тетради, заключающей въ себѣ „Другу половину Маруси Богуславки", вверху текста надписано карандашемъ рукой автора:

„Перечитано 12 ледения 1894 и подекуди поправлено".

Въ рукописи 2-й редакціи, въ началѣ 1-й пѣсни, рукой автора написано карандашемъ:

„Пролокг увесь вычеркнув цéнзор. та я ёго, як бачите, и сам викинув, пославши рукопись до Стар. (а він у цензуру). Так як есть лучче, ніж с тим Пролокгом. Хоть Ви ёго и расхвалили, а я на вполсі скепкував ёго—вибачайте в цім слові, високоповажаній пане Докторе!

Соловъіна Левада.

Стр. 411—413.

„Догоджаючи старому Вольфові, пе викинув з его „Одголосків" и Некрасова. Та з Некрасовщини некрасовщина и буде, як іі не заквіччуй. Не печатати „Соловъіноі Левади".

Такое предисловіе написано П. А. Кулишемъ къ этому стихотворенію въ 1-й редакціи „Дзьвіна".

Примѣчанія Редактора.

Примѣчанія Редактора.

Хуторна Поэзія.

Это—сборникъ. На выходномъ его листѣ, на лицевой сторонѣ, читаемъ: „П. А. Кулишъ—Хуторна Поэзія—у ві Львові—Накладомъ автора—1882“.—На оборотѣ этого листа; „З Друкарні Товáрисства имени Шевченка, під зарядом К. Беднарського“.—

Сборникъ состоитъ изъ трехъ частей. Первую составляетъ *„Историчне оповіданне“*—разсказъ автора о судѣ надъ кирилло-меѳодіевскими братчиками и надъ нимъ самимъ (стр. 7—42). Вторая состоитъ изъ *24 стихотворенія* автора (стр. 43—112), внесенныхъ нами въ настоящій 2-й томъ, и, наконецъ, третья содержитъ въ себѣ *„Зазивний лист до української интеллігенції“* (стр. 113—137). Первая и третья части будутъ помѣщены въ слѣдующихъ томахъ, соотвѣтственно ихъ содержанію.

Въ числѣ стихотвореній „Хуторной Поэзіи“, первое—„До кобзи“, уже было напечатано нами въ 1-мъ томѣ (стр. 237 и 238) подъ заглавіемъ „Заспівъ“ въ „Початкѣ нової поэми“. Въ виду сдѣланныхъ П. А. Кулишемъ исправленій въ этомъ стихотвореніи, мы печатаемъ его вторично.

Какъ каждому стихотворенію и каждой части сборника предшествуютъ эпиграфы, такъ предшествуетъ слѣдующій общій эпиграфъ и ко всему сборнику, занимающій 5-ю страницу:

„Се вси вы огнь рождизаете, и укрѣпляете пламень: ходите свѣтомъ огня вашего, егоже розжегостѣ“. *Исаіи гл. I, ст. 11.*

„Но якоже отстоитъ небо отъ земли, тако отстоитъ путь мой отъ путей вашихъ, и помышленія ваши отъ мысли моея“.

Исаіи гл. IV, ст. 9.

На оборотѣ задней цвѣтной обложки брошюры напечатано объявленіе автора о томъ, что „друкуецця и незабáром появицця в світі пéрвий том „Шекспúрових Творів“. Поперекладáв украінською мóвою з мóви британськоі П. А. Куліш, віршем и прóзою, як в оригиналі. Усіх томів вийде дéвять по три піéси в кóжному. У пéрвому тóмі бýдуть: „Отéлло“, „Троіл та Кросúда“, „Комéдія Пóмилок“. Приводимъ это объявленіе, какъ имѣющее библіографическое значеніе для произведеній П. А Кулиша.

Магомет и Хадиза.

Эта поэма вышла въ свѣтъ отдѣльной брошюрой во Львовѣ въ 1883 году. На выходномъ листѣ брошюры значится: „П. А. Кулишъ.—Магомет и Хадиза.—Поэма.—Печатано вві Львові в друкáрні Корóля Будвейсéра.—Р. Б. 1883“. На оборотѣ листа: „Накладомъ автора“. Брошюра занимаетъ 46 страницъ. Въ настоящемъ томѣ мы печатали эту поэму по экземпляру, сохранившемуся въ библіотекѣ супруги автора—А. М. Кулишъ. Этотъ экземпляръ былъ поднесенъ ей Пантелеймономъ Александровичемъ, и на оберточномъ бѣломъ листкѣ имъ написано собственноручно стихотвореніе: „Приносъ“, которое мы и напечатали полностью, за исключеніемъ слѣдующаго двустишія, находящагося въ подлинникѣ послѣ первыхъ двухъ и бывшаго, поэтому, третьимъ:

„Хадúзо—світъ очéй Прорóка Магомéта,
„Звізда Поэзіи, вінець ясный Поэта“!

Это двустишіе зачеркнуто слегка въ длину строки тонкой линіей, проведенной красными чернилами.

Правописаніе „Приноса“, отличающееся введеніемъ *ъ* и *ы* и совмѣщеніемъ *і* съ *и* и *и* съ *ы*, мы сохраняемъ вполнѣ. Колебаніе это въ правописаніи повторяется и въ одной изъ редакцій (3-й) „Маруси Богуславки“, о чемъ будетъ сказано ниже и что указываетъ, быть можетъ, на время, когда написана была эта редакція Маруси Богуславки и когда авторъ дѣлалъ, повидимому, новую попытку найти средство болѣе точной передачи звуковъ малорусской рѣчи.

Въ печатномъ экземплярѣ поэмы „Магомет и Хадиза“ авторомъ собственноручно сдѣланы измѣненія въ нѣкоторыхъ стихахъ; эти измѣненія мы внесли въ настоящее изданіе и укажемъ при изданіи варіантовъ произведеній П. А. Кулиша.

На оборотѣ задней цвѣтной обложки означены перечень и мѣсто склада сочиненій П. А. Кулиша, напечатанныхъ имъ во Львовѣ:

„Ал. С. Юркевичъ, на Воивозовій № ч. 4, вві Львові, мае в себе на сховаиці видання П. А. Кулиша:

1. „Хуторна Поэзія“ (ц. 1 кгýльден);
2. „Крашанка“ (ц. 40 цент.);
3. „Шекспирові Твóри“, з мови Британськоі мовою Украінською поперекладáв П. А. Куліш. Том I (ц. 3 кгульдéви);
4. „Магомет и Хадúза“, поэма (ц. 60 цент.).

За пересилку в инші містá и за границю нічóго не добавляецця.

Слідом за сією невеличкою поемою печататимецця драма того ж автора, під назвою „Байда“.

Сообщаемъ и эти свѣдѣнія въ виду ихъ значенія для хронологіи выхода въ свѣтъ произведеній П. А. Кулиша.

Хуторни Недогаркы.

„Хуторни Недóгаркы“, какъ это видно изъ авторскаго предисловія, приготовлены къ печати еще самимъ П. А. Кулишемъ, но появляются въ свѣтъ только черезъ пять лѣтъ послѣ его смерти, въ 1902 году, а цензурное разрѣшеніе было дано 14 декабря 1900 года.

Задаваясь вопросомъ о томъ, къ какому году могутъ быть относимы произведенія, части которыхъ сохранились послѣ пожара, постигшаго хуторъ Кулишовку (прежде Мотроновку) въ 1885 году, когда сгорѣла богатая библіотека П. А. Кулиша, а изъ его произведеній, напр., переводъ Библіи и друг., мы были поставлены въ недоумѣніе выставленными авторомъ годами: подъ первымъ: 1873—1890; подъ вторымъ: 1625, и подъ третьимъ: 1862—1890 г.г. Что могли означать эти годы? Время первоначальнаго написанія произведенія и время приготовленія его къ печати послѣ пожара? или время, къ которому относятся факты и лица того или другого Недогарка, какъ показываетъ дата подъ вторымъ Недогаркомъ? Оставляя въ сторонѣ эти неопредѣленныя для насъ даты, мы приняли во вниманіе при опредѣленіи мѣста „Хуторнихъ Недогаркивъ“ въ настоящемъ томѣ, слѣдующія обстоятельства.

1) Среди бумагъ П. А. Кулиша нами найденъ полулистъ, на которомъ помѣщена часть 5-го Недогарка: „Нагай“, предназначенная, повидимому, для напечатанія въ какомъ-либо изданіи отдѣльно. Эта часть переписана П. А. Кулишемъ собственноручно и названа извлеченіемъ не изъ „пидспива пидъ Вольфгангкга Кгете“, а изъ „современной Украинской драмы“, въ которой извлеченіе составляло „актъ второй, сцену I“. Сцена представляла „Степову могилу за Сулою“ (см. въ настоящемъ изданіи стр. 184 и 185: Степова могила надъ Сулою, и стр. 185 и 186—монологъ Нагая). Подъ монологомъ Нагая красными чернилами собственноручно написано П. А. Кулишемъ посвященіе этой драмы особенно душевно-близкой ему *Надеждѣ Михайловнѣ Забѣлѣ* (прилагаемъ въ концѣ „Недогаркивъ“ ея портретъ), старшей родной сестрѣ Александры Михайловны Кулишъ; выражено посвященіе въ слѣдующихъ словахъ:

„Высокопочитаемой Надеждѣ Михайловнѣ въ день окончанія драмы: „Царь Наливай“, на память разлуки можетъ быть послѣдней. 1884, іюня 19“.

Такимъ образомъ эта дата говоритъ, что „Хуторни Недогаркы“ къ 1884 году подвергались уже переработкѣ.

3) Этотъ же самый монологъ Нагая П. А. Кулишъ напечаталъ въ № 362 газеты „Днѣпръ“, отъ 20 января 1885 года. Стихотвореніе онъ назвалъ „Степной элегіей“ и тремя эпиграфами къ нему взялъ пѣсни-„голоса“, которыя слышны были на сценѣ какъ бы изъ-за степной могилы. Изъ „дивочого“ и „парубочого“ голосовъ-пѣсенъ онъ беретъ первыя куплеты, а изъ „чоловичого“ приводитъ первый и второй и подъ каждымъ изъ нихъ соотвѣтственно обозначаетъ: „Дѣвичья пѣсня“, „Молодецкая пѣсня“, „Стариковская пѣсня“.

Эти факты, относящіеся всѣ къ 1884—1885 году, и побудили насъ помѣстить „Недогаркы“ послѣ поэмы 1883 г.: „Магомет и Хадиза“, хотя, конечно, они могли быть написаны и раньше, но когда—неизвѣстно; въ 1884 году, однако, П. А. Кулишъ несомнѣнно надъ ними работалъ.

Въ газетѣ „Днѣпръ“ *) въ 1885 году помѣщены слѣдующія стихотворенія П. А. Кулиша: „Земляцкий романс“ (№ 360, 15 января) со слѣдующимъ примѣчаніемъ Редакціи: „Вслѣдъ за этимъ произведеніемъ извѣстнаго талантливаго малорусскаго писателя въ „Днѣпрѣ“ появится серія другихъ любезно предоставленныхъ почтеннымъ авторомъ въ наше распоряженіе.“ Далѣе:

*) Газета „Днѣпръ“ издавалась въ г. Екатеринославѣ и замѣнила собой издававшуюся раньше газету: „Екатеринославскій Листокъ“. Переименованіе „Листка“ въ „Днѣпръ“ началось съ № 17 за 8-е февраля 1885 г. Газета выходила три раза въ недѣлю: воскресенье, среду и пятницу. Редакторомъ-издателемъ былъ А. Бѣляевъ. Въ № 17 „Днѣпра“ помѣщено слѣдующее заявленіе отъ Редакціи: „Получивъ отъ главнаго управленія по дѣламъ печати разрѣшеніе на переименованіе „Екатеринославскаго Листка“ въ „Днѣпръ“, мы начинаемъ съ настоящаго номера выпускать наше изданіе подъ новымъ названіемъ“. Газета „Днѣпръ“ закончила, кажется, свое существованіе 17 апрѣля 1885 года на № 381-мъ (по крайней мѣрѣ въ Император. Публичной Библіотекѣ дальнѣйшихъ номеровъ нѣтъ).

Сообщеніемъ этихъ подробностей о газетѣ „Днѣпръ“ и напечатанныхъ въ ней произведеніяхъ нашего автора мы обязаны г. Петру Януаріевичу Стебницкому, которому и выражаемъ искреннюю благодарность за это сообщеніе.

напечатаны: „Заворожена криниця“ (№ 361, 18 января), „Степная элегія“ (№ 362, 20 января), „Гаданне-вищуванне“ (№ 365, 27 января), „Пасіка“ (№ 366, 30 января), съ припиской автора: „Присвячую Ганні Барвінок“, „Трое схотинок“ (№ 367, 1-го февраля), „Добродіям-Ляхам“ (№ 368, 6 февраля), „Лилія“ (№ 369, 8 февраля), „Побратими“ (№ 371, 13 февраля), „С Підгірря“ (№ 371, 13 февраля) и „Земляцтво“ (№ 372, 15 февраля). Всѣ эти стихотворенія, за исключеніемъ „Степной элегіи“, вошедшей въ „Хуторни Недогарки“, составили, вмѣстѣ со многими другими стихотвореніями, сборникъ „Дзьвін“, который будетъ помѣщенъ въ 3-мъ томѣ „Сочиненій и писемъ П. А. Кулиша“.

Маруся Богуславка.

Эта поэма писалась и передѣлывалась много разъ. Изъ приписокъ въ началѣ и концѣ рукописи видно, что она была написана еще до пожара въ хут. Кулишовкѣ въ 1885 г., и потому мы помѣщаемъ ее вслѣдъ за „Недогарками“, которые, судя по датамъ на нихъ, болѣе ранняго происхожденія. Поэма сохранилась въ трехъ редакціяхъ. Но ни одна изъ нихъ не была напечатана при жизни П. А. Кулиша. Впервые она появляется, какъ цѣльное произведеніе, въ журналѣ „Літературно-науковий Вістник“ за 1899 г. въ книгахъ X-й (стр. 1—19), XI-й (стр. 141—161) и XII-й (стр. 259—281), и въ отдѣльныхъ оттискахъ. Здѣсь она напечатана была по 1-й краткой редакціи и состояла изъ „Пролокга“, семи пѣсенъ и „Эпилокга“. Посвященіе Г** Б** (Ганні Барвінюк), имѣющееся въ печатномъ экземплярѣ и отсутствующее въ рукописи 1-й редакціи, взято изъ рукописи 2-й редакціи, гдѣ оно названо „Присвятом Безименній“; въ рукописи 3-й редакціи авторъ поэмы сократилъ этотъ заголовокъ и написалъ карандашемъ прямо „Присвят“, а позже передѣлалъ „Присвят“ въ „Засьпів“.

2-я редакція первой половины „Маруси Богуславки“ состоитъ изъ полныхъ восьми пѣсенъ и по содержанію, но не по орѳографіи, совершенно сходна съ 3-й редакціей; но впослѣдствіи эта 3-я редакція подверглась многочисленнымъ стилистическимъ поправкамъ, которыя и будутъ указаны въ варіантахъ. При

печатаніи „Маруси Богуславки“ мы держались 3-й редакціи, какъ послѣдней и полнѣйшей, присоединивъ къ ней и тѣ части 1-й редакціи, которыхъ нѣтъ во 2-й и 3-й.

Вторая половина поэмы сохранилась въ единственной редакціи, которая, судя по внѣшнему виду тетрадей и орѳографіи, написана одновременно съ первой половиной 3-й редакціи и является ея непосредственнымъ продолженіемъ.

Что касается до орѳографіи поэмы „Маруся Богуславка“, то мы удержали таковую первыхъ двухъ редакцій, въ которыхъ она строго выдержана; въ третьей редакціи поэма отъ первой до послѣдней строки написана такой же орѳографіей, какъ и „Приносъ“ въ „Магометі и Хадизі“, т. е. звукъ *ы* изображается то *и*, то *ы*; мягкое *і*, за рѣдкими исключеніями, вездѣ сохраняетъ за собой свое мѣсто; кромѣ того, въ словахъ, гдѣ это требуется произношеніемъ, вездѣ поставленъ ъ. Мы позволили себѣ замѣнить только букву *ы* буквой *и* для изображенія звука *ы* да исключить вездѣ ъ, если онъ не стоитъ передъ гласной; всѣ остальныя особенности правописанія, равно какъ и ударенія, сохранили.

Нами уже упомянуто выше, что различіе между 2-й и 3-й редакціей поэмы заключается лишь въ замѣнѣ однихъ словъ и выраженій другими, что и будетъ указано при изданіи варіантовъ. Но сравненіе 1-й редакціи, напечатанной въ „Літературно-науковому Вістнику“, съ 3-й, напечатанной въ настоящемъ томѣ, указываетъ уже на значительное различіе между ними, обусловленное развитіемъ мысли поэта, о чемъ мы будемъ имѣть случай говорить впослѣдствіи *).

---

*) Считаемъ не лишнимъ указать здѣсь лишь внѣшнее различіе между обѣими редакціями:

Прологъ 1-й редакціи разросся въ двѣ думы первой пѣсни, и въ послѣдней, вмѣсто прежнихъ пяти думъ, стало семь. Въ 4-й думѣ этой пѣсни прибавлены двѣ первыя строфы; въ 5-й думѣ прибавлены въ началѣ 11 строфъ.

Переспіви з великоруських співів.

Какъ мы видѣли изъ сдѣланныхъ авторомъ на рукописяхъ „Марусі Богуславки“ помѣтокъ и изъ данныхъ другихъ источниковъ, эта поэма была написана до 1885 года. Съ 1885 года и въ слѣдующіе годы П. А. Кулишъ печатаетъ въ русскихъ и галицкихъ повременныхъ изданіяхъ рядъ стихотвореній; затѣмъ въ 1893 г. выходитъ изъ печати въ Женевѣ его сборникъ „Дзьвін“, а въ 1897 г.—„Позичена Кобза“. Рукопись „Дзьвіна“ существуетъ въ 3-хъ редакціяхъ; рукопись же „Позиченоі Кобзи“ не сохранилась вполнѣ; имѣются лишь отдѣльныя стихотворенія, вошедшія

Во 2-й пѣснѣ въ 1-й думѣ добавлены 6 начальныхъ и 7 конечныхъ строфъ.

Въ 3-й пѣснѣ 1-я дума распалась, и хотя число строфъ осталось одно и тоже, но 10, 11 и 12-я строфы опущены въ 3-й редакціи, причемъ 10-я строфа замѣнена новой, а вмѣсто 11-й и 12-й прибавлены двѣ послѣднія; кромѣ того, вся пѣсня, состоявшая прежде изъ трехъ думъ, раздѣлена теперь на четыре.

4-я пѣсня осталась безъ измѣненія, и лишь прежняя ея единственная дума раздѣлена на три: въ 1-ую вошло—14 строфъ; во 2-ую—21 и въ 3-ю остальныя.

Въ 5-й пѣснѣ подверглась большому измѣненію 5-я дума; нѣкоторыя строфы ея замѣнены новыми, а шесть послѣднихъ образовали шестую думу.

Въ 6-й пѣснѣ начальныя строки точекъ 1-й редакціи помѣчены первой думой въ 3-й редакціи; за ними слѣдуетъ вторая дума (первая 1-й редакціи), изъ которой выдѣлена третья, начиная съ 8-й и 9-й строфы первой думы; такимъ образомъ изъ двухъ думъ 1-й редакціи образовалось три думы 3-й редакціи.

Въ 7-й пѣснѣ, къ 4-й думѣ, въ концѣ, прибавлено двѣ новыхъ строфы.

„Эпилокг“ 1-й редакціи помѣщенъ нами въ концѣ 2-й половины поэмы, т. е. послѣ 12-й пѣсни.

Пѣсня 8-я не была напечатана еще ниразу; всѣ остальныя пѣсни: 9-я, 10-я, 11-я, 12-я и начало 13-й, вмѣстѣ съ „Подспівом“, съ указанными выше различіями, напечатаны нами, какъ и въ Літературно-науковом Вістнику за 1901 г

Сохранившаяся часть 13-й пѣсни имѣется въ двухъ редакціяхъ; разница между ними будетъ указана въ варіантахъ.

въ нее. Въ рукописяхъ „Дзьвіна“ заключаются какъ всѣ стихотворенія, вошедшія въ этотъ печатный сборникъ, такъ и тѣ, которыя напечатаны теперь подъ вышеозначеннымъ заголовкомъ и помѣщались съ 1885 г. отдѣльными стихотвореніями въ журналахъ и газетахъ. Повидимому, авторъ, составляя „Дзьвін“, рѣшилъ внести эти послѣднія стихотворенія въ сборникъ, и въ его „Реєстрику“ онъ расположилъ ихъ въ извѣстномъ порядкѣ. Позже, впрочемъ еще до печатанія „Дзьвіна“, когда П. А. Кулишемъ задумано было печатаніе „Позиченоі Кобзи“, онъ выдѣлилъ „Переспіви“ изъ „Дзьвіна“ и на первомъ изъ стихотвореній („Старорус-Малорус до Новоі, Великоі Руси“) на поляхъ написалъ „до Позиченоі Кобзи“. Впослѣдствіи же, отводя этотъ послѣдній сборникъ исключительно для „переспівів“ изъ „співів“ западно-европейскихъ писателей, онъ не нашелъ удобнымъ переносить туда и „Переспіви з великоруських співів“; ихъ же самихъ было недостаточно, чтобы составить отдѣльный сборникъ; такъ они и остались разбросанными по періодическимъ изданіямъ. Печатая эти стихотворенія по рукописи „Дзьвіна“, мы расположили ихъ въ томъ порядкѣ, въ какомъ они расположены въ рукописи и поставили надъ ними тотъ же заголовокъ, какой поставленъ надъ ними самимъ авторомъ въ „Реєстрику“. Между ними есть нѣсколько появляющихся впервые.

Співцеві-маляреві, "Άριστον, Сокровище Благихъ, Славлені Трідьні.

Кромѣ „Переспівів“, о которыхъ мы говорили выше, есть еще четыре стихотворенія въ рукописи „Дзьвіна“ съ вышеприведенными заглавіями, не вошедшія въ сборникъ и не печатавшіяся въ журналахъ. Такъ какъ происхожденіе первыхъ и вторыхъ одновременно, то мы и помѣщаемъ одни вслѣдъ за другими.

Мова господарська до плуга.

Между рукописями П. А. Кулиша оказалась и эта „Мова“, и Отвѣтъ плуга—стихотвореніе г. И. Троицкаго, написанное имъ

собственноручно, и стихотворное письмо къ нему же П. А. Кулиша о возвратѣ двухъ книжекъ „Кіевской Старины" (прекратившагося недавно мѣстнаго историч. журнала). Эти шуточныя произведенія свои П. А. Кулишъ тщательно берегъ, вмѣстѣ съ стихотвореніемъ г. Троицкаго, и самъ расположилъ и перенумеровалъ ихъ въ томъ порядкѣ, въ какомъ онѣ нами напечатаны. Въ стихотвореніи г. Троицкаго П. А. Кулишъ сдѣлалъ двѣ поправки: зачеркнулъ *„земелька"* и надписалъ *„вемлиця"*, и вмѣсто *„як чисти"* поставилъ: *„мизерий"*, да приписалъ заголовокъ: *„Плугъ до хазяїна каже"*. Все остальное въ рукописи г. Троицкаго осталось безъ перемѣны.

Въ бумагахъ П. А. Кулиша хранится и другое произведеніе г. Троицкаго: „Журавлі-пъяниці", въ собственноручной копіи П. А. Кулиша.

Бояновы замыслы. Стихотвореніе, посвященное В. М. Бѣлозерскому. До Ганны Барвѣнокъ.

Эти три стихотворенія, относящіяся къ одному году и написанныя однимъ правописаніемъ, стоятъ особнякомъ и, повидимому, предназначались къ напечатанію отдѣльно въ какомъ-либо изданіи. Стихотвореніе, посвященное В. М. Бѣлозерскому, и „До Ганны Барвѣнокъ" имѣютъ авторскую подпись: *„Панько Олелькович̆ъ Кулѣшъ*. На стихотвореніи Бѣлозерскому приписано на поляхъ 1-й страницы: „цілую, цілую!".

Прилагаемъ къ этому тому портретъ В. М. Бѣлозерскаго и его брата Олимпія Михайловича.

Римські Элегиі.

Этотъ „переспів" „Римськвх Элегий" Гёте, судя по нумераціи листовъ рукописи, входилъ въ какой-то сборникъ, быть можетъ, или не дошедшей до насъ рукописи „Позиченоі Кобзи" или неизвѣстно гдѣ теперь находящейся; но въ напечатанномъ сборникѣ „Позичена Кобза" „Элегий" нѣтъ; кромѣ того, сохранилось письмо П. А. Кулиша до „Василя Білозірського", отъ „1892, березоля 1", въ которомъ П. А. сообщаетъ послѣднему, что посылаетъ ему лучшую редакцію двухъ элегій: первой и пятой, и тутъ же прибавляетъ „хочу скомпонувати книжку під назвою „Позичена Кобза", стихови твори Гёте, Шиллера и Гейне"; затѣмъ онъ проситъ В. М. Бѣлозерскаго прислать необходимыя для этого книги: „оцеж и мусите надіслати мені Шиллерови и Гетеви лірико-эпичні твори".... Отсюда слѣдуетъ, что „Римські Элегиі" были написаны до или въ началѣ 1892 г.; поэтому мы и помѣщаемъ ихъ здѣсь, отдѣльно отъ „Позиченоі Кобзи", такъ какъ нельзя сказать съ увѣренностью, что они непремѣнно входили въ этотъ сборникъ, когда онъ находился еще въ рукописи.

Оглавленіе 2-го тома.

Стихотворенія.

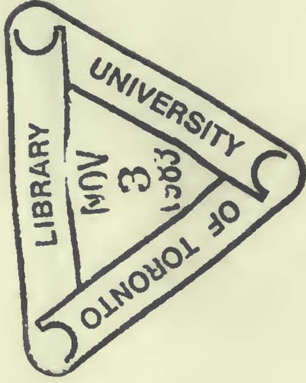
1882—1892).

Предисловiя, примѣчанiя и послѣсловiя П. А. Кулиша къ своимъ стихотворенiямъ.

Примѣчанiя Редантора.

Замѣченныя опечатки.

		Напечатано:	Должно быть:
Стр. 52,	Примѣч.	—Совіт	Сьвіт
„ 54,	стр. 1	—Магометъ	Магомет
„ 58	„ 1	—VIII	V—VIII
„ 91	„ 1	—Недогарки	Недогаркы
„ 100	„ 11	—оДдай	Додай
„ 121	„ 16	—XVIX	XLIX
„ 267	„ 12	—Антихристе	Антихристе,
„ 280	„ 13	—сумовнтимъ	сумовнтим
„ 288	„ 4	—паньматусю	паньматусю,
„ 349	„ 30	—риззе	риззе,
„ 350	„ 3	—палкій	палкий
„ 353	„ 20	—гстманскі	гетманські
„ 353	„ 26	—пірре сраусове	пірре сравусове
„ 371	„ 16	—въ жалю	в жалю
„ 385	„ 21	—печаді	печалі
„ 405	„ 12	—мисіць	місяць
„ 432	„ 25	—геній тутъ	геній, тут

UNIVERSITY
OF TORONTO
LIBRARY